

adiuk le 8 juillet 1880

è bibliotheca Philip...
... de Vos ... magistri

1826

Des. ERASMI Roterod.
De utraq;
VERBORUM ac RERUM
COPIA LIB. II.
Ad ſermonem & ſtylum formandum utiliſſimi.

Amſtelodami
Apud Ioannem Ianſſonium. A°. 1645.

PHILIPPUS ENGENTINUS
STUDIOSO LECTORI.

FVccarus haud unquam convectis undique gazis
Orbe pererrato tot cumulavit opes:
Cum gemmas aurique modum perquirit inanem,
Et bis Sarrana vellera tincta manu:
Quot simul in chartas modicas congessit Erasmus
Munera, per longam non peritura diem:
Si malis animum corpus quam ornare superbum,
Hunc sequere, & totus sordeat ille tibi.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS,
JOHANNI COLETO DECANO S. Pauli apud Londinum.

S. P. D.

On possum equidem non vehementer laudare, Colete; singularem istam vereque Christianam animi tui pietatem, qui conatus tuos omnes, omnia vitæ studia semper huc destinaris, non ut tuis privatim commodis consuleres, sed ut patriæ civibusque tuis quamplurimum prodesses. Neque minus admiror judicium, qui duas præcipue res delegeris, quibus id cumulatissime consequi posses. Videbas enim amplissimum charitatis fructum in eo situm esse, si quis assiduis concionibus, sacraque doctrina, Christum popularium suorum animis inserat. Quo tu quidem in negotio, jam annos complures versaris, non dicam quanta cum laude, quam tu adeo non spe-

ctas. Deinde quod proximum existimabas, ludum literarium longe pulcherrimum, ac magnificentissimum instituisti: ubi sub electissimis, ac probatissimis praeceptoribus Britannica pubes rudibus statim annis simul; & Christum, & optimas imbiberet literas: nimirum graviter intelligens, & in hac aetate velut herba, spem Reipub. positam esse, & quanti referat in omnem vitam, protinus ab incunabulis, optimis imbui. Iam verò quis non adamet etiam generosam istam animi tui celsitudinem, ac sanctam (ut ita dixerim) superbiam, qui utrumque hoc in patriam officium ita gratuitum, ac syncerum esse volueris, ut nec ex tot annorum laboriosissimis concionibus vel teruncio factus sis ditior, cumque tua seminaris spiritualia, nullius unquam carnalia messueris: & scholae sumptus, tam videlicet in gentes, ut satrapam quoque deterrere possint, solus omnes ferre volueris? Et cum vulgus hominum nulla in re libentius socium accersere soleat, tu patrimonium, ut censum universum, ad haec domesticam etiam supellectilem profundere maluisti, quam ullum mortalem in istius gloriae partem admittere. Quaeso quid istud est aliud, quàm in universos tuorum liberos, in universos cives animum plusquam paternum gerere? Teipsum spolias, ut illos locupletes. Teipsum nudas, ut illos ornes.

nes. Teipsum laboribus conficis, quo tua soboles vegeta sit in Christo Breviter, totum te impendis, ut illos Christo lucrifacias. Nimium profecto sit invidus, qui talia conanti non impensissime faveat. Impius, qui reclamet & obstrepat: hostis Angliæ, quis non pro sua virili adjumenti aliquid conferre studeat. Ego sane non ignarus, & quantum Angliæ debeam publicè, & quantopere tibi privatim sim obnoxius, officii mei sum arbitratus, literarium aliquod munusculum in ornamentum scholæ tuæ conferre. Itaque duos hos novos de Copia commentarios; novæ scholæ nuncupare visum est: opus videlicet cum aptum pueritiæ, tum non infrugiferum, ni fallor, futurum. Sed quantum habeat eruditionis, quantumve sit utilitatis allaturus hic labor meus, aliorum esto judicium. Illud verè mihi sumere possum, argumentum hoc à me primum, & excogitatum, & proditum fuisse. Nam quod Iulius Pollux Græcus, antiquus auctor, singularum rerum vocabula per locos digessit, & synonyma quædam ac finitima velut in acervo. congessit: quis non videt, quàm id sit à nostro instituto alienum? Neque enim Isodoros, Marios aut Philescos libet commemorare, homines in tantum alienos à copia, ut ne semel quidem, quæ sentiunt, latine possint efferre. Iam verò libellus ille, qui Ciceroni inscribitur (ego magis

ab aliquo Ciceronis studioso ex illius scriptis collectum arbitror) quæso, quid aliud habet, quam tumultuarium paucarum vocum congeriem? Nos formulas quasdam copiæ, ceu fontes ostendere sumus conati, sic ut à generalibus per gradus ad particulares devenerimus. Quanquam & fateor, & doleo, huic operi justam curam defuisse. Siquidem olim rudem materiam in futurum opus congesseramus, ad quam expoliendam plurimorum auctorum lectione videbam opus fore. Itaque non admodum erat in animo edere. Verùm cum intellexissem, quosdam his commentariis insidiari, parumque abfuisse, quin incastigatissimos etiam ediderint: coactus sum, utcunque emendatos in lucem emittere. Nam id malum visum est levius. Bene vale, Colete optime Londini, 1512. 3. Calend. Majas.

DESI-

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI, *De* VERBORUM COPIA, Commentarius primus.

CAP. I.

Periculosam esse copiæ affectationum.

AT non est aliud vel admirabilius, vel magnificentius, quàm oratio, divite quadam sententiarum verborumque copia, aurei fluminis instar exuberans: ita res est profectò, quæ non mediocri periculo affectetur, propterea quod, juxta proverbium,

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Unde non paucis moralibus usu venire videmus, ut divinam hanc virtutem sedulo quidem, sed parum feliciter æmulantes; in futilem quandam, ac deformem incidant loquacitatem, dum inani, citraque delectum congesta vocum & sententiarum turba, pariter & rem obscurant, & miseras auditorum aures onerant: adeò ut litteratores aliquot hac ipsa de re, si diis placet, etiam præcepta tradere conati, nihil aliud assecuti videantur, quam quod copiam professi, suam prodiderunt inopiam. Quæ quidem res nos commovit, ut partim è mediis artis Rhetoricæ præceptis ad hoc institutum idonea deligentes, partim quæ diutino jam dicendi, scribendique usu

sumus consecuti, variaque plurimorum autorum lectione observavimus accommodantes, utraque de Copia rationes aliquot, exempla, denique formulas complures proponeremus: non id quidem conantes, ut libro omnem rem absolute complectamur: sed edito veluti commentariolo, doctis & studiosis viam aperuisse contenti, quasique sylvam quandam operis futuri subministrâsse: sive quod solo juvandi studio ad hoc laboris capessendum adducti, non invidemus, si penes alium sit vel tota gloria, modo à nobis ad studiosam juventutem aliqua manârit utilitas: sive quod gravioribus studiis addicti sumus, quam ut in his utilissimis quidem illis etiam ad maxima, sed tamen in speciem minutis, vacet permultum operæ collocare.

CAP. II.

A quibus inventa, & à quibus exercitata Copia.

PORrò, ne quis hoc inventum tanquam neotericum, ac nuper domi nostræ natum aspernandum existimet, sciat hanc orationis variandæ rationem, ab homine doctissimo pariter, & diligentissimo Quintiliano locis aliquot leviter attingi, & nobiles aliquot Sophistas in compendium contrahendi sermonis, viam ostendisse. Quod facere nequaquam poterant, nisi pariter & explicandi ratione demonstrata. Quorum si libri extarent, aut si, quod admonuit Fabius, ad plenum tradere voluissent: non admodum futurum erat opus iis meis præceptiunculis. Accedit ad hujus negocii commendationem, quod neutiquam piguit viros omnis doctrinæ principes diligenter in hoc genere exerceri. Siquidem extant etiamnum mirabiles aliquot Maronis experien-

rientiæ de speculo, de fluvio gelu concreto, de Iride, de Solis exortu, de quatuor anni partibus, de signis cœlestibus. Idem satis indicat apologus ille Æsopicus de vulpe & corvo, quem Apulejus mira verborum parsimonia perstringit, & eundem plurimis verbis quam fusissime explicat, exercendi videlicet ostentandique ingenii gratia. Sed age quem tandem possit posthac hujus studii pœnitere, qui Ciceronem videat illum omnis eloquentiæ parentem, adeo huic exercitationi indulsisse, ut cum Mimo Roscio familiari suo solitus sit contendere, utrum ille sæpius eandem sententiam variis gestibus effingeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronunciaret.

CAP. III.

Auctores quemadmodum luserint ostentatione copia.

QVid, quod iidem auctores non in palæstra solum, verum etiam in opere serio nonnunquam ostentanda copia luserunt: dum rem eandem nunc ita cohibent, ut adimere nihil queas: nunc ita locupletant dilatantque, ut nihil possis adjungere. Homerus, teste Fabio, utraque juxta se mirabilis est, tum copia, tum brevitate. Quanquam in præsenti animus non est exempla persequi: tamen unum atque alterum ex uno Virgilio proferemus, à quo quid brevius dici potuit, quàm illud: *Et campos, ubi Troja fuit?* Paucissimis verbis, ut ait Macrobius lib. 5. Satur. cap. 1. civitatem hausit & absorpsit, ne ruina quidem relicta. Rursum hoc ipsum audi quam copiosè.

Venit summa dies, & ineluctabile fatum
Dardaniæ, fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Iupiter Argos

Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe:
O patria, ô divum domus, Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrimis aquare labores?

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit? Verum hoc exemplum ad sententiarum copiam magis referendum alicui videatur. Lusit & verborum luxurie cum ait:

Superatne, & vescitur aura
Æthere a, nec adhuc crudelibus occubat umbris?

Sed hoc Nasoni familiarius est, ita ut eo nomine taxatus sit, quod in copia modum non teneat. At taxatus à Seneca, cujus totam dictionem damnat Fabius, Suetonius, & Aulus Gellius.

CAP. IV.

Quibus vitio data immodica copia.

NEque quicquam mea refert, si quibus vel immodica, vel perperam adfectata copia vitio data est. Nam in Stesichoro Quintilianus notat nimis effusam, & redundantem copiam: sed ita notat, ut vitium esse fateatur non admodum refugiendum. Æschylo datur in vetere comœdia, quod bis idem dixerit ἥκω ϗ κατέρχομαι, id est, *venio & postliminio redeo.* Interdum Seneca vix fert Maronem eundem sensum bis aut ter accinentem. Et ne frustra longum catalogum recenseam, non defuerunt qui M. etiam Tullium, ut Asianum ac redundantem, nimiaque luxuriantum copia, damnarent. Sed hæc, ut dixi, nihil ad me pertinent, qui quidem non quomodo scribendum aut dicendum sit, præscribo: sed quid ad excitationem faciat, ostendo.

ubi

ubi qnis nescit omnia justo majora esse debere. Deinde adolescentiam instruo in qua Fabio non displicet orationis luxuries, propterea, quod facilè, quæ supersunt, judicio resecentur, quædam etiam ætas ipsa deterat, cum interim tenuitati atque inopiæ nulla ratione mederi queas.

CAP. V.

Ejusdem artificis esse breviter, & copiosè dicere.

IAm si qui sunt, quibus usque adeò placet Menelaus ille Homericus, ὀ πολύμυθο͂, id est non mutiloquus, rursum displicet Vlysses fluminis instar hybernis aucti nivibus ruens, si quos impendio Laconismus ille, & breviloquentia delectat:ne hi quidem nostro labori debent obstrepere, quippe quem nec ipsi sint infrugiferum experturi, propterea quod ab eadem ratione proficisci videatur, ut vel brevissime dicas, vel copiosissime. Siquidem quemadmodum argute Socrates apud Platonem colligit, ejusdem hominis esse scite seu mentiri, seu verum dicere: ita non alius artifex melius ad brevitatem arctabit orationem, quam qui calleat eandem quam maximè varia suppellectile locupletare. Nam quantum ad verborum attinet brevitatem, quis constrictius dixerit, quam is, cui promptum sit ex immenso verborum agmine, ex omni figurarum genere, statim deligere, quod sit ad brevitatem accommodatissimum? Rursum quantum ad sententiæ brevitatem, cui magis in manu fuerit rem quam paucissimis expedire verbis, quam qui cognitum, ac meditatum habeat, quæ sint in causa præcipua, quasique columnæ, quæ

proxima, quæ locupletandi negotii gratia sint ascita? Nemo certe citius, certiusque videbit, quid citra incommodum possit omitti, quam is qui quid quibus modis addi possit, viderit.

CAP. VI.

De stulte affectantibus, vel brevitatem, vel copiam,

QUod si casu vel huc, vel illuc ducimur, periculum est, ne nobis usu veniat, quod quibusdam Laconismi κακοζήλοις, *id est malis affectatoribus* videmus evenire, qui cum pauca dixerint, tamen in ipsis paucis multa supersunt, ne dicam omnia. Sicut è diverso imperitis copiæ affectatoribus evenit, ut cum immodice loquaces sint, tamen parum dicant, multa nimirum dictu necessaria prætereuntes. Nostræ igitur præceptiones eo spectabunt, ut ita rei summam quam paucissimis complecti possis, ut nihil desit; ita copia dilates, ut nihil redundet tamen: liberumque tibi sit cognita ratione, vel Laconismum æmulari, si libeat, vel Asianam illam exuberantiam imitari, vel Rhodiensem mediocritatem exprimere.

CAP. VII.

Duplicem esse copiam.

POrro duplicem esse copiam, non arbitror obscurum esse, vel Fabio declarante, qui inter ceteras Pindari virtutes præcipuè miratur beatissimam illam rerum verborumque copiam. Quarum altera consistit in Synonymia, in Heterosi, sive Enallage vocum, in Metaphoris, in mutatione figuræ, in Isodynamiis, reliquisque

quæ id genus variandi rationibus : Altera in congerendis, amplificandis argumentis, exemplis, collationibus, similibus, dissimilibus, contrariis, atque aliis hoc genus modis, quos suo loco reddemus accuratius, sita est. Hæ quanquam alicubi sic conjunctæ videri possunt, ut haud facile dignoscas, ita alteri inservit altera, ut præceptis potius, quàm re, atque usu discretæ videantur: nos tamen docendi gratia ita separabimus, ut neque superstitionis in secando, neque rursum negligentiæ merito damnari possimus.

CAP. VIII.

Quas ad res conferat hæc exercitatio.

NVnc quo studiosa juventus propensioribus animis in hoc studium incumbat: quas ad res conducat, paucis aperiemus. Principio quidem in totum ad phrasin illam non parum adferet momenti, hæc variandæ orationis exercitatio. Peculiariter autem conferet ad vitandam ταυτολογίαν, vitium cùm fœdum, tum odiosum, Ea est ejusdem verbi aut sermonis iteratio. Neque raro usu venit, ut idem nobis crebrius sit dicendum: ubi, si destituti copia, aut hæsitabimus, aut κόκκυγος, *id est cuculi*, in morem, eadem identidem occinemus, neque poterimus sententiæ colores alios, aliosque vultus dare: pariter & ipsi ridiculi erimus, nostram prodentes infantiam, & tædio miseros auditores enecabimus. Est ταυτολογία pejor ὁμολογία, quemadmodum Fab. ait, quæ nulla varietatis gratia levat tædium, estque tota coloris unius, Quis autem est auribus usque adeo patien-

patientibus, ut vel paulisper ferat orationem ubique sui similem? Tantam ubique vim habet varietas, ut nihil omnino tam nitidum sit, quod non squalere videatur citra hujus commendationem. Gaudet ipsa natura vel imprimis varietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil usquam reliquit, quod non admirabili quodam varietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diversarum adspectu rerum magis detinentur: ita semper animus circumspectat, in quod se, veluti novum, intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant undique, tædio protinus avertitur. Atque ita perit totus simul orationis fructus. Hoc igitur tantum malum facile vitabit, cui promptum erit sententiam eandem in plures formas vertere, quam Proteus ipse se transformâsse dicitur. Neque verò mediocriter contulerit hæc exercitatio ad extemporalem vel dicendi, vel scribendi facultatem: præstabitque, ne subinde vel hæsitemus attoniti, vel turpiter intersileamus. Neque difficile fuerit, vel temere cœptam orationem commode ad id, quod volumus, deflectere, tot formulis in procinctu paratis. Præterea in enarrandis auctoribus, in vertendis ex aliena lingua libris, in scribendo carmine, non parum adjumenti nobis attulerit. Siquidem in iis, nisi erimus his instructi rationibus, sæpenumero reperiemur aut perplexi, aut duri, aut muti denique.

CAP. IX.

Quibus exercendi rationibus hæc facultas paretur.

DEinceps, quibus exercitationibus hæc paretur facultas, reliquum est paucis admoneamus.

neamus. Præceptis diligenter memoriæ mandatis, sæpius ex industria sententias quasdam sumamus, easque versemus quam numerosissime, quemadmodum monet Fabius. Velut eadem, inquiens, cera aliæ atque aliæ formæ duci solent. Is porrò labor uberiorem afferet frugem, si complusculi inter se confligentur vel voce, vel scripto, proposito in medium themate: Tum enim mutuis inventis adjuvabuntur singuli, & velut ansa præbita, plura quisque inveniet. Deinde totum aliquod argumentum pluribus tractabimus modis. Quo quidem in re conveniet Milonis illius Crotoniatæ solertiam imitari, ut principio bis, deinde ter, deinceps sæpius ac sæpius vertendo, ad eam facultatem proficiamus, ut jam sine negotio centies ac ducenties variare possimus. Adhæc, vertendis Græcis auctoribus non mediocriter augebimus sermonis copiam: propterea quod hæc lingua rerum verborumque ditissima est. Fuerit autem utilius interdum paraphrasi quoque cum illis certare. Profuerit plurimum, carmina poëtarum oratione prosa retexere: rursum, orationem solutam numeris adstringere: atque idem argumentum in aliud atque aliud carminis genus transfundere. Magnopere juvabit & illud, si eum locum, qui maximè videbitur scatere copia, ex auctore copiam æmulemur, & eum nostro Marte vel æquare, vel etiam superare contendamus. Præcipuam autem utilitatem afferet, si bonos auctores nocturna diuturnaque manu versabimus, potissimum hos, qui copia dicendi præcelluerunt: cujusmodi sunt Cicero, A. Gellius, Apulejus, atque in his vigilantibus oculis figuras omnes observemus, òbservatas memoria recondamus, reconditas imitemur: crebraque usurpatione consuescamus habere in promptu.

CAP.

Cap. X.

Prima praecepta de copia.

HÆc quasi præfati, super est ut ad præceptionum traditionem accingamur, tametsi & ipsa, quæ diximus, præcepta quædam videri queunt. Videmur autem non absurde facturi, si præceptiones hinc auspicemur, ut præmoneamus, Copiæ candidato, imprimis esse curandum, ut apta, ut latina, ut elegans, ut pura sit oratio: neque quicquam existimet ad copiam pertinere, quod abhorreat à linguæ Romanæ castimonia.

Elegantia, partim sita est in verbis receptis ab auctoribus idoneis: partim in accommodando: partim in compositione. Exemplum primi fuerit: ut, si quis piissimum dicat. Quod verbum (teste Cicerone) Latinis auribus inauditum est. Quanquam & hoc reperitur apud auctores haudquaquam rejiciendos. In hujus igitur locum substituere licet quodvis verbum barbarum, aut soloecum; veluti si quis dicat, avisare, pro præmonere. Barbaries autem etiam vitiosa scriptura aut pronunciatione committitur: ut si quis dócere sonet, prima acuta; aut Christum dicat Cristum; aut percam, parcam, aut lege, priore producta. Secundi exemplum fuerit, si quis ita loquatur: dedit mihi licentiam abeundi; pro eo quod est, fecit mihi potestatem abeundi. Hic nulla est vox non Latina; sed in abusu vitium est. Potestas enim generale nomen est, ad omnem facultatem: Licentia, vergit in malum. Hic igitur peccatur in perperam accommodando vocem; veluti si quis dicat compilare, pro colligere. Latina vox est compilare, sed in alium

sensum:

sensum: significat enim furto spoliare. Horat. Servi fugientes compilant dominos. Item: ne me Chrysippi scrinia lippi compilâsse putes. Tertium genus huic simillimum est, cum voces bonas male connectimus: veluti si quis eodem sensu dicat, injuriam dedit, qui damnum dedit. Nam dare damnum, eleganter dicitur: Facere autem injuriam dicitur, qui lædit, non dare injuriam. Dare malum, latine dicitur: Dare jacturam, aut dolorem, non rectè dicitur. Facere jacturam, emendate dicitur, qui damnum patitur: facere infamiam, qui infamia afficitur, non rectè. Facere injuriam, qui lædit, latine dicitur: Facere contumeliam, M. Tul. Latinis usitatum esse negat; quanquam hæc sermonis forma, apud Plautum, Terentium, aliosque probatos autores reperitur: & fieri potest, ut, ætate Ciceronis, abierit in desuetudinem. Accepit injuriam, probe dicitur, qui affectus est injuria, accepit contumeliam, non ausim dicere. Facere æs alienum dicitur, qui contrahit debita, ut, facere versuram, qui creditorem mutat: At non rectè ad eum sensum diceretur, facere invidiam, aut, simultatem, qui eam conflat sibi. Ædes vitium fecerunt, quæ ex sese corruptæ sunt. Rimas fecerunt, non ausim dicere, cum rimas agere, latine dicatur. Sic facere stipendium, rectè dicitur, qui militat stipendio. Facere salarium, non item. Fecit sui copiam, rectè dicitur; dedit sui copiam, non ausim dicere; cum tamen eleganter dixerit Vergil. Et coram data copia fandi. At fecit spem, ac dedit spem, utrumque latine dicitur. Interdum vox non in loco posita, vitiat orationem. Quod genus: Quid sibi vult hic homo, rectè dicitur: quid sibi vult hic mortalis, inepte diceretur. Sed

ad rem: quod est vestis nostro corpori, id est sententiis elocutio. Neque enim aliter quam forma dignitasque corporis, cultu habituque, itidem & sententia verbis vel commendatur, vel deturpatur. Itaque plurimum errant, qui nihil arbitrantur interesse quibus verbis quæque res efferatur, modo utcunque possit intelligi. Neque diversa est commutandæ vestis, & rationis variandæ ratio. Sit igitur prima curarum, ne vestis aut sordida sit, aut parum apta corpori, aut perperam composita: Nam indignum fuerit, si forma per se bona, vestis sordibus obfuscata, displiceat. Et ridiculum sit, si vir muliebri amictu prodeat in publicum: Et fœdum, si quis veste præpostera, atque inversa conspiciatur. Quare si quis copiam affectare velit, priusquam linguæ Latinæ mundiciem sibi compârarit, is meo quidem judicio non minus ridiculè fecerit, quam si quis pauper, cui nec unica sit vestis, quam sine magno pudore possit induere, subinde mutato vestitu, aliis atque aliis pannis obsitus, in forum prodeat, ambitio se mendicitatem suam ostentans pro opibus. Hic quò sæpius id fecerit, an non hoc videbitur insanior? videbitur opinor. Atqui nihilo minus absurde faciunt isti quidam affectatores Copiæ; qui ne cum semel quidem possint, id quod sentiunt, mundis verbis efferre, tamen perinde quasi pudeat eos, parum balbos videri, ita balbutiem suam aliis atque aliis modis reddunt balbutiorem: quasique certamen ipsi secum sumpserint, ut, quam possit barbarissimè dici, dicant. Volo ego multijugam esse domus opulentæ suppellectilem: sed totam elegantem esse volo, ne mihi salignis, ficulnis, ac Samiis vasculis omnia sint referta: Volo in splendido convivio diversa ciborum genera proponi:

sed

ſed quis ferat, ſi qui centum apponat eduliorum formas, quorum nullum ſit quod non nauſeam moveat? Hæc non temerè pluribus verbis admonui, quod exploratam habeam plerorumque mortalium præcipitem audaciam, qui præteritis fundamentis, ſtatim, & illotis (quod aiunt) pedibus, ad ſumma malunt feſtinare. Neque multo levius peccant, qui ſordida miſcentes elegantibus, purpuram pannis deturpant, ac vitrea gemmis intertexunt, Atticiſque bellariis jungunt alliata. Nunc, variandi formulas proponemus, eas nimirum, quæ ad verborum pertinent copiam.

CAP. XI.

Prima variandi ratio per Synonymiam.

PRima igitur ac ſimpliciſſima variandi ratio in his verbis ſita eſt, quæ diverſa cum ſint, eandem omnino rem declarant: ita ut ad ſignificationem nihil referat, hoc an illo malis uti. Quæ quidem Synonyma Grammaticis dicuntur, contraria his, quæ dicuntur Hononyma: illa, quidam audent dicere univoca; hæc, æquivoca: licet hæc cognomina juxta Dialecticos magis congruant rebus ipſis, quam vocabulis. Nam voces diverſas rem eandem ſignificantes rectius dicemus ἰσοδυναμοῦσας & his contraria πολυσήμους. Prioris generis ſunt, enſis gladius, domus ædes, codex liber, forma decor pulchritudo. Horum itaque maxima vis, undecunque è bonis auctoribus contrahenda, varia comparanda ſupellex, & (ut Fabius ait) divitiæ quædam extruendæ quibus ubicunque deſideratum erit, poſſit nobis conſtare verborum copia. Neque ſat, erit hujuſmodi vocum, mundum copioſum, ac penum

penum divitem parasse, nisi non solum in promptu, verum etiam in conspectu habeas, ut protinus, vel non quæsita, sese ostendant oculis. Qua tamen in re illud inprimis cavendum, ne, quod quidam faciunt, citra delectum, velut ex acervo quicquid primum occurrerit, quolibet loco dicamus. Primum n. vix usquam duo verba reperies adeò ἰσοδυναμοῦντα, quin aliquo discimine dissideant. Nam quid tam idem significat, quam homines, & mortales? Et tamen qui passim omneis mortales, pro omnes homines dixit, græco isto notatus est proverbio, τὸ ἐν φακῇ μύρον, *id est in lenticula unguentum.* Et alicubi literæ, & epistola, rem eandem significant, alicubi diversas. Tum ut demus, in significatu nihil omnino discriminis esse, tamen sunt alia aliis honestiora, sublimiora, nitidiora, jucundiora, vehementiora, vocaliora, ad compositionem magis concinna. Proinde dicturo delectus adhibendus, ut ex omnibus optima sumat. In promendo, judicium requiritur: in condendo, sedulitas. Vt judices, præstabit diligenter observata sermonis elegantia, proprietasque: ut quam plurima recondas, omnis generis auctorum assidua lectio dabit. Siquidem aliis verbis multa eloquuntur poëtæ, aliis oratores. Sunt & ætatibus ac seculis quædam peculiaria vocabula. Quin iidem etiam scriptores rem eandem sæpenumero diversis modis efferunt. Primum igitur ex omni scriptorum genere, verba quam optima seligenda: deinde qualiacunque erunt: tamen in congeriem addentur: neque vox ulla rejicienda, quæ modo apud scriptorem non omnino pessimum reperiatur. Nullum enim verbum est, quod non alicubi sit optimum. Proinde quantumvis erit humile, in-
usitatum,

usitatum, Poëticum, priscum, novum, obsoletum, durum, barbarum, ad peregrinum, tamen in suo veluti grege, nidoque reponatur, ut, si quanda venerit usus, tum accersatur. Quòd si verebimur, ne verbi aut novitas, aut vetustas aures offendat, rectum erit Fabii uti consilio ut meminerimus προεπιπλήττειν. Id fiet iis ferme rationibus, Cato, librorum helluo, si tamen eo verba fas est uti, in re tam præclara, Ipsissimus, ut Plauti more loquar. Cur enim non utar Ennianis verbis? Nam Horatiano verbo libenter utimur. Sic enim isti Neoterici loquuntur: Agnoscis castrense verbum: Vt poëtæ loquuntur: Vt prisci loquebantur: Vt dicam antique: Si sic loqui licet: Si mihi permittas vulgato more loqui: Dicam enim græcè, quo dicam melius. Idem faciendum in his verbis quæ vocantur κακέμφατα, hoc est, quæ vergunt ad obscœnæ rei significationem.

SORDIDA.

Sordida igitur sunt, quæ humiliora videbuntur, quam pro rei dignitatę: veluti si quis amicum ac familiarem, congerronem appellet; Literarum avidum, helluonem. Nam acetum, spongia, pulegium, demiror cur Senecæ verba sordida videantur. Mihi rectius sordida videntur, quibus ipse usus est in quadam epistola, Pilicrepi, botularii, & crustularii. Hujusmodi fere sunt, quæ à sordidis artibus, ac opificiis sumuntur: velut à balneis, à culinis, à coriariis, à popinis. Quibus tamen necessario utimur, si de talibus argumentis sit disserendum. Siquidem Chirurgi ac Medici coguntur interdum uti verbis aptis potius, quam splendidis. Et, Plinius jocatur in verba castrensia. Et tuburcinandi verbum, latronum

latronum sodalitia nobis dederunt. Quædam autem per se sordida sunt, alia ad argumentum, ad personas, aut alias circumstantias relata: veluti stercus, & stercorare, non est sordidum verbum, si apud agricolas de agricultura loquaris: secus, si apud Principem de republ. habetur oratio.

INVSITATA.

Olim plurimum jus erat consuetudini publicæ, quemadmodum testatur & Horatius:

Multa renascentur, quæ nunc cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus.

Nunc quoniam loquendi ratio non à vulgo, sed ex eruditorum monumentis petitur, non est eadem consuetudinis auctoritas. Inusitata tamen videri possunt, quæ rarius occurrunt apud eos auctores, qui frequentius teruntur ab eruditis: Et hodie danda est opera, ne moleste loquamur, longéque recedamus ab istorum studio, qui recte loqui putant inusitatè loqui, quod in L. Sisenna viro alioqui docto, notat M. Tullius: quique (quod eleganter dictum est à Diomede) ita, demum sibi videntur ingeniosi, si ad intelligendos ipsos opus sit ingenio. Denique qui malunt scribere, quæ mirantur homines magis, quam intelligant. Nec uno tamen modo fit, ut sermo sit usitatus: quod ex his, quæ sequuntur, fiet perspicuum. Siquis exemplum requiret: inusitatè loquetur, qui passos senes dicat pro rugosis: interduatim & interatim, pro interdum & interim: titivilitium, pro re nihili; vagorem, pro vagitu:

POE-

POETICA

Sunt & apud Poëtas, quibus parcius est utendum, præsertim in oratione libera, cujusmodi sunt apud Horatium, eliminare, pro efferre foras arcanum: quo tamen usus est M. Tullius, pro ejicere. Juvenari, pro juveniliter lascivire, quæ vox ad græcam effecta est, νεανίζειν νεανιεύειν. Furiare, pro in furorem agere. Clarare, pro illustrare. Æternare, pro sempiternæ memoriæ tradere. Inimicare, pro inimicitias concitare. Pauperare, pro damno afficere. Cinctutis, pro cinctis. Invideor, pro mihi invidetur. Et apud Virg. Agmen, pro actu seu ductu. Leni fluit agmine Tybris: Indomitum furit, pro indomite. Acerba tuens, pro acerbe. Sperare, pro timere sive expectare:

Hunc ego si tantum potui sperare dolorem.
Et perferre soror potero.

Similiter Terent. Nam quod speras propulsabo facile. A qua tamen sermonis forma non adhorruit M. Tullius in Epistolis familiaribus. Et mobili in me meosque esse animo, non sperabam. Græcis mira felicitas in componendis dictionibus, quam interdum imitantur Poëtæ, cum idem non perinde succedat Oratoribus Latinis: quod genus sunt: vulnificus, tristificus, tabificus fatidicus, laurigeri, caprigenum pecus, velivolum mare, vitisator, aliaque id genus innumera. Vitilitigatores ausus est Cato dicere, alius officiperdam. Ad poëticam licentiam accedunt historici.

PRISCA.

Prisca gratiam addunt, si modice, & apre velut emblemata intertexantur: quod genus sunt expectorare,

pectorare, pro eo quod est, expromere verbis, quod est in animo: actutum, pro quamprimum: Antigerio, pro valde, oppido, pro eodem, creperum bellum, pro dubio: hostire, pro pensare: hostimentum, pro pensatione: vitulantes, pro gaudentes: jumentum, pro vehiculo: perduellis, & perduellio, pro hoste patriæ: duellum, pro bello: cluere, pro pugnare: temetum, pro vino: Æmathia, pro Thessalia.

OBSOLETA.

Inusitata sunt, quorum tantus est usus. Prisca, quæ ex scriptis ob antiquitatem relictis à posterioribus decerpta sunt, velut ex XII. tabulis, ex Ennio, Lucilio, Nævio, & Pacuvio. Obsoleta sunt, quæ prorsus in desuetudinem, & oblivionem abierunt. Cujusmodi sunt: bovinari, pro tergiversari: apludam edit, & flocces bibit: furfure vescitur, & fecem bibit: quæ merito deridet Gellius. Hostem, pro hospite, ac peregrino, dixit antiquitas. Nunc ridiculus sit, qui tentet ad eum loqui modum. Obsoletis non video quis sit locus, nisi per jocum & ironiam: veluti si quis ineptum antiquitatis affectatorem ita notet: hic profecto dignus est, qui apludam edat & flocces bibat. Hic non solum habenda est ætatis ratio, verum etiam studii & affectionis. Est enim antiquitas jam exsoleta, ac rudis, qualis videri potest ab ætate Livii Andronici, quæ paulatim enituit, usque ad M. Tullii tempora, quibus sic expolita est Romana eloquentia, ut quo cresceret, non haberet; sed (ut sunt res humanæ) paulatim ab illo summo candore degeneraret. Necesse n. fuit, ut posteriores, cum aliter dicere conarentur, pejus dicerent. Et tamen Sallustius cum eadem ætate scripserit, qua Cicero, Catoni Censo-

Censorio, quam Ciceroni similior est. At Mecaenas cum idem ferme aetatis vixerit, tamen à seculi sui puritate longissimè abest. Itidem Valer. Max. cum Tiberii Caesaris aetate fuerit, qua nondum degenerârat Tulliani seculi candor: tamen suo potius, quàm aetatis suae, more scripsit. De Tacito, Suetonio, Pliniis, Aelio Lampridio, aliisque posterioribus nihil dicam. Ceterum quemadmodum iure laudatur illorum institutum, qui sese ad illius felicissimi seculi imitationem componunt: ita non probarim quosdam, qui ceu barbarum horrent, quod in his posterioribus reperiunt: praesertim cum fieri possit, ut quod hic refugiunt, apud M. Tullium fuerit in libris, quos desideramus.

DVRA.

Dura sunt, quae parum commode transferuntur. Notatus est, qui Rempub. dixit castratam morte Camilli, cum sentiret civitatis robur illius morte concidisse. Et Flaccus recte notat Furium quendam qui scripserit:

Iuppiter hybernas cana nive conspuit Alpes.

His assimile fuerit illud: campos pacis sustulit; belli montes excitavit: mollius erat, si à mari tranquillo, ac turbato duxisset metaphoram.

PEREGRINA.

Habent suam & peregrina gratiam, in loco adhibita: veluti cum gazas dicimus, pro divitiis, quae vox Persica est. Celebrata est autem ejus gentis opulentia, & opulentiae comes, luxus. Acinaces, pro gladio, Medicum verbum est. Vngulum, Oscorum lingua, annulus dicitur. Cascus pro vetulo, Sabinorum est. Vri, pro bubus feris.

Gallica vox est, quemadmodum & merga, pro medulla, sive adipe terræ, qui effoditur ad lætificandos agros: Et gesa., pro teli genere. Parasanga, pro spacio triginta stadiorum, Persicum verbum est. Quin & camurum, pro eo quod in se recurrit., inter peregrinas voces censetur. Apud veteres Christianos recepta sunt, Nonnus, & Nonno, pro sancta, & sancta, quæ vocabula sunt Ægyptiorum, quod olim illic monachorum, & monacharum examina sanctimoniæ nomine commendarentur. Quod si quando necessitas cogit, ut barbaris utamur; non sine honoris præfatione sunt adhibenda, quemadmodum ait Plinius. Sunt aliæ permultæ voces, quæ à barbaris nationibus una cum ipsis rebus ad Græcos, à Græcis, ad nos dimanarunt: quod genus sunt, sinapi, piper, zinziber, &c.

OBSCOENA.

Obscœnas voces oportet ab omni Christianorum sermone procul abesse. Nec audiendi sunt Cynici, qui nihil putant turpe dictu, quod turpe factu non sit: Rursus quod turpe non sit, in occulto facere, id nec in publico turpiter fieri: veluti reddere lotium, aut exonerare alvum. At è diverso non statim turpe dictu est, quod factu turpe est. parricidium, & incestus verecundè nominantur, cum utrunque factu sit turpissimum. Verum ut sunt quædam corporis membra, quæ cum per se inhonesta non sunt., tamen pudore quodam humano velantur: ita sunt actiones quædam mediæ, quæ verecundiæ gratia celantur. At non statim quod indecorum est propalam facere, turpe est suo nominare vocabulo. Parere verecunde dicitur, quod tamen turpe fieret in propatulo. mejere, non verbum est obscœnum,

tametsi

tametsi reddere lotium verecundius est, palam tamen mejere, inverecundum est. Contra, cacare, est verbum obscœnum, cum actio sit æque media. Venter pudice nominatur, impudice ostenditur. Vulva verbum est honestum, cum cunnus sit obscœnum. Vnde igitur ducitur obscœnitatis ratio? Non aliunde quam ab usu, non quorumlibet sed eorum, quorum casta est oratio. Nam poëtæ, præcipue Satyrici, in his sibi nimium permiserunt. Interdum metaphora simplici verbo est obscœnior: quale est illud Horatii: Alienas permolere uxores, &c, Patriciæ immejere vulvæ. Et apud Catullum, despuit patruum, & deglubere viros. Quædam detorta sunt in obscœnum sensum, cum per se sint honesta: ut dare fidem, verecunde dicimus: & tamen obscœnum est, quod est in Priapeiis: Simplicius multo est Da, latine dicere. Martialis: vis dare, nec dare vis. Ab his igitur quæ manifestam habent obscœnitatem, in totum est abstinendum. Quæ media sunt, possunt ad verecundum sensum accommodari: veluti si quis dicat se exosculari, aut dissuaviari ingenium alicujus, quo valde delectetur: aut, Philologiæ procum appellet, eruditionis candidatum.

NOVATA.

Novata trifariam accipi possunt: vel quæ finguntur nova: vel quæ in alium usum deflectuntur: vel quæ compositione novantur. Primi generis exemplum fuerit, quod Nero morari dixit, prima producta, pro, fatuum esse, à Græca voce μωρὸς. Secundi, quod Sallustius ductare exercitum dixit, cum ductare apud Terentium, aliosque veteres sensum habeat obscœnum: ut meam ductes gratis. Item, patrare bellum, pro gerere bellum, cum patrare prius diceretur, qui daret

ret operam creandis liberis. Tertii generis sunt vitilitigator, à vitio litigandi, quod ante retulimus: Bubsequa, pro bubulco: Item illa Pacuvii Nerei repandirostrum, incurvicervicum pecus: quorum meminit Fabius. Ad hanc classem pertinent quæ derivatione novantur: ut, vituperones, amorabundus, nupturire, verbigerari: Cujusmodi vocibus præcipue gaudet Apulejus, Martianus Capella, Sidonius Apollinaris, & qui ad horum exemplum sese composuerunt. Habent & hæc gratiam, si modo in loco modicéque velut aspergantur. Nam ut eleganter est à Fabio dictum, in cibis interim acor ipse jucundus est. Porro Græca, Latinis in loco intermixta, non mediocrem addunt gratiam. In loco adhibentur, vel, cum Græca vox est significantior, ut λογομαχία, pro contentione sive rixa: vel, cum est etiam brevior, ut φίλαυτος, pro eo qui sibi placet: vel, cum est vehementior, ut γυναικομανής pro mulieroso: vel, cum est venustior, ut, si quis de rebus arduis, sed inutilibus, disserentem dicat, eum μετεωρολεσχεῖν, aut eum, qui sibi sapiens videatur, cum sit stultus, apellet μωρόσοφον: nam græcæ vocis gratiam nulla Latina posset assequi, vel cum ad locum, vel dictum auctoris alicujus alludimus: veluti cum notantes aliquem inconsideratius locutum, dicimus, ποῖον ἔπος, &c. quod est apud Homerum, aut indicantes aliquem non respondisse ad id, quod proponebatur, dicamus ἄμας ἀπῄτουν, quod si latina dicas, falces petebam perit sermonis lepos. Allusionem habet, illud Horatianum:

Ter uncti trans Tiberim nanto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento:

Facit

Facit enim Trebatium loquentem jureconsultum. Solent enim iis verbis XII. tab. delectari: quod & M. Tullius imitatur in libris de legibus. Denique, cum volumus id quod dicimus, à quibuslibet intelligi. Ac ne singula persequar, quoties invitat aliqua commoditas, rectè Græca Latinis intertexentur, præsertim cum ad eruditos scribimus. Ceterum cum nihil huc invitat, velut ex instituto sermonem semilatinum, & semigræcum texere, fortassis in adolescentibus semet ad utriusque linguæ facultatem exercentibus, veniam mereatur; in viris, mea sententia, parum decora fuerit hæc ostentatio, neque plus habeat gravitatis, quam si quis alternis, & è prosa oratione, & metris librum misceat: quod tamen ab eruditis quibusdam factum videmus, ab Arbitro Petronio, sed non sine specie dementiæ: à Seneca, in ludicro encomio Claudii: Et quod magis admirandum, à Boëtio, in argumento serio, qui tamen in carminibus adeò sui dissimilis est, ut docti vix credant ipsius Marte fuisse conscripta. Boetium imitatus est Ioannes Gersonensis, scriptor haud contemnendus, si in hoc seculum incidisset. Jam fit interdum, ut aut longo circuitu cogamur efferre, quod sentimus, aut à Græcis mutuo sumere, ut in πολυπραγμοσύνη, φιλαυτία, ἁμαρτοεπὴς πολυφιλία, δυσωπία, ἀδελασολογία, ταυτολογία, βαττολογία atque id genus sex millibus, de quibus fortassis alias nonnihil dicemus. Sunt non paucæ Græcorum voces, quas antiquitas latinitate donavit: Iis perinde, atque latinis, uti licebit: ut, rhetor & orator: hypotheca & pignus: helleborum & veratrum, fœniculum & marathrum: sycophanta, calumniator: Præbibo, quo usus est Apuleius, &

propino: mastigia, verbero. Quædam ita recepta, ut desit verbum latinum, sicut Philosophus, Theologus, Grammatica, Dialectica, Epigramma. In quibus ipsis inerit nonnihil varietas, si modo Græca, modo latina forma inflectantur: ut, scorpius & scorpio, elephantus & elephas, delphinus & delphin; lampas, lampada, lampadæ; grammatica grammaticæ, grammatice grammatices.

CAP. XII.

Ætatum propria vocabula.

Diligenter itaque conveniet observare, quid in usurpandis vocibus ætas variârit. Beatitudinem & beatitatem, mulierosum & mulierositatem, Cicero primus ausus est dicere. Declamare, pro exercere ad eloquentiam, illius ætate novum erat. Ætate Varronis, ædituus pro æditimo novum erat. Sic enim ab æde dicebatur æditimus, quemadmodum à lege, ligitimus. Interim, pro interdum, obiter pro interea, & velut aliud agendo, subinde pro identidem, Quintiliani seculo nata sunt. Reatum Messala primus dixit: Munerarium, Augustus, Favor, & Vrbanus, seculo Ciceronis, voces erant novæ. Obsequium, primus dixit Terentius, ut existimat Tullius. Cervicem, numero singulari primus dixisse fertur Hortensius. Pyraticam, Musicum, fabricam, pro artibus, vix dum à suis præceptoribus recepta fuisse testis est Fabius. Hujusmodi vocum idem pollentium congeries, quam Græci συναθροισμὸν vocant, conducet non tantum ad hoc; ut, si quando res eadem crebrius erit repetenda, vitemus ὁμοιολογίαν, id est, similem ubique sermonis

sermonis colorum: verum etiam ad δείνωσιν, idem vehementiam faciet. Abiit, erupit, excessit evasit: parentem necasti, patrem occidisti, progenitorem trucidasti. Quod genus Rhetores inter orationis decora referunt, vocantque *interpretationem*: Ego magis arbitor ad exercitationem adhibendam esse, quam ad orationem. Difficillimum enim variandi genus est: si, manente sermonis habitu, sensum eundem saepius aliis, atque aliis verbis idem pollentibus, efferre consuescas: ut, adire periculum, subire discrimen, suscipere periculum, aggredi discrimen: Aedificat domū, extruit aedes: Emit librum, mercatus est codicem: Ablegavit puerum, amandavit ministrum. Hic tibi ab illo habitus est honos, haec tibi ab illo relata est gratia. Hoc praemii recepi, hos fructus tuli: Condonavit culpam, remisit noxam, ignovit admissum. Quoties ejus diei recolo, quoties recordor, quoties reminiscor,. Nihil est humanis auribus fastidiosius, ac recte praecipit Horatius,

Vt currat sententia, neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures.

Secus est, cum & affectui servit iteratio, & varietas aliqua levat repetitionis taedium. Quod genus est illud Maronis.

Superestne & vescitur aura
Aetherea, nec adhuc crudelib. occubat umbris?

Huic similis est illa M. Tulli copia pro Q. Ligario: O clementiam admirabilem, atque omnium laude, praedicatione, literis, monumentisque decorandam, & cetera: similia dixit, non eadem. Laudatur etiam, idque merito, ex eadem oratione, locus rem eandem aliis atque aliis verbis inculcans. Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius, &c. Haec eo dili-

diligentius admoneo, quod celebris alioqui nominis concionatores, præsertim apud Italos, senserim hoc ceu præclarum affectare, ut hujusmodi synonymis tempus eximant: veluti si quis interpretans illud psalmi: Cor mundum crea in me Deus: ita loquatur: crea in me cor mundum, cor purum, cor nitidum, cor immaculatum, cor expers sordium, cor nullis vitiis inquinatum, cor purgatum, cor lotum, cor niveum; atque idem faciat in ceteris verbis. atque hæc copia non multum abest à Battologia.

CAP. XIII.

Ratio variandi per Enallagen, sive ἑτέρωσιν.

PRoxima variandi ratio est, cum eadem voce modice deflexa, varietatis nonnihil conciliatur: ut, edax edo, bibax bibulus, bibosus bibo, loquax locutulejus, nugator nugo, blaterator blatero, fallax falsus, voluptuosus voluptarius, Huius generis est, cum substantivum nomen adjectivo commutatur, aut contra: ut juxta sententiam Homeri, juxta sententiam Homericam: vir mire facundus, vir mira facundia. Insigniter impudens, insignita impudentia. Cum verbum activum mutatur in passivum, aut contra: Plurimam habeo gratiam, plurima tibi à me habetur gratia. Magna me tenet admiratio, magna teneor admiratione. Non sic amat filium mater, non sic à matre amatur filius. Et, ut rem infinite variam summatim dicam, duobus potissimum modis constat hæc mutatio: vel cum pars ipsa mutatur, vel cum eadem orationis parte manente, qualitas novatur. Et totidem rationibus commutari poterit, quot sunt res, quæ voci cuipiam accidunt.

cidunt. Prioris exemplum erit. Non confido factūrum me,non est fiducia.Non dubito quin possit : non est mihi dubium, quin adsit illi facultas. Iudicent alii, aliorum esto judicium. Quid huc redîsti? quid huc reditio est? Desine nugari, desine nugas. Id mihi anus indicium fecit, pro indicavit. Est illi mira sitis auri, mire sitit aurum. Non est apud illum discrimen amici & inimici, id est, non discernit amicum ab inimico: Nostrum istud vivere triste. Infinitum verbum pro nomine: Virtus est vitium fugere, id est, virtus fuga vitiorum. In his orationibus verbum nomine permutatur. Amantem redama. Promerenti benefac: Redama eum, qui te amat: Benefac ei, qui promeretur: Tui desiderantissimus est,te maximè desiderat:Nemo tui videndi cupientior,nemo qui te magis videre cupiat. Hic verbum participio commutatur: venisti ereptum, venit eripere, venit erepturus, venit ut eripiat. Hîc verbum supino, aut participio mutatur: ad congerendas pecunias inhiat, ad congerendum pecunias inhiat. Hic gerundium, ut vocant, gerundio commutatum est: hoc dictum oportuit, hoc dicere oportuit. Si quid rectè curatum velis,si quid rectè curari velis. Hic infinitum verbum participio commutatur: Magnum dat ferre talentum, ferre, pro ferendum: Sthenelus sciens pugnæ,id est, sciens pugnandi: Cupidus litium, cupidus litigandi. Hic nomen positum pro gerundio: libitum est, pro libuit: misertum est, pro misertus sum: pertæsum est, pro tæduit: placitum est pro placuit: puduit, puditum est. Hic supinum, pro verbo: meliuscula est, meliuscule est; plurimum est in foro, plurimus est in foro: rarus est conviva,raro est conviva : multus est apud mulierem; multum apud mulierem versatur:frequens est in

aula, assiduus in literis. Hic nomine commutatur adverbium frequenter & assidue. Verum aliàs fortassis ut commodius, ita & copiosius de his dicemus. Nunc de qualitatis variatione docendi causa pauca ponamus, quasi digito fontes ipsos indicantes.

NUMERUS.

Usurpatur numerus pro numero: Romanus prælio victor, pro Romani victores:

Haud secus ac patriis acer Romanus in armis.

Vterumque armato milite complent, pro armatis militibus: omnem pecuniam absumsit, omnes pecunias: populo imposuimus, id est imposui: Et, oratores visi sumus, cum de uno loquatur Cicero. Virgil.

Sed nos immensum spaciis confecimus aquor.

Hominis vultus, pro vultu, Datur ora tueri, pro, datur videre faciem. Animos pro animo. Nam im prima persona pro singulari plurativum numerum ponere frequentissimum est, aliquoties modestiæ caussa. In secunda nunquam, nisi genus ipsum significamus: quæ vestra libido est, id est, virorum. In tertia invidiæ caussa mutavit Terentius. Cum ad uxores ventum est, tum fiunt senes: cum de uno Chremete diceretur. Inexplicitosque Platonas, Martialis cum de uno Platone dicat. In genere mollior ac frequentior est numeri mutatio, in nominibus quæ Grammatici *collectiva* vocant: cujusmodi sunt, vulgus, populus, grex, ordo: pars in frusta secant. Item in his, quæ non unum aliquod individuum, sed genus aut speciem declarant. Nihil enim refert, utrum dicas, Elephantus decimo demum anno parit: aut, elephanti decimo anno pariunt.

PER-

PERSONA.

Variatur & persona pluribus modis, vel cum certa, pro quavis ponitur: quid facias? ut homo est, ita morem geras: videas & flumina sicca, id est, videri poterant. Idem fit per primam personam, itidem per secundam.

Ne mihi dum molleis sub divo carpere somnos.
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbam,
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem.

Nonnunquam pro prima, aut etiam secunda persona, tertiam usurpamus. Vt, ait Clodius, negat Cicero, id est, tu ais, ego nego. Virgil.

Nec me meminisse pigebit Elissa,

Id est, tui. Idem:

Et tandem Turnum experiatur in armis:

Turnum dixit, pro me. Item:

Manibus hoc referes telo cecidisse Camilla.

Id est, meo. Huc pertinet quæ vocatur Apostrophe, cum orationem ad aliquam personam, aut ad rem tanquam ad personam vertimus, ut,

Scipiades duplex bello, & te maxime Cæsar.
Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur: Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Virg. Parenthesin cum Apostrope conjunxit in isto:

Haud procul inde cita Metium in diversa quadriga
Distulerant ([illegible] tu dictis Albane maneres)
Raptabatque viri mendacis viscera Tullus.

Ad hanc formam pertinet, quoties verbum personale impersonali commutamus: ut, Non te hæc pudent? non te horum pudet? Apud Barbaros assidue bellatur; Barbari continenter bellant: Dicitur passim Pontificem adventare; pleriq; dicunt Pontificem adventare. Dici non potest, quam te amem: Nemo dixerit facile, quàm te amem.

GENUS.

Est nonnihil varietatis & in generis commutatione: ut, lachrymat, pro lachrymatur: luxuriat, pro luxuriatur: fluctuatur, pro fluctuat: prævertere, pro præverti: præcipitat, pro præcipitatur, avertit, pro avertitur: reverto, revertor, impertio, impertior: assentio, assentior: solebat fieri, solitum est fieri: non quivit compesci, non quita est compesci: desiit haberi in precio, desita est haberi in precio: causa cœpit agi, cœpta est agi: assentio, & assentior tibi: conspicor, & conspicio. In quorū postremo mutatur *συζυγία, id est conjugatio*. Nam illa, quæ refert Diomedes, frustro. patio, moro, demolio, auxilio, populo, digno, atque id genus alia, priscis arbitror relinquenda, nisi in carmine inciderint: nam tum excusatius adhibebuntur. Consimiliter in nominibus, pileum & pileus: hæc ficus, & hic ficus, hæc barbitus, hic barbitus, hoc barbiton: hic helleborus, hoc helleborum. Hoc nasum dixit Plautus.

CASUS.

Casus etiam mutatur: Ejus rei mihi venit in mentem, ea res: non sum id nescius, non sum ejus rei nescius. Quædam etiam citra tropum, duplicem habent constructionem: utor hanc rem, & hac re: egeo tui, egeo te: dives pecore, dives pecoris: dono te libro, dono tibi librum: impertior heram hoc malo, impertior heræ hoc malum.

SPECIES.

Species variatur, cum deductitiis utimur pro primogeniis: ut, magnis negotiis prohibitus, magnitudine negotiorum prohibitus: Cum diminuti-

minutivis, loco simplicium; ut loquaculus, pro loquax; nasutulus, pro nasuto; paucula, pro pauca; pauxillum, pro paulum: Cum frequentativis verbis, pro primitivis: Dictito, pro dico; volito, pro volo, jactito, pro jacto: Cum substantivo, pro adjectivo, ut, si quis pro pestilente, pestem appellet; pro scelerato, scelus dicat. Cui finitimum est, cum Italas artes dicimus, pro Italicis: Batavas aures, pro Batavicis: Hispanos mores, pro Hispanicis. Cum comparativum & superlativum absoluti loco ponimus, ut:

Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes.

Et, facundissimus, pro, vehementer facundo; de quibus suo loco dicemus. Cum patronymicum loco primogenii ponitur, ut Scipiadas, pro Scipionibus. Verum hoc in carmine fortasse liceat, in oratione prosa nemo tulerit.

FIGVRA.

Figuræ mutatio copiam adjuvat, quoties simplici dictione, pro composita utimur, aut contra: sive id tropo fiat, sive citra tropum, ut, temnere pro contemnere: ruere, pro eruere: ponere, pro deponere, mittere pro omittere: rursum, conscribere pro scribere: comedere pro edere: demirari pro mirari: Inaudire pro audire: Incognoscere pro cognoscere: consipere pro sapere: complacare pro placare: dependere pro pendere: deridiculus pro ridiculus. Quandoquidem pro quando. Fit & hoc modo: non potest pudescere, non potest pudefieri: tempus est, ut expergiscaris, ut expergefias: calescere, & calefieri. Ad hanc formam fortasse referendum est illud, quoties compositam dictionem simplicibus circumloquimur: magnanimus vir, vir magno animo: relege, denuo lege. Magnopere te rogabat,

bat, magno te rogabat opere: non animadvertit, non advertit animum: non satisfacit, non facit mihi satis. Interdum variatur compositionis ratio: ut exprobrare, & opprobrare, persolvere, dissolvere, exolvere, resolvere æs alienum.

TEMPVS.

Tempus quoque non raro commutatur: memini legere, & memini legisse: prædiceres, pro, prædixisses, vel, prædicere debuisses: laurus erat, pro, laurus esset: vicimus, pro vincemus. Salutato, pro saluta: imus, venimus, videmus, præsens pro præterito.

MODVS.

Huic finitima est modi variatio: ut, vicero, vincam: Salutabis, pro, salutato: ne crede, ne credas: si voles, si volueris: ubi voles, ubi volueris: cum vacabit, cum vacaverit: quia bene natus est, quia bene natus sit: venari, pro venabatur.

DECLINATIO.

In nonnullis licebit & declinationem variare: ut hilarus, & hilaris, violens & violentus; imbecillus, imbecillis; contagium, contagio; juger & jugerum, capo & capus, pavo & pavus, scorpio & scorpius; senecta, senectus; juventus & juventa.

CONIVGATIO.

In aliquot conjugationem: ut lavere pro lavare, fervere & fervere, accersere & accersire.

Variatur eadem dictio his quoque modis. Prosthesi: ut, tetuli pro, tuli: gnatus, pro nato. Epenthesi,

thesi. Mavortis, pro Martis. Proparalepsi, ut admittier, accingier, dicier, pro admitti, accingi, dici. Paragoge: potestur, pro potest. Aphæresi: ruit omnia late, pro eruit: linquere castra, pro relinquere. Syncope: extinxti, dixti, pro extinxisti, dixisti. Apocope: Mage, pro magis, vin', pro visne: Quæ quidam species sunt Metaplasmi propterea quod dictionem quasi transforment. Reliquas species prudens omitto, quod non admodum ad copiam facere videantur, & nobis propositum est, ea duntaxat persequi, quæ proprie pertineant ad id, quod instituimus.

CAP. XIV.

Variandi ratio per Antonomasiam.

PRoxima variandi sermonis ratio constat Antonomasia, id est, nominis permutatione ut: si quis pro Achille, Peliden, aut Æaciden dicat: pro Romanis, Romulidas: pro Trojanis, Priamidas, aut Dardanidas: Pro Hercule, Tyrinthium: Pro Venere, Cytheriam, aut Cypridem: Pro Diana, Cynthiam: Pro Iove, Saturnium: Pro Mercurio, Cyllenium. Nonnunquam epitheton pro nomine ipso subjicere licebit: Virg. Thalamo quæ fixa reliquit Impius; Impium, pro Ænea dixit: Livius Pœnum, pro Hannibale. In Terentio sæpe senex, pro persona heri. Ejusdem generis est, si quis poëtam dicat, Homerum sentiens; Philosophum, Aristotelem significans: quemadmodũ Græci Persarum regem βασιλέα nominant. Neque ab hoc genere abhorret. si quis pro fure, Verrem dicat: pro molli, Sardanapalum; pro divite, Crœsum; pro crudeli, Phalaridem, quæ suo loco referemus.

CAP.

CAP. XV.

Variandi ratio per Periphrasin.

ID si pluribus verbis fiat, Periphrasis erit, quam quidam Circuitionem nominant: ut, si quis eversorem Carthaginis, & Numantiæ, pro Scipione dicat: ut, Trojani belli scriptorem, dixit Horatius, pro Homero: Item si Mantuanus vates, ponatur pro Virgilio: Venusinus poëta, pro Horatio: Peripateticæ scholæ princeps, pro Aristotele: Stoicæ familiæ pater, pro Zenone: Voluptatis assertor, pro Epicuro. Hæc autem ratio plurimis constat modis, Etymologia, Notatione, Finitione.

ETYMOLOGIA.

Etymologiæ, cum nominis rationem explicamus: ut, si quis hæredipetam dicat, qui hæreditates alienas appetat, captetque: Aut, pro parasito, hominem cibo ventrique deditum: Aut, pro Philosopho, hominem sapientiæ studiosum: Pro Grammatico, qui literas doceat: Pro assiduo, qui det æra: Pro locuplete, qui plurima loca possideat: Pro pecunioso, qui magnam pecuniæ copiam possideat.

NOTATIONE.

Notatione constabit, cum notis quibusdam accidentium rem quampiam describimus: ut si quis iram intelligens, animi, aut bilis effervescentiam dicat, quæ pallorem vultui, ardorem oculis, tremorem membris inducat. Ejusdem generis est, & illud: Qui digito scalpunt uno caput, quo molles & parum viri significantur; Aut, si dicas, cubito se emungit, salsamentarium indicans.

FINI-

FINITIONE.

Finitione constabit, ut, si quis artem bene dicendi, pro Rhetorica dicat: Peculatorem, virum qui civitatis ærarium compilâsset: Hominem tyrannum, qui vi leges ac civium libertatem oppressisset.

CAp. XVI.

Variandi ratio per Metaphoram.

ALia verò varietatis ratio ex Metaphora nascitur, quæ Latinè translatio dicitur, propterea quod vocem à genuina, ac propria significatione ad non propriam transfert: Ea multis modis tractatur:

(DEFLEXIO)

Primum deflexione, quoties vox è propinquo ad rem proximam deflectitur, ut, video, pro intelligo: Audire, pro obtemperare, aut credere: Sentire, pro intelligere: perspicere, pro cognitum habere: Odorari, olfacere, pro suspicari, ac deprehendere: Concoquere, pro ferre: Devorare, pro vincere ac perferre: Complecti, exosculari, pro amare: Suspicere, pro admirari: Despicere, pro contemnere: Ita, stupet animus, stupent dentes: Siquidem in his, quod est corporis, ad animum transfertur: Quo metaphoræ genere, nihil usitatius. Huc fortassis pertinent & illa quoties *cano*, pro dico, *canto*, pro scribo dicimus: Præconium, pro laude: Buccinari, pro celebrare.

AB

AB IRRATIONALI ad rationale.

Proxima species est, quoties à bruto animante, ad animal ratione præditum fit translatio, aut contra: ut, si hominem odiosæ atque insulsæ loquacitatis, rudere dicas, aut blaterare, aut grunnire, aut gannire. Si oblatrare, pro obtrectare; allatrare, pro conviciari dicas. Contra, si olorem canorum: musicam lusciniam: perfidam vulpem: ambitiosum leonem: assentatorem, canem: parcum, formicam: operosum, apem dicamus. Cujusmodi multa Virgilius tribuit apibus, dum quicquid agitur in hominum republ. id traducit ad hoc animal.

AB ANIMALI AD non animal, aut contra.

Longius erit petita translatio, si ab animali ad inanimatum traducatur, aut contra. Virg.

Si tantum pectore robur
Concipis.

Hic robur à ligno ad hominem transtulit.

At procul excelso miratus vertice montis:

Animale ad inanimatum transtulit, cum verticem pro cacumine dixit. Item:

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos.

Et, ridet ager. Contra, ambo florentes ætatibus; & viridis ætas, & vernat ætas. Iratum mare, indignatus. Araxis, avidum mare mirantur Gargara. Quod genus & plura sunt exempla, & frequentius obvia, quam ut hic debeant referri. Interdum translatio fit

AB ANIMALI AD animal.

Vt, si quis corvum sui inequitantem dicat: & pascentes apes,

A B

AB INANIMATO
ad inanimatum.

Sumetur Metaphora, si quis sylvam scatere dicat, quod est fontium: Aut, odium suppullulascere, quod est fruticum: Aut, si quis pilos fruticari dicat, aut, barbam sylvescere, quod est arborum: Si quis orationem fluere dicat: aut fluctus, & undas negotiorum. Ejusdem generis est, si quis collem, verrucam dicat, quemadmodum Cato.

CAP. XVII.
Metaphora reciproca.

QUædam translationes riciprocæ sunt, sive communes, quas Græci vocant ἀκολέθας. Nam ut pro gubernatore aurigam, ita pro auriga, gubernatorem recte dixeris. Quædam unius duntaxat partis, quas ἀνακολέθας appellant, *id est non reciprocas:* Siquidem, ut verticem recte transfers ab homine ad mentem: ita non recte cacumen ad hominem traduxeris. Facit autem Metaphora non solum ad copiam orationis, dum præstat, ut ait Fab. ne ulli rei nomen deesse videatur: verum & ad ornatum, ad gravitatem, evidentiam: ad sublimitatem, ad festivitatem, Nonnunquam & necessaria est, quemadmodum rustici gemmam dicunt in vitibus, gemmare vites, sitire agros, fructus laborare, luxuriare segetes: nos durum hominem, asperum: neque enim aliud habemus verbum. Sed quot modis adhibeatur translatio, & quatenus differat à finitimis tropis, non est hujus propositi scrupulosius persequi. Illud admonuisse profuerit, ut qui

ut qui volet in dicendo copiosus esse, ex optimis auctoribus, maximam insignium translationum vim adnotatam comparet, & ad eandem rem complures adhibeat similitudines. Sunt autem apud M.Tull. optimæ; apud Quint. plurimæ. Sed in his vix alius felicior, quam Plutarchus. Ex Adagiis item non pauca colligi poterunt, propterea quod pleraque aut allegoriam habent, aut aliquam Metaphoræ speciem. In his colligendis nos elaboravimus, haud scio quam feliciter, magnis certe vigiliis. Nihil verò prohibet quo minus ipsi vel ex lectis, vel ex animadversis rerum omnium naturis, undecunque Metaphoras fingamus, modo ne sit dura translatio, ne sordida, ne major quam oportet, ne dissimilis, ne nimium crebra, præsertim in eadem specie. Illud item non abs re fuerit admonere, Metaphoram interdum in simplici nomine sitam esse: ut si quis hominem ventri addictum, pecudem appellet. Nonnunquam in Epitheto: ut cum saxeum hominem, aut ferreum scriptorem dicimus, aut, vitreas undas floridam ætatem: Interdum in verbo simplici: ut avolat ætas, labuntur anni: Interdum additur quiddam, quod Metaphoram explicet: Inflammavit hominem cupiditate gloriæ: incendit ira.

CAP. XVIII.

Variandi ratio per Allegoriam.

IDem efficit Allegoria, quod Metaphora. Neque enim aliud est Allegoria, quam Metaphora perpetua: ut, pedem conferre, pro eo quod est concertare argumentis: Ingulum petere, pro eo quod est, caput caussæ aggredi: Et tragulam injicere, pro eo quod est, fallaciam intendere. Vt etiam

etiam navem perforet, in qua ipse naviget, id est, civitatem evertat, qua subversa, sibi quoque sit pereundum. Hujus usus frequentior est in sententiis proverbialibus, ac proverbiis: ut, flamma fumo est proxima; quo significatur: tempestiviter cavendum esse periculum. Et, vino vendibili suspensa hedera nihil est opus; cum significamus, re per se laudabili nihil opus esse commendatione aliena: Et, cretizandum adversus Cretensem, id est, mendaciis ac dolis agendum cum subdolo, ac vano. In hujusmodi parœmiis Allegoria nonnunquam exit in Ænigma. Neque id erit vitiosum, si doctis vel loquaris, vel scribas: imo ne tum quidem si vulgo. Neque enim ita scribendum, ut omnes omnia intelligant, sed ut quædam etiam investigare, ac discere cogantur.

CAP. XIX.

Variandi ratio per Catachresin.

Eandem vim obtinet Catachresis, quam Latini dicunt Abusionem: atque hac nota secernitur à translatione; quod abusio est, ubi nomen omnino defuit: translatio ubi aliud fuit. Veluti cum parricidam dicimus, qui fratrem occiderit; quia fratricida non dicitur: Et piscinam, in qua lavamus, nec pisces insunt: vires hominis breves: longum consilium, minutum animum, pro parvo. Illud orationis genus maxime probat Quintilianus, in quo trium permixta est gratia similitudinis, allegoriæ, & translationis, ut apud Cic. quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum: Dies inter-

intermissus unus, aut nox interposita, sæpe & perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. Similitudo est explicata & ad rem accommodata Metaphora, quam Cicero vocat *collationem*: Totus excanduit ira, Metaphora est: Non aliter quam ferrum igni incandescit, ita ille per iracundiam toto vultu inflammatus est: collatio est. Itaque quod æstus Euripi comparat inconstantiæ comitiorum, similitudo est: quod ait, quantos æstus habet, Allegoria est; aura rumoris, Metaphora est. Quanquam hi tropi pertinent etiam ad copiam sententiarum; de qua secundo libro à nobis dicetur.

CAP. XX.

Variatio per Onomatopœjam.

NOnnihil accedit varietatis & ex Onomatopœja, quæ fictio nominis dici potest, quod genus sunt, Taratantara, pro cantu tubæ; Sibilus, murmur, mugitus. Ad eandem formam pertinet Paragoge, id est, deductio ac derivatio novorum verborum ex analogia sumpta; quæ cur nobis etiam sit fugienda, non video, si quando sententia postulabit: Syllaturire, pro eo quod est, Syllæ mores imitari belle. Et quemadmodum dicimus, cacaturire, micturire, esurire, quid vetat quo minus juxta analogiam dicamus, dormiturire, scripturire, pro scripturire, dicturire, bellaturire, nupturire? Et, quemadmodum dicimus græcari, cur non itidem dicamus juvenari, poëtari, cornicari, rhetoricari, philosophari, theologari? Vulpinari, ἀλωπεκίζειν, quod ausus est dicere Plautus: ut Laureati, nummati, scutati, cur non itidem pileati, larvati, personati, & si

& si quæ sunt similia? cur non siccescere, sicut arescere? Et in his quidem fictionibus Græci longe sunt Latinis feliciores: Quorum sunt illa, Cretissare, Platonissare, aliaque innumera. Nobis tamen nonnihil audendum censeo, Præsertim in carmine, & in vertendis Græcis auctoribus. Certe quæ reperiuntur, apud idoneos auctores, ea sunt, audacter usurpanda. Neque enim ullum verbum nobis videri debet durum aut obsoletum, quod apud scriptorem probatum reperiatur. Qua quidem in re longè latéque dissentio ab his, qui vocem omnem ceu barbaram horrent, quam apud M. Cicer. non legerint. Quin illud etiam observandum, ejusdem dictionis interdum variam esse paragogen, quemadmodum superius attigimus, Voluptuosus & voluptuarius, edax & edo, homunculus, homulus, homuncio, pauxillum, & paucula. Harum igitur omnium rerum observatio copiam orationis non mediocriter adjuvabit, propterea quod in his factitiis nominibus, magna pars opum linguæ latinæ sita est.

CAP. XXI.

Variandi ratio per Metalepsin.

ABusioni confinis est Metalepsis, quæ transsumptio Latinis dicitur. Ea erit, ubi gradatim itur ad id, quod ostendimus; ut speluncis abdidit atris. Nam nigræ intelliguntur, ex nigris obscuræ, & per hoc demum in præceps profundæ. Sic Græci vocant acutum, quod velox intelligi volunt. Verum hujus figuræ usus magis incidet in carmine, quam oratione soluta: & Synecdoches species videri potest, quemadmodum & ea quæ sequitur.

CAP-

CAP. XXII.

Variandi ratio per Metonymiam.

NEque mediocriter ad copiam orationis facit tropus, qui vocatur Metonymia, quæ dicitur nominis transmutatio, ea fit compluribus modis. Vel cum inventorem pro re subjecta ponimus, ut apud Maronem: Cererem corruptam undis. apud Terentium, sine Cerere & Baccho friget Venus: apud Horatium. Receptus terra Neptunus: Classes aquilonibus arcet: Vulcano dicare. Vario Marte pugnare. Venus confert oculis & voci. Hic inventor, aut qui præsidet, pro re subjecta ponitur: quod si vertas, erit durius: Vt vinum precemur. Nam hic Deus præsens adest, hic vinum, pro Baccho positum est. Vel cum id quod continet, pro eo quod continetur, usurpatur: ut, epotos cados, cœlo gratissimus annus, id est, cœlitibus: seculum felix. Aut contra. id quod durius & violentius fit, Vergil.

Iam proximus ardet
Vcalegon.

Hominem, pro domo posuit. Terent. Eamus ad nos, id est, ad ædes nostras: &, cum dicimus hominem devorari, cujus patrimonium consumitur: hunc tibi comedendum propino. Horatius, de sene gustarit, id est, de pecunia senis: ubi dominus rei, pro re ipsa ponitur. Vel, cum ex efficiente, effectum significamus, hic melior remis; significat enim velocitatem, sed quæ per remos fit. Vel contra, ut frigus pigrum: mœstumque timorem mittite: pallida mors: audax juventa:

Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.

Præceps ira: hilaris adolescentia, inconsultus Amor:

mor : inverecunda nox, audax vinum. Vel cum ducem ponimus pro his, qui subsunt: ut, cum ab Annibale cæsa apud Cannas sexaginta millia dicimus. Aut cum auctorem, pro opere ponimus, ut, cum dicimus: Virgilium vendidi; Plinium semper in manibus habendum. Simile est huic cum sacrilegium deprehensum dicimus, non sacrilegum: &, armorum scientiam habere, non artis. Ad hanc classem arbitror referenda quæ pariter & ad personam, & ad rem referuntur: ut, facundus homo, facunda oratio, audax homo, audax facinus: confutasti hominem, confutasti hominis argumenta. Sed quoniam hæc passim obvia sunt, desino persequi.

CAP. XXIII.

Variandi ratio per Synecdochen.

VEhementer adjuvabit copiam & Synecdoche, quam quidem intellectionem vocant. quoniam aliud ex alio intelligimus, ut, cum ex uno plures intelligimus: ut, quod supra retulimus, Romanus prælio victor: Et, Pœnus fugatus, pro Pœni. Ex parte totum, ut mucronem, pro gladio: tectum, pro domo: Retroque, ut ingens à vertice pontus: Et, fontemque ignemque ferebant: Pontum dixit pro procella, fontem pro parte aquæ. Ita Maro. Ex specie, genus. Horat. Iracundior Adria, pro quovis mari. Acheloia pocula, pro quovis fluvio. Maro. Quod non ita commodè vertitur. Ex materia rem confectam: ut ferrum pro gladio, abies aut pinus, pro navi. Ex præcedentibus sequentia, ut, virgineam solvit Zonam, id est, devirginavit: subdidit equo calcaria, id est, cucurrit. Item, cum lautum & unctum dicimus, quod nitidum, ac splendidum vo-

lumus intelligi. Breviter, cum quocunque modo aliud ex alio intelligitur: vixerunt, pro mortui sunt. Nos quoque floruimus: &, fuimus Troes.

Et jam summa procul villarum culmina fumant.

Noctem imminentem intelligimus, cùm longè aliud sit dictum. Porrò hic ex signo rem signatam colligimus.

CAP. XXIV.

Variandi ratio per Æquipollentiam.

PRæcipua variandi ratio sumitur per *ἰσοδυναμίαν*, id est, *per æquipollentiam*. Ea constat negationis additione, detractione, geminatione, & verbis contrariis, ut, primas obtinet, non est in postremis. vir egregie doctus, vir minimè indoctus: omnia fecit, nihil non fecit: nonnihil fallaciæ intendendum in hominem, id est, aliquid fallaciæ. Assumto autem verbo diverso, & apposita aut ademta negatione, statim novam orationis faciem constitueris: placet, non displicet: accipio conditionem, non recuso conditionem. Verùm de his reliquisque æquipollentiis exactius suo loco tractabimus. Eorum verò quæ inter se pugnant varia est ratio. Quædam contraria sunt, ut; amor, odium, iratus, propitius, formosus, deformis. Quædam privative dissident: ut, cæcus & videns, mortuus & vivus; surdus & audiens; mutus & loquens. In his quod remanet, non prædicatur nisi de his quorum natura capax est oppositi. Neque enim lapis dicitur mortuus aut cæcus. Quædam contradictorie dissident ut nolo, volo: doctus non doctus: probat, non probat. Est puella deformis, est minime formosa, est minime deformis, est egregie formosa, est homo minime surdus, est egregie

auritus,

auritus, est parum auritus, est surdaster, non possum non probare. De Relativis mox dicemus. Ad hanc formam pertinent, quæ actionem & passionem declarant; ab illo grave vulnus accepit, inflixit illi grave vulnus: in Cicerone quædam desiderantur à doctis, in Cicerone docti quædam desiderant. De his alibi dictum est.

CAP. XXV.

Variandi ratio per Comparativa.

IN nonnullis comparativis dictionibus fit hæc commutatio citra negationem, translatis duntaxat partibus: ut, anteponit famam pecuniæ; posthabet pecuniam famæ; minoris facit famam quam pecuniam, pluris facit pecuniam quam famam: prius habet lucrum, quàm honestum; posterius habet honestum, quam lucrum. Atque hæc quidem copia nascitur ex contrariis, cujusmodi sunt: suspicit, despicit, curat, negligit: appetit, fastidit: atque id genus innumera.

CAP. XXVI.

Variandi ratio per Relativorum commutationem.

FAcilis est item variandi ratio per dictiones Relativas, quæ & ipsa ad contrariorum genus pertinent. Vxor illius esse non vult, non vult illum maritum: recusat illius esse socer: recusat illum generum: pudet me hujus nurus: pudet me hujus socerum videri: non alium mihi patrem optem, nullius malim esse filius: O me tali felicem præceptore! Felicem me, qui tuis sim discipulus: cave isti locaveris agrum: ne committas, ut hic agrum conducat tuum: jam dudum

exspectat,ut viro nubat: expectat ut se vir aliquis ducat: nolim tibi debere: nolim te mihi creditorem: hoc me docuisti: hoc ex te didici: hoc mihi retulit Paulus: hoc ex Paulo audivi: cautes te genuit: è caute natus es, plurimum ex ea re capies emolumenti, ea res plurimum tibi adferet emolumenti; literæ non parum ornamenti tibi conciliabunt, ex literis non parum ornamenti tibi accedet: pater filio reconciliatus est, Filius cum patre rediit in gratiam.

CAP. XXVII.

Variandi ratio per Amplificationem.

EX Auxesi, hoc est, amplificatione, variatur oratio, cum amplificandæ rei gratia verbum atrocius subjicimus loco proprii; ut cum occisum dicimus,qui sit cæsus:latronem, qui sit improbus: occidisse, cui res acerbior acciderit: exanimatum, dolore affectum: enectum,cruciatum: mutum, qui nihil responderit: revixisse, qui spem receperit: oblitum injuriæ, qui ignovit. Huc pertinent & appellationes illæ exaggerantes, de quibus ante nonnihil memini, cum carnificem appellamus hominem immitem, sacrilegum, sceleratum, veneficum,malum. Præterea illæ, scelus,monstrum,pestis,labes. Postremo & hæ, Atreus pro crudeli: Sardanapalus,pro effœminato. De quibus suo loco copiosius.

CAP. XXVIII.

Variandi ratio per Hyperbolen.

VAriat & Hyperbole, quam quidam superlationem nominavit. Hoc mendacio, ut inquit Seneca, pervenimus ad verum: plus enim dicit

dicit Hyperbole, quam res habet, attamen quod verum est, ex falso intelligitur, ut, hic vel saxa, sua loquacitate possit rumpere: cœlum digito attingere: ocyor Euro: Et, fulminis ocyor alis: Sublimi feriam vertice sydera.

CAP. XXIX.

Variandi ratio per μείωσιν, id est, *per diminutionem.*

DIversus variandi modus per *μείωσιν*, hoc est, per diminutionem: veluti quoties attigisse dicimus eum, qui pulsavit; læsisse, qui vulneravit. Interdum diminutio sapit hyperbolen: ut, vix ossibus hærent: brevior pygmæo: minus habet quàm nihil. Verum de his quoque nonnulla suo loco disseremus.

CAP. XXX.

Variandi ratio per compositionem.

VAriatur oratio nonnihil & ex compositione. Ea sita est in his fermè figuris, Asyntheto, Polysyntheto: Veni, vidi, vici. Maro,

——Tectumque, Laremque,
Armaque, Amycleumque canam, Cressamque Pharetram,

Syzeugmeno: id fit quoties ad unum verbum plures sententiæ respondent. Fit autem trifariam: aut cum præponitur, aut cum sequitur, aut cum interponitur, ut deflorescit forma, vel morbo, vel ætate. Hic præponitur. Vel morbo, vel ætate forma deflorescit. Hic subjicitur. Aut, ætate forma deflorescit, aut morbo. Hic in medio intercedit. Item M. Tull. vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Contra:

tra: Neque enim is es Catilina, ut te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo aut ratio à furore revocarit. Nonnunquam & per iterationem repetitur non conjunctio, sed nomen aut verbum quam Epanalepsin vocant. Nihilne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic magnificentissimus senatus habendi locus, nihil horum ora vultusque moverunt? Simile huic fuerit: Vicit pudorem libido, vicit timorem audacia, vicit rationem amentia: ut per συνωνυμίαν: Vicit timorem audacia, rationem superavit amentia, libido pudorem expugnavit. Experiamur igitur, quot rationibus eadem sententia possit per has figuras variari. Contemnit deos, contemnit homines: deos contemnit, homines contemnit: contemnit & deos & homines: & deos & homines contemnit: deos contemnit atque homines. Ad hunc locum pertinent & illa: inediæ, quam frigoris patientior: lucri, quam gloriæ cupientior: chariorem habeo neminem; & neminem habeo chariorem: Quanquam hæc non ita multum afferunt momenti, adjuvant tamen. Et, quibus de caussis: ob eam rem: eam ob rem: ob caussam tam parvulam: tam parvulam ob caussam: Veniam ad te, quando ita vult pater; quando ita vult pater, veniam. Ejusdem rationis est, cum ex oratione simplici, duplicem facimus; aut, contra: ut omnia tua mihi debes: quicquid habes, id omne mihi debes.

CAP.

CAP. XXXI.

Variandi ratio per σύνταξιν, id est, *constructionem.*

EX ordine, sive constructione item, nonnulla sermonis varietas existit, id quod superius attigimus. Nam pleræque dictiones sunt quæ non respuunt diversam constructionem: ut multum pudorem, & multum pudoris: scripsit mihi, & scripsit ad me: diversum, seu alienum huic, & diversum, seu alienum ab hoc: idem huic, & idem cum hoc: jactat majores suos, jactat se de suis majoribus: de te somniavi, te somniavi, de te ridet, te ridet: tota nocte potavit, totam noctem potavit: Romanorum summus, summus inter Romanos: servitus morte durior, servitus durior quam mors: damnatus est de repetundis, damnatus est repetundarum: natus gloriæ, natus ad gloriam: tuæ partes sunt, tuarum est partium.

CAP. XXXII.

Variandi ratio per Mutationem Figuræ variis modis.

VAriatur oratio, quoties alio, atque alio affectu, ac velut habitu profertur, quam interim figuræ mutationem licebit appellare, ut: non est miserum mori: &, usque adeóne mori miserum est? nihil est te vanius, an quicquam te vanius? Hic per interrogationem variata est figura: non magnam laudem assecutus es, egregiam verò laudem es assecutus: non ista curat populus, id populus curat scilicet. Hic per ironiam commutata est sermonis facies: vehementer amat pecuniam.

Dii boni, quam amat pecuniam! per admirationem versus est orationis color: tum Deos contemnit, tum homines haud scio magisne Deos contemnat an homines. Hic per dubitationem commutata est orationis forma: Nihil mihi charius, aut antiquius fama; dispeream, si quid mihi charius fama. Hic per admirationem variatus est sermo. Ista nunquam cogitavi; dii meliora, quam ut ista cogitarim. Hic per abominationem commutatus est color. Est vir insigni vanitate: ó singularem hominis vanitatem! Hic per exclamationem. Non modo virgines aliquot constupravit; verumetiam vestalem incestu polluit: virgines complures stupravit, ut interim de vestali incestu polluta sileam. Hic per occupationem variatus est sermo. Cum & genere sis obscurissimo, & re nulla, nullis literis, nulla forma, nullo ingenio, quid est cur te adeò jactes? quid habes, cur tam sis insolens? natalium splendorem? atqui genere es obscurissimo: opes? at vel Iro ipso pauperior es. Eruditionem? sed bonas literas nec attigisti unquam. Formam? at ipso Thersite deformior es. Ingenium? at istud profecto nactus es stupidissimum. Quid igitur ista tua jactantia est, nisi mera insania? Hic per subjectionem variatus est orationis habitus. Neque vero solum per omnes figuras, verum etiam per locos prope omnes variari potest oratio. Ceterum quoniam hæc magis videntur ad rerum copiam pertinere, secundo commentario de his diligentius disseremus. Hactenus formas ferme omnes paucis indicavimus, quibus, manente sententia, commutatur oratio.

CAP.

CAP. XXXI.

Experientia.

NVnc quo res fiat dilucidior, experiundi gratia, sententiam unam, atque alteram proponamus, conemurque quoad fieri poterit eandem veluti Proteum, in omnem speciem vertere: non quod omnis variandi rationem possit incidere, sed quot incident, tot utemur; Sumaturque illud exempli loco;

TVÆ LITERÆ ME MAGNOPERE DELECTARVNT.

Tuæ, non admittit Synonymiam: tuæ amplitudinis, tuæ celsitudinis, tuæ majestatis, Periphrasis est. Si nomen proprium ponas, puta, Fausti, Heterosis est, & partis, & personæ. Fausti literæ: Sic, Faustinæ literæ. Heterosis substantivi in Epitheton.

LITERÆ.

Epistola, literæ, tabellæ, Synonymia est. Literulæ, epistolium, tabellulæ, Heterosis. Scheda, scripta, Synecdoche: Quod ad me scripsisti. Periphrasis est.

ME.

Animum meum, pectus meum, meos oculos, vel Periphrasis, vel Synecdoche: nos, pro me, Enallage numeri: Erasmum, Heterosis est personæ.

MAGNOPERE.

Valde, vehementer, nimium, mire, mirifice, &c. Synonymia est: magnopere, summopere, supra

ſupra modum, pręter modum, unice, Auxeſis eſt: Haud mediocriter, non parũ, non vulgariter, per contraria, & negationem: dici non poteſt quantopere, incredibile dictu; verbis conſequi nequeam; atque id genus alia, hyperbolen ſapiunt.

DELECTARVNT.

Oblectârunt, recrearunt, exhilararunt. Synonymia eſt: Niſi quod in *exhilàrarunt*, metaphora videtur eſſe: voluptatem attulerunt, voluptatĩ fuerunt, jucundæ fuerunt, & ſimilia, Periphraſin habent: Voluptate perfuderunt, mellitiſſimæ fuerunt, & conſimilia, tranſlaticia ſunt. Non injucundæ fuerunt, non inſuaves; à contrariorum permutationẽ. Reliqua citra contextum commode oſtendi non poſſunt. Nunc igitur experiamur. Tuæ me literæ magnopere delectarunt: delectarunt mirum in modum tuæ me literæ: majorem in modum me tuæ delectarunt literæ. Hactenus præter compoſitionem nihil ferme mutatum eſt. Tuis literis ſum magnopere delectatus. Delectatus ſum majorem in modum tuis literis. Hic genus verbi duntaxat eſt commutatum. Epiſtola tua me vehementer exhilaravit: tuâ quidem epiſtola ſum vehementer exhilaratus: tuæ literulæ non mediocriter animum meum refecerunt: humanitatis tuæ ſcriptis ſum non mediocriter animo refectus: ex amantiſſimis literis tuis incredibilem cepi voluptatem: Hyperbole, & relatio. Amantiſſimæ tuæ literæ incredibilem mihi voluptatem attulerunt: novam quandam lætitiam tuæ ſchedæ mihi pepererunt: Tuis ex ſchedis mirificam lætitiam concepi: Summum gaudium tua ſcripta mihi apportarunt: Tuis è ſcriptis ſummum mihi gaudium allatum eſt: Ex excellentiæ tuæ literis magnam hauſimus voluptatem:

Ex

Et hic relatio est. Cetera sibi quisque facile annotabit. Ex Fausti mei literis plurimum hausi voluptatis: tuis è scriptis haud vulgaris mihi voluptas accessit. Epistola tua sum unicè delectatus: ex Faustinis literis mirificum quoddam oblectamentum percepi; tuæ literæ sanè quam delectarunt animum meum? ineffabili gaudio tuæ me schedulæ perfuderunt. Hic Metaphora est, Tuis ex literis nova quadam delectatione sum perfusus: incredibili lætitia tua me scripta reddiderunt: Et hic metaphora. Haud parum delectamenti tua mihi conciliavit epistola: legendis tuis literis oppido quàm sum delectatus? lectio tuarum literarum singulari voluptate delinivit mentem meam admodum delectabilis mihi tua *fuit* epistola: eximia quadam lætitia tuæ me literæ affecerunt: tuis ex litteris singulari sum affectus lætitia: maximæ voluptati mihi tua fuit epistola: summo oblectamento mihi tua scripta fuerunt: incredibili gaudio mihi tua fuit epistola: nimis quam jucunda nobis tua fuit epistola: vix credas quantopere in tuis scriptis acquiescam. Ita M. Tullius frequenter utitur, acquiescere, pro oblectari. Summæ jucunditati nobis tua fuit epistola: suavissimæ mihi tuæ fuerunt literæ: tuis ex literis singularis mihi profecta est lætitia: tuæ literæ fecerunt ut prorsus exilirem gaudio: tuis acceptis literis lætitia gestiebam: ubi mihi tuæ sunt redditæ literæ, lætitia sum expletus: lectis tuis amantissimis literis, nova quadam lætitia correptus sum: acceptus tuis literis, incredibilis voluptas cepit animum meum: inusitatâ lætitiâ me tua demulsit epistola: quod ad me scripseris, id mihi tam jucundum fuit, quam quod jucundissimum: quod ad me tuas dederis literas, id vehementer

fuit gratum: quod me tuis dignatus es literis, eo nihil mihi potuit accidere gratius: tuis literulis oppido quàm lætabundus sum effectus: quod me tuis literis certiorem reddidisti, fuit id mihi non gratum modò, verum etiam jucundum: cum tua ad me perferretur epistola, vidisses me gaudii magnitudine gestientem: quod me saltem epistola salutâris, id profecto volupe fuit: literis tuis nihil afferri potuit optatius: epistola tua ad nos venit vehementer expectata: literis tuis nihil afferri potuit desideratius. In his tribus Metalepsis est, aut certe Synecdoche. Nam jucunda solent accidere, quæ magnopere desideramus. Non possunt non esse jucundissimæ Erâsmo Faustinæ literæ: non injucunda mihi tua fuit epistola: neutiquam insuaves mihi tuæ venerunt literæ: haudquaquam ingrata mihi tua scripta acciderunt: tam mihi dulcis tua fuit epistola, quàm ea quæ sunt dulcissima: literas tuas multa cum voluptate perlegi: epistolam tuam non sine summa voluptate recepi: qui mihi tuas reddidit literas, is mihi gaudiorum cumulum detulit: dictu mirum, quàm me tua ceperit epistola: quas abs te missas accepi, nova quadam gaudiorum luce pectus meum serenârunt: literæ tuæ quicquid in animo mœroris erat, id omne protinus excusserunt: miram animo persensi voluptatem, cum tua nobis redderetur epistola: tuis ex literis voluptas insolita animo incessit meo: tuæ literæ fuerunt in caussa, ut affatim gauderem: tuis literis effectum est, ut totus exultarim gaudio: dici vix queat, quantum mihi lætitiæ tuis ex literis obortum sit: vix possim sermone consequi, quantum gaudiorum ex tua mihi natum sit epistola: dictu mirum est, quantum voluptatum nobis ex tuis affulserit literis.

Deum

Deum immortalem! quam ingens gaudium nobis è tua provenit epistola? Papæ, quantas lætitiæ caussas nobis tuæ literæ suppeditârunt! Dii boni, quantam vim gaudiorum tua mihi scripta subministrârunt? majorem lætitiam tuæ mihi tabellæ attulerunt, quam explicare possim: plurimum voluptatis nobis tuus tabellarius apportavit: vix credas quantum acervum lætitiæ literæ tuæ in animum invexerunt meum: verbis eloqui nequeam, quantis gaudiis me tua oneravit epistola. Cur autem sic vereor loqui, cùm Terentius dixerit *multis commoditatibus oneratum diem?* Tuæ me literæ gaudiis onustum reddidêre: tuis literis valde sum gavisus: tuis literis unice sum lætatus: tua scripta nobis uberrimam lætitiæ copiam offuderunt: lætissima mihi tua fuit epistola: tuis literis factum est, ut prorsus frontem exporrexerim: visis tuis literis, protinus animi mei frontem explicui: inter legendum ea quæ ad me scripsisti, mira quædam voluptas animo obrepsit meo; simul atque tuas inspexissem literas, nova quædam gaudiorum vis mentem occupavit meam: inspectis tuis literis, incredibilis quidam æstus lætitiæ, pectus subiit meum: acceptis humanissimis literis tuis, immensa quędam lętitia me totum obsedit: emoriar, si quicquam unquam accidit jucundius tuis literis: disperеam, si quid in vita suavius obtigit tuis literis: ita me Musæ bene ament, ut nihil antehac accidit tuis literis gratius: cave credas rem ullam objici à fortuna posse jucundiorem, quam tuæ sunt literæ: quam ipse charus es animo meo, tam juvant tuæ literæ: Papæ! quantum gaudiorum tua mihi excitavit epistola? quantum risus, quantum plausus, quantum tripudiorum tuæ nobis attulerunt literæ? elegantissimas tuas

literas

literas legens, insolita quadam lætitia tangebar: calamus tuus gaudiis me exsaturavit, multam voluptatem mihi tua præbuit epistola: totum me gaudiis imbuit tua tam elegans epistola: omnes pectoris mei sinus voluptate refersit tua tam amabilis epistola: rara quadam voluptate me tuæ resperserunt literæ: tua quidem epistola novam quadam animo meo voluptatem adspersit. Tuis literis nulla res unquam accidit mihi festivior: nihil unquam vidi tuis literis lubentius: haud est quicquam, quod gaudentiore acceperim animo, quam proximas Fausti mei literas: quo me credis affluxisse gaudio, cum tuum animum tuis in literis agnoscerem? cum tabellarius tuam mihi traderet epistolam, statim animus mihi lætitia ineffabili prurire cœpit: quod ego tibi nunc referam, quæ voluptas acceptis tuis literis animum Erasmi tui titillarit? animus gaudio velut exundabat, cum tua mihi redderetur epistola: ut lubens tuam accepi epistolam: posteaquam tuum epistolium ad me delatum est, animus nimirum mihi gaudio efferbuit: vix eram apud me præ gaudio, cum tuas acciperem literas: literarum tuarum lepos præcipua quadam voluptate remoratus est animum meum: non possum non vehementer gaudere, quoties tua scripta ad nos advolant: mel merum mihi tuæ fuerunt literæ: quicquid literarum abs te proficiscitur, id mihi saccaro ac melle fluere videtur: opiparis literarum tuarum epulis sum lautissime refectus: tua scripta sunt mihi quavis ambrosiâ suaviora: schedulæ mei Fausti mihi fuere vel mensis Siculis lautiores: nulla voluptas, nullæ sunt deliciæ, quas cum tuis literis conferre velim: nausea sunt omnia præ tuis literis: inter legendū amantissimas literas tuas, Erasmi pectus gaudio

dio

dio subsultabat: chartæ digitis tuis exaratæ, me quantus eram, gaudiis explerunt: meræ deliciæ cordi meo sunt, quicquid scriptorum abs te redditur: nihil nisi gaudium tua spirat epistola: festum diem attulit is, qui tuas attulit literas. Triumphum adduxit, qui tuum adduxit epistolium, nullum ego nectar tuis scriptis antepofuerim: an ego ullum mel Atticum cum tuis amantissimis literis contulerim? saccarum non est saccarum, si cum literis tuis componatur: nulli mortalium tam sapit potus quam mihi literæ tuæ sapiunt: quod sitenti vinum, hoc mihi tuæ sunt literæ: quod apibus Cytisum; quod salignæ frondes capellis; quod urso mel, hoc mihi tuæ sunt literæ: epistola tuæ celsitudinis mihi fuit quovis melle mellitior: ubi recepissem tantopere expectatas tuas literas, dixisses Erasmum plane gaudiis ebrium. Vt redditæ sunt abs te literæ, statim vidisses nos nimia quadam lætitia quasi temulentos: quam unice te diligo, tam unice tuis epistolis delector: nil nisi merum delicium tua mihi scripta videntur: non tam palato blandiuntur ullæ cupediæ, quam animum meum tuæ litteræ deliniunt: nullæ lautitiæ suavius titillant palatum, quam tua scripta mentem titillant. *ἁμάξας ἡδονῶν*, id est, *plaustra voluptatum*, attulit, qui tuas reddidit literas voluptatum *ὄλβον* apportavit tabellio tuus, tuis ad me redditis literis: gaudiorum θάλασσαν adduxit is, qui schedas pertulit tuas: mihi plane tuæ literæ fuerunt quod Persis, *Διὸς ἐγκέφαλος*, id est, *Iovis cerebrum*. quemadmodum ajunt Græci. In his porrò si qua videbuntur ejusmodi, ut in oratione soluta vix toleranda putentur, memineris hanc exercitationem ad carminis quoque compositionem accommodari.

Age-

jam ad eundem modum in altera quapiam sententia variandi facultatem experiamur: Eaque deligatur, natura non admodum fœcunda, neque ad varietatem idonea, quo magis appareat, quantum possit hæc commutandi ratio, si usu atque exercitatione confirmetur. Hanc igitur sententiam sumamus:

SEMPER DUM VIVAM, tui meminero.

PRincipio adverbio Semper nullum respondet idem pollens, neque in aliam vocem deflecti potest. Deinde, vivam, nullum item habet simile, & verbum est unicæ vocis, id est, neutralis, nec ullum ex se propagat nomen, præter vitam. Deinde, meminero, non solum unicæ vocis est verbum, verùm etiam mancum, & mutilum, penéque sterile, utpote à quo nulla soboles proficiscatur, præter Memor, & Memoria. Porro quo verba quæ his opponuntur, Mori, & oblivisci, videlicet, & ipsa sunt tum manca, tum sterilia: tamen aggrediemur. Ceterum variandi rationes ex superioribus per se lector agnoscet: Semper dum vivam, tui meminero: nunquam, dum vivam, tui non meminero: nunquam quoad victurus sum, me tui capiet oblivio: haud unquam dum vixero, tu animo excideris meo: nunquam, donec vivam, mihi venies in oblivionem: nunquam quoad in vivis ero, tui nobis veniet oblivio: non prius tui meminisse desinam, quam vivere: non me ante tui memoria, quam vita ipsa reliquerit: usque dum spirabo, tui memor fuero: donec hac luce fruar, tu animo hærebis meo: è vivorum contubernio citius emigraverim, quam tui memoria nostro è pectore demigrârit: ipse prius è vivis excessero, quam

Morus

Morus è nostra excesserit memoria : lux hæc me prius deficiet, quàm tui immemor esse cœpero : vita me serius destituet, quàm tam chari capitis recordatio : idem dies mihi tui memoriam eripiet, qui vitam : eadem lux oblivionem tui nobis est adductura, quæ mortem : idem nostræ, tui memoriæ, vitæque finis erit: dum memor ipse mei fuero, tui meminisse neutiquam pigebit : non alius nostræ tui memoriæ, quam lucis erit interitus : is solus dies tui memoriam exstinxerit; qui vitam: ante mei ipsius, quam tui oblivisci incipiam : nostro è pectore non prius elàbetur Mori memoria, quàm hæc anima: præter unam mortem, nullus omnino te mihi casus expectorabit : egone tam jucundi convictoris unquam vivus queam oblivisci? tum demum Mori sui oblivisci poterit Erasmus, cum ipse sui desinet memor esse : dum mihi sensus ullus mei reliquus fuerit, tu semper animo nostro observaberis : cordi meo chárior es, quàm ut vivo quidem in oblivionem venire possis: intime nostris in præcordiis repositus est Morus, sic ut præter unam mortem, nulla res illum illinc queat eruere: Orco tradar ipse prius quam te mandem oblivioni : dum spíritus his oculis, his manibus imperabit, tu pectori insidebis meo : dum spiritus hos reget artus, tui meminero : quamdiu supererit in nobis halitus, non quievero tui non meminisse : dum in vivis agam, usque vivet in me tui memoria : is mihi dies vitæ finis erit, qui tui oblivionis erit initium : idem casus hanc animam, teque è meo revellet animo: donec superstitem esse sinent superi, tui perpetuo recordabor : dum quicquam vitalis caloris in hoc pectore palpitabit, tui memoria non evanescet : Non mihi diuturnior vita futura est, quam tuorum

rum in me meritorum memoria: non mihi brevior fuerit tui memoria, quam ipsa vita: non minus durabilis erit tui capitis recordatio, quam hæc ipsa vita: me mihi eripiet is dies, qui tui memoriam adimet: ipse mihi subducar prius quàm te in memoria habere destitero: haud longior erit mihi lucis hujus functio, quam tuæ benignitatis memoria: non mihi posterius suppetet vivere, quam tui meminisse: extra me fuero citius, quam Morus intra hoc pectus esse desinet: vita hæc tuique memoria pari studio ad metam decurrent: prorsus non erit Erasmus, cum Mori immemor erit. Non extstbit hoc caput, ubi tam singularis amici quivero oblivisci: donec supra terram acturus sum, non committam, ut obsolescat apud me tuæ comitatis memoria: donec communem hunc aërem hauriam, tu crebro animo occursabis meo: nunquam serius futurum est Erasmo vitam, quam tui memoriam obtinere: non ante de te cogitandi finem fecero, quam Atropos filum fatale secuerit: si qua dies unquam tui paritura est oblivisc entiam, ea certe nunquam antecesserit ei, quæ me luce orbabit ipsa: Sol hic qui videt omnia, nunquam me videbit non memorem tui: Mors una tui recordationem his è præcordiis emovebit: donec ulla vitæ portio his in artubus residebit, Morus ab Erasmi cogitatione nunquam aberit: quamdiu sanguinis ulla pars hoc in corpusculo calebit, nunquam apud me refrixerit Mori memoria: mihi quidem dum vita aderit, tu à mente mea nunquam es absuturus: quousque manebit hujus animæ corpusculique copula, tu à mea memoria nullo tempore sejungeris: prius animus corpori, quàm tu animo meo præsens esse desines: spiritus ipse citius ex hujus corpusculi domicilio demigrabit,

bit quam animo impressa imago tui deleatur: æque diuturna fuerit apud me tui memoria ac vitæ cursus: eadem erit & vivendi & de te cogitandi meta: non arctioribus pomeriis, tui recordatio claudetur, quam ipsa vita: quoad ulla vena mihi vitali tempore saliet, dulce fuerit usque tui meminisse: quantum mea Lachesis fatale stamen extenderit, tantundem extendetur & mea tui memoria: eadem mihi & vivendi, & de te cogitandi mensura fuerit: quoad corporis molem flatus vivificus sustinebit, animum maximè tui memorem geram: dum lucis usum cœlitum indulgentia concedet, te semper animo feram: dum vitam permittent superi, non committemus, ut tam fidi congerronis unquam nobis obrepat oblivio: donec me non deficiet anima, animum hunc, & memorem & gratum nunquam posuero: quoad usque Sole volubili frui fas erit, hunc hominem habebis tui memorem: vivum non videbit Erasmum, qui videbit oblitum tui: quanto tempore vita mihi duratura est, mens quidem hæc manebit tui recordantissima: quam diu supero hoc Iove continget frui, non mihi contigerit oblisci tui: donec vita perseverabit, tu cordis obtutibus semper es observaturus: Nominis ante mei, quam tam chari amici, mihi ventura est oblivíscentia: ipse mihi prius excidero, quam tui vultus imago: viventi quidem Erasmo, haud unquam excidet Morus: nulla diuturnitas ævi, tui apud me memoriam oblitebit: non, nisi mecum, tui exstinguetur memoria: ante fatalem diem è nostra memoria non eliminaberis: ante obitum non desistam tui meminisse! ante suprema funera non cessabo tui memor esse: non ante exacta vitæ stamina tui queam oblivisci: vivo quidem Erasmo, Morica

Morica memoria haud unquam effluet: tui apud me memoriam nulla unquam ætas antiquabit: ante summum diem non abrogabitur in me memoria tui: nulla neque locorum, neq; temporum injuria efficiet, quo minus tui quam maxime meminerim in vita: per omnem vitam tui meminero: hæc vita quam longa continget, cum tui memoria semper erit conjuncta: ad ipsum usque rogum me tui memoria prosequetur: mei sensu carebo, priusquam conjunctissimi hominis cariturus sim recordatione: à meis ipse membris distrahar, antequam tu animo meo divellare: mors mihi citius acciderit, quàm oblivio tam dilecti capitis: certum est mortem oppetere potius, quam tui memoriam non jugiter obtinere: non nisi me sepulto, tui recordatio sepelietur in me: tui quidem aut mecum aut nunquam est interitura memoria: donec expirem ipse, spirabit in me Mori mei memoria: donec apud superos agitabimus, nunquam mihi incesset tuæ benignitatis oblivio, ante obitum nunquam animo meo tui incurret oblivio: sic enim loquitur Seneca. Nihil tam arduum hæc vita mihi gignere queat, ut tui memoria ex his præcordiis possit extundere: nulla res tam atrox mihi possit in hac exoriri vita, quæ tui conciliet oblivionem: vivo nihil possit existere, quod mihi tuæ erga me humanitatis conferet oblivisentiam: sic in me radices egit memoria tui, ut nullis omnino casibus, qui quidem vivis soleant accidere, sit nunquam cessura: his nimirum monumentis animo meo consecratus, ut ea nullum ævi spacium valeat demoliri, ni forte mors, cui nihil rerum mortalium non cedit; nisi ipse mortalis essem, non dubitarem hanc de te memoriam immortalem fore polliceri: si immortalis esset Erasmus,

ſimus, immortalis itidem foret tui apud illum memoria: ejuſmodi ſtatuam in animi mei penetralib. tua merita erexerunt, ut ea, quoad me tellus ſuſtinebit, nullo caſu ſit diruenda: his titulis Morus inſcriptus eſt cordi meo, ut eos nulla temporis injuria poſſit unquam exedere: non niſi una cum ætate tui recordatio in me conſeneſcit. Ipſe mihi prius excutiar, quam Mori nomen ex adytis cordis exigatur: id unum tibi & confirmo & præſtabo donec in mortalium numero futurus ſum, tu è ſcrinio memoriæ noſtræ nunquam dimovebere: ut omnia tempus poſſit, certè hoc unum illi non licebit unquam, ut vivo tui mihi pariat oblivionem: ſemper hic animus tui cum primis meminerit, neque id me dies, quamlibet longa, dedocebit donec me tellus alet, unum illud nunquam quibo dediſcere, videlicet tam chari ſodalis meminiſſe: donec futurus ſum ἐπιχθόνιος, id eſt, *ſuperſtes*, ut Homerico utar verbo. Mori memoriam continenter obtinebo: quoad mihi continget inter σῖτον ἔδοντας, id eſt, *cibum edentes*, ut Homericè loquar, annumerari, nunquam hoc de pectore Mori vultus labetur.

ὄφρ᾽ ἂν ἔγωγε

ζωοῖσιν μετέω, καί μοι φίλα γούνατ᾽ ὀρώρῃ, id eſt, *donec ad ſim viventibus & mihi genua moveantur*. *Iliad*. II. quemadmodum inquit Homerus, tu mihi nunquam es obliviſcendus, ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, id eſt, *Me vivente, & in terra conſpecto*. *Iliad*. I. ut eſt apud Homerum, nunquam te auferet oblivio: tui memoriam perpetuo, pariter cum ipſo vitæ progreſſu, producam: ſuperſtiti unquam dies expunxerit: corpore quidem abs te diſtrahi potero,

tero, verum animo te semper intuebor, quoad vitam numina largientur: donec aura vitalis hos artus moderabitur, tu à nostris cogitationibus nullo momento es absfuturus: usque adeò penitus his præcordiis tui impressa est memoria, ut nullo unquam pacto videatur eradenda: ut omnia tempore marcescant, tui certe memoria ad occasum usque vitæ apud me vigebit: arctius Morum meum animo complexus sum, quam ut vivo possit elabi: eadem me lux exanimem videbit, quæ tui conspiciet immemorem. Adeo vivam quandam imaginem tui pectori insculpsisti meo, ut vix etiam mors ipsa sit abolitura: non erit Erasmus tui memoria vivacior: tam vivax erit tui apud me memoria, ut ipse non sim futurus vivacior: nunquam intercidet apud me Morica memoria, donec ipse non intercidero: Semper hunc hominem experieris tui recordantem, donec vitæ particeps erit: expers hujus vitæ fuero, priusquam à tui memoria alienus: adeo vivax est in me tui memoria, ut ipse non sim illi futurus superstes: altius meæ memoriæ insedisti, quam ut ulla te res inde queat emoliri: Tenacius inhæres cordi meo, quam ut præter mortis casum quicquam aliud inde te queat ejicere: Penitius hoc in pectore conditus es, quam ut hinc ulla ratione sis excludendus, donec mihi vitam fata non invidebunt. Interius insitus es animo nostro, quam ut inde columi quidem queas, exstirpari: Fixius impressum est cordi meo simulacrum tui, quã ut superstiti possit unquam detrahi. Sic effigies tui cogitationi meæ penitus impressa est, ut eam nulla ætas sit abrogatura. Dum vita suppeditabit, nihil exstiterit quod fixam animo Mori statuam valeat labefactare. Fieri nunquam poterit, ut vel vivam parum tui memor

memor: donec apud ſuperos commorabor, ne tota quidem Lethes aqua tui memoriam poterit abolere: donec aura veſcar ætherea, ſubinde tui reminiſcar: vitam modo Deus impertiat, ego tibi mentem perpetuo tui memorem polliceor, Si quis mihi vita functo ſenſus erit tam dulcis amiculi recordabor, tantum abeſt, ut vivus ſim obliturus: omnia mihi citius acciderint in vita, quam oblivio tui: tum furſum verſus recurrent amnes, ut Græcis eſt in proverbio, cum Eraſmus Mori ſui poterit non meminiſſe: Non alius me viſurus eſt oblitum tui, quam qui viſurus eſt arduis pronos relabi rivos montibus, & Tiberim reverti, ut ait Flaccus.

Ante leves ergo paſcentur in æquore cervi.

Quam vivum Eraſmum Mori capiat oblivio: iis coloribus in tabula pectoris mei depicta eſt imago tui, ut eam nulla annorum ſeries poſſit eluere: ſupremus vitæ dies me tui memorem deprehendet: ſoſpite vita, non me fugiet memoria tui: ſalva vita hac, non demorietur apud me tui memoria: quoad hæc mihi vita comes erit, comitabitur & tui recordatio: hæc me vita tui memorem relinquet: non avolabit à nobis tui memoria, niſi avolante vita: ad ſupremum uſque vivendi limitem, tui nobis memoria perſeverabit: in obtinenda tui memoria non fuero mihi diſſimilis, niſi vivus eſſe deſiero: donec hoc vitæ munus divina benignitas mihi ſalvum eſſe volet, non intermorietur apud me tuæ benignitatis memoriæ: vita defungar prius, quam tui memoriam recolere ceſſabo: diem obiero citius quam te ventis, & auræ mandem: clavis adamantinis noſtræ memoriæ infixus eſt Morus, quos non niſi una mors valeat abrumpere: ad ima uſque

usque cineres pergam tui meminisse: ad extremam usque senectam tui me comitatura est memoria: per universum vitæ spacium Mori meminerit Erasmus: ad extremum usque rogum, tuorum erga me beneficiorum memoria prorogabitur, fatalis ille dies denique me tui memorem est reperturus: dabo operam, ut tuæ humanitatis recordatio ad Libitinam usque proferatur: nunquam mihi quicquam obtigerit in vita neq; tam lætum, neque tam acerbum, quod tui nominis recordationem è sinu pectoris mei queat expellere: quoad hic animus in hoc corpusculo tenebitur alligatus, non exulabit mea memoria Morus: citius futurum est, ut alterum in orbem tui memoriam mecum deferam, quàm ut hic abjiciam: animam egero prius, quam te memoria tenere desiero: si quando corpus umbram suam poterit effugere, hic animus tui quibit oblivisci: non ante quàm diem vitæ novissimum clausero; desiturus sum tuam in me beneficentiam animo circumferre: Quam longa dabitur vita, tam erit longa tui memoria: par nobis erit memoriæ vitæque modus: tui meminero quod auras carpsero vitales: absit ut mihi brevior fuerit tui memoria, quam vita: quandiu superabit Erasmus; tamdiu tui meminisse non gravabitur: vita orbabor, antequam tui me relinquet memorio. Supero privabor lumine, ut priscorum more loquar, citius, quam Morus ex animo deleatur meo: Ocyus hoc mihi corpusculum morte refrixerit, quam tui memoria frigescat apud me: Inexstinctam tui memoriam semper tenebo: quantum temporis anima fruar, sic enim loquitur Sallustius, tantundem tui meminero: Perpetim tui recordatus fuero; Sine fine meminero. Nulla res mihi oblivionem tui invexerit, nisi

nisi quæ me ex hac luce evexerit. Orbem hunc verterim citius, quam animum hunc tui memorem vertero: vita me exuerit is casus, qui tui importabit oblivionem: crudelib. umbris occubuero, quemadmodum loquuntur poëtæ citius, atque tui memoriam recolere desiturus sim: efferar ipse citius, quam tui memoria è corde efferatur meo: ad ipsum usque bustum me tui memoria prosequetur: ne defunctus quidem, tui possim oblivisci, nedum vivus viventi mihi nunquam abolescet hominis tam bene meriti recordatio: quando futurum est, ut apud Erasmum evanescat Mori memoria, nempe dum vita destituetur: usque eo tui memor ero, dum in vivis agam: usque dum spirabo, te corde gestabo: quam diu dabitur anima frui, ut Sallustiano more loquar, non desinam tui memoria frui; Sed jam sit modus. Neque enim id agitur, ut ostentemus, quousque nos in commutando progredi possimus, sed ut studiosis adolescentibus exemplo demonstremus, quantam orationis ubertatem paritura sit hæc exercitatio. Sententiam enim admodum felicem, neque magnopere ad commutandum foecundam formæ ducenties ut opinor, commutavimus, neque tamen minutulas illas variandi rationes sumus anxie persecuti. Nunc quod reliquum esse videtur, varias quasdam orationum formulas proponemus, non id agentes ut omnes persequamur. Nam hoc utilissimum quidem, verum prorsus infiniti fuerit operis: sed ut ostensis aliquot velut exemplis, vel sibi quisque similia fingat, vel alius aliquis, cui plus otii suppetet, quam nobis, hujusmodi dicendi figuras ex omnibus auctoribus petitas, copiosius, atque accuratius impertiat copiæ candidatis.

CAP. XXXIV.

Quibus modis tribuimus plura ex æquo.

Est vir tum eruditus, tum probus. Est juvenis & formosus, & bene ingenitus. *Atque* repetitum Poëtarum est: Virg.

Atque Deos, atque astra vocat crudelia mater.

Est vir doctus pariter ac probus: Est vir doctus simul & integer: Est vir tam doctus, quam bonus: Vir est doctus juxta, ac bonus: Vir est non minus probus quàm literatus: Vir est non inferior literis, quam moribus: Vir est ex æquo probus atque doctus: Vir est æque literatus atque incorruptus: Vir doctus æque ac probus: Vir perinde doctus ac probus: Exquisitè doctus est, itidem & facundus: Vir est non minore morum probitate, quam doctrinâ præditus: Vir est quemadmodum doctus, ita & integer: *Vir est doctusque bonusque* in carmine: Vir simul eruditus, simul integer: *Vir est doctusque & integer*, in carmine: Vir est haud secus eruditus ac probus: Vir est ut doctus, ita & probus: Vir est doctus, & idem probus: Vir est optimus, idemque doctissimus: Vir est pari vel doctrina vel probitate præditus: Vir est non tantum eruditus, sed & integer: Vir est non modo doctus, verum etiam probus: Vt optimus quoque est, non modo doctissimus. Non tantum ferunt, sed impellunt. Hæc sermonis forma peculiaris est Senecæ, ut omittatur etiam. Vir est præter summam eruditionem etiam optimus: vir præterquam quod doctus, est etiam optimus: vir est in quo dubites, doctiorne sit, an melior: Vir est, in quo cum literis probitas morum ex æquo certet; Vir est qui

literas

literas æquârit cum vitæ ſanctimonia: Vir eſt cujus eruditioni reſpondet morum integritas: Vir eſt qui parem vitæ caſtimoniam cum eruditione copularit: Vir ſumma quidem doctrina, verùm morum integritate neutiquam inferior ſeſe. Interdum idem pollet, vel: Literis tuis majorem in modum ſum delectatus, vel quod eſſent elegantiſſimæ, vel quod humanitatis plenæ: vir eſt in literis egregius, neque ſui diſſimilis in moribus. Vir eſt clarus imaginibus, neque non illuſtris egregiis in Remp. meritis. Officium beneficio cumulaſti. Corporis formam animi dotibus æquiparas. Cum diis ex pari vivit. Oratione tua graviter offenſus eſt, partim quod eſſet incondita, partim quod arrogans. In hoc probitas æquat eruditionem. In hoc fortuna cum probitate facit paria. Ita Seneca. Vir eſt egregie doctus, atque item probus. Vir eſt ſimiliter doctus ac facundus: Vir eſt haud diſſimiliter eloquens ac doctus: Vir pari doctrina ac probitate. Vir eſt perinde facundus ac doctus. Cives, atque hoſtes juxta metuit, dixit Salluſt. pro eo quod eſt, cives æque atque hoſtes. Fortunæ, corporis animique bonis juxta dives. Ita Salluſt. Plebi patribuſque juxta charus: Idem. Hyemem atque æſtatem juxta. Plin. Iuxta diebus noctibuſque tacitus labitur mundus. Idem: In Italiæ partibus quibuſdam, juxta hyeme, & æſtate fulgurat. Ad hanc formam pertinent & illa, Plaut. juxta mecum rem tenens, id eſt, æque atque ego. Idem in Perſa: Iuxta tecum, ſi tu neſcis, neſcio. Salluſt. in Catilinaria: Quo in loco res ſitæ ſunt, juxta mecum omnes intelligitis. Huc pertinent & illa minus quidem uſitata, ſed tamen apud probatiſſimos auctores reperta. Terent. Quo jure, quaque injuria, me in piſtrinum dabit; id eſt, ſive

jure, sive injuria, Cicer. ad Att. At quam honesta, quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus, quà itineris quà navigationis, quà congressus, sermonisque cum Cæsare. Idem ad eundem. Cum video te distentissimũ esse, qua de Butrotiis, qua de Bruto: Quà posuit pro tum.

CAP. XXXV.

Qua commodius copulent contraria.

Vir est doctrina quidem egregia, verum moribus illaudatis. Est ille quidem vir bonus, verum parum eruditus. Vir est ut lingua blandissima, ita ingenii amarulenti. Vir est ut optimis prognatus majoribus, ita pessimis præditus moribus. Vir est tam deformis animo, quàm corpore formosus. Petrus quemadmodum est tacitus conviva; ita est loquacissimus susurro. Hic salutator quidem est comis, sed virulentus obtrectator. Blandus est vultu, ceterum animo truculento. Ferox est in timidos, at in feroces timidus. Æstate friget, contra hyeme calet. Plautus sic usurpavit. Item Venit hoc mihi in mentem Magadore, te esse hominem divitem, factiosum: me item esse hominem pauperum pauperrimum: Item, dixit, pro contra. Inimicis supplex, in amicos contumeliosus. Hic nullum additur adverbium. Voluptas parit dolorem, contra dolor voluptatem.

CAP. XXXVI.

Quibus modis æqualiter remo vemus.

Vir est neque doctus, neque probus: nec literis nec moribus probatus: Vir est non indoctus modo, verùm etiam improbus: Vir est ut

ut indoctus, ita & improbus: Non minus improbus, quam illiteratus: Vir est tum indoctus, tum improbus: Æque indoctus atque improbus. Quintilian. Nescias præstare velint minus an possint, id est, tam non possunt præstare, quam nolunt: pariter & indoctus & improbus: Vir pessimus est; & nihilo doctior. Seneca, Flamma deprimi non potest, non magis quàm quiescere. Vir cui nihil omnino bonarum literarum, bonorum quoque morum tantundem. Breviter, ferme iisdem rationibus removemus, quibus tribuimus.

CAP. XXXVII.

Quibus modis tribuimus inæqualiter.

Vir est cum doctus, tum probus: Iuvenis cum eleganti forma, tum vero moribus optimis. Non pecuniam modo, verum etiam vitam tibi paratus sum impendere? Vitam etiam tibi impenderim, non modò pecuniam. Verum hæc verba non solum, & similia communia sunt tum ad æqualitatem, tum ad inæqualitatem. Non sat erat impulisse, nisi & proderet. Non sufficiebat spoliasse, nisi & jugulatet. Parum erat deformem esse, nisi mores formâ dignos addidisset. Nihil erat deformi esse vultu, nisi moribus etiam esset deterrimis. In hac sermonis forma eleganter interdum altera pars subauditur; eaque fere potior, ut: Chrysostomus non ore tantum aureus: subauditur, verum etiam pectore. Et Corneliæ Grachorum matris epistolæ servatæ sunt, non tantum in sexus honorem: subauditur, sed etiam ob admirationem eloquentiæ. Vidisti hominem non corpore tantum distortum: subauditur, verum etiam animo.

Cap. XXXVIII.

Inæqualiter removemus his modis.

NOn modo non intelligit, verumne legit quidem: non solum parum intelligit, sed nec legit: non tantum nihil intelligit, imo nec legit: nec legere quidem novit, nedum intelligat: non novit vel legere, tantum abest, ut intelligat: tantum abest ab intelligendo, ut ne legere quidem nôrit! Adeo non intelligit, ut nec legat. Vsque adeo non intelligit, ut nesciat vel legere. Hic in Græcis literis nihil quid dicam intelligere; imo nec legere potest: Hic nihil in bonis literis non dicam intelligit, imo ne legit quidem: Ingenium quoque senectus deterit, ne dum corporis vigor perpetuo duret. Horatius:

Nedum sermonis stet honos, & gratia vivax.

Nedum novè posuit, pro eo quod est, tantum abest, ut: Ne pecuniam quidem impenderet amico, nedum vitam. Eam figuram Quintilianus novavit ad hunc modum: Nec enim de omnibus causis dicere quisquam potest, saltem de præteritis, ut taceam de futuris, id est, nec de præteritis, tantum abest, ut de futuris.

Cap. XXXIX.

Quo pacto tribuamus, aut removeamus ordine.

UT quisque est gloria dignissimus, ita gloriæ est negligentissimus: Ut quisque gloria est maxime dignus, ita gloriæ minime est avidus. Optima quæque vitæ pars qnam ocyssime prætervolat. Catullus. Tanto pessimus omnium poëta, quanto tu optimus omnium patronus. Quam

vos

vos facillime agitis,tam vos maxime æquum est æqua facere.

CAP. XL.

Per comparativum eadem effertur sententia.

QVo quisque dignior est, qui laudetur, hoc minus laudari gaudet. Quanto quisque fama dignior, tanto minus affectat famam. Quo quisque magis promeretur honorem, eo minus honorem appetit.

VERTI POSSVNT.

Hoc minus ducitur laudis cupidine, quo quisque laude sit dignior. Tanto quisque minus optat pecuniam,quanto minus possidet pecuniæ.

CAP. XLI.

Formula augendi positivum.

POsitiva augentur compositione harum dictionum: Per; perquam, præ, perdifficile: perquam difficile,prælongus,prævalidus,præpotens. Quod idem contingit in verbis: Pervelim, perquam velim,percupio. In quibus idem interdum efficit hæc præpositio De,deamo,demiror. Eandem vim videtur obtinere Ad, adprobe, adfabre, adprime, adamo. Adjungunt jureconsulti præpositionum In, tanquam idem pollentem. Sed errant mea sententia:Quod enim illi legunt, indifficile est, pro valde difficile, legendum est, in difficili est, pro difficile est: quemadmodum dicimus, in proclivi est, pro eo quod erat, proclive est: & in promptu est, pro, promptum est. In tuto est,in caussa est,in vitio est.Augetur

positivum & citra compositionem quam, sed figurate. Quam tenere amat filium! quam nihil pudet! Vt eandem vim obtinet. Vt gaudet, ut est severus! Immane, quantum distat. Papæ, quam is sibi placet! ad hanc rationem pertinent, Præterea his adverbiis intenditur, oppido quam, sane quam, nimis quam, antigerio, quod priscum est. Atque hæc, ut dixi, non repudiantur & à verbis: per quam velim, percupio, sane quam cupit. Neque diversam vim habere videtur, Næ: Næ ego infelix homo sum. Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant. Item, Adverbia illa omnia epitasin, significantia: admodum, valde, egregie, insigniter, magnopere, maximopere, summopere, inprimis, adprime, cumprimis, in paucis, pro egregiè apud Quint. Curt. tantopere & quantopere, figurate. Adeò pro valde: Fratrem adeo nobilem. Majorem in modum, mirum in modum, supra modum, præter modum, singulariter, unice, eximie, impendio, impense, effuse, abunde, affatim, atque alia innumerabilia. Vel, utrumque efficit, auget. Cicer. ut vel perire maluerit. Seneca: vel umbra satis est: amico non vel teruntium impertiat. Sallust. Quibus rebus supra bonum & honestum perculsus, id est, magis quam decuit. Plusquam, item magnam vim augendi obtinet: Homo plus quam insanus: Senex plus quàm delirus. Plus æquo sævit. Cui finitimum est, non tantum, non ut respondeat illi Græco, *μόνον οὐχὶ* id est, *ferme*, sed ut idem valeat, quod plusquam: velut, homo non tantum vino temulentus: Vir non tantum imaginibus nobilis: de quo paulò ante meminimus. Terque quaterque beati. Græcanicum est, Latinis tamen usurpatum, in carmine potissimum. Sunt & aliæ formæ longius petitæ. Incredibile

dictu,

dictu, quam elegans. Sallustius: Immane dictu: Dici non potest: Sermone consequi nequeam: est rara quadam modestia: Præcipuum honorem: Primariam laudem: Incredibili sapientia, haud vulgari doctrina. Et Deum immortalem, qua doctrina virum, id est, egregia: Plus satis animosus: Plus nimio tristis, plus quam par est. Atque id genus alia, non absurde fortassis iis adjungantur. Nam vulgata est illa amplificandi ratio, quoties superlativus pro positivo ponitur. Plurima, pro multis admodum: Maxima, pro vehementer magnis: Dicere sibi promtissimum est: mihi facere facillimum.

DE VARIANDO Positivo.

Vtimur vulgo comparativis pro absolutis, vel ipso Quintiliano auctore. Vt si quis dixerit infirmiorem, id est, meticulosum.

CAP. XLII.

Rationes minuendi Positivum.

Minuitur è regione positivus appositis præpositionibus. Subtristis, subrusticus, subobscurus, subasper, subinvidus, subinanis, subfuscus. Quod idem accidit in his verbis; Subpudet, subirascitur, subolet, subridet, subodoratur, subtimet. Minuitur & adverbiis appositis: Non nimis molestum est. Utcunque jucundum fuit. Aliquantulum mordax. Quæ verbis etiam adjunguntur; utcunque sapit: paululum delirat. Præterea deformatione in vocem diminutivam, quæ varia fingitur. Argutulus, acutulus, minutulus, rancidulus, putidulus, diutule, sapicule, ebriolus, sciolus, tenellus, nigellus, integellus.

philosophaster Tullius. Comparativus positivi loco diminuit, ut tristior, id est, subtristis. Sed ferme in vitium accipitur, addito adverbio paulo, & κατ' ἔλλειψιν, i.e. *per defectum*, ut, vir integer quidem, sed severior, id est, paulò severior, quam convenit. Facundus homo, sed paulò loquacior. His igitur modis vitium ferè significamus cum extenuatione. Diminuuntur & verba vocis deflexione, ut vellico, cantillo, cantito, volito, dormito, victito. Parum, & non admodum, idem efficiunt. Ne parum multa scire viderentur: Vir non admodum senex: Non admodum adolescens: Non perinde sapiens ut dives. Non satis mihi liquet: Minus compertum habeo: Idem efficiunt, Vix, & Semis: Vix vivus, semivivus, vix bene Græca, parum bene Græca, cum semiviro comitatu, id est, parum virili: Ad idem valent, Saltem & At: Cato, Si non eodem die, at postridie. M. Tull. Si non propinquitatis, at ætatis suæ, si non hominis, at humanitatis orationem haberet: Si non primus, certè non postremus.

CAP. XLIII.

Quibus rationibus augetur Comparaparativus.

COmparativus peculiariter his adverbiis amplificatur: Longe, multo, nimio: Tum his, multis partibus, in immensum, in infinitum, infinitis partibus, Longe venustior, multo gravior, nimio severior. Horat. Ne doleas plus nimio memor immitis Glyceræ. Multis partibus præstantior: in infinitum utilior: infinitis partibus divina humanis sunt potiora. Tanto, & quanto, figuratè idem efficiunt.

ficiunt, Tanto corpore præstantior est animus, id est, multo. Idem efficit, quo, & eo cum subjiciuntur, Est prædives, quò magis admiror hominis sordes. Eo magis admiror. Papæ quanto satius est amicis, quam pecuniis abundare.

QVIBVS MODIS IMMINVItur Comparativus.

Minuitur adverbiis positivis. Paulo venustior est Gellius, quam Macrobius: Aliquanto brevior est hic, quam ille: Nihilo ditior: Ne tantillo quidem melior eris, si dives fueris: Minimo fueris honoratior, si titulus accesserit. Quantulo, figurate, pro quam paulo. Papæ, quantulo hic homo sapientior est, id est, pene nihilo. Minuuntur & deflexione vocis: Grandiusculus, id est, paulò grandior: Meliusculus: Celeriuscule.

CAP. XLIV.

Quibus rationibus augemus Superlativum.

SVperlativus augetur iisdem adverbiis, quibus comparativus: longe, multo. Accedit autem, facile. Cicero longe facundissimus, & idem vir multo omnium optimus; ejus civitatis longe princeps, aut, facile princeps, aut primus. Idem efficitur per tanto & quanto figuratè posita: ut Deum immortalem! quanto Socrates philosophorum omnium optimus. Quam, in compositione nonnihil addit augmenti: Quam plurimos vidi: ut quam optime res cadat, tibi nihil commodi fuerit. Per hyperbolen augetur hoc modo: Mulier plusquam pessima, & pessima pejor: Homo non loquacissimus, sed ipsa loquacitas, & ipsa

ipsa loquacitate loquacior: Ipsa Venere venustior. Nam in Sallustiano illo: Quam quisque pessime fecit, tam maximè tutus est: æqualitas est, non augmentum. Superlativus non recipit diminutionem, nisi forte per quidem, aut similem conjunctionem: Et ille quidem doctissimus, verum moribus non perinde probatis.

CAP. XLV.

Periphrasis comparativi.

COmparativum circuitione reddimus per adverbia comparandi Magis & Minus. Avidior voluptatum, quam pecuniæ. Magis avidus voluptatum, quam pecuniæ. Huic finitimum est, Potius. Voluptatum avidus potius, quam pecuniæ. Item: Non tam voluptatum appetens, quam pecuniæ: Minus avidus pecuniæ, quam voluptatum: Non perinde literarum admirans, quam pecuniæ. Breviter, modis illis omnibus, quibus diximus inæqualitatem significari. Obtinent & verba quædam vim comparativi: præstat lucrum pudore, id est, potius est lucrum pudore. Cic. Platone facundior, Plato Cicerone doctior: Cicero Platonem superat eloquentia. Plato Ciceronem antecellit eruditione. Hieronymus Augustinum vicit rerum scientiâ: Augustinus Hieronymum anteit ingenii subtilitate. Plautus: Hos mœrores mihi anteverterunt gaudia. Terent. Quanto hominum anteeo sapientia! Plaut. Præverti hoc certum est aliis rebus omnibus. id est, præferre rebus omnibus. Livius: Conati novi consules omnibus eam rem præverti. Cic: Si vacas animo, neque habes aliquid quod huic sermoni prævertendum putes. Plautus dixit antevenire, pro præcellere. Sallust. hominis qui per

virtu-

virtutem soliti erant nobilitatem antevenire. Huc pertinent & illa: Anteponere, praeferre, posthabere, praecellere. Novè dixit Sallust. Invidia atque superbia postfuere. Idem, & facundia Graecos, gloria belli Gallos ante Romanos fuisse, id est, praecelluisse. Cedere, secundum esse, praeripere laudem, & si qua sunt similia. Nam his ferme modis orationē comparativam variamus. Magis amat pecuniam, quam famam. Pecuniae Socrates amar se est magis, quam famae. Pecuniarum amantior est, quam famae: Famam pecuniae posthabet: Famae pecuniam anteponit: Minus famae cupiditate ducitur, quàm pecuniae. Impensius amat pecuniam, quam famam. Huic potior est pecunia, quam fama: Huic prius est lucrum, quam honesta fama. Huic antiquius est laudari, quam admoneri. Huic vilior est vita, quam pecunia. Similem vim obtinet Prae. Cic. Omnium minas atque omnia pericula prae salute sua levia duxerunt. Idem: Non tu quidem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus, id est, nobis beatior. Terentius: Ludum jocumque alterum dices illum: prae ut hujus rabies quae dabit. Plautus: Nihil hercule hoc quidem, prae ut alia dicam. Idem dixit, prae quam, pro, prae ut.

CAP. XLVI.

Quibus modis superlativum variamus.

SUperlativus variatur primum Adverbiis, quae opponuntur, vel verbis, vel nominibus positivis: Amat te maxime: Amantissimus est tui. Effusissime te diligit. Vir indoctissimus, vir minime doctus. Minime multos, id est, quam paucissimos. Variatur & per comparativum, idque affirmative, sed infrequentius. Negative frequentius.

quentius. Cicero reliquis omnibus eloquentior. Cicero, quo non alius eloquentior. Quo non præstantior alter, id est, omnium præstantissimus. Nihil minus amat, quam assentationem, Nulla re minus capitur, quam gloria. Nihil hunc æque delectat, atque Musica. Nihil prius habet, quam adesse conviviis. Nihil pulcrius ducit, quam divitem vocari. Nihil minus faciam, nihil minus sentiebam, quam quod tu suspicabare. Homo quidvis potius, quam doctus. Efficiam ut intelligas, omnia mihi defuisse potius, quam fidem ac diligentiam. Omnia potius, quam illud agnoscet. Quidvis potius, quam vanitatem fatebitur. Nullo inferior, id est, summus. Nullo non inferior, id est, omnium infimus. Nemine non deformior, id est omnium deformissimus. Per verba nonnunquam idem efficitur. Cicero superat omnes dicendi copiâ: Vincit omnes candore: Nemini cedit candore; In dicendo principatum obtinet: Primas tenet; arcem tenet. Adde huc & illa: Vir præter ceteros spectatæ fidei. Præter omnes te diligit. Supra cunctos tuæ gloriæ favet. Ante omnia rei studendum. Vnicus, & solus, primus, & similia, natura superlativam significationem habent, ut & singularis: Vnice te amat: Solus est homo homini amicus: Singulari benevolentia te prosequitur: Primum laudem obtinet: Tullius eloquentiæ princeps: Penulatorum alpha, dixit Martialis. Eodem pertinent. Tam facundus, ut cum hoc nemo sit conferendus: Tam eruditus, ut ei nemo sit æquandus: Tam prudens, ut parem non invenias. Horat. Sic ut mihi nunquam in vita fuerit melius: Adeò placet, ut magis non possit. Item & illa: Quis hoc uno facundior? Quid invenias pecunia vilius? An quicquam est patriâ dulcius? Erras si

credis

credis mihi quicquam esse uno te charius. Sunt & illæ orationes annotandæ. Officium tuum tam mihi gratum fuit, quàm quæ gratissima: Tam te amo, quam qui maxime. Terent. Amabat ut cùm maxime, tum Pamphilius. Cicer. Domus celebratur ita ut tum maxime. Rursum hæ quoque. Hoc crede mihi, si quid unquam es crediturus. Homo doctus, si quisquam est omnino doctus. Homo vorax, ut si quis alius. Homo quantum alius nemo doctus. Nullus æque pernovit hominis ingenium, atque ego. Haud alium reperis, perinde tui studiosum. Neminem adæque timet, atque te. Si alias unquam, nunc summa vigilantia utendum est, id est, nunc maxime. Si quando alias amicum præstitisti, nunc ostende quanti me facis. Quantum potest, quoad fieri potest, & consimilia, superlativi vim videntur obtinere. Tu quantum potes abi, id est, quam ocyssime. Enitar quoad potero, id est, quam maxime. Haud abs re fuerit huc annumerare denominationes, & comparationes illas per hyperbolen sumtas. Vt si quis hominem crudelissimum, Atreum appellet: e'oquentissimum, alterum Ciceronem: Severissimum, tertium Catonem. Tum per comparationem: Hic est nive candidior, Scytha barbarior, Græculo loquacior, aut turture. Verùm hujus generis aliquot exempla commemorare non inutile fuerit. Sumuntur autem variis modis: Vel à re quapiam eximia: ut nive candidior, pice nigrior. Vel à nomine abstracto, quod vocant, cæcitate cæcior: Vel ab animante insigni, ut talpa cæcior, caprea oculatior. Vel à persona insigni, ut: Phalaride crudelior. Tum adhibentur per simplicem denominationem: ut, si rem vehementer suavem, mel, aut nectar appelles. Rem vehementer acer-

acerbam, fel. Hominem supra modum senem, senium ipsum: vehementer scelestum, scelus: odiosum, odium: gareonem, coenum: lurconem, barathrum: contaminatum, labem: contemtum, quisquilias: impurum, sterquilinium: perniciosum, pestem: tenebrionem, tenebras: inquinatum, lutum: infamem, propudium: portentuosum, portentum: dedecorosum, dedecus: molestum, ulcus: vitiosum, sentinam: odiosum, odium hominis: brutum, pecudem: virulentum, viperam: vehementer caecum, talpam: vehementer rapacem, lupum: impendio deformem, Thersitem.

EADEM HÆC NOMINA
per comparationem efferri possunt.

Melle dulcior.
Nive candidior.
Caudice stolidior.
Cortice levior.
Oleo tranquillior.
Auro purior.
Stipite tardior.
Litore surdior.
Iracundior Adria.
Arenis sitientior.
Vitro fragilior.
Cothurno instabilior.
Cote durior.
Buxo pallidior.
Alga vilior.
Glacie frigidior.
Beta magis insipidus.
Pice nigrior.
Pluma levior.
Auricula infima mollior.
Plumbo stupidior.
Cornu siccior.
Dolio pertuso continentior.
Cribro infidelior.
Fonte purior.
Oculis charior.
Ampulla inanior.
Ramento levior.
Morte odiosior.
Rubo arido praefractior.
Æquore surdior.
Spongia bibacior.
Ære Dodonaeo loquacior.
Pila volubilior.

Alio-

Alno procerior.
Sole clarior.
Sardois herbis amarior.
Rusco horridior.
Æthna æstuantior.
Trutina justior.
Spina distortior.
Pluma levior.
Vento instabilior.
Barathro capacior.
Charybde voracior.
Corcoro vilior.
Subere levior.
Floralib. licentiosior.
Clemate Ægyptia nigrior.
Crambe recocta molestior.
Clavo durior.
Pistillo retusius ingenium.
Pumice aridior.
Uvis passis aridior.
Laterna magis pellucidus.
Euripo inquietior, aut inconstantior.
Luce magis dilecta.

ITEM PER HYPERBOLEN eadem voce iteràta.

Ipsa cæcitate cæcior.
Ipsa nequitia nequior.
Ipsa fame esurientior.
Voracitate voracior.
Ipsa morositate morosior.
Deformitate deformior.
Confidentia confidentior.
Ipsa stultitia stultior.
Ipsa siti siticulosior.
Quavis peste pestilentior.
Ipsâ loquacitate loquacior.
Quovis monstro monstrosior.
Senio senilior ipso.
Calamitate calamitosior.

HIS FINITIMA sunt illa.

Venere formosior.
Mercurio facundior.
Fortuna ipsa fortunatior.
Vertumno incônstantior.
Empusa magis varius.
Ipso Momo mordacior.

Marte

Marte bellacior, seu pugnacior.
Ipso infortunio infortunatior.
Proteo mutabilior.
Ipsis Gratiis humanior.
Priapo salacior.
Minerva doctior.
Pluto ditior.
Furia furiosior.
Euterpe concinnior.
Salute ipsa salubrior.
Penia pauperior.
Harpya rapacior.

HIS PROXIMA SVNT NOMINA personarum, quæ petuntur è Tragœdiis, aut Comœdiis, aut fabulis aliis.

Gnathone adulantior.
Phormione confidentior.
Euclione tenacior.
Demea asperior.
Parasito edacior.
Atreo crudelior.
Ajace insanior.
Thersite deformior.
Thrasone gloriosior.
Geta versatior.
Thaide blandior.
Mitione lenior.
Tantalo sitientior.
Oreste insanior.
Vlysse dolosior.
Nestore vivacior.
Orpheo vocalior.
Cyclope immanior.
Penelope castior.
Tithone vivacior.
Achille animosior.
Niobe fœcundior.
Tiresia cæcior.
Sphinge involutior.
Dædalo ingeniosior.
Gigantibus audacior.
Excetra pertinacior.
Glauco stupidior.
Iro pauperior.
Nireo formosior.
Diana intactior.
Erisichthone esurientior.
Stentore clamosior.
Busyride illaudatior.
Labyrintho intricatior.
Icaro audacior.
Grylla stultior.
Nestore facundior.

HIS

HIS CONFINIA SVNT, quæ ſumuntur ex hiſtoriis, ut:

Phalaride crudelior.
Polycrate fortunatior.
Sardanapalo nequior.
Phocione juſtior.
Crœſo ditior.
Æſopo luxurioſior.
Fabio cunctantior.
Milone fortior.
Lynceo perſpicacior.
Demoſthene facundior.
Hannibale vafrior.
Heroſtrato ambitioſior.
Timotheo felicior.
Timone inhumanior.
Numa religioſior.
Ariſtide incorruptior.
Catone præfractior.
Socrate ſanctior.
Chryſippo acutior.
Thracalo vocalior.
Curione oblivioſior.
Heraclito obſcurior.
Ariſtarcho doctior.

HVC PERTINENT & illa, quæ ſumuntur à gentibus.

Pœno perfidior.
Scytha aſperior.
Scythotauris inhoſpitalior.
Parthis fugacior.
Thracibus bibacior.
Care vilior.
Sybarita faſtuoſior.
Arabibus ditior.
Arcade ſtolidior.
Cretenſi mendacior.
Græco vanior, ſeu levior.
Theſſalo perfidior.
Leontinis luxurioſior.
Mileſiis effœminatior.
Pygmæo brevior.
Cretenſi vanior.
Aſoto luxurioſior.

AD-

ADDUNTUR HIS, QUÆ sequuntur ab animantibus.

Muliere loquacior.
Hirco libidinosior.
Corvo vivacior.
Graculo loquacior.
Dipsade nocentior.
Echino asperior.
Lepore timidior.
Delphino lascivior.
Scropha fœcundior alba.
Albo corvo rarior.
Scorpio improbior.
Testudine tardior.
Glire somnolentior.
Asello tardior.
Dama timidior.
Hirudine bibacior.
Equo indomito ferocior.
Tipula levior.
Passere salacior.
Cervo vivacior.
Cornice vivacior.
Luscinia vocalior.
Vulpe fraudulentior.
Anguilla lubricus magis.
Pisce sanior.
Phœnice rarior.
Nigro cygno rarior.
Vulture edacior.
Iaculis inexspectatior, aut pestilentior.
Cochlea contractior.
Sue indoctior.
Hydra immitior.
Tauro robustior.
Cane rixosior.
Urso hispidior.
Cane adulantior.
Cervo demissis auribus surdior.
Coccyge importunior.
Simia lascivior.
Fele rapacior.
Laro stultior.
Scarabeo improbior.

IDEM POLLENT, QUÆ sumuntur ab officiis, ut:

Carnifice immanior.
Cinædo effœminatior.
Athleta robustior.
Areopagita tristior.
Heredipetis adulantior.
Lenone perjurus magis.

Milite

Milite gloriosior. Rege magnificentior. Monacho imperitior. Tyranno violentior. Fossore durior.

Eandem vim obtinent voces denominativæ ab his formatæ, ut: mellitum, pro vehementer jucundo. nivei mores, pro vehementer puris: aureum seculum, pro magnopere felici, laudatoque: plumbeum, saxeum, pro duro. Ferreus scriptor: Bliteus, Betaceus, pro fatuo. Ficulnũ, pro molli: Adamantinum, pro duro, ac laborum egregie toleranti: Vitreum, pro fragili: Vultureus venter: Vulpinum ingenium: Leonina ferocia: Thrasonica jactantia: Demeana asperitas: Stentorea vox: Ciceroniana facundia. Cujus generis plura sunt: quam ut numerum eorum persequi laboremus. Illa porrò longius quidem petita videntur: sed tamen huc ad locum pertinent.

Quam curat numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Non pluris illius convitia facio, quam culicem elephantus Indicus, pili non facio: nauci non facio: flocci non facio. Sed hæc alio loco.

CAP. XLVII.

Communis omnium Graduum variatio.

OMnes gradus circuitione variamus: Vir magnopere doctus; Vir magna doctrina præditus: Doctissimus: maxima doctrinâ præditus. Ea res cum magna, cum majore, cum summa turpitudine conjuncta est. Quæ vocantur *ἰσοδυναμίαι* signorum, id est, æquipollentiæ, non mediocriter ad orationis copiam faciunt. Quare primum vocum ipsarum inter ipsas discrimina

paucis

paucis ostendemus. Totum ad partes refertur magis quam ad formas. Si mors totum hominem absumeret, merito tantopere formidaretur. Totum hunc mensem, totam hanc noctem sine fruge transegi. Cunctus ad singula, quæ ratio nominis complectitur, collectim refertur, quasi dictum sit à conjunctis. Cunctos Romanos, cunctos mortales. Universi, omnes simul collectos significat. Aut nullam, aut universam pecuniam vult, id est, omnem simul. Terent. Id illa nunc abripiet universum. Singuli, huic diversam habet rationem: nam omnes quidem ita significat, ut unusquisque sigillatim per se intelligatur: in singulas naves singuli milites accersebantur. Omnes, quasi generale est ad omnia: siquidem omne corpus pro toto dicimus. Et omnem populum pro toto populo: & omnem diem pro singulo die Horat.

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Omnes pro cunctos, & omne pro universum. Terent. At ut omne reddat: tametsi hic pro toto positum videri possit. Quisque addit rei cujuspiam in singulas partes distributionem: ut sua cuique sententia: natura animantium sua cuique dedit arma: suas cuique dotes largitus est Deus. Unusquisque nihil à quisque differre videtur, nisi quod & pro singulo ponitur. Unumquenque sua cupiditas ducit: Nunc unumquodque crimen cujusmodi sit, excutiamus. Nihil autem prohibet, & singuli, per distributionem hujusmodi accipi. Singulis navibus singulos duces præfecit. Quisquis non absolvit orationem. Quicunque modo perficit, modo non perficit. Quisquis gravabitur sementem facere, is non metet. Quicunque recusabit laborem, non feret fructum. Aliquoties absolvit propemodum, cum

cum significat ignorantiam, ut quisquis fuit ille deorum.

Quisquis es armatus qua nostra ad limina tendis.

In obliquis nonnunquam unico verbo contentum est utrumque. Rem facias quocunque modo. Hominem quoque modo absolvas, pro quovis modo. Quilibet, & quivis, citra discrimen unumquodlibet significant. Horatius:

Qualibet in quemvis opprobria dicere suetus.

Resolvuntur autem per conjunctionem; Vel, cum omnes & reliqua ferme per copulativum exponantur: Quemvis arbitrum cedo, id est, vel hunc, vel illum, mea nihil refert.

Qualibet hirsutas fronte tegente comas.

quod Græci ducunt τυχὸν, quasi non delectum, sed fortuitum, & casu oblatum. Vnusquilibet consimilem obtinet rationem. Significat enim unum aliquem è multis, quicunque sit ille. Deligas tibi auctorem unumquemlibet. Et unusquivis ab hoc nihil differt. Hæc autem, Quilibet, quivis, unusquilibet, unusquivis, non nisi unicum verbum admittunt. Semper enim absolutam reddunt rationem. Quantulcunque, qualiscunque, quantusquantus, qualisqualis, eandem obtinent rationem, cum quicunque, & quisquis. Adverbia item, utut, utcunque, ubiubi, ubicunque, quoquo, quocunque. Breviter composita semper sequuntur naturam particulæ oppositæ: Vndevis, undelibet, undecunque: Quorum duo prima absolvunt orationem, postremum commune est: Quocunque, quoquo, communia sunt. Quolibet & quovis, non sunt. Quoquoversũ & quaquaversum communia sunt. Vbivis, & ubilibet, absolvunt orationem. Vbicunq; commune est. Ubi ubi non est, uti nec utut. Non enim absolvunt constructio-

ſtructionem. Vter quod ad duo pertinet, cum iiſdem compoſitum, idem accipit diſcrimen. Vtercunque anceps eſt: utervis abſolvit, uterlibet itidem, utrocunque anceps, utrovis, utrolibet, abſolvunt. Vterque, copulativè ſignificat, ut & illa, utroque, utrinque, utroqueverſum. Aliquis, indefinite ſignificat unumquempiam: quid ſi hoc aliquis voluit Deus? Quis, idem pollet, ſed his ferme dictionibus præcedentibus: ſi, ne, num, ec, ubi; ſi quid extiterit novi: ne quid temere faxis: num quem tuorum offendi? ecquid tui tetigi? ubi quis te læſerit: ubi, pro alicubi, unde, pro alicunde uſurpatur, duntaxat in compoſitione, ut ſicubi, necubi, nuncubi, ſic unde, necunde. Quidam definitè accipitur: quendam volo viſere: niſi cum habet aut contemptum, aut translationem: ut Iſidorum quendam mihi citabat: perinde quaſi dicas, Iſidorum, neſcio quem. Lachrymas emiſit, quendam animi ſanguinem, id eſt, veluti ſanguinem. Seditio, morbus eſt quidam civitatis: quiſpiam, anceps eſt ad uſum quidam, & item ad uſum Aliquis, tametſi refragatur Valla: ſed compluri-mum auctoritas Vallæ reclamat: mittito ad me tuorum quempiam, eſt domi tuæ quiſpiam, cum quo jure debeam expoſtulare. Quiſpiam, & ullus, inter ſe conveniunt. Siquidem, præterquam, quod habent pluſculum vehementiæ, quam ſuperiora, illud quoque peculiare obtinent, quod gaudent vel negatione, vel ſigno Si, vel Ne, prohibentis, vel interrogatione, ut haud ullus mortalium iſta poſſit præſtare. Haud poſſit mortalium quiſquam iſta præſtare. Si quiſquam eſt qui ſapientiam cum eloquentia conjunxit, certe Tullius is eſt: vide, ne quiſquam hinc aufugiat. Cave, ne quoquam oculos tuos à meis

meis dimoveas: an est quisquam, qui suam amicam se præsente? Num quisquam est mortalium tam patiens? Similis est ratio adverbiorum, usquam, & uspiam, quantum ad signa pertinet.

CAP. XLVIII.

De propositione generali.

HIs jactis, ceu fundamentis, ad ἰσοδυναμίας, id est, æquipollentias progrediamur, Propositionem generalem, vel uti vocant universalem, variis modis efficimus: Primum, propriis ac peculiaribus signis: omnes amicos alienavit. Deinde, per negationem: neminem non alienavit. Tum per interrogationem: quem non amicum alienavit? Virg.

Quas gentes Italum, aut quas non oraverit urbes?

Nulli non maledicis. Duplex generale signum non licet eodem modo vertere. Sic cum omnibus omnia minabatur: omnibus omnia invidet: Neque enim recte nihil non invidet alicui. Omnibus maledicis: quis est cui non maledicas? Omnia dixit: quid non dixit? Vt autem interrogatio addita negatione generaliter affirmat: ita citra negationem generaliter removet. Quid possit dici stultius? id est, nihil dici possit stultius. Deinde per signa infinita: Haud pepercit cuiquam: non est ullum veritus: Haud ullum veritus: haud ullum facinus est reliquum, quod non perpetrarit: non excepit aliquem: neminem excepit. Idem efficitur per Quantum, & quicquid, & si quod aliud. Quantum est hominum venustiorum, id est omnes venustiores: quicquid erat copiarum eo traduxit, id est omnes copias: Et si quid erat copiarum amisit, id est

omnes copias. Si quid alias sibi bonæ famæ comparârit, id nunc perdidit. Redditur generalitas ceu proverbiali figura, ut cum dicimus: Miscebis sacra prophanis, id est omnia. Item: Juvenesque senesque, id est omnes: neque magnum neque parvum, id est nihil. Est & infinita propositio, Per fas nefasque, id est quocunque modo, quo jure, quave injuria. Idem efficit, ad unum; Virgilius.

——— *Si non exosus ad unum*
Trojanos,

Id est, omnes Trojanos.

CAP. XLIX.

De propositione non generali.

Nonnihil est vel aspicere, id est, aliquid est. Nonnulli pluris faciunt pecuniam, quam fidem. Non nemo, pro aliquis. M. Tull. Non nemo etiam in illo sacrario Reipub. in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est. Idem: cum esset non nemo in senatu, qui diceret non oportere. Inest & infantibus nonnihil ingenii. Non omnem pecuniam absumsit. id est, est quam non absumserit. Qui legat argentum factum, non omne legat argentum. Omittitur interdum signum manente sententia. Sunt qui pecuniam anteponant famæ, id est, sunt aliqui. Horat. Est ubi peccet, id est alicubi peccat. Est qui plures agros occupet, id est aliquis. Vbi nonnunquam subauditur quiddam: est in quo mihi possis magnopere gratificari, id est, quiddam. Negatio iterata nonnunquam necessitatem significat, non affirmationem simplicem: ut, non possum non ridere: non possum non mirari: non potest non volvi cœlum: non potest non stare terra: non potest non ve-

num

rum dicere veritas. Id accidit duntaxat in hoc verbo possum.

CAP. L.

Elegantia signorum.

ILlud igitur observandum, ne signorum differentias in variandis propositionibus confundamus, id quod fere faciunt hi, qui vulgo Dialecticam profitentur. Non erit tibi res cum quoquam, id est, cum nemine tibi res erit. Non erit tibi res cum quolibet homine, id est, cum homine singulari, ac præstanti: Altera est negativa, altera affirmativa, & longe diversam habent vim.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum, Id est, non contingit, nisi præcipuis. Non contingit ulli. Vides, quanto aliud pollet. Non amat quempiam è ministris. Non amat aliquem, id est, neminem. Non satis amat quendam, unum significat quem oderit. Non satis tibi favet quidam. Hoc sensu quidam usurpant, *Certos*: per certos homines hoc fœdus diremptum est, Iussus est ad certum diem adesse: Non tibi favet quisquam: tota ratione diffident. Non recuso quenquam, rectè dicitur. Non recuso quemlibet, perperam, nisi in diversa sententia. Non exclusit omnes, id est, quosdam non exclusit. Non exclusit quoslibet, significat delectu quodam alios admissos. Omnia folia huic arbori decident, vere dicitur, universa decident, falso. Singulos salutavit, non salutavit quemlibet. Lupæ unumquemlibet admittunt, id est citra delectum quoscunque. Vide ne cui dicas, id est nemini dixeris: Vide ne dicas cuiquam: vide ne cuipiam dixeris: vide ne dixeris alicui: vide ne mortalium ulli dixeris.

dixeris. Hactenus idem pollent. Vide ne cuivis, aut ne cuilibet dixeris, id est, vide cui dicas, & vide ne temere apud hominem quemcunque effutias. Omnes sibi malunt esse recte, quam aliis. Sibi quisque vult esse recte potius, quam aliis. Idem pollent. Nemo non malit sibi recte esse, quam aliis. Singuli sibi malunt esse bene, quam aliis. Hactenus idem pollent. Universi sibi malunt esse bene, quam aliis, inepte diceretur, propterea quod universi peculiarem vim habeat. Toti respondet aliquantum, quod aliquam partem significat. Semper respondet aliquandiu, id est, aliquanto tempore, ut superius admonuimus; Omnis redditur per quantum: itidem totus redditur per quantum, & quam longus. Homo quantus erat, humi prostratus est, id est, totus. Virgil.

Nunc hyemem inter se luxu quam longa fovere;

Id est totam hyemem.

VTERQVE, NEVTER.

Vterque utrique est cordi; mutua est affirmatio. Vterque alteri est odio, mutuo amicitia, item id est mutuo sese amant, mutuo sese oderunt. Neuter alteri fidit, mutuam diffidentiam significat. Neuter neutri, non perinde diceretur. Id genus orationem tot ferme modis variamus: Vterque alterum odit: Vterque utrunque odit: Alter alterum odit: Oderunt alterum: mutuum oderunt: Oderunt se mutuo: Oderunt invicem: Oderunt inter sese. Mutuum inter ipsos est odium: Neuter alterum amat: Alter alterum vicissim odit.

SEM-

SEMPER.

Semper generalitatem habet temporis, Cui contrarium, Nunquam; huic subjectum est Aliquando. Semper litigas: nunquam non litigas: quando non litigas? Num quando non litigas? An est quando non litigas?

SÆPE.

Sæpe respondet aliquoties infinito. Multis aliquot: magno aliquantus: sæpe opponitur raro. Neque raro admonui, id est, admonui frequenter. Haud sæpe me visit. Plerunque, ferme, fere nonnunquam, & ipsa generalitatis quiddam obtinent. Ita ferme ingenium est hominum: eo ingenio plerique sumus. Fere fit ut divites habeantur in precio, id est, ferè fit apud omnes. Temere, in oratione negativa, similem vim habet: haud temerè pervenit ad frugem, id est, fere nunquam, aut vix unquam.

CAP. LI.

De varietate negationis.

INterdum unica negatio idem efficit, quod duæ. Neminem audit: ne parentem quidem audit: non audit vel parentem. Nemo parem referre gratiam parenti potest, ne malo quidem: nec malo parenti quisquam parem referre gratiam potest: non potest par gratia rependi patri, vel malo. Non reliquit ille nec ruinam: Ne ruinam quidem reliquit.

DE TRIBVS NEGATIONIBVS.

Tribus interdum negationibus nihilo plus efficitur quàm una, aut duabus. Non veretur ne-

que deos, neque homines: Neque deos neque homines veretur: non veretur aut deos, aut homines. Non metuit *hominesve deosve*, in carmine. Conduplicare negationem asseverandi gratia, Latinis etiam receptum est, si modò non iteretur sola. Non faciam, non inquam. Græci solum iterant, interdum etiam citra asseverationem: οὐ μὴ πίνω ἔτι, id est, *non bibam amplius*. Est autem Atticis familiare, plures negationes pro una congerere. Manentibus iisdem signis, tamen interdum variatur propositio, & mutatis, manet eadem mutato verbo, ut; Omnes admittit: omnes rejicit: Neminem admittit: omnibus displicet: nemini placet: nulli non displicet: nulli placet. Hic animadvertendum, quæ verba cum quibus pugnent.

SYNONYMA NEGANDI.

His ferme vocibus removemus, Non, haud, nec, neque, haudquaquam, neutiquam, minime, minus, parum, absit, dii prohibeant, bona verba, quidvis potius, omnia citius, & quæ sunt his similia. Inter quæ, haud, & haudquaquam, pluſculum habent vehementiæ, quàm, non. Neutiquam, adseverationem habet peculiarem. Minime, plus quiddam significat, quam negationem: Homo minime malus, id est, quidvis potius, quam malus. Parum, modestius removet: Parum eruditus, ne parum multa scire viderentur, id est, ne pauca, sive non satis. Minus, diversam habet naturam. Interdum comparat duntaxat; Vtrumque diligit, famam & pecuniam, sed illam minus quam hanc. Interdum negat duntaxat; Homo minus mihi notus, id est, parum notus. Nam cum ea voce minus convenit, id est non

con-

convenit. Interdum pariter utrunque facit. Quintilianus capite de narratione: Cum interim, quod tanquam facile contemnunt, nescias, præstare velint minus, an possint. Terentius in Hecyra: Non illud tibi factum minus placet, quam mihi Laches. Neque hic, placet, pro displicet positum, ut exponunt Grammatici. Quis enim sanus id faciat? Sed minus, perinde valet, ac si dicas: Non amat me Dionysius, & minus te, id est, me magis odit, quam te. Subaudiendum est enim factum unique non placere. Atque ita minus, simul & negat, & comparat.

CAP. LIII.

Connectendi formulæ.

VErum de his accuratius disquirere, magis ad Dialecticos pertinere videtur. Ceterum ad hujus operis rationem satis arbitramur, utrunque paucis attigisse. Nunc ad reliquas formulas aliquot accingamur, ac primum connectendi. Videmus enim in mediocriter etiam eruditis eam virtutem desiderari, ut apte, concinnéque orationis membra, atque articulos, ceu nervis quibusdam committant. Sed quibus ansulis minutiores orationis particulæ sint committendæ, id prope fuerit infinitum explicare. Majores his ferme modis connectuntur. Præterea, Deinde, quod sæpius, apud M. Tull. reperitur: pro Deinde, Seneca usurpat. Subinde, sed cum significatione celeritatis, hoc est, pro mox. Idem facit Sueton. Præcipuum est stercus columbarum: proximum caprarum, ab hoc ovium, deinde boum. In nostro orbe proximum laudatur Syriacum, mox Gallicum: Mox usurpat Plinius aliquot locis, pro inde. Item: In quo principatum tenuit

Boeotiæ deinde Siciliæ, mox Africæ. Primo loco, secundo, aut tertio loco, proximum ab hoc. Porro, porrò autem: quod novo jam, quasique majoris sermonis initio convenit: annotatore Donato. Ceterum, quo licebit uti, quoties ad diversa digreditur oratio. Tum, pro præterea. Ad hoc: Ad hæc, quod apud Græcos πρὸς τούτοις. Cum hoc, similem habet usum. Super hæc, pro eo quod est, præter hæc, locis aliquot usurpavit Sueton. Super ingenuorum pædagogia, & super innumeram turbam. Adde his: Accedit his: Accedit ad hæc, Huc pertinet, Eodem pertinet, Huic confine est illud, His finitimum est. Ad hanc formam pertinet: Ad hunc ordinem referendum est: Huic proximum est: Illud haudquaquam prætereundum silentio. Sed operæ precium est illud audire. Iam, aliquoties eandem vim habet, vox Quintiliano præcipuè familiaris. Deinde cum progressu incandescit oratio. Iam vero. Age vero. Quid, & consimilia. Iam verò quid referam? Age vero ad bellum in Africa gestum veniamus. Quid quod suos etiam incessit? Quin, quinetiam, insuper, ad hoc pertinent genus. Interim, & per occupationem connectimus: ut ne dicam interim, ut omittam domesticas hujus sordes. Nam illud quid attinet commemorare? Nam hæc alias. Sed illud suo loco dicetur. Interim per dubitationem: ut illud, Eloquar an sileam? Nunc, idem valet. Nunc ad id, quod secundo loco dicturos nos sumus polliciti.

CAP.

CAP. LIII.

Transitionum varia formula.

TRansitionibus variè connectitur oratio, siquidem aliquando sumuntur ab æquali: At erant hæc jucundissima, neque minus voluptatis attulerunt illa. Interdum ab inæquali: Sed hæc utcunque ignoscenda, illud quis ferat? Audistis gravissima sed audietis graviora. A simili: ut, hæc perfidia designavit, cujus generis sunt illa, quæ nuper Romæ patrasse dicitur. A contrario, ut: sed hæc privatim, nunc quæ publicæ: Hactenus quæ domi gessit, nunc quæ sub signis. Sed hæc juvenis peccavit, nunc senis virtutes audietis. A diverso: De moribus habes, nunc de doctrina reliquum est ut dicamus. Quasi per occupationem: jam ad reliqua properabimus, sed si prius illud unum adjecerimus. Per reprehensionem: Verùm de his plus satis: quorsum nos transversos abripuit dolor? Ad rem redeamus. Quid his immoror? Ad id quod est hujus causæ caput, festinet oratio. A consequentibus sive relativis: Habes quid in illum contulerim beneficiorum, nunc quam gratiam mihi retulerit, audi: Quid pollicitus sit, expositum est, nunc quid ille præstiterit, paucis accipite.

CAP. LIV.

A re, & persona.

GEneralis variandi formula est à re, & persona, ut: Nihil opus est meis monitis: nihil opus est me monitore. Te suasore; tuo suasu: Te impulsore: tuo impulsu. Te instigante; tuo instinctu. Te hortatore; tuo hortatu. Te auspice;

tuis auspiciis. Te duce: tuo ductu. Te consule: in tuo consulatu. Te doctore profeci: tua doctrina profeci. Patrem consulem non desinit jactare: patris consulatum sine fine jactat. Gloriatur de formosa uxore: de uxoris forma gloriatur. De te incolumi superis habeo gratiam: de tua incolumitate grator superis. Discruciat animum uxor impudica: discruciat animum uxoris impudicitia.

CAP. LV.

Ex more.

EX more: Tranquillus dixit, de more. Maro, pro more. Patrio more, citra præpositionem. More hominum facit. Non insolens istud facis. Pro vetere consuetudine. Solens meo more fecero: Nihil præter solitum. Hoc apud Scythas solemne est. Ita Suetonius. Mos est, vel moris est: usu publico receptum est.

CAP. LVI.

Subornandi.

SVbornavit accusatorem. Submisit è consularibus viris, qui regio genere ortam pejerarent. Supponi puerum. Subdere ova in nidum alienum. Submissitii. Suppositītii partus, Subditicii partus. Terent. Ne credas à me allegatum hunc senem, pro subornatum. Cicer. Allegarem ad te illos, à quibus intelligo me præcipue diligi. Quintil. Et ad eos allegandum est. id est, subornandi sunt, qui persuadeant. Ita servi allegant precatorem. Hinc allegationes dicuntur subornationes. Translatum est hoc ad citantes auctorum testimonia; qui veluti subornantur, cum nobis diffiditur.

CAP.

CAP. LVII.

Renovandi.

VEtus Atheniensium exemplum renovemus. Pristinum morem revocemus. Gratias egit, quod pristinum morem retulisset. Redeamus ad intermissa studia. Studium intermissum repetamus. Bellum redintegrarunt. Divûm instauramus honores. Templum instar prioris, quod conflagrarat excitavit. Libertatem amissam restituit. Odium vetus eo dicterio recruduit. Recanduit ira. Refricuit illi veteris injuriæ memoriam. Horat. Cras ingens iterabimus æquor. Iteranti noxam non est ignoscendum.

CAP. LVIII.

Finales formulæ.

TU vigilas uti ditescas: ego laboro, quo doctus evadam. Objurgo te, quod reddam meliorem: Vt melior evadas, ob id objurgo te. In hoc reperta Musica, ut animo delectet. Ad id adhibendæ literæ, ut nos reddant melius moratos. Cui rei paras opes? Demulcendis animis excogitatus est usus vini. Huc repertæ sunt disciplinæ. Hunc literis genui, hunc negotiationi destinavi filium. Quo mihi divitias? Quorsum opus est nummis? Quo spectas? Quo tendis? Quem scopum tibi proponis? Huc pertinent orationes illæ, quas de supino priore posuimus. Spectatum veniunt, &c.

Cap. LIX.

Causales formulæ.

NOn dico quod quenquam habeam cariorem. Non dico, quod parum tua mihi placeant. Ob id te sæpius reprehendo, quod impensius amo. Quoniam impensius te diligo, ob id te sæpius admoneo. Ideo nulli places, quia tibi nimium places. Quando tu me negligis, tui quoque curam abjiciam. Age revocentur copiæ, quandoquidem ita tibi videtur. Horatius: Iubeas miserum esse libenter, quatenus id facit. Ad eundem modũ locutus est Plin. in epistolis: Maneat puella posteaquam sponso jucunda est. Posteaquam mihi non credis, alios in consilium adhibe. Virgil. Quando hæc te cura remordet. Neminem ex animo amat, in causa est pecuniæ studium. Pertinent & illa ad formulam *ἰσοδυναμούσας, αἰτιολογικὴν*, id est, *causalem*. Amo Socratem, utpote virum integerrimum. Odi Dionysium, quippe tyrannum. Amplector Petrum, ut optime de me meritum: Demiror te, qui fidem habeas Afro. Erras, qui credas, alios tua diligentius curaturos, quàm te ipsum. Stultus es qui id speres: Impudens qui id postules. Delector Augustino, viro nimirum festivissimo. Delector Augustino, ut qui vir sit moribus festivissimis. Amo Nicolaum, tanquam hominem mei amantissimum. Contemne pecuniam: quid enim ad bonam mentem confert? Amandus est tibi. Cicero, siquidem te diligit effusissime. Semper in manibus habendus Tullius, nam hoc uno auctore latine disces. Vnus Cicero vere Latinum potest reddere, proinde pueris hic semper in sinu gestandus. Optimus dicendi magister Terentius,

quare

quare semper est evolvendus. Quo mihi rectius esse videtur, & eo magis, & hoc libentius id negotii suscepimus. Non habes, quam ob rem mihi succenseas. Non est cur mihi succenseas. Horat. Non est quod multa loquamur. Cic. In viam quod te des hoc tempore, nihil est. Succenset, eaque gratia nos non visit. Luget, atque ob id vocatus ad cœnam excusavit. Potest nonnunquam omitti signum. Parentem amo, parricidam non amo, id est, quod parens est, hoc nomine amo, quod parricida, hac de caussa non amo. Pontifici debeo honorem, Alexandro non debeo.

CAP. LX.

Quod, εἰδικῶς.

Εἰδικῶς accipitur, cum speciem generi subjicit. *Gaudeo*, genus est: *Quod me amas*, species gaudii. Potest aliquis multis variisque de causis gaudere, sperare, dolere. Genus autem & speciem dico Grammaticorum more, non Dialecticorum. Quod meæ nugæ non omnino displiceant doctis, gaudeo: Gaudeo meas nugas non omnino displicere doctis. Quod res tibi feliciter evenerit, lætor: Lætor rem feliciter evenisse, Quod uxorem duxeras, nondum audieram: Quod puellam repudiâris, demiror: Demiror repudiasse puellam. Quod literas reliqueris doleo: Doleo te reliquisse literas: In hujusmodi orationibus, Quod *εἰδικῶς* accipitur, quod tamen apud Græcos est usitatius in ὅτι. Latini magis gaudent infinitis verbis, nisi species præmittatur, ut: Quod pater revaluit, gaudeo.

Cap. LXI.

Vt, εἰδικῶς acceptum.

Eodem modo nonnunquam accipitur. Vt, veluti. Spero fore ut facto gaudeas: Confido futurum, ut minime facti pœniteat. Non committam, ut usquam videar officio meo defuisse. Efficiam, ut intelligas, mihi quidvis potius, quàm fidem defuisse. Da operam ut revalescas: Cura ut valeas. Fac uti nos ames: Fac uti sciam.

DIGNVS, ET INDIGNVS.

Dignus, qui quam diutissimè vivat: Dignus ut quam diutissime vivat; Longissimâ vita dignus: Dignus quam diutissime vivere, in carmine Martial.

Dispeream si tu Pyladi praestare matellam,
Dignus es:

Horatius.

Digna sequi potius, quam tortum ducere funem.

Meritus est cui laurea imponatur: Promeritus es, ut tibi decernatur triumphus. Indignus tuo amore. Indignus quem ames: indignus ut abs te diligatur. Indignus abs te amari, in carmine. Horat. *Indigni fraternum rumpere fœdus.* Idoneus est qui bellum gerat. Idoneus ut bellum gerat. Idoneus bello gerendo. Idoneus bellum gerere. Horat. Fons etiam rivo dare nomen idoneus. Idoneus ad gerendum bellum. Non me dignatur alloquio, non me dignatur alloqui. Dignum patellâ operculum. Res digna cognitu. Res digna quæ cognoscatur. Res indigna sua cura: Indigna, quam tu cures. Res est infra tuam dignitatem.

DE-

DECET.

Haud decet simiam purpura : dedecet simiam purpura. Indecora est simiæ purpura. Parum decorum est loquacem esse virginem. Ornat mulierem silentium, dedecorat garrulitas. Haudquaquam decora est simiæ purpura. Haud decet imperatorem una cum amica ire in via. Haud decet, ut te loquente, ego sileam. Quod solus ambulas id parum te decet. Demitte pallium; nam sic indecore sedes. Hic gestus virgini indecorus est. Ista petulantia juveni dedecorosa est. Quod huic honestum est, tibi est inhonestum; quod huic pulcrum est, tibi fœdum est. Non congruit, non convenit, non quadrat.

NECESSITAS.

Exorandus est pater. Vigilandum ei, qui velit ditescere. Vigilet oportet qui cupit ditescere. Vigilare necessum est eum, qui rem cupit facere. Vigilet necesse est, vel necessum est, qui velit dives evadere. Qui literas assequi cupiat, uti sudet necessitas est. Nam sic Quintilianus subinde loquitur. Non potest non dolere, qui læsus est. Fieri non potest, quin doleat is, cui fit injuria. Abibis volens nolens. Vel velis nolis, hinc abibis. Non mihi possum temperare quin lachrymem: Non me contineo, quin clamem : Cogor, compellor. Huc me adegit inopia. Huc redegit fortuna. Ad hæc traxit necessitas. Huc fatis pertrahor. Huc obtorto collo trahor. Invitus dicam, coactus dicam.

LIBERTATIS.

Utcunque voles facito: ut libet rideto. Quidlibet & dicas & facias licebit, tuo arbitratu facito:

cito: tuo arbitrio rem gere. Vtcunque visum erit agito. Animo tuo gerito morem. Obsequere animo tuo. Ex animi tui libidine facito. Pro animi tui sententia rem tractabis. Vt animo lubitum erit tuo, ita facias. Vtcunque feret animus, facito. Liberum est, seu velis à pacto discedere seu manere conventis. Nunc integrum non est tibi, hac de re quod velis statuere. Mihi jus est creditum, abs te reposcere. Ius tibi facio pro tuo arbitrio transigendi negotium. Tibi permitto quomodocunque velis vivere. Age tuo more. Sine me nunc meo more vivere. Tibi in manu est, utrum malis efficere. Penes illum est jus vitæ ac mortis. Summa rerum penes te est. M.Tull. ut ad te familiariter & quasi pro meo jure scriberem. Idem in Verrem: Quem jure suo adire aut appellare posset.

STATVENDI.

Decretum est. Deliberatum est: Certum est: Stat sententia: Visum erat: In animo habebam: Erat in animo: Non est animus: Non est sententia: Non est sententia: Non est consilium, sive consilii: Non erat ratio, apud Ciceronem. Placebat: Placitum est senatui: Decrevit senatus. In eam sententiam pedibus ibant omnes. Statueram in animo. Mecum statueram: Vtrum utro melius, nondum statui: Constitui hoc anno navigare. Est mihi in animo hoc vere navigare. Virg.

Si mihi non animo fixum immotumque sederet.

Mihi nihil æque propositum in vita, quam tibi per omnia gratificari. Si ita animum induxisti tuum. Destinâram in animo: Hic murus aheneus esto.

ASSENTIENDI.

Assentior tibi : Tecum sentio: Consentiebant universi : In tuam sententiam pedibus eo. In eam sententiam reliqui omnes pedibus discedebant. Cic. frequentes ierant in alia omnia. Accedo tuæ sententiæ. Non his accedo, qui Pythagoræ sequuntur opinionem : Tuo judicio subscribo. Sententiæ tuæ meum addo calculum : Ea sententia plerisque probatur : Idem sentio quod tu : Sententiæ tuæ nemo non suffragabitur. Hæc mihi tecum conveniunt : Hactenus omnia mihi tecum constant : Hac de re summus est inter philosophos consensus. Huic sententiæ frequenter acclamatum est, ὁμόψηφοι, Græce, ejusdem sententiæ ejusdemque suffragii dicuntur : ὁμόδοξοι ejusdem opinionis, ejusdem sectæ vocantur. Idem uno omnes ore confirmabant, omnibus eruditorum calculis sive punctis eloquentiæ princeps M. Tullius.

DISSENTIENDI.

Longe, lateque abest : Dissentio. Ego longe diversa sentio. Multo aliter atque tu sentio. Ei sententiæ refragabuntur omnes. Isti sententiæ nemo non reclamabit, mihi tua sententia neutiquam probatur. Magnopere nostra cum tua pugnat opinio. Variatum est sententiis. Id unum est nobis controversum. Id solum est in controversia, vel in controverso. Equidem ab opinione tua nimium absum : Multum à tua mea discrepat sententia. Longè secus atque tu sentio: Haud mediocriter à tua mea diffidet opinio : Nimium inter tuam atque meam interest opinionem. Plurimum à tua mea distat opinio. Mihi secus videtur.

tur. Diis aliter visum est. Huic sententiæ milites adversabantur.

PRECANDI.

Quod agis, bene fortunent superi. Quod agis, bene vertat. Feliciter cadat quod instituisti. Dii cœpta secundent. Optime cecidit. Bene vertat Reip. Sit felix, faustum, bonumque Reip. Feliciter cedat nobis omnibus. Hanc affinitatem precor, ut Deus nobis omnibus lætam esse velit. Feliciter exeat quod cœpisti. Prosperè succedat quod agis. Ex animi sententia procedat, quod aggressus es. Deum optimum, maximumque precor, ut istud consilium quam est honestum, tam sit etiam auspicatum. Precor ut bonis avibus Italiam adeas, melioribus redeas. Precor ut hic annus tibi lętis auspiciis ineat, lętioribus procedat, lætissimis exeat, ac sæpius recurrat semper auspicatior, feliciorque. Precor ut hic dies tibi candidus illuxerit. Incolumen reditum opto liberis tuis: Precor ut apud tuos omnia læta reversus offendas. Vtinam prospere naviges, simílique recessu renaviges. Bonis auspiciis ancoram solvas. Precor ut optatis omnia respondeant. Faxint superi; ut alba tibi contingant omnia. Velim, ut ex voto res omnis succedat. Precor ut tibi secunda occurrant omnia. Precor ut diis secundis faventibusque negotium hoc conficias, Quæso ut hanc rem stultissimè cœptam, Superi nobis bene vertant. Nihil malim, quam ut his pulcerrimis cœptis dextra aspicerent numina: Quæso ut quod instituisti, superis bene fortunantibus absolvas. Precor hic contractus commodo sit utrisque. Precor ut hoc matrimonium voluptati sit omnibus nobis.

PRIMI

PRIMI SUPINI variatio.

Venit repetitum depositum: Venit ad repetendum depositum: Venit ad repetendam pecuniam: Venit repetendi depositi causâ: Venit ut depositum repetat. Venit repetiturus depositum: Venit repetere depositum. Græcanicum hoc postremum: Tametsi poëtæ Latini ab hac loquendi forma non abstinent, præsertim Horatius.

CAP. LXII.

Dividendi forma.

OMnis eloquentia rebus constat & verbis. Rerum universitas decem generibus continetur. Officium Oratoris in quinque partes distribuitur. Oratio sex partes complectitur. Oratio sex partibus absolvitur. Primum genus sex continet species. Quidam in septem species secant. Reip. tres formæ. Respub. in tres dividitur formas. Enthymema non simpliciter accipitur. Syllogismus trifariam dividitur. Omnis argumentatio in formas octo diducitur. Id genus in partes septem derivatur. Huic generi species subjectæ sunt decem. Summa divisione in duo genera digeritur, quorum utrumque in species complures distrahitur. Præjudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur.

CAP. LXIII.

Distribuendi.

BIs me tuæ delectarunt literæ, partim quod essent mirum in modum elegantes, partim quod eximiam quandam in me benevolentiam præ

præ se ferrent. Pars ingenium, alii corpus, exercebant, duriusculè dixit Sallustius, sed eleganter. Vtrunque fratrem alienavit à sese, unum morum asperitate, alterum sordibus. Corpore atque animo constat homo, alterum, cum pecudibus habet commune, alterum cum diis. Neminem non lacessit, hunc scriptis, illum conviti is, alium minis. Hunc negligit, hunc odit. Verum id magis in carmine quadraverit. Geminatio verborum interdum habet vim, leporem alias. Cic. alios assentatione delinit, alios muneribus corrumpit, alios promissis illectat. Modò ait, modo negat. Interim objurgat, interim inepte blanditur; Quod quidem Fabianum est. Nunc neminem admittit, nunc omnibus occurrit.

CAP. LXIV.

Prohibendi aut impediendi signa.

NEmo prohibet ire quenquam publica via. Tu me prohibes, ne publica ingrediar via. Quod minus assecutus sis, fortuna in culpa fuit, non ego. Impedimento fuit, quod secius lex ferretur. Hactenus rescribere non licuit per valetudinem, etiam si per occupationes licuisset. Ego id agam qui ne detur, apud Terentium legimus. Metuo ut ferre possis, id est, ne non possis. Etiam si hic Ut, pro Quomodo positum videri possit. Id utile, ut ne quid nimis. Uti ne, ut ne, pro ne: quemadmodum apud Græcos ἵνα μὴ. Non veto quin quæ velis, facias. Suetonius in Tiberio: intercessit, quo minus in acta sua juraretur, id est, obstitit, inhibuit, impedimento fuit. Per me non stetit, quo minus viceris. Exclusus tempore non venit, id est, temporis angustia obstitit, quo minus veniret.

DVBITANDI.

Non dubito quin cupias redire. Non dubito te cupere reditum. Res in ambiguo est. Nondum satis constitui. Adhuc anceps animi sum. Adhuc hæreo. Etiam dum ἐπέχω, id est, *exspecto*, quod est Academicorum. Nondum huc aut illuc inclinat sententia. Adhuc in æquilibrio vacillat animus utroque nutans. Hactenus suspendo decretum animi. Nondum liquet: Ampliatum est judicium.

SINE, ET CITRA.

Citra præceptoris operam doctus evasit. Sine præceptore doctus evasit. Nullo præceptore doctus evasit. Absque pecuniis nihil efficias. Extra jocum, pro, sine joco, dixit Tullius.

OSTENTANDI.

Ostentant ingenium. Iactitat natales suos. Iactat se de natalium splendore. Vendicat sibi eloquentiam. Mirè sibi placet de specie corporis. Vbique majorum imagines deprædicat. Sunt qui vulgò sanctimoniæ specie se venditant. Ipse sui præco est, ipse sui ipsius tibicen est. Ipsa suarum virtutum apud omnes canit encomium. Mirum quam ipse sibi pulcer est. De majorum nobilitate gloriatur. Plurimum sibi tribuit: Suis ipsius suffragiis tantum non Deus est. Sibi Suffenus est. De generis nobilitate, dictu mirum, quas tollat cristas, quæ erigat cornua.

CORRIGENDI, Sanandique.

Huic incommodo paulo mederi possis. Huic malo illud erit remedio. Quod jactu cecidit, id arte

arte corrigas. Mendum litura tollitur. Animi morbos sanat philosophia. Corporis vitia ingenii dotibus pensantur. Febre levatus est. Malis omnibus mors semel liberat. Oculorum vitia ruta emendat: Orationis vitia Grammatica castigat. Philosophia morbos animi tollit, medicaturque. Dentium cruciatum vinum lenit: Vteri tormina levat malva. Capitis dolores mitigat somnus. Sedat tormina: Fugat pruritum: Sapit dolorem: Levat dolorem: Stomachum labascentem fulcit vinum vetus; Stomacho conducit pervigilium: Vxoris vitium aut mutandum est, aut ferendum: Morbis omnibus arte succurritur. Soli senectuti subveniri non potest: Adversus podagram efficax est apium. Contra carcinomata valet mel. Obsistit ebrietati cicuta. Adversus alvi tormina remedio est crepitus.

BLANDIENDI, SIVE hortandi.

Dic age: Dic sodes: Dic obsecro: Dic quæso te: Dic amabo: quod frequens est apud M. Tull. Blanditur, Assentatur, Palpatur, Horat. Palpum obtrudere. Plautus. Demulcere caput. Ad gratiam loqui. Dare auribus: Trebonius Ciceroni: Noli putare mi Cicero, me hoc auribus tuis dare. Cæsar: Auribus Vari serviunt, id est blandiuntur. Fac virum te præbeas. Quid habes quod ad hæc respondeas? Cedo. Agedum. Eia age: vide sis. Quin uno tu verbo rem expedis?

TVA CAVSA.

Nolim id esse verum, vel tua causa. Tibi metuo: mihi gaudeo. Omnium nomine doleo. M. Tull. Nam ego eo nomine sum Dyrrachii hoc tempore, ut quā celerrime quid agas audiam. Catull.

tull. Eone numine imperator unice fuisti in ultima occidentis insula? Tua gratia munus hoc suscepi. Vicem tuam doleo; Commoda illi respectu mei. Quâ loquendi forma usus est Quintilianus. Invenitur & contemplatione tui. Tui causa, In tuam gratiam hæc feci.

VTRVM NEC NE.

Vise utrum redierit, an non. Vise num jam redierit, an nondum. Vise redieritne domum nec ne. Vise redierit, an non. Cogita utrum famæ malis consulere, an pecuniæ. Cogita famæne malis consulere, an pecuniæ. Cogita famæ malis consulere, an pecuniæ. Cogita an famæ malis consulere, an pecuniæ. Cogita num famæ malis consulere, quam pecuniæ. Vide si potes esse possessor. Cic. in Orat. suo lib. 2. Si pro an dixit, imitatus Græcos, apud quos εἰ bifariam significat.

CONCEDENDI.

Finge hominem vivere. Fac ita esse. Fac potuisse M. Tull. Facite hoc meum consilium legiones novas non improbare: Vt donemus ita esse: Vt hoc interim tibi concedamus. Cic. Vt non referat pedem, insistat tamen. Cato. non est in nostra potestate, sed in natura, ut tamen multum sit in nobis. Pone sic esse in tabulis: Esto sane: Sit ita sane. Vt maximè jusserim, non erat tuum id facere: Etiam si quid asperius dixisset, tuum erat obticescere. Sed imaginare me donasse, non potes tibi rem vendicare. Et si maxime donassem, non tibi jus est rei vendicandæ. Donârim sane, non statim tibi jus est injiciendi manum.

PA-

PARUM ABESSE.

Pene scopum attigeras. Prope scopum attigeras. Propemodum attigeras scopum. Parum aberas à scopo. Parum abfuit, ut scopum attigeris. Parum abest quin scopum attigeris. Res parum aberat à pugna. Parum aberat quin pugnarent. Minimum aberat ut homini manus injiceret. Minimo minus scopum attigeras. Plaut. Nihil fuit propius, quam ut perirem: Vix hominem cohibui, quo minus manum injiceret: Tantum non conferebant manus. Tantum non adorabant, quod Graecis est familiarius, μόνον οὐχί, i. e. *propemodum*. Sueton. de Tyberio Caesare: Civilem admodum inter initia, ac paulo minus quam privatum egit. Paulo minus dixit pro propemodum, ac paulo post: Quod paulo minus utrunque evenit, *i.e.* parum abfuit, quin utrunque evenerit. Idem de eodem. Sed tantum non statim à funere ad negotiorum consuetudinem rediit, id est, propemodum statim à funere, Pro tantum non. Terent. dixit, modo non: Is senem pellexit per epistolam, modo non montes auri pollicens. Nihil longius abfuit, quàm ut hosti me dederem. M. Tull. Nec mihi longius quicquam est, quàm videre hominum vultus.

INCERTITUDINIS.

Annos natus est ferme viginti: Annos natus circiter octoginta. Circa lustra decem, dixit Horat. Annos natus est plus minus quadraginta. Ad dies viginti. Cic. cum annos ad quinquaginta natus esset: Hora quasi decima. Apud Sueton. Annos habet haud scio an duodeviginti: Puerum annos natum fortasse decem. Sallust. Diu in incerto habuêre.

CAP.

CAP. LXV.

Correctionis, & Occupationis formulæ.

IN pietate, præcipua felicitatis pars, vel tota potius felicitas hominis sita est. Sallust. Vulgi more magis quàm judicio. Doctrina nihil ad virtutem condûcit, imo nonnihil officit. Tibi præcipue atque adeò tibi uni calamitatem hanc acceptam ferre possumus. Ducem hostium intra mœnia, atque adeò in Senatu videmus. Tuum opus vidi magis, quam legi. Græcas literas degustavit verius, quam didicit. Bonas literas sedulitate sua depravavit; vel (ut verius dicam) evertit. Bonas literas non dico depravavit, sed funditus evertit. Suos omnes læsit: quid dixi læsit? imo subvertit. M. Tull. Sed in hoc ferendus meus error. Ferendus autem? Imo etiam adjuvandus. Quem historicum citius dixeris, quàm poëtam, Lucanum relegi, non tam poëtam, quam historicum. Ni pater esses, dicerem te desipere. Hic exercitus ductor, pene dixeram seductor. Vertit Homerum, pene dixeram pervertit. Respondebo non orationi tuæ, sed convitio. In summa: Correctio fit, vel augendo, vel minuendo, vel commutando. Augendo, M. Tull. in Catilinam: Qui de hujus urbis atque adeo orbis terrarum exitio cogitant. Idem pro Planco. Insector, posco, atque adeò flagito. Hæc sermonis forma frequens est apud Ciceronem. Minuendo, ut: sic hic vivimus, aut vitlitamus verius. Commutamus aut in contrarium verbum, aut in aliud commodius ac significantius. Pro hospite hostem fovi domi meæ. Hic legationibus non immoratur, sed immoritur. Hic patrimonium omne ob-

me absumsit, aut, ut melius dicam, abligurivit. Idem aliquoties facit, At. Terent. Fucum factum mulieri: At quem Deum? M. Tull. Una mater oppugnat, at quæ mater? quæ &c.

CAP. LXVI.

Auctores citandi formula.

VT Ciceroni placet, auctore Platone, vel quia hoc sensit, vel quia suasit, vel quia narrat. Nam trifariam utuntur hac voce, teste Varrone. Si Terent. credimus: Ut refertur apud Plinium: ut ait Protagoras Platonicus: ut apud Xenophontem Simonides dixit. Epicuro teste, felicitas in voluptate sita est. Aristoteles bonorum tres ordines fecit. Non spirare animal, cui non sit sanguis calidus, auctor est Theophrastus. Apud Plinium scriptum est, elephantos decimo demum anno parere. Pyrrha negat quicquam sciri posse. Id verum esse testis est Livius. Extat in annalibus. Veterum litteris proditum est: Ejus sententię complures citat auctores. Ad eam sententiam quam plurimos allegat testes. Eam sententiam multorum auctoritate tuetur. Huic opinioni Plinius astipulatur. Huic sententiæ suffragatur Plato. Idem sentit Pythagoras. Aristoteli animal est etiam spongia. Plinio sentiunt & arbores.

CAP. LXVII.

Variatio Imperativi modi.

VAle, valeas, fac valeas, valeto, valebis, idem pollent: & in quibusdam futurum subjunctivi: Memineris, pro memento; oderis, pro odio habeto. In ceteris item si addideris prohibendi signum: Ne dixeris, ne dicas, ne dic.

CAP.

CAP. LXVIII.

Variatio futuri.

POenitebit olim te. Futurum est ut olim te pœniteat. Spero te gavisurum facto. Brevi, opinor, tædebit te hujus vitæ: opinor fore ut brevi te hujus tædeat vitæ. Spero futurum, ut facto gaudeas. Dixerit egregie. Horat. Alligaris filium. Terent. Abibit hinc propediem. Abiturus est hinc propediem. In ea vero periphrasi, futurum est ut repetat creditum, Latini videntur reddere Græcam figuram *μέλλει λέγειν, id est dicturus est*. Est autem familiaris Ciceroni: necessaria quoque, quoties in verbum inciderimus, quod futuro careat. Vt, spero fore, ut artem brevi perdiscas. Nam perdisciturum non poteras dicere. Est futurum quoddam quasi mixtum cum significatione præteriti. Vt, priusquam tu domum redeas, ego epistolam perscripsero. Antequam in portum pervenies, navis solverit. Si tales animos in pugna præstabitis, vicerimus, sive vicimus: id quod finitimum esse videtur *τοῦ μετ' ὀλίγον μέλλοντος, i. e. paulò post futuro*: Quanquam id alioqui Latini circumloquuntur per jam, jamjam, & mox. Jam aderit. Similis jamjam morituro: Mox audies. Sunt in quibus necessitate abutimur futuro subjunctivi, ut meminero, odero, novero. Ad futuri significationem pertinent & illa: Confido commentarium hoc studiosis probatum iri: Et, perspicio te perditum ire filium.

CAP. LXIX.

De periphrasi generali verborum.

Commune ferè est modis omnibus, ut per Fio verbum, aut similia circumloquamur; Ita charus eris omnibus: Ita fiet, ut charus sis omnibus. Hoc modo effugerit invidiam. Utinam ex æquo me amares: utinam fieret, ut ex æquo me amares, In uxorem pessimam incidi. Mihi usu venit, ut in pessimam uxorem inciderim.

CAP. LXX.

De Modo Potentiali.

Ad modum potentialem fere pertinent, quæ per Potest, aut Debet, aut simile verbum, exponi possunt. Quid agas cum eo, qui nihil intelligit? Est, quod rideas, non est quod invideas. Videas & flumina sicca: cerneres alios trepidare, alios circumspectare fugam: Vidisses omnes obmutescere: Equidem istud non affirmârim: dixerit hic aliquis: maturius venisses. Et apud Terent. prædiceres, pro prædicere debuisses: Græci addunt syllabam, ἄν, λέγοις ἄν.

CAP. LXXI.

Æstimandi verba.

Plurimi me facit. Parvi habet, pro nihilo ducit: nihil pendit, pro minimo ducit: ne hujus quidem facio. *δεικτικῶς, i. e. demonstrative*, ostenso pilo aut flocco. Maximo in pretio est apud omnes. Plurimi fit apud omnes. Magni habetur apud suo Pili non facio. Nauci non facio.

Flocci

Flocci non facio. Boni consulere. M. Tull. Tranquillissimus autem animus meus, qui totum istud æqui bonique facit. Terent. Istud æqui boni que facio. Sallust. Supra ea, veluti ficta pro falsis ducit. Idem, Fidem suam interposuit, quam non minoris, quam publicam ducebat. Idem, Quæ prima mortales ducunt, id est quæ plurimi faciunt homines. In gratiam habere, pro eo quod est beneficii loco ducere, dixit Sallust. Denique regi patefecit, quod pollicebatur, senatum & populum Romanum, quoniam armis plus valuissent, non in gratiam habituros. Nihil habere pensi, pro non curare, dixit Sall. Neque id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quicquam pensi habebat. Idem, Nihil pensi, nihil moderati. Idem, Vilia habere, pro contemnere. Fidem, fortunas, pericula vilia habere. Unius æstimemus assis, dixit Catull. contra Grammaticorum leges. Cassa nuce non emam: Filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille. Cic.

CAP. LXXII.

Emendi formula, & similia.

Nimio emisti, non revendes tantidem. Nimio liceris: Minoris addicturus erat. Quanticunque indicâris, tanti mercabor. Vide, ut quam maximo æstimes: Non refert quanti res ipsa sit, sed quantopere tibi sit opus ea. Tu tuum agrum pluris conducis, quam ego meum emerim. Paulo locas ædes tuas. Cupiam maximo, si queam. Eme quam potes minimo. Revende, quam potes plurimo. Asse non emerim totam Ciceronis famam. Labore dii bona sua vendunt. Vili vendunt, minoris non possunt. Non emis,

qui nihilo emit. Care emit qui rogat. Extrude merces quanticunque potes, vel gratis alicui obtrudito, si secus non potes. Redimas te captum quanti potes, pro quam potes, minimo. Si nequeas paulò, at quanti potes. Cui addictus est ager? Ludovico. Quanti? Frumentum addictum est, sed nondum admensum. Quanti proscripsit ædes? ducatorum myriade. Quanti cœnâstis? percare. Magno hic vivitur. Amatur vilissime. Bassus carius cacat, quàm bibit. Magna mercede canit. Maximâ tacuit Demosthenes. Quanto metiris precio? Juvenalis. Quanti stipulatus es? Thais decem millibus drachmarum noctem venditabat. Nimio constat elegantia. Sueton. Quorum uni mellita quadragies sestertiûm constiterunt. Hic enim subauditur auferendi casus; quadragies centum millibus.

CAP. LXXIII.

Discriminis formula.

Nihil interest, facias an dicas. Nihil refert, per te facias, an per alium. Parvi mea refert quid nolis aut velis. At mea plurimum refert. Quid interest, utrum facias, an instiges? Plurimum interest, maxime refert, quo tempore virum adeas. Equidem haud magno in discrimine pono, apud Tit. Liv. & apud Val. Max. respondit se vita malle excedere, quàm metu violentæ mortis amicos, inimicosque juxta ponere. Sallust. Adero, me vosque omnibus in rebus juxta geram. Virg.

Tros Tyriusque mihi, nullo discrimine agetur.

Vtrum probes, an improbes, manum non verterim. Ad ista sum indifferens: ita Sueton. Quædam perquam tenui limite dividuntur, apud Fab.

Fab. Verane sint hæc an ficta, nihil laboro. Vtrum scripseris an dixeris nec ne, manum non verterim. Susque deque fero. Susque deque habeo. Instigasti, perinde est ac si feceris: ex æquo in noxa es: tantundem peccasti. Citra discrimen amat, ac laudat omnes. Citra delectum omnes in familiaritatem receptat. Omnes promiscue mordet. Passim hæc prædicat. Apud quoslibet hæc dicit. Amussis alba in albo lapide.

CAP. LXXIV.

Affirmandi.

PRomisit se venturum. Promisit, maxime, etiam: pro quo Græci *ναί*. M. Tull. Si non quomodo tabulas conficis? Si etiam, quamobrem, &c. Idem. Quasi aut etiam, aut non, non modo verum esset, sed necessarium. Hunc locum ideo adduxi, quod sunt qui putent etiam, non esse confirmantis. Scilicet, admodum. Quam lubentissimè, benigne. Sic habet. Sic erit. Ita est, factum est. Plane. Mirum ni, Haud dubie. Dubio procul. Liquet. Constat. Confessum est. In Confesso est. Extra controversiam est. Certum est. Pro certo. Compertum. Liquido. Indubie. Indubitato. Certo certius. Vero verius est. Veriora his quæ apud Sagram gesta sunt.

CAP. LXXV.

Accusandi formula.

ACcusatus est sacrilegii. Hic se furti alligat. Postulatus est repetundarum. Delatus proditionis. Cæsar comment. 7. Principes civitatis insimulari proditionis à Romanis. Reum egit, vel peregit. In jus voca. Lege agito.

In jus ambula. In jus duxit hominem. In jus trahit. Litem intendit. Dicam scripsit. Filius cum patre litem agitat. Cum opulentissimo viro illi lis est. Cum Mida judicio decertat. Accersitus est capitis. Delatus est sacrilegii. Peculatus reum peregit. Plaut. ad tres viros deferam tuum nomen. M. Tull. nomen hominis amicissimi detuli. Idem: Delationem nominis postulavit. Idem, Roscii nomen deferendum curavit. Diem illi dixit. T. Livius: Cæsoni capitis diem dicit. Idem, rei capitalis diem Posthumio dixerunt. Eum talionis agentem exceptione repulit. Agit cum eo malæ tractationis. Damnatus est repetundarum, vel de repetundis. Absolutus injuriarum. An quisquis gratiam cum possit non refert, ingrati teneatur. An teneatur Reipubl. læsæ, *qui* quod sibi licuit, fecit. Læsæ religionis sit actio. Nec audacem timoris absolvimus, dixit Seneca. Ad hanc formam pertinent illa quæ referuntur in titulo laudandi ac vituperandi. Cic. jam de majestate postulavit. Plaut. cras subscribam homini dicam. Idem. Cum istam causam subscriberent. Unde *scriptores* dicuntur ii qui cum accusatore caussam, & crimen subscribunt, & actori adsunt. M. Tulli accusabat M. Aquilium, subscriptore C. Rutilio Ruffo. Inde & subscriptio. Incusat senis parsimoniam. Insimulat herum avaritiæ. Caussatur tutorum perfidiam.

CAP. LXXVI.

Formula utilitatis.

Nihil æque conducit ad beatè vivendum. Nihil ad parandas opes conducibilius. Nihil ad eam rem confert. Plurimum adfert adjumenti. Utilis ad parandos amicos assentatio. Plus adfert

adfert voluptatis, quam utilitatis. Plurimas ad res hic libellus usui futurus est. Ad id patruus inprimis adjutare poterit. Quid faciunt ad virtutem nummi? Libet quidem, verum non expedit. M. Tull. Visum est mihi hoc ad multa quadrare. Utinam hæc res tam frugifera tibi sit, quam futura est honesta. Utinam tantundem frugis adferat quantum adfert gloriæ. Ad id sola doctrina fuerit adjumento. Ad hoc pecunia magno adminiculo futura est. Ad id haud mediocriter adminiculantur vires corporis. In id quoque prodest ornatus, Fabianum. Num parum ad id efficiendum momenti habet forma integra? Neque verò illud mediocriter profuerit: Adjuvat hoc quoque. Hac ratione nihil profecimus, reliquum est, ut diversam ingrediamur viam. Nihilo plus explicet, ac si insanire paret, id est: Nihilo plus proficiet. Horat. Eruditio ad pietatem plus adfert dispendii, quàm compendii, & non tam promovet, quam moratur. Calida sunt amica stomacho, dulcia conducunt hepati. Quod stomacho confert, idem prodest cerebro: quod ad stomachum facit, idem capiti salutare est; quod stomacho bonum est, idem cerebro commodum est. Lactucæ alvo dejiciendæ efficaces, & ad somnum conciliandum idoneæ. Adciendos menses valet malva: Alvo sistendæ sunt utiles fabæ assæ. Stomachum acuunt, excitant, irritant appetentiam edendi. Hac in re solus hic tibi poterit commodare. Plurimum commoditatis afferet pecunia studioso. Utinam tam tibi commodo sit, quàm mihi fuit grave. Magno meo malo tentavi. Et sine pronomine. Livi. Loquendo quæ in rem non essent die consumpto. Idem: Si è Repub. censeret, veniret. M. Tull. facis ex tua dignitate, & è Repub. Idem: Scio

quæ studio dixerit, è Rep. dixisse. Fecisti tuo commodo, nostro incommodo. Si judicabis in rem tuam esse. Si putabis ex usu tuo fore. Si putabis è re tua fore. Pro te facit quod dico. Ad philosophiam Dialectica viam aperit, viam sternit, viam præstruit. Ad eam rem jam jacta sunt fundamenta. Ætites partus adjuvat, inflationem stomachi discutit, Pectoris dolores levat, Bilem extrahit, Pituitam detrahit, Mensium abundantiæ auxiliatur, Adversus serpentes in vino datur. Deploratis auxilio est Chironia. Morbis omnibus medicatur Panace. Elleboro phthiriasis emendatur. Datur ad serpentum ictus Chelidonia. Rododaphnes folia homini præsidio sunt adversus serpentes. Aviditatem cibi facit acetum, valet ad ciborum appetentiam irritandam. Absinthium fulcit stomachum labentem: εὐστόμαχα dicuntur Græcis, quæ stomacho conducunt: Nullum operæ precium fuerit.

CAP. LXXVII.

Præsagii formula.

SOl purus oriens neque fervens, serenum diem nunciat, concavus oriens pluvias prædicit. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. Sin spargentur, pluviam ventosque significabunt. Cum oriente radii non illustres eminebunt pluviam procedunt. Si in exortu rubescent rubes, maxima ostendetur tempestas. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, exspectetur ventus. Si totus defluxerit, serenitatem dabit. Lunæ cornu septentrionale acuminatum, inde præsagit ventum. Sic enim frequenter usurpat hanc vocem Plinius, ut præsagire non sit præsentire, sed portendere. Si

quar-

quartam orbis rutilus cinget, ventos & imbres præmonebit. Nascens obatro cornu, pluvias decrescens dabit. Rubicundam venti protinus sequuntur. Autumni serenitas ventosam hyemem facit. Volitantes stellæ ventos nunciant. Eædem in plures disjectæ partes, inconstantes ventos effundent. Cum ab Aquilone nocte serena fulguraverit, ventum & imbrem demonstrabit. Nubes vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur. Nube gravida candicante, grando imminebit. Nebulæ cœlo cadentes, serenitatem promittunt. Pallidi ignes tempestatum nuncii sunt. Mare in tranquillo portu intra se murmurans, ventum prædicit. Camporum fragor, & cœli murmur non dubiam habet tempestatis significationem. Echini affigentes sese, tempestatis signa sunt. His modis locutus est Plinius. Ipsa cœli facies futuram tempestatem loquitur. Exoriens Notus venturam pluviam præmonet. Iris imbrium est nuncia. Halcyones nidulantes, futuræ tranquillitatis fidem non dubiam faciunt. Præcox pueritia vaticinium est vitæ brevis. Immodica felicitas, signum est futuræ calamitatis. Crispantes undæ nautis coorituros ventos demonstrant. Qui bene conjiciet, hunc vatem puta optimum. Stridor dentium in ægrotis, mortis indicium est. Dentium series brevis & continua, longævitatem arguit. Occursus puellæ nuper nuptæ, felix auspicium est. Occursus virginis, parum læti ominis est. Nec dubias significationes sæpe fecit, ne reliquis quidem se parsurum. Suet. Evidens specimen dedit, qualis sit futurus princeps. Ex pueritia divina, qualis sit futurus senex: Hinc collige, hinc augurare, hinc ratiocinare.

CAP. LXXVIII.

Officiendi formula.

PYrorum esus stomacho gravis: Dulcia stomachum lædunt: Acida concoctioni officiunt: Salsa noxia sunt hepati. Lac virilem stomachum offendit. Adusta, inimica biliosis. Non obsistam. Non fuere impedimento. Non obturbabo. Non reluctor. Non obstrepam tuis conatibus. Non reclamo. Non remorabor institutum tuum. Fabius: Aures minus feriunt, pro offendunt, dixit.

CAP. LXXIX.

Functionis formula.

GEssit consulatum: Ubi tum Proconsulem agebat. Prætoris officio fungebatur. Dictator erat. Bellum administrabat. Siciliam obtinebat. Ita Cicero frequenter, pro administrabat. Alioqui obtinet, qui impetrat: Provinciæ præsidebat: Annonæ præfectus erat. Regia negotia procurabat. Munia tribunitia obibat. Obire bella, dixit Livius. Obire legationes. Cic. Censui præerat. Cum imperio esse, est habere magistratum. Gerere potestatem, dixit Cic. in Verr.4. Idem dixit piraticam facere. Hoc negotii tibi mandamus. Tibi provinciam hanc delegamus. Duram suscepisti provinciam. Duram sustines provinciam. Fac, ut imperatorem te præbeas. Vide ut te præstes amicum. Scurræ, non amici functus es officio. Ego te absente tuis fungar vicibus. Tuas agam partes. Tuarum partium est, sive tuæ partes sunt, retundere petulantiam hominis. Defunctus consulatu. Defunctus

ctus vita. Defunctus malo. Defuncte periculis. Virgil. Defendere vicem. Horatius.

Defendente vicem modo Rhetoris atque Poetæ.

Pontificis personam gerit. Paulatim exercuit principem. Suet. pro eo quod erat, functus est munere Principis. Tractare Remp. Gubernare Remp. Ducere bellum. Gerere, exercere bellum. Navare operam: Satagit rerum suarum. Ductare exercitum. Patrare bellum. Quæ duo verba Fabius notat à Sallustio novata in usum honestum, cum ante fuissent obscœna. In familia bene instituta omnes in officio sunt. Non dero officio meo: nusquam cessabo in officio meo, Sallustius, Curare dixit absolute. Nam is in ea parte curabat.

CAP. LXXX.

Quibus modis tribuimus aliquid.

SUmmo ingenio puer. Summi ingenii puer. Summus ingenio puer. *Summus ingenium,* poëticum est. Vir admiranda sapientia: Vir admirandæ sapientiæ. Vir admirandus sapientia: *Vir admirandus sapientiam,* in carmine: Vir incredidili præditus sapientia: Vir omnijugis corporis atque animi dotibus exornatus. Vir omnibus instructus dolis: Vir ex meris mendaciis conflatus, atque compositus. Id omnibus naturæ insitum est: Id natura nobis indidit: Ita natura comparatum: Id cunctis attribuit natura. Multa vitia nobis recepta consuetudo conciliat, nonnulla natura ingenerat. Omnibus innatum est, ut vitam suam incolumem esse velint. Id vitii non tibi natura adjunctum est, sed accersitum ac receptum prava consuetudine. Inest in homine incredibilis quædam astutia: id est homini.

CAP.

Cap. LXXXI.

Titulorum.

Ejus rei meminit Plato in Dialogo, qui inscribitur συμπόσιον. Teste Cicer. in eo lib. quem inscripsit Oratorem perfectum. Plinius in opere, cui titulus, Historia mundi. Varro in Satyra, cui titulum fecit: Nescis quid serus vesper vehat. Virgil. in Alexide: Terent. in Adelph: Hesiodus in opere, cujus titulum nuncupavit, Opera & dies: Erasmus in libello, cui titulum indidit, De verborum copia: In commentariis, quibus titulum prætulit, De nugis aulicorum: In Odarum libro, quem Sylvas nuncupavit. In Phormione Terentiana.

Cap. LXXXII.

Gratulandi.

Gaudeo te nobis optantibus incolumem esse redditum. Gratulamur tibi victoriã. Sic enim loquitur Sueton. & Seneca. Item M. Tull. Appellat hominem, & ei voce maxima victoriam gratulatur. Isto nomine tibi gratulor. Gratulamur de victoria. Gratulor vicisse te. Quod victor redieris, vehementer gaudeo. Te nova prole auctum esse, gaudeo. Salvum te advenire, volupe est. Lætor tuo nomine, quod uxor feliciter peperit. Quod gener tibi tantopere probatur, magnopere tua causa gaudeo. Voluptati mihi est, quod tibi res ex sententia cesserit. Tua gratia gaudeo, quod res præter spem bene verterit. Tuam vicem lætor, qui prospere pugnâris. Macte. Macte istius animi. Terent. Abi, virum te judico: Item in Adelph. Syrus.

Cap.

CAP. LXXXIII.

Gratias agendi.

QVod tam officiose me commendâris Principi tuo, gratiam & habeo, & habiturus sum immortalem. Quod tanta fide mea negotia procuraris, pares gratias agere vix possum, referre nequaquam. Quod me passim amantissime prædicas, video quantum debeam tuo in me studio. Quod meis commodis tantopere studes, & habetur à me gratia, & semper habetur. Quod argentum ad diem promissum reddidisti, amo te & habeo gratiam. Terent. Ecquid nos amat de virgine? M. Tull. Quod mihi polliceris, valde te amo. Idem: Multum te amo, quod spopondisti M. Octavio. Factum bene quod epistolam obsignatam remiseris. Quod nos pro tua virili tueris, gratum est. Grates persolvere dignas, non opis est nostræ. Virg. Fateor me tibi magnopere devinctum esse. Hoc nomine plus tibi debeo, quam ut unquam solvendo esse possim. Hoc officio arctius me tibi adstrinxisti. Obligatiorem me tibi fecisti, devinctiorem reddidisti. Magis obnoxium effecisti, quam ut vel verbis agere gratias possim. Major est nostra necessitudo, quàm ut vel tu mihi, vel ego tibi, pro ullo officio debeam gratias agere. Majus est hoc beneficium, quam ut orationem postulet.

CAP. LXXXIV.

Referendi beneficium.

GRatiam referre. Reponere merita. Rependere officia. Pensare beneficium. Remunerare beneficium, Remetiri beneficium. Red-

dere

dere beneficium. Resolvere beneficium. Respondeo meritis. Par esse beneficiis acceptis. Efficiam ut tuum in me officium ad te non sine fœnore redeat. Fœnoratum hoc beneficium tibi, pulcrè dices. Dispeream, nisi beneficium istud tibi conduplicaverit. Statim regerere beneficium, est nolentis debere. Hoc non est referre beneficium, sed refutare. Certemus mutuis inter nos officiis. Beneficium ultro citroque commeare debet. Cum fœnore reponendum quod acceperis. Quisquis gratè munus accepit, jam gratiam retulit. Retaliare injuriam. In malam partem. Respondere malefactis: Reponere injuriam: Pensare, Remetiri, Referre, ac ferme omnia, & in malam partem possunt accipi. Invenitur & retaliare apud Gellium, in bonam partem, neque natura vocis refragatur, id tamen est inusitatius.

CAP. LXXXV.

Originis verba.

HAud dubito, quin hæc ab amore quodam in me singulari proficiscantur. Universum hoc malorum agmen è bello nobis natum est. Hinc omnis illa simultas inter eos orta est. Tu malorum omnium auctor. Cupiditas pecuniæ vitiorum omnium parens. Invidia totius hujus odii seminarium fuit. Natura nobis parvulos igniculos dedit. Hinc omnis illa turba venit: Hinc fluxit: Hinc manat omne quo beati reddimur. Horat. Græco fonte cadunt. Hinc scatet omnis illa vitiorum colluvies. His fontibus totus ille tumultus rerū extitit. Hinc surgunt odia, Hinc lites proveniunt: Hinc veniunt jurgia. Ab his exordiis Romana nobilitas dicitur. Omnium

magna-

magnarum rerum à diis immortalibus principia ducuntur, dixit M. Tull. in Vatinium. Regibus ortus: Roma oriundus: Atavis edite regibus: Maximis prognatus ducibus: Sate sanguine divûm. Ex his pullulant odia; Gliscunt invidiæ; Subnascitur simultas: Fruticantur dissidia: Sylvescunt factiones. Illa è Philosophorum fontibus haurienda: Reliqua è poëtis petenda.

CAP. LXXXVI.

Pensandi.

QUod corporis viribus deest, id ingenii donis exæquat. Quod corporis forma detractum est, id animi dotibus natura pensavit. Tu opulentior, nos eruditiores, atque ita tecum paria fecimus. Absentiam nostram crebris literis sarciamus. Quod hactenus cessatum est, id oportet diligentia recuperare. Quod illius stultitia peccatum est, id tua sapientiâ restituas oportet. Quod illius inscitia admissum, id oportet, ut tua prudentia redimas. Supplendum diligentia, quod ingenio deest. Quod corpori detractum, id ingenii dotibus accessit. Studio reponendum, quod negligentia præteritum est. Quod ademtum fortunæ est, id ingenii dotibus additum est. Quantum corporis viribus deest, tantum animi virtutibus superest. Natura quod alibi detrahit, alibi reddit. Quod suis eripit, hoc hospitibus accumulat. Ovid.

Ingenio formæ damna rependo meæ.

Famæ dispendium, pecuniæ compendio resarcit.
Famæ jacturam pecuniario lucro solatur.

CAP. LXXXVII.

Aptitudinis formula.

QVære uxorem aptam tuis moribus, aptam ad tuos mores. Amicum delige tuis morib. appositum, accommodatum: vel, ad tuos mores, amicum delige; qui tuis moribus, vel ad tuos mores conveniat. Non est natura compositus ad artem poëticam. Ostentationi compositum, dixit Fabius, pro eo quod est, ad ostentationem paratum. Idem: Jure magis an æquo sit appositus, id est, propensior ad jus, an ad æquitatem. Rursus idem; constatque rebus ad faciendam fidem appositis. Ad mathematica videtur esse propensior. Vir maximis rebus, vel ad maximas res natus. Vir factus ad hujus nequitiam. Ad hujus mores factus, fictus, sculptus esse videtur. Adeo ad hujus mores quadrat. Oratio non est naturæ consentanea. Facta non respondent orationi. Hæc non competunt in senem. Hæc non competunt viro gravi. Non hæret in Catone hujusmodi crimen. Non consentiunt tui mores cum hujus moribus. Non concinunt tua atq; hujus studia. Non concordat hujus institutum cum tuo. Concinnus transitus, Concinna digressio. Ista non cohærent, non consistunt. Non cadit in sapientem, animi perturbatio. Non recipit tua simplicitas adulationis suspicionem. Non congruunt literæ cum studio pecuniæ.

Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
Majestas, & amor.

CAP.

CAP. LXXXVIII.

Ablegandi verba.

HIc mihi est ablegandus aliquo. Puerum hunc prius amanda quopiam. Hunc Argum aliquo, si potes, amolire. Non possum hunc amovere quopiam. Ego hunc neque uti amittam à me, neque uti retineam, scio. Non possum memet ex hoc grege nebulonum excutere. Hic utcunque est extrudendus aliquo.

CAP. LXXXIX.

Proficiscendi.

RVs hinc abeo: Rus hinc concedo, discedo, abscedo, decedo. Galliam repeto, inde Britanniam aditurus. In Italiam iter instituit. Tum Neapolim cogitabam. Apparas iter, adornas profectionem; componis sarcinas. Ingressus est viam. Quo paras proficisci? Quo paras profectionem? Quo tendis? Quo te Mœri pedes? Quo tenetis iter? Quonam iter est? Rus me confero. Domum me recipio. Domum revertor. Certum est in patriam revolare. Certum est veteres amicos revisere. Redde te patriæ. Fac recurras in patriam. Restitue te tuis. Fac te quamprimum reducem videamus. Ad rem inutile est subinde movere castra. Haud temere ditescunt, qui crebro vertunt solum.

CAP. XC.

Conatus.

DA operam ut convalescas. Cura ut revalescas. Enitere ut cum parentibus in gratiam

ram redeas. Annitere totis nervis ut in virum tuo genere dignum evadas. Illud totis viribus agito, ut parentum exspectationi facias satis. Pro virili conatus sum. Pro mea virili, pro viribus. Hoc unum stude, ut te in regis benevolentiam insinues: Literis incumbas: In hæc studia incumbito: Ad id eluctare: Ad hoc invigila: Efficies, si modo advigilaris. Vigilandum est, qui sua negotia velit tempori conficere. Manibus pedibusque connitere: Id unum elaborat: Eo velis equisque contendit: Huc velis remisque festinat: Horat. Hoc studium parvi properemus & ampli. Ut doctus evadas, dies noctibus continua: In ea re vehementer est sudatum: In id plurimum laboris exhaustum, exantlatum. Rem perdifficilem conamur: Rem arduam molimur: Summo nisu: Summa ope: Summa vi: Quantum potes adlabora. Pecuniæ causa nihil non tum facit, tum patitur.

CAP. XCI.

Explicandi, & Implicandi.

Ubi his malis emersero: Ubi his turbis memet extricavero: Ubi ex his negotiis me expedivero: Cum ex his negotiorum exiero labyrinthis: Simulatque his me tumultibus exsolvero: Ubi his è nugis memet excussero: Si quando licebit memet ex his negotiorum fluctibus emoliri. Si licebit ab his curis discedere: Si contingat liberari, levari: Si quando ab iis negotiis me ipsum vindicavero, asseruero, absolvero: Ubi ex iis malis eluctatus fuero: Ubi ex his calamitatibus enataro: Implicitus malis. Involutus negotiis: Districtus curis: Occupatus negotiis. Distentus: distendi, distineri negotiis.

Distor-

Distorqueri curis. Immersus, obrutus, opertus negotiis. Intricatus, impeditus, illigatus, obvinctus, dispunctus, obseptus, oneratus negotiis, oppressus, oppletus. Tot me res circumvallant. Tot me pericula circumstant, circumsistunt, obsepiunt, cingunt, obsident, premunt, urgent.

CAP. XCII.

Verba Finis, seu Propositi.

Stoici in una virtute summum bonum constituunt. Epicurus felicitatem voluptate metitur. Peripatetici usu virtutis beatitudinem definiunt. Herillus in scientia summum bonum collocat. Quidam in indolentia boni finem posuerunt. Est qui in pecunia felicitatem sitam esse existimet. Maxima pars hominum spectat utilitatem. Pauci sibi proponunt honestum. Huc omnes conatus tui spectant, ut ditescas. Huc respicis, huc tendis. Omnes spes meas in te uno fixi. Quidam famæ serviunt. Alii lucri rationem habent. Hic voluptatem ubique sequitur. Ille captat gloriam. Hic ad privatam utilitatem omnia refert. Huc reliqua omnia sunt conferenda. Huc omnia illa pertinent, spectant. Hor. Quorsum hæc tam putida tendunt? In hoc etiam popularem laudem petit. Admirationem Aristoteles maxime petendam putat. Illud genus ostentationi compositum, solam petit audientium voluptatem. Negotiatorum unicus scopus est pecunia.

Cap. XCIII.

Quæ est impudentia.

SI crimen illi palam objicias, sat scio, quæ est impudentia: vel, cujus est impudentiæ: vel, ea est hominis impudentia, inficias ibit. Vel sic: Sat scio, ut est impudens, inficias ibit. Vel sic: Sat scio, pro solita sua impudentia, inficiabitur. Quanquam hoc postremum minus habere vehementiæ videtur. Adeo est impudens, ut mox sit inficiaturus. Vt nunc sunt mores, id est, pro hujus seculi moribus. Vt est barbarorum ingenium, id est, pro conditione barbariei ingenii.

Cap. XCIV.

Quàm ut, Quàm qui.

VIr melior est, quàm qui velit mentiri: Simplicior, quàm qui possit. Superbior est, quàm ut velit doceri. Stupidior, quàm ut possit discere. Adeo pauper est, ut nec obulum habeat. Adeo ignavus, ut malit inedia perire, quàm artem discere. Sic de me meritus es, ut tibi succensere non debeam. Sic mihi charus, ut irasci, ne si velim quidem, possim. Melius de me meritus es, quàm ut tibi possim succensere.

Cap. XCV.

Bene est.

BEne res habet. Bene se res habet. Bene habet. Bene est. Optime est. Bene tibi habent principia. Optimo in loco res est. Pejore in loco res esse non potest. Quonam in statu res sunt tuæ?

CAP. XCVI.

Mea sententia.

MEa quidem sententia. Pro mea quidem sententia. Ut ego quidem sentio. Vt mea fert opinio. Meo quidem animo: Plautinum. Meo judicio. Vt mihi quidem videtur. Ni fallor. Si quid judico. Meo quidem suffragio, M. Tull. vicit Demosthenem. Tuo calculo victus est.

PLUS, ET PLVSQVAM.

Audivi plus millies. Audivi plus quam millies. Calesces plus satis. Plusquam satis. Hujusmodi orationes omnes bifariam proferuntur in adverbiis, ac nominibus; In verbis non itidem. Sapit plus quam expedit. Mulier plus, quàm decet, erudita. Plus quàm necesse est, facunda. Rursum, vixit annos plures quàm ducem, vel plures decem. Plus quingentos colaphos infregit mihi. Plusquam quingentos: plures quingentis: Amplius quadraginta, dixit Suet. Hoc igitur orationis genus quadrifariam effertur. Amplius & non amplius, interdum præponitur, interdum subjicitur, interdum interseritur. M. Tull. Cum enim Syracusis amplius centum cives Romanorum cognoscerent, id est, plures quàm centum. Cæsar: amplius horas quattuor fortissime pugnaverunt. Pompejus L. Domitio: Non amplius quatuordecim cohortes Luceriam coëgi: hic præponitur. Terent. Sexaginta annos natus es, ut conjicio, & eo amplius. M. T. Laodicæ viginti pondo paulo amplius, hic subjicitur. Virg. Tres pateat cœli spacium non amplius ulnas: hic interseritur. Eodem ferme modo usur-

usurpatur, Plus. Cic. pro P. Quint. Ac tecum plus anno vixit in Gallia. Idem pro Planco: Sed non plus duobus aut tribus mensibus: hic præponitur. Terent. Dies triginta aut plus eo, in navi fui; hic in medio ponitur. Centum desiderati sunt, aut plus eo. hic postponitur. Hunc igitur sermonem ita varies licebit. Amplius ducenti desiderati sunt, Ducenti & eo amplius desiderati sunt, Ducenti desiderati sunt, & eo amplius. Desiderati sunt plus quam ducenti. Desiderati sunt plures ducentis.

AD SUMMUM. UT minimum.

Semel hominem salutavi, aut ad summum bis. Ut multum: Ut plurimum, non minus. Saltem. Ut minimum, Ut minimum dicam, Non amplius, cum plurimum, quam septem horas dormiebat. Ita Suet.

CAP. XCVII.

Morem gerendi.

Mos gerendus est patri. Morigerandum est patri. Obsequendum est patri. Patri obsecundandum. Patri concedendum. Inserviendum. Observiendum paternis moribus. Accommoda te paternis moribus. Præbe te illis ad tempus. Attempera te moribus omnium.

CAP. XCVIII.

Rogandi.

Majorem in modum te rogo. Etiam atque etiam oro: Obsecro te atque obtestor: illud unum abs te magnopere peto, contendoque

que. Illud à me vehementer contendebat. Efflagitasti quotidianis convitiis. Imploravit opem hominis. Eblanditus est favorem. Exambiit, reperitur apud quosdam. Extorsit potius, quàm exoravit. At istud poscere est, non rogare. Flagitabant verius, quàm orabant.

CAP. XCIX.

Ignoscendi.

REmisere mulctam: Hanc unam ignosce culpam. Remisit offensam. Condonamus admissum. Terent. Condonamus argentum quod habes. Sallust. Condonare creditum. Da veniam juvenilibus erratis. Jurisjurandi gratiam facere pupillis non potest, est in Pandectis. Idem apud Sallust. Ceterum Boccho, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit. Item Sueton. Conjurandi gratiam fecit. Ad quædam vitia convenit connivere.

CAP. C.

Abrogandi.

REscindere conventa. Abrogare legem. Abdicare legem. Antiquare, abolere legem. Obsolescere, neutrum. Sustollere legem. Irritare pacta. In integrum restituere. Mutare pacta. Obliterare legem. Hæc lex abiit in desuetudinem. Exolescere metum dominorum, dixit Plinius in epist. pro extingui, atque intercidere. Nusquam tui beneficii memoria apud me intermorietur. Deposuit imperium. Abdicavit magistratum. Abdicatus à magistratū, dixit Sallustius.

CAP. CI.

Ornandi.

COmere, expolire, perpolire, exornare, venustare, picturare, honestare. Pigmenta, flosculi, lecythi, Veneres, venustas, lepos, nitor, gratia, decus. Lenocinia, emblemata, compositio, colores, myrothecia, fuci, phaleræ, dignitas, cultus, polities.

CAP. CII.

Inter cœnam.

INter cœnam. Sueton. & Senec. Inter cœnandum, super cœnam, cœnantibus nobis, in cœna; idem efficiunt. Inter jocum, Sueton. Inter jocandum. Sic inter conventum, pro, in conventu, dixit Suet. & inter pœnam, pro inter puniendum. Per jocum. Inter pocula. Inter potandum.

CAP. CIII.

Post cœnam.

POst cœnam, à cœna, sub cœnam. Nam Sub significat & paulo ante, vel protinus post. Cic. Sub hæc lectæ sunt tuæ literæ, id est, post hæc. A tuo reditu. Post tuum reditum.

CAP. CIV.

Similitudinis.

ESt & diversarum rerum quædam inter se similitudo, affinitas, cognatio, vicinia. His finitima sunt illa. His confinia sunt illa. Simiæ figura multum ad hominis formam accedit. Puro ta-

ro tamen fonti quàm flumini propior. Non multum à tuis moribus hæc abludit imago. Huc alludit illa Terentiana sententia. Virgilianam dictionem æmulatur, exprimit, refert. Haud multum abest, diffidet, discrepat à tuis moribus. Ab hac ratione non multum abhorret Fabius. Ejusdem generis est & illud. Ejusdem farinæ, proverbialiter. Ejusdem notæ. Ejusdem classis. Mei loci, atque ordinis hominem. Ex aliquo circulo, dixit Cic. E sinu suo, pro, è suis familiaribus, dixit Cicer. & Plutarch. Ex eo numero est. Ex illo conventu quadruplatorum, dixit M. Tull. in Verrem quarta. E suis gregalibus, dixit idem: Sub hac facie latet adulatio. Plerunque vitia virtutis personam induunt, ac virtutis simulacrum repræsentant. Sub virtutis specie, virtutis prætextu. Sub imagine pietatis. Patrem ore refert. Parentem moribus exprimit. Patruum nomine reddit. Avum voce repræsentat. Patronum imitatur oculis. Amitam nulla re prorsus exhibet. Alter Cicero. Alter Hercules. Faciem mentita Lyciscæ. Formata in admirationem, id est, simulans se admirari. Sueton. Vultu ad hilaritatem composito. Prætexere, præ se ferre. Ante se gerit. Effigies pietatis. Dissimilis huic & hujus. Non absimilis facie Tyberio. Apud eundem est Assimilis, pro Similis.

CAP. CV.

Mutui.

MVtuum dare: Mutuo dare. Mutuare, Commodato dare. Commodare. Vtendum dare. Vtendum accipere. Accipit usurariam: Plautus. Opera commodatitia: præstant operas mutuas. Mutuum muli scabunt.

CAP. CVI.

Fallendi.

IMposuimus Reip. Fefellit nos. Decepit, circumvenit adolescentem. Circumscripsit, circumduxit, apud Iureconsſ. Verba dare mihi, difficile est. Si senseris eos fucum velle facere. Imposturam fecit, & passus est. Delusit. Elusit. Frustratus est nos sperato lucro. Non te fraudabo debita gloria. Technæ, doli, fuci, præstigiæ, vafricies, versutia, astus, astutia, fraus. Os mihi sublitum est. ¿In fraudem illexit, pellexit. Arte me tractavit. Dolo mecum egit. In specie, dixit M.T. Præclara classis in specie; sed inops, & infirma. Quod si mea fiat captione. Absit omnis captio M.Tull. Cur igitur vos inducitis in eas captiones, quas nunquam explicetis?

CAP. CVII.

Est amicus.

UTor patre familiariter. Est mihi cum illo arctissima necessitudo. Sum illi summa familiaritate conjunctus. Sum illi amicus. Summa mihi cum illo familiaritas intercedit. Multus mihi cum homine quondam usus fuit. Mutua quædam benevolentia jampridem inter nos est. Sallust. Imperator Iugurtham in amicis habebat, id est, in amicorum numero.

CAP. CVIII.

Sperandi.

SPero fore. Nonnulla spes est fore. Venio in spem. Vocor in spem. Erectus in spem. Concipio spem de te optimam. Nonnulla me spes habet. Maxima teneor spe. Magna me spes tenet. Adducor in spem. Nonnulla me spes cœpit. Spei nonnihil affulsit, arridet, blanditur. Omnia summa mihi de te promitto. Is est de quo tibi possis omnia polliceri boni viri officia. Nihil mediocre de te tui cives exspectant. Injicere spem. Sollicitare spe. Ostendere spem. Ostendit futurum. Ducimur spe. Lactamur spe. Ad Comœdiæ gratiam Latini ne aspirarunt quidem. M. Tull. Ad eandem laudem, quam volumus aspirare non possunt. Sallust. Vt omnia bona in spe haberot, id est, nonnihil speraret.

CAP. CIX.

Ad verbum.

AD verbum edidicit, quem locum ad literam subjecit: Fab. Ejus verba subjeci, pro quo vulgo dicunt, in forma. Ipsa hominis verba tibi reddam.

CAP. CX.

Eiρωνίας.

HEus bone vir. Scilicet is superis labor est. Is nunc si Diis placet, nos docebit, qui nihil unquam didicit ipse. O mirum amicum. Mira vero militi quæ placeant. Sane verò. Quasi vero.

CAP. CXI.

Extrahere diem.

SIc ille dies extractus est. Hoc agebant, ut dies eximeretur. Ducere tempus. Terere tempus. Ducere bellum. Iam dies excesserat.

CAP. CXII.

Paratum, ac Facile.

PAratum, promtum. In promtu. In procinctu. Proclive: In proclivi. Obvium, expositum, expromtum. In numerato habere. In statione. Ad manum. Ex tempore. Extemporarium. Extemporaneum.

CAP. CXIII.

Depellendi.

DEprecari invidiam. Deprecari culpam. Depellere crimen. Adversari, abominari, rejicere, refellere, negare, inficiari, inficias ire, propulsare, profligare, amoliri. Virg. Dii meliora piis: quod Deus avertat: Divi prohibeant.

CAP. CXIV.

Agnoscendi.

AGnovit hæreditatem. Agnoscit crimen. Accipio conditionem. Admitto testamentum. Adiit testamentum. Vt admirationem etiam plausi confiteretur. Amorem re testatus est. Odium & vultu præ se fert. Morbum incessu, vultuque fatetur.

CAP.

CAP. CXV.

Ab adolescentia.

IAm inde à puero. Ab adolescentia: A teneris unguiculis. Sic à pueris assueti sunt. Terent. Vsque à pueris curavi ambos. Idem: Mihi magna cum eo jam inde usque à pueritia semper fuit familiaritas. Varro: Iam inde à cunabulis. Livius: Inde ab incunabulis imbutus odio Tribunorum. A rudibus annis. A prima pueritia. Ab ipso vitæ exordio. Ab ipso vitæ limine. Ab incunabulis. Cum ipso nutricis lacte sugimus errorem. Ab ipsis crepundiis.

CAP. CXVI.

Accuratè.

ACcurate, exacte, elaboratè, ad unguem, ad amussim, examussim, amussatim, examussatim. ad perpendiculum, summa cura. Exquisitè, conquisitè. Circumspectè, attentè. Consideratus, pro attentus, dixit Cicero. Idem dixit, ad perpendiculum exigere. Sagaciter pervestigavit, apud eundem. Item divinitus dicta, pro egregie. Pressius agamus. M. Tull. de finibus 4. Idem: Nunc cominus agamus.

CAP. CXVII.

Perficiendi.

ABsolvit, perfecit. Exegi monumentum. Finem imposui. Finem dicendi faciam. Finiit. Summam manum imposuit. Ad umbilicum duxit. Fastigium imponere. Colophonem addere. Supremam addidit manum. Extremum

actum addere. Fabulam vitæ peregit: Exacta ætate: Ad metam usque produxit: peregit fabulam: depuduit. Desultavit canticum. Suet. Depugnatum est, perdoluit, deferbuit. Vita defunctus est. Desiit artem.

Cap. CXVIII.

Committendi.

LEges inter se colliduntur eventu. Vt non compositi melius cum Bytho Bacchius. Quis te cum isto commisit homine? Concertâsti cum hero. Conferre pedem. Conferre manum. Congredi cum viro, Confligere, colluctari, conflictari.

Cap. CXIX.

Amandi.

UNicè te diligit. Amat effusissime. Charissimum habet. Admiranda quadam charitate prosequitur. Fama nihil habet antiquius. Non amat modo, verum etiam observat. Singulari benevolentia prosequitur. Animo toto te complectitur. Oculis atque animo fert hominem. Corydon ardebat Alexim. Deperibat virginem, deperibat in virginem. Perditè amat. Deperdita amore. Suet. Flagrat amore tui. Amantissimus est tui. Tui, tuorumque est observantissimus. Studiosissimus est tui. Tui cupientissimus. Ex animo tibi bene vult. Bene cupit tibi. Hunc unum habet in deliciis; habet in oblectamentis. Non perinde illi affectus erat, dixit Sueton. pro eo quod est, non perinde diligebat. Item dixit, pronior Dolabellæ, pro eo quod erat, in illum propensior. Sic omnia tua exosculatur, id est sic amat.

CAP.

CAP. CXX.

Cupiendi.

LAudis avidus. Laudis avarus. Avens gloriæ: Cupiens famæ: Tui sitientissimus. Famelicus gloriæ. Sitit famam. Sitit aurum. Esurientissimus laudis. Mira gloriæ fames habet hominem. Ambit honores. Nullius rei quam laudis ambitiosior. Privati commodi studiosus. Alieni appetens. Appetens laudis. Eloquentiæ candidatus. Inhiat lucris.

Imminet exitio vir conjugis, illa mariti.

Gestio videre hominem. Prurit illi tergum.

CAP. CXXI.

Male precandi verba.

QVoties caput tuum diris devovit. Execratus est tum sese, tum suos omnes. Vt te dii perdant. Abi in malam rem, in maximum malum, in crucem. Dii te eradicent Dii mentem tibi dent tuam *Βάλλ' ἐς κόρακας*, i. e. *mitte te ad corvos, abi in malam rem*; Græcis est usitatissimum. Quæ res illi vertat male. In morbo consumat, proverbialiter. Plaut. Capiti vestro istud quidem. Virgil. Dii capiti ipsius generique reservent. Cicer. Quod illorum capiti sit. Idem: Dii sint irati hujusmodi Græco.

CAP. CXXII.

Pollicendi.

NEscio quid mali promittunt sydera. Magnifice pollicentur amantes. Promissis ductat hominem.

Pollicitis dives quilibet esse potest.

Cave fidas hujusmodi pollicitationibus. Spondeo futurum. Despondeo. Sponde, noxa præsto est. Ego hujus nomine fidejubeo. Recipio tibi facturum hunc. Recipio ad me. Sallust. In se recipiunt. Hoc tibi pro meo periculo promitto. Ita mihi stipulanti pactus est.

Littoribus nostris ancora pacta tua est.

Do fidem futurum. Confirmo futurum. Fidem suam interposuit. Clodio Tyberius ea lege cœnam condixit, i.e. promisit se venire ad cœnam, apud Sueton. M. Tull. Nam cum mihi condixisset, cœnavit apud me. Prisci, lingua nuncupatum dicebant, quod esset ore promissum, ac verbis expressis. M. Tull. in Offic. Nam cum ex 12. tabulis satis esset ea præstare, quæ essent lingua nuncupata, Vovemus quod Deo pollicemur. Catull.

At non hac quondam blando promissa dedisti.

Sallust. Quem illi casu oblatum promissis onerat. Dare promissa. Cum hic esses, longè alia promissa dedisti. Sollicitat ingentibus promissis. Spes amplissimas ostendit. Veterum proverbiis χαυνολόγοι, ac *dosones* dicti, qui multa pollicerentur.

CAP. CXXIII.

Principatus.

Est copiosum dicendi genus in quo Cicero principatum obtinet. Breve, in quo Sallustius regnat. Subtile, in quo dominatur Hortensius. Floridum, in quo primas tenet Plin. Varium, in quo præcipuus est Hieronymus. Grave, in quo princeps est Seneca. Festivum, in quo singularis est Martialis. Simplex, in quo primus est Terentius. Acutum, in quo præcellit Quintilianus.

tilianus. Suave, in quo vicit Statius. Antiquum, in quo nulli secundus est Cato. Inaffectatum, in quo nulli cedit, nulli inferior est, nemini posterior est Cæsar. Hujus negotii veluti antesignanus, dux, vexillifer, signifer extitisti. κορυφαῖος, Græci. Homerus omnes procul à se reliquit. Omnes à tergo reliquit. Longo intervallo præcellit, præcedit, præcurrit, præit, anteit, antecellit. In literis Græcanicis palmam tenet. Eloquentiæ M. Tull. arcem tenet, primam laudem obtinet, primum locum obtinet. Præmia prima feres.

CAP. CXXIV.

Ludorum.

MUnera gladiatoria populo exhibuit. Edidit Circenses. Fecit ludos scenicos, apud Sueton. in Caligula. Commisit & subitos, apud eundem. Præter consuetudinem musicum agona commisit: in Nerone Claudio. Dedit populo centum gladiatorum paria. Centum camelos produxit.

CAP. CXXV.

Agere delectum.

HAbuit delectum, agere delectum. Delectibus undique acerbissime actis. Cógere exercitum. Contrahere copias. Conscribere exercitum. Parare manum. Comparare vim militum. Collectis copiis.

CAP. CXXVI.

Adimendi honorem.

DEposuit dictaturam. Amotus est consulatu. Abrogatum est illi imperium. Ademtum imperium. Abdicavit se magistratu. Sueton. Privavit honore, apud eundem. Redactus est in ordinem. Multos coëgit in ordinem, hoc est, privatos reddidit. Missionem petiit. Rude donatus est. Dimisit eum ignominia. Exauctoravit totam regionem.

CAP. CXXVII.

Persuadendi.

FEcit mihi lacrymis pœnitentiæ fidem. Lacrymis mihi persuasit sese facti pœnitere. Lacrymæ mihi persuaserunt illum pœnitere facti. Lacrymis effecit, ut crediderim illum pœnitere. Adduxit, pertraxit, pellexit, perpulit me in suam sententiam. Coactus est verius, quàm persuasus.

CAP. CXXVIII.

Inferendi, seu Ratiocinandi.

QVod animal est, idem corpus sit necesse est: quod autem corpus est, non statim & animal. Is pauper est, qui plurimum cupit. Porro quò quisque magis abundat opibus, hoc est opum appetentior. Igitur ditissimus quisquis pauperrimus sit necesse est. Si Deus est animus, animi puritate, non victimis corporeis eum convenit colere. Cum animus sit corpore præstantior: virtutes autem animi sint possessiones, pecuniæ corporis, consentaneum est virtutes pecu-

cuniis anteponendas esse. In quem cadit misereri, in eundem cadit invidere. Non cadit autem invidere in sapientem. Ergo ne misereri quidem. Ipse sibi utilis esse nequit, & vobis erit usui? Felix non est, cui multa desunt. Atqui divitibus desunt plurima: Qui possunt igitur divites esse felices? Solum bonum virtus; nam id demum bonum est, quo nemo male potest uti. Virtute nemo male uti potest: Bonum est ergo virtus. Bonum est virtus ut qua nemo male uti potest. An bonum pecunia, qua quisque potest male uti? I nunc, inferendi vim habet, sed velut cum exprobatione, I nunc, argentum, marmor vetus &c. Quæ cum ita sint, quis audeat inficias ire? Hoc cum sic habeat, an non dedisti damnum? Vtrum damnum dedisti, an non? Et dubitamus adhuc?

CAP. CXXIX.

Nil, Nisi.

NIl nisi poëta es. Nil aliud es nisi poëta. Nil aliud, quam poëta es. Tantum poëta es. Poëta es, præterea nihil. Nihil es præterquam poëta. Nisi poëtas esses, nihil esses. Nihil aliud quàm flebat, pro tantum flebat, apud Fab. Sed apud Sueton. frequentius, nihil aliud, quàm vectabatur. Idem: Nihil amplius quàm monuit. Cui contrarium est, non tantum osculatus est.

CAP. CXXX.

Laudandi, ac Vituperandi.

NOn omnes probabunt istud consilium, culpabunt plurimi. Animum insimulabunt

bunt nonnulli. Nemo mihi vitio verterit. Tenent. Nunc quam rem vitio dent, quæso animadvertite. Dare crimini, dixit M. Tull. in Brut. istud vituperio dabunt omnes. Tu tibi laudi ducis. Gloriæ tibi tribuis, honori putas fore: at omnes dedecori dabunt, probro dabunt, criminabuntur, damnabunt, reprehendent, improbabunt, sugillabunt, taxabunt, notabunt, atro calculo notabunt. Sallust. Quoniam adeo Syllam non pœnitet, ut & facta in gloriam numeret. Album addere calculum. Subscribere sententiæ, Suffragari, refragari, laudibus ferre. Ad cœlum ferre. Horat. In cœlum ferre. Cicer. Laudibus vexit apud Plin. in epistolis. Scis vitio nigrum præfigere Theta. Avaritiæ singulos increpans. Sueton. Tibi malum imputabitur. Tibi feretur acceptum. Tu fueris in crimine. Tam est in vitio qui deserit amicum in periculo, quàm qui prodit. Sic M Tull. In te residet facti suspicio. In te redundabit. In te cudetur hæc faba, proverb. Male audies apud omnes, qui hactenus audisti bene. Catull. Quisquis de meliore nota. Vir pessimæ notæ. M. Tull. Homo nullo numero. Nihil illo contemtius. Item: Vir primæ notæ. Vir extremæ notæ. Homo quintæ classis, homo ultimæ sortis. Homo bonæ frugis, sive bonæ frugi: aut absolutè. Homo frugi.

CAP. CXXXI.

Summa.

AD summam, dixit Horatius. In summa. Vt summatim dicam. Denique, demum. Postremo. Breviter, Vt semel dicam, ut semel finiam. Dicam in genere. Rem omnem verbo complectar. Quid quæris? pro, denique Ciceronianum.

nianum est. Quid multa? Quid mult is moror? Dicam universim? In universum habeo quod respondeam. Dicam verbo. Ad ultimum, pro, denique dixit Quint. Curt. & eodem sensu Sueton. dixit ultimo: ad extremum, Cicer.

CAP. CXXXII.

Perdenda opera.

LVsit operam. Luditur opera. Opera & impensa periit. Frustra ego hanc operam sumo. Nihil agis. Laterem lavas. Actum ago. Actam rem agis. In sylvam fers ligna. Reliquaque proverbia, quibus inanis opera significatur.

CAP. CXXXIII.

Fructus.

MAgnum ex ea re fructum retulit. Cœpit emolumentum. Lucrum reportavit. Sensit commodum. Commoditatem demessuit. Collegit utilitatem. Frugem accepit. Lucrum fecit. Compendium paravit. Ea res illi frugifera fuit, fuit emolumento, fuit commodo, fuit usui. Ex ea legatione messem optimam messuit.

CAP. CXXXIV.

Impudentia.

NIhil pudet. Depuduit. Depuditum est. Dedidicit pudorem. Oblitus est pudoris. Dedidicit pudescere. Nescit pudescere. Exuit pudorem. Perfricuit faciem. Perfricuit frontem. Nihil habet oris. Nihil frontis. Quo ore? Qua fronte?

CAP.

CAP. CXXXV.

Affectandi.

AFfectata verba. Affectatus ornatus. Ascitus ornatus. Ascititius decor. Fabius. Et gratiam rei nimia cooperatione consumpsimus. Cooperationem, pro, affectatione dixit. Captat laudem. Venatur gloriam. Aucupatur famam. Accersit sibi malum.

CAP. CXXXVI.

Ignorandi, aut contra.

SCio. Non ignoro. Non me fugit. Non me latet. Non me præterit. Non sum nescius. Non me clam est. Quis nescit? Nemini dubium. Intelligo, video, sentio. Compertum habeo. Exploratum habeo. Perspectum habeo. Cognitum habeo. Non est obscurum mihi. Non me fallit. Sallust. Nec ea res me falsum habuit. Indoctus disci. Rudis horum malorum. Imperitus fallendi. Ignarus joci. Sallust.

CAP. CXXXVII.

Turpe est, & similia.

TVrpe est. Cum turpitudine conjunctum est. Laudabile est. Cum laude conjunctum est. Cum vitio conjunctum est. Vitio confine est. Non vacat vitio. Non caret vitio. Non abest à vitio. Periculosum, cum periculo conjunctum. In vitio est. In probro est.

CAP.

CAP. CXXXVIII.

Quin, &, ut non.

RVere non possunt, ut hæc non eodem labefacta motu concidant. Cicer. pro Pomp. Quin hæc eodem labefacta motu, concidant. Non potes studere opibus, ut animi tranquillitatem non perdas. Non potes quin perdas. Non potest, nisi perdas.

CAP. CXXXIX.

Id quod, quod, Ita ut, ut.

ID quod, pro quod, & ita ut, pro ut, frequens est apud Cic. Ita ut facis. Ita quod facis. Quod quidem facis.

CAP. CXL.

Amplificandi.

CEdendum erat hospiti, præsertim seni, maxime seni. Pulsavit hospitem, eumque senem, idque senem, atque hunc senem, atque adeò senem.

CAP. CXLI.

Reciproca constructio quorundam.

ERit humanitatis vestræ, magnum civium numerum calamitate prohibere. Cic. Prohibe infandos à navibus ignes. Virg. Defendit capellas ab æstu. Defendit æstum capellis. Spargere humum foliis. Spargere folia humi. Sternere pallio lectum. Instruere lecto pallium. Inscripsit poculum literis. Inscripsit poculo literas.

CAP.

CAP. CXLII.

Non contentus.

NOn contentus victoria. Non contentus, vicisse. Non sat habebat vicisse. Non sat erat vicisse. Parum erat vicisse, ni in victos etiam sæviret. Non sufficiebat vicisse. Pœnitebat rapinæ, nisi parentem quoque spoliâsset.

CAP. CXLIII.

Satisfaciendi.

INterdum non satisfecit Ciceroni Demosthenes. Non implet aures Ciceronis Demosthenes. Non respondet optatis meis. Non satisfacit hominum de se exspectationi. Tullius in Demosthene nonnunquam desiderat aliquid. Non is es, quem exspectaram. Non talis es, qualem vellem. Nonnihil in te requiro adhuc. Non facit ad hujus cupiditatem.

CAP. CXLIV.

Impunitatis, aut contra.

OMnes plura habere cupimus, & tamen id nobis impune est. Haud impune facies. Haud impune feceris. Non fuit illi fraudi magistratum prohibuisse vi. Sine fraude esto. *Sefraude* dicebant prisci. Non sic auferes. Livi. Tulit, ne cui fraudi secessio esset, id est, ut omnibus esset impunitas. Mirabar hoc si sic abiret. Militem impunitate donavit. Nullum facinus impunitum esse oportet. Quo impunius dicax esset, dixit M. Tull. pro Quinctio. Nullas pœnas dedit ejus facti. Pœnas pendit. Tum pendere

pœnas

pœnas Cecropidæ justi. Irrogare mulctam, dixit Cic. exemplum in illos editum. Persolvit, luit, dependit. Nullum de eo sumtum supplicium. Et facto nulla irrogata pœna. De tanto flagitio non est animadversum. In omnes graviter animadversum. Exacta pœna. Opinor capite plectendum. Noxæ deditus est. Animadversa flagitia, pro punitus, dixit Sueton. Nec in deditos gravius consultũ. Quint. Curt. In te cudetur hæc faba. Unus dependes pro omnibus. Tergo lues.

CAP. CXLV.

Suadendi, aut Consulendi.

ID ne estis auctores mihi? Te auctore, suscepi negotium. Tuo impulsu feci. Te impulsore fecit. Tuo suasu. Tuo inductu. Cic. Te suasore. Te consultore. Tuo consilio. Abs te persuasus id feci. Tuo instinctu. Amorem in consilium adhibuisse videris. Tuo persuasu. Cic. Te flagitatore suscepi negotium. Tuo verberatu, eodem sensu dixit. Quint. Curt.

CAP. CXLVI.

Prudens.

PRudens fecit. Sciens fecit. De industria fecit. Studiosè fecit. Data opera. Dedita opera fecit. Destinato fecit, dixit Seneca. Studio fecit. Consulto fecit. Consilio fecit. Contra. Imprudens, ne sciens fecit: per errorem, errore factum est. Per imprudentiam. Peccavi inconsulte. Ex industria, pro, de industria, aliquoties dixit Quintil. Composito factum, ex composito, ex destinato: pro consulto, apud Suet. est in Calig.

CAP. CXLVII.

Caussa.

PLurimis de causis mihi tuæ literæ jucundæ fuerunt. Duas ob res hominem odi. Multis modis tua mihi jucunda fuit epistola. Duobus nominibus es mihi charissimus. Duplici nomine. Duplici de causa tuis scriptis delector. Bis mihi jucunda fuit epistola tua. Multifariam me tuæ literæ delectarunt.

CAP. CXLVIII.

Dierum notatio.

CAlendis Ianuariis. Ad calendis Ianuarii, id est, circiter eum diem, sub idem tempus, pro circiter idem tempus aliquoties dixit Suet. Statis temporibus. Stata vice, pro certis vicibus, dixit Q. Curtius. Calendarum die. Nonis Ianuarii. Ad nonas. Die nonarum. Idibus Majis. Ad Idus Maji. Iduum Novembrium die. Pridie Calendas, aut Calendarum, Pridie nonas Majas. Pridie nonarum. Pridie idus. Pridie iduum Novembrium. Postridie Calendas Ianuarias: vel, quarto Nonas Ianuar. Postridie Nonas Ianuarii: vel, octavo idus Ianuarii. Postridie Idus Ianuarii: vel decimo nono Calendas Februarii. Præterea, decimo Calend. Februarias: vel, ad decimum Calendas Februarii. Ad eundem modum de reliquis mensibus, ac diebus dicendum.

CAP.

CAP. CXLIX.

De numeralibus.

IN numeris illa varietas est generalis, de addita aut omissa conjunctione : Annos natus quatuor & viginti, annos viginti quatuor. Annos natus centum & viginti: centum viginti : viginti supra centum. Deinde quod duos numeros principali maximos, vel, composité, vel, incomposité efferre licet. Duodeviginti, pro octodecim. Vndeviginti, pro novendecim. Duodetriginta, undetriginta, ac deinceps consimiliter usque ad centum. Supra centum, composité per adjectivum, aut incomposité per adverbium efferimus. Ducentos, bis centum. Trecentos, ter centum : atque eodem modo usque ad mille. Mille multiplicamus, vel substantivè vel adjectivè, cum adverbio. Mille nummûm : Mille nummos. Bis mille nummos. Duo millia nummorum. Pergendumque consimili ratione ad mille millia, aut millies mille. Nonnunquam eandem sententiam efferimus & per Cardinalia, quæ vocantur, & per ordinis numeralia. Annos natus viginti : Annum egressus vigesimum : Annum excessit vigesimum : Annum agit primum & vigesimum. Biennium est, quod patriam non revilerim : Tertius hic annus agitur, quod patriam non revisi, sive cum non revisi. Dic quotus esse velis, id est, quot convivas velis. Hic non ordo, sed simpliciter numerus significatur. Distributivis pro simplicibus in carmine licet uti. Ubi vero apponitur quippiam quod distributionem explicet, liberum est uti vel distributivis, vel cardinalibus. Quotannis duo talenta capit : Vel, Quotannis bina talenta capit.

In

In singula capita mille nummûm distribuit, vel millenos nummos. In diem vivunt, qui vivunt absque solicitudine futuri. M. T. Qui in horam viverent, hoc est ex tempore. In dies, idem valet quod in singulos dies. Livius: Senescit indies, & mutatur in horas. Horatius: in diem dixit, pro quotidie. Ille potens sui lætusque deget, cui licet in diem dixisse, Vixi. Hîc annotandum, quod in conjunctione numeri majoris & minoris, pro uno, aut primo, licet ponere alterum. Cic. Literas accepi tuas, quas mihi Cornificius altero & vigesimo die reddidit, id est, vigesimo primo. Idem pro Milone: Centesima lux est hæc ab interitu P. Clodii, & opinor, altera, id est, centesimus primus dies. Item Livius: *Anno* trigesimo altero, quàm condita Roma erat, id est, trigesimo primo. Quin & citra talem conjunctionem, alterum frequenter, pro secundo ponitur. Cicero: Vnum, alterum, tertium annum Saxa quiescebat. Similiter, unus & alter, pro unus, & iterum unus. Vnus vel alter, pro unus, vel duo. Rursus in adverbiis semel atque iterum, pro bis. Quoties adverbio, additur genitivus Sestertiûm, subaudiuntur, centies mille, ut: Decies sestertiûm, id est, decies centum millia sestertiorum.

CAP. CL.

Adverbia temporis.

Tempus vixdum præteritum, per Modo Adverbium significamus. Paulo longius, per dudum, ac jamdudum. Hoc etiam longius, per Nuper, & pridem. Longissimum, per olim, & quondam. Futuri temporis hi sunt ordines: Mox aderit. Iam veniet, protinus, continuo, illico,

lico, extemplo, evestigio, tempus significant & hæc continenter insequens, sed ferè respondent ad præteritum, ut: Literis tuis lectis, extemplo domum me contuli. Accepto hoc nuncio, evestigio me domum conjeci. Olim, respondet ad utrunque tempus, Præteritum & Futurum. Olim floruerunt Græci. Forsan & hæc olim meminisse juvabit. Proximus, item ad utrunque tempus refertur. Proximo anno strenue se gessit. In proximum annum summas copias parat. Proximis his diebus. Proximo mense. Proximo partu. Proximo bello. Novissimus, pro eo quod est nuperrimus, præteritum duntaxat respicit. Superiore anno. Superiore mense. Superiore bello. Superioribus diebus, dicimus de re nuper, aut proxime acta. Item paucis his diebus. Quinque diebus, pro intra, sive post quinque dies, dixit Horat. Itidem Sallust. Paucis diebus in Africam proficiscitur: Et, ante pauculos dies. Paucis post diebus. Post paucos dies. Aliquanto ante. Aliquanto post. Paulo, multo, ante, & post. Dein, deinde, deinceps, exinde. Sub hæc, utriusque temporis rationem obtinet, id est, paulò ante, aut paulò post. Tit. Liv. Secundum orationem prætoris murmur ortum. Idem: secundum hæc silentium fuit, id est, post hæc. Certi temporis significationem hæc debènt: Hodie, heri, nudiustertius, nudiusquartus. Quinto, sexto, septimo, octavo ab hinc die, hodie, cras, perendie, perendino die: quarto ab hinc die, quinto, sexto, &c. Porrò verbum additum, temporis discrimen facit. Septimo ab hinc die mecum cœnabat: Septimo ab hinc die isthic me videbis M. Tull. Attico: Me ab hinc annis amplius 25 spopondisse dicit. Idem, Quo tempore? Ab hinc annis quindecim. Durior fit hæc loquen-

loquendi forma per accusandi casum, præsertim cum non significatur spacium temporis actionis continuæ. Quod genus est illud Terent. Abhinc triennium ex Andro commigravit huic viciniæ. Neque enim triennium consumpsit in migrando, sed triennium intercesserat inter relictam Andrum, & aditas Athenas. M. T. Quæstor C. Papirio consule, fuisti abhinc annos quatuordecim. Horat. Scriptor abhinc annos qui centum decidit. Mollius illud Cic. in Verrem: Horum pater abhinc duos & viginti annos mortuus est: Nam mortuum esse perpetuum est. Hæc & aliter efferimus. Septimus hic dies, quòd mecum cœnavit. Anus est, quod nullas à te literas accepi. Multum temporis est, quod nos non visis. Diu est quod nos non visis. Seculum mihi exisse videtur, ex quo nullas abs te literas accipio. Jamdudum ætatem, pro jam admodum diu, per hyperbolem dixit. Terent. Quidam vice τȣ quod, ponunt quum. Plautus. Jam biennium est cum ille mecum esse cœpit. M.T. Multi anni sunt, cum illa in ære meo est. Idem: Vigesimus annus est, cum omnes scelerati me petunt. Reperiuntur apud Cicer. aliosque veteres & hæ loquendi formæ. Cato: Postridie, aut post diem tertium quam lecta erat. i. altero tertiove die post lectam. Idem. Post annum tertium, quam severis, incendito. M. T. Postero die quàm illa erant acta. Cicero filius. Aliquando venerunt post diem quadragesimum & sextum quàm à nobis discesserant. Ascon. Pedianus. Post annum quàm pro Cornelio dixerat. Scævola in Pandectis. Post annos complures, quàm fecit testamentum. Eadem est ratio de adverbio, sive præpositione Ante. Ascon. Pedian. Ante sedecim annos, quàm hæc dicta sunt.

Molli-

Mollius est hoc sermonis genus, eo quod Post, & Ante, vim obtinent comparativi, quemadmodum secus, contra, aliter. Sine his autem durior est oratio: quam tamen crebro reperias apud T. Livium: Lilybæum, tertio die quam profectus inde erat, rediit. Item. Die vigesimo quàm creatus erat, dictaturâ se abdicavit. Id ætatis erat, ut turpe sibi duceret discere. Non pudet te istud ætatis lascivire. Hoc ætatis cum sim, non admodum timeo mortem. Pleranque noctem studet. Sallust. Crebris ignibus factis plerunque noctis barbari suo more lætari, id est, magnam noctis partem.

CAP. CLI.

Annumerandi

IN deos relatus. In numerum deorum relatus est. Horat. inter quos referendus erit. Asscribe me in numerum tuorum. Asscribe me tuis amicis. Asscribito me inter amicos tuos. Veteribus annumerandus. Inter primos annumerandus. Inter primos censendus, ponendus, collocandus. Recipe me in tuum gregem. Multos obscuros legit in senatum. Cur hunc hominem adscivistis in vestrum contubernium? Cooptatus in collegium augurum. Asscitus. Additus ordini senatorio. Accersitus, seu asscitus in militum numerum. Suet. Vt civitate donatum, in decurias adlegeret: Adde hunc amicorum tuorum catalogo.

CAP. CLII.

Initii, ac Finis.

IN ipsis vitæ primordiis. In ipsis vitæ rudimentis. In primis literarum elementis. In capite tuarum literarum. In prima statim fronte. In ipso vitæ limine. In ipso quasi vestibulo vitæ. Ab ipsa statim linea. Ab ipso carcere. In exortu. In exordio vitæ. Ab ineunte ætate. Lubricum tempus ineuntis adolescentiæ. Ineunte vere, mox cum hirundinibus advolabo. Exacta ætate nupturit, provecta ætate, vergente ætate, affecta ætate, effœta, decrepita ætate, ingravescente ætate, inclinata & præcipitata, sive præcipiti ætate. Piget hoc ætatis depugnare. Tac. Ad serum usque diem. Liv. Præcipiti jam die. Tac. Flexo in vesperam die. Livius: Primis tenebris movit. Idem prima vespera, primo diluculo, primo crepusculo. Item Tacitus: Æstate jam adulta. Liv. Adulto Autumno. Idem: Adulta nocte. Idem: In exitu jam annus erat. Cicer. Quinto anno exeunte. Decurso vitæ spacio. Cygneam vocem, pro suprema dixit M. Tull. de Orat. lib. 3. In princio. In initio operis. In calce tuarum literarum. In extremis tuis literis. In postrema parte tuarum literarum. Nunc ad metam festinat oratio. In extremo vitæ actu. In portu impingere. In porta canterio. Ne in Apiis quidem. In ipso operis ingressu. In ipso statim operis frontispicio. In ipsis vitæ foribus. Vitæ janua. Fauces inferorum. In philosophiam nondum intulit pedem, nondum fecit vestigium. ita M. Tull. ordiri telam, pertexere. Fundamenta jacere. Auspicari. Iniit consulatum. Ineunte vere, Liv. Hoc ultimum utrinque initum finitum-

que

que est prælium. M. Tull. Vellem à principio te audisse. Idem: Tuas epistolas à primo lego. Idem. Vtinam à primo tibi esset visum. Hoc ab initio fuit. Vtinam initio affuisses. Naso:

Principio quod amare velis, reperire labora.

Horat. Ad extremum ridendus. M. Tull. Consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. Habes operis primam manum. Oratorem tibi delineavi. Adumbratum accipies oratorem, non expressum: Inchoatum, non absolutum. Cic. informatum dixit, quod inchoatum est, & cujus rude quoddam simulacrum coeptum est: ductum à statuariis & pictoribus. Exitus acta probat. Ordimur hinc ferratam fabulam, quæ sit futura catastrophe nescio. Coronidem addere. Colophonem imponere. Supremam manum addere.

CAP. CLIII.

Major opinione.

MAjora fide. Majora, quam ut vera credi queant. Minor opinione doctrina. Minor doctrina, quàm pro hominum opinione. Citius spe aderat. Celerius expectatione redibat. Citius ac sperabatur. Ante exspectatum redibat. Par famæ doctrina. Non minor doctrina, quam fama celebratur. Supra fidem omnia, id est, majora, inferiora veris prædicabant. Infra verum erant, quæ nunciabat. Minor consulari dignitate cognitio. Minus est, quàm ut à consule cognoscatur. Major consulis dignitas, quàm ut hanc causam cognoscat. Tua virtus major est omni præconio. Vincit omnem laudem tua virtus.

CAP. CLIV.

Contingendi.

HOccine tantum malum mihi derepente objectum esse? Ingens huic venit, sive, obvenit hæreditas. Obtigit uxor, qualem volebam.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Nactus es uxorem te dignam. Felicissimum ingenium sortitus es. Similes habent labra lactucas. Habet quod amet. Is nunc reperit. Merito nobis accidit, ut mali videamur, dum nimium studemus, nos videri bonos. Non omnibus datum, ut impune, quæ lubeat, dicant. Non quibuslibet licet quæ libeat facere. Mihi usu venit, sive usus venit, ut cum intractabili monstro conflictarer.

CAP. CLV.

Refugiendi.

REfugit consuetudinem fœminarum: Alienus est à studiis. Abhorret à literis. Abhorret ostentum, pro exhorret, dixit Sueton. Execratur, detestatur, abominatur literas. Ad studiorum mentionem nauseat. Horret mortem. Exhorret mare. Aversatur omnes. Aversatur miseros: Ad poëtices mentionem nauseat, vomiturit. Deprecatur publica munia. Gravatur splendidos mensæ apparatus, id est, molestè fert. Sic Suet. Et Horat. Equitem gravatus Bellerophontem.

CAP. CLVI.

Officiorum vocabula.

ERat illi à pedibus. Aberat, qui mihi est à manibus. Nam tum aberat amanuensis. Qui regi sunt à corpore, à secretis, à sacris scriniis. Rationales, qui sunt à rationibus, à libellis, ab actis, sive actuarii. Latrones, anteambulones, à cyathis, à poculis, pocillator. Nomenclator, à consiliis, & consiliarius, apud Suetonium.

CAP. CLVII.

Studii.

TOtus est in literis. Vacat congerendis opibus. Dat operam rei nummariæ. Attendit huic negotio. Attendit juri, pro, studuit. Suet. Intentus est, vel intendit lucris. Inhiat gloriæ. Appulit animum ad scribendum. Adjecit animum ad virginem. Accommoda te rebus præsentibus. Applica animum tuum ad uxoris ingenium. Dedidit se Mammonæ. Dedicavi me Christo. Dica te totum optimis literis. Dedit se ad leges. Cic. Servos ad remum dedit. Sueton. Idem: ad terram dedit, pro dejecit. Inservit honori. Incumbite honestis disciplinis: Incumbite in honestas disciplinas. Devotus harenæ, pro addictus, dixit Suet. Idem. Devotus vobis, pro addictus ac deditus. Adjunxit animum ad ea, quæ ratio temporum postulabat. Ut animum ad aliquod studium adjungant.

Cap. CLVIII.

Vitiandi.

Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Inficiunt, vitiant primam ætatem stultæ nutrices. Aurum plumbo adulterant. Gemmæ adulterinæ. Depravant bonam caussam mali Rhetores. Deterunt laudem ducis indocti poëtæ. Malus vicinus scabiem suam affricat vicino. Vas insincerum afficit infusum liquorem. Obtrusit mihi subæratos nummos pro aureis. Vereor ne quid veneni tuis afflet, ne quid pestis instillet in tenerum animum, ne quod sincerum est, trahat in vitium, ne tibi morbum inhalet suum. Ne suum virus insibilet: Ne quid inspiret mali. Puerilem animum impiis opinionibus imbuit. Malitiam una cum lacte nutricis imbibit, suxit, hausit. Frequentes offensæ reddunt suppuratam amicitiam. Gloriam tuam dedecore contaminâsti, inquinasti, conspurcasti, fœdasti, obscurasti, deturpasti, obfuscasti, denigrâsti. Inussit tibi notam ignominiæ. Venenare, poëticum est, potionare apud Suetonium.

Cap. CLIX.

Solitudinis.

Secum vivit. Secum loquitur. Solus est: Solitarius est. Incomitatus incedit. Solus ambulat. In locis solis ambulare tutum non est. Agit in solitudine. Ne musca quidem adest. Secretum agere, pro solum esse, dixit Suet. Foris se venditant, cum apud se sunt, nihil illis sordidius. Vix asse emeris; si totum hominem per se æstimes.

CAP. CLX.

Sensus.

ORatio tua sapit tyrannidem. Respicit stultitiam. Olet hircum: Redolet vinum. Vox tua sonat asinum. Rusticus obolet allium. Vineta crepat mera. Scripta tua spirant Italum. Tinnit aurum. Fragras unguentum. Ad hanc formam pertinent, Torvum tueri. Titanicum obtueri, quæ figura mollior est apud Græcos, *μανικὸν βλέπειν*. id est, *insanum tueri*.

CAP. CLXI.

Tractandi re.

FAc promissa appareant. Exhibe quod toties polliceris. Talem & se, & exercitum approbavit, ut nulli præmia majora perciperent, apud Sueton, utrunque. Si fortuna obstabit, quo minus præstem quod recepit, certè hunc animum tibi probabo. Promittis amplissima, das nihil. Si munificus videri vis, repræsenta beneficium. Ita Seneca, & Suet.

CAP. CLXII.

Pœnitendi.

NOndum hujus animi me pœnitet. Me quantum hic operis fiat, pœnitet: pro, non satis facit. Capit me pristinæ benignitatis pœnitudo: pœnitentia ductus: pœnitentia tactus: Agere pœnitentiam, pro pœnitere, est apud Plinium Iuniorem. Rursus: ejus pœnitentiæ pœnitentiam ago, id est, pœnitet, quod pœnituerit. Refertur autem & ad rem, & ad personam. Nec te pœniteat istius patris. Initi matrimonii me pœnitet.

Cap. CLXIII.

Dißidii.

MAle sarta gratia nec quicquam coit, & rescinditur. Interrupta familiaritas. Mala lingua dirimit multorum amicitias, orta est inter illos simultas. Refrixit benevolentia: Amor versus in odium. Discordant. Intercessit offensa, nescio quid. Offensam, pro discordia aliquoties usurpat Sallust. Dissuenda est amicitia, non abrumpenda. Dissiliit gratia fratrum. Parum inter eos convenit. Miror non bene convenire vobis. Utrique cum altero convenit. Concordant. Concordes sumus. Oratio tua cum factis non consentit. Summo omnium consensu. *Magna inter* molles concordia. Nulla inter nos discordia. Diffident inter sese. Obortum est inter illos subitum diffidium. Digressa est à marito. Sueton. Divertit ab illo. Divortium fecit cum illo. Repudiavit uxorem. Dimisit matrimonio, id est, repudiavit: Dimisit matrimonium, pro rescidit. Renunciavit illi amicitiam, pro eo quod est, denunciavit illi inimicitiam. Diffidet cum uxore, id est, diffidium habuit. Missam fecit uxorem, pro repudiavit, dixit Sueton. Serere diffidia. Est illi offensior, pro subiratus. Suetonius. Est mihi cum illis ἄσπονδος πόλεμος, id est, *inconfœderabile bellum.*

Cap. CLXIV.

Reconciliandi

SArcire, resarcire gratiam: Reducere, reponere, restituere in gratiam. Redigam vos in gratiam. Reconcinnare pristinam amicitiam. Recollige

collige mihi illius animum. Fac ut mecum redeat in gratiam. Instaura pristinam inter nos benevolentiam. Cic. In gratiam jam cum voluptate redeamus. Idem: Pompejus à me valde contendit de reditu in gratiam, sed adhuc nihil profecit. Sallust. Sicuti regi libuerat, pax convenit.

CAP. CLXV.

Sapit, aut Contra.

POl homo num tu es sobrius? Insanit, delirat, desipit. Vesanire dixit Catul. Non est integræ mentis. Non est compos mentis: non constat animo. Laborat errore mentis. Motæ, vel commotæ mentis est. Mente lapsi, dixit Sueton. Defectus animo, mente excidit: Valet animo. Laborat ab animo. Sophocles reus actus est dementiæ. Destituit illum vis animi.

CAP. CLXVI.

Excipiendi, vel Excludendi.

NVllus istuc auderet, nisi tu solus. Nemo præter unum te. Nemo præterquam tu solus. Nullus aderat extra unam aniculam. Fortunatus sum ceteris in rebus absque una hac. M. Tull. Extra ducem paucosque præterea. Extra prædam, id est, præter prædam. Hæc forma est aliquoties apud Cic. ex imitatione Græcorum. Extra jocum, extra causam, non omnino consimiles sunt formæ. Omnium facundissimus, excepto Cicerone. Omnibus, nisi uno Cicerone, facundior. Omnium doctissimus, si unum aut alterum excipias. Nemini cedit, uno te excepto. Interdum absque nomine, Horatius: Excepto

cepto quod non simul esses, cetera lætus. Iureconsulti interdum recipere usurpant, pro excipere. Recipit sarta tecta. Vni tibi permitto, præterea nemini. Tibi quidvis apud me licet. Alioqui non ferrem, alias non ferrem, aliter non ferrem, quod postremum est apud M. Tull. in Offic. Super, pro, præter, frequenter est apud Sueton. quanquam hoc non tam excludentis est, quàm semoventis à ceteris. Super veteres amicos ac familiares, id est, ultra. Politianus: Secundum te primas tenet, id est, te excepto.

CAP. CLXVII.

Vt vis, aut contra.

Uxorum nactus sum ex animi mei sententia. Uxor mihi contigit qualem volebam. Hic venatus malè respondit votis nostris. Non successit pro votis navigatio. Nihil accidit non præter animi sententiam. Omnia secus, quàm volebam. Omnia contra, quam volebam. Fortuna non respondet optatis meis. Fac ut lubet. Fac pro tuo arbitrio. Vive tuo arbitratu. Nihil faciam nisi de consilii sententia. Faciam ut voles. Faciam pro tua voluntate omnia.

CAP. CLXVIII.

Comperta.

Homo spectatæ probitatis. Vir probatissimæ fidei. Animum in me tuum habeo multis jam argumentis exploratissimum. Compertum, perspectum, exploratum habeo, quanti me facias. Delectus est, ut industriæ vir expertæ, pro spectatæ, dixit Sueton. Periclitatos mores, pro spectatos dixit M. Tull. Comperta-

perta mihi est hominis perfidia. Deprehensa est asturia. Re compertum est; Pro certo, pro comperto dicis: Certum non habeo. Cum certum sciero, scribam ad te.

CAP. CLXIX.

Copia.

ABundat opibus, Exuberat, redundat, exundant, superfluit, & superfluens apud Senecam est. Est apud illos ingens aquarum & graminis copia. Copias, pro divitiis, dixit M. Tull. & Sueton. Multum, plurimum, satis vini. Abunde potentiæ, gloriæque, dixit Sueton. Nimium licentiæ. Nimis insidiarum, pro plus satis, dixit Cic. Affatim vini, pro multum vini. Livi. Ne cui major quam quinquaginta jugerum agri modus esset, Horat.

Hoc erat in votis, modus agri non ita magnus.

M. Tull. Frumenti summa caritate maximum numerum miseram. Idem in Philip. Maximus vini numerus fuit, per maximum optimi pondus argenti. Hircius: Magno invento numero hordei, olei, vini, fici; pauco tritici. Immensa pecuniarum vis reperta est. Sallust. Quibus mala abunde omnia erant. Rursus. Abundè libertatem rati, quia tergis abstinetur. Idem: Inopem & coopertum miseriis effecit. Idem: Hæc talia facinora impune suscepisse parum habuere, id est, non satis erat. Item: Satis habebatis animam retinere.

Cap. CLXX.

Indicta causa.

Indicta causa conjecit servos in vincula, Cic. Quosdam inauditos condemnavit, Sueton. Inauditum capite puniebat, citra causæ cognitionem damnatus est, quod Jureconsulti vocant ἐρημοδίκιον, id est, *quum altera parte absente & nullo repugnante fertur sententia.*

Cap. CLXXI.

Prosperitatis, aut contra.

Prospera valetudine. Incolumi valetudine. Incolumi fama. Secundiore fama fuit, id est, minus laboravit infamia. Secundo vento, secundo æstu, secundo amne sive flumine. Secundo rumore, dixit Tacit. Idem, adverso rumore, dixit, pro sinistro. Idem dixit, secundis numinibus, pro, faventibus diis. Idem, secunda tempestate, ac fama. Idem, secundante vento. Hic & Livius, secunda prælia dixerunt, pro feliciter gestis. Et Iunone secunda, Virg. Dextro Hercule. Secundam existimationem colligit, Suet. pro eo, quod est, bonam opinionem. Si quem numina læva sinunt. Hic tibi, si alias unquam, mens læva fuit. Reflante fortuna nihil ages. Cic. Rebus afflictis. Rebus tristibus erigendus est animus. M. T. Cecidit belle. Ita cecidit ut volebam. Hoc cecidit opportune. Valde optanti utrique nostrûm cecidit. Hoc adhuc percommodè cadit. Male cecidit: Hac non successit, Terent.

CAP.

CAP. CLXXII.

Antiquitatis.

AB orbe condito non extitit homo sceleratior. Duo post homines natos deterrima capita, Dolabella & Antonius. Consules post hominum memoriam teterrimi, atque turpissimi. Post homines natos. Nostra ætate factum dicimus, quod nobis vivis accidit. Nostra memoria, quod à majoribus visum, ab illis audire potuimus. Patrum memoria utroque est antiquius, videlicet quod sub atavis, ac tritavis gestum est. Ex omni memoria M.Tull. dixit, pro Pub.Sexto. Idem, pro Luc. Cornelio Balbo dixit, Superiore memoria, pro, superioribus seculis. Post orbem conditum. Post urbem conditam, dixit M. Tull.

CAP. CLXXIII.

Totum.

A Capite usque ad calcem: A summo capillo usque ad imum pedis. Debes in solidum, Reddes ad assem, dixit Plin.Iunior. Quod iis ad denarium solveretur, dixit Cic. pro Pub. Quintio. Bona fide reddidit depositum, vel, cum plusculo. Cum tota ærugine, dixit Iuvenal. Quantus, quantus est, nihil nisi somnium est. Hyemem inter se quam longa est, id est, totam hyemem, dixit Virgilius.

CAP. CLXXIV.

Perspicuitatis.

DIlucide expedivit, quibus oportuit. Vel cœco perspicuum est. Explanatius dicam: Dicam

cam crassiore Minerva. Enodatius explicare, M. Tull. de fin. Ibidem, Enucleate, pro explanate dicta. Dic expresse, velis an non velis. Candidus sermo pro dilucido. Græci λδυκὸν λόγον appellant apertum, & perspicuum, & λδυκότερον λέγειν pro apertius dicere. Sole meridiano clarius. Significavit verius, quam expressit. Lex hoc expresse vetuit. Declara mentem tuam. Planum facere, pro declarare, frequenter est apud Ciceronem. Oculis subjicere. Ob oculos ponere. Solidum est, pro perspicuum est. dixit M. Tull. in Verrem, actione prima. At enim illud solidum est, ut me Siculi maximè velint, alterum illud credo. Obscurum est, & luce clarius. Tuba clarius, apud Græcos.

CAP CLXXV.

Nobilitatis & contra.

Vir apprime nobilis. Minime obscuris natalibus. Homo minime novus. Homo cum primis illustris. Vir clarissimus. Vir antiquæ nobilitatis. Vir honesto apud suos loco natus. Summo loco nata. Domi splendidus. Majorum imaginibus clarus. Ex illustri stirpe progenitus. Avitis stemmatibus clarus. Homo domi nobilis, pro eo qui è claris prognatus est, frequenter est apud Ciceronem, & apud Sallust. Homo domi suæ cum primis locuples atque honestus. Hominem veteris prosapiæ ac multarum imaginum, dixit Sallust. Cic. Philargus in amplissima civitate amplissimo loco natus. Liv. Adolescentes nec tenui loco orti. Plin. Fœmina splendide nata. Obscurus. Liv. Homo loco obscuro, tenuique ortus fortuna. Humili loco, infimo loco natus. Homo novus, Sallust. M. Tull. repertitium appellat,

pellat, quod obscuris esset majoribus. Vir equestri loco. Vir senatorii generis. Vicanum, pro ignobili dixit Cic. Horat. ignotos homines dixit, pro ignobilibus.

CAP. CLXXVI.

Violentiæ.

VIx à manibus temperatum est. Res ad vim, & arma spectabant. A verbis ventum est ad verbera. Rixa in pugnam versa est. Vi geritur res. Ferro, non rationibus decertabatur. In manibus jus erat. Ad saga properatum est, frequens est apud Cic. Sagum enim vestis est militaris, quemadmodum toga pacis. Collo obtorto reduxit hominem.

CAP. CLXXVII.

Rumoris.

VUlgo fertur. Diu fuit populi fabula. Rumore vulgatum est. Constans rumor est. Fama passim jactatum est. In ore est omni populo. Erat in sermone res, dixit Cicer. pro eo quod est, Rumor erat. Vox erat una totius provinciæ. In ore & sermone omnium. M. Tullius. Male audire dicuntur, de quibus malus est rumor. Contrà, bene, de quibus bonus.

CAP. CLXXVIII.

Exempli.

MAjorum suorum vestigiis ingreditur. Vetus institutum revocavit. A prisca Reip. consuetudine non recessit. Cæsar. Agere ad præscriptum. Vetus exemplum est, sive veteris exempli

res

res est, fallere amicum. More hominum fecit : sibi, quàm amico maluit consulere, Novo more, pro nullo majorum exemplo, frequens est apud Cicer. Exemplum subjicimus his fermè modis per Ut, & Velut: Simile gaudet simili, ut sus sue: velut puer puero. Quod genus, pro eo quod Græci dicunt οἷον; verbi causa, Verbi gratia, Exempli causa, apud M. Tull.

CAP. CLXXIX.

Internecionis.

FUnditus periit. Radicitus extinctus est. Cupiditas radicitus extrahenda est. A stirpe subversa est Resp. A stirpe interiit, dixit Sallust. Pristinæ disciplinæ ne vestigium quidem ullum superest. Græci πανολεθρίαν vocant. Exstirpari & funditus tolli, dixit M. T. de Fato.

CAP. CLXXX.

Atrocitatis.

ATrox injuria. Indignum facinus. Infandum, apud poëtas. Nefarium scelus. Gravis contumelia. Non ferenda superbia. Intolerandam ferociam, dixit M. Tull. contra Rull. Factum non una cruce dignum. Facinus culeo dignum. Noxa capitalis : Crimen inexpiabile. Piaculare facinus.

CAP. CLXXXI.

Rigoris.

AD vivum exigere. Summo jure mecum agitur. Rigidè, severe, præcise, quod Græci dicunt ἀποτόμως, mecum agitis. Inique, duris condi-

conditionibus, aut legibus mecum agitur etiamsi mecum agas obsignatis tabulis. Pergitis ne vos tanquam ex syngrapha agere cum populo? dixit M.Tull. pro L.Muræna. Ibidem dixit, austerè & Stoïce agere. Itidem, dici potest Scythice agere, qui agit incivilius.

CAP. CLXXXII.

Asscribendi, & imputandi.

Assignamus, asscribimus, attribuimus, frequenter in malam partem, nonnunquam in bonam. M.Tull. ad Attic. Si perturbatior est, tibi assignato. Idem in Bruto. Hæc si minus apta videntur huic sermoni, Brute, Attico assigna. Flens petiit, ne unius amentiam civitati assignaret. M.Tull. in Bruto. Peto à te, ut id non modò negligentiæ meæ, sed ne occupationi quidem tribuas. Idem. Omnes id Verri tunc attribuebant. Item, Ut aliis caussam calamitatis attribueret. Si quid mali acciderit, tuæ socordiæ imputato. Quod vivo, tuæ clementiæ acceptum fero; sive acceptum refero: hoc est, debere me fateor. Scævola in Pandectis: Creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent. Hactenus in malam partem. Si quid feliciter evenit, non fortunæ, sed Deo asscribendum est, assignandum est, tribuendum est, attribuendum est, acceptum ferre oportet, imputandum est. Hæc in bonam partem. His finitima sunt, vendico, assero, arrogo: Totius negotii laudem sibi vendicat, sibi asserit, sibi usurpat. Illa priora sunt sumpta à codicillis rationum, in quibus notatur quid quis debeat, aut cui quid persolvendum sit. Hæc posteriora ab actione juris, qua quis sibi jus personæ aut rei defendit legibus. Item illa: Totum me tibi debeo,

beo. Quod spiro, & valeo, tui muneris est. Si quid habeo, id totum tuæ munificentiæ est. Si quid in me boni est, abs te venit, abs te profectum est, abs te fluxit.

CAP. CLXXXIII.

Addictionis.

GVlæ deditus, voluptati addictus, hoc ab auctione conflatum est. Ventris mancipium: servit lucro. Horat. Inservit honori. In hoc totus incumbit. Assidet literis. Affixus est poëticæ, M.T. Et ad genus id quod quisque vestrum in dicendo probaret, adhærescerent. hoc est, affigerent sese. Devotus, in bonam partem, dixit: Iuvenalis.

Quod ni tibi deditus essem,
Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret.

Terent. Animum ad scribendum appulit. Idem: Vt animum ad aliquod studium adjungant. Idem: Adjecit animum ad virginem. Dedit se ad leges, dixit M.T. Me totum, meaque omnia tibi dico, dedico, consecroque.

CAP. CLXXXIV.

Facultatis.

TErent. Tibi in manu est ne fiat: Sallust. Verum id frustra, an ob rem faciam, in manu vestra est, Quirites. Id in te situm est: Isthuc non meæ facultatis. Virg. Non opis est nostræ. Nos pro nostris opibus extruimus mœnia. Non est in potestate mea. In potestate, & in potestatem habere, dixit Sallust. Si in mea potestate esset. Filius nondum emancipatus in patris est potestate. Penes te jus est vitæ, ac necis. Non

Non est mearum virium. Meis auspiciis, meis copiis, meo Marte confectum est hoc negotium. Sallust. novè dixit: Quibus in otio, vel molliter, vel magnifice vivere copia erat. Idem dixit, in manibus. Cicer. pro mea parte adjuvi, pro mea parte virili, pro viribus, pro mea virili. Sallust. pro parte virili, absque pronomine: In hunc numerum conferri possunt & illa: Impetravit commeatum: Facta est illi dicendi potestas. Sallust. Post ubi fide publica dicere jussus: Idem, Si fides publica data esset. Idem, Eumque interposita publica fide, Romam perduceret. Magnatibus quicquid libet, licet. Vtinam per fortunas liceret, pro tuis in me beneficiis gratiam reponere. Vtinam tam adesset facultas, quam adest prompta voluntas tibi gratificandi.

CAP. CLXXXV.

Iurandi.

PEr caput hoc juro. Sancte dejerat. At sunt qui nihil vereantur conceptis verbis pejerare. In verba jurabas mea. Horat. Non ego per fidem dixi sacramentum; id est, non juravi mala fide. Sacramenta militaria. Non verear vel Jovem lapidem jurare. Sic me Deus bene amet. Sic mihi propitius sit Christus, ut ego te salvum cupio. M. Tull. Sollicitat, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo. Idem: ne sim salvus, si aliter scribo, ac sentio. Idem: ne vivam, si scio. Idem: Moriar, si quisquam me tenet, præter te. Idem: Male mihi sit, si unquam quicquam tam enitar. Horatius: Dispeream, ni optimum erat. Abjuratus rapinas, dixit Virgil. Sallust. Fidem prodiderat, creditum abjuraverat. Terent.

Iusju-

Iusjurandum dabitur. Apud Iureconsultos defers jus jurandum, qui parti adversæ cedit jurandi facultatem: Refert, qui oblatum transfert in offerentem. Huic citius credam injurato, quàm tibi jurato.

CAP. CLXXXVI.

Dictandi.

PRætor dictat jusjurandum. facile ero facundus, si tu dicenda dictaveris. Plaut. præi verbis quod vis, hoc est, præconcipe verba, quibus me velis uti. Levi. Agedum pontifex, præi verba, quibus me pro legionibus devoveam. Idem. Id votum in hæc verba præeunte P. Licinio pontifice maximo, consul nuncupavit. Idem, pro præire, dixit, præfari. Sunt qui M. Fabio pontifice maximo præfante carmen, devovisse se eos pro patria, Quiritibusque Romanis tradant. M. Tull. ut vobis voce præirent, id est vobis præscriberent, quid essetis pronunciaturi. Præscribere modum, præscribere finem. Cæsar. Non ad alienum præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare.

CAP. CLXXXVII.

Tempestive, &c.

OPportune advenis. Fac adsis in tempore. Fac adsis tempori. Vigilet oportet, qui tempori vult sua conficere negotia. In ipso articulo supervenit. M. Tull. Satis erat diei, ut Puteolos excurrere possem, & ad tempus redire. Idem: Aderis autem ad tempus. Matura reditum. Fac curentur ista mature. Plaut. Per tempus hic venit miles: Idem: Non potuisti per tempus.

tempus magis advenire. Fac adeas hominem in tempore. Tempestivis conviviis delectantur & philosophi. Horatius: Tempestiva viro. Tempestivius ista dixeris à cœna. Nihil suave, quod est intempestivum. Intempesta nox dicitur, media, quod non sit opportuna, ad aliquid agendum. Commodum supervenit Chremes. Incommodo me revocavit senex. Suo quidque tempore agendum est. Horat. Pleraque differat, & in præsens tempus omittat, id est, in suum, & congruum tempus. Siquidem hæc dictio *Præsens*, ad omne tempus pertinet. Laudatus est ab Augusto Cato, quod præsentem Reipubl. statum noluerit immutari, hoc est, eum statum, qui erat vivo Catone.

CAP. CLXXXVIII.

Ante tempus.

VIrg. Sed cadet ante diem. Præmatura morte extinctus est. Ante tempus sapit. Persi. Et rerum prudentia velox. Ante pilos venit. Præpropere duxit uxorem. Nondum matura nuptiis, elocata est. Livi. Abi hinc cum tuo præpropero amore. Illud præcox ingeniorum genus non temerè pervenit ad frugem. Præcocia mala pluris emuntur. Accelerata consilia, raro sunt felicia. Festinata consilia, raro prospere cadunt. Præcipitata consilia vix unquam felicem exitum sortiuntur. Ovid. Et adhuc tua messis in herba est.

CAP.

CAP. CLXXXIX.

Post tempus.

SEro sapiunt Phryges. Sera est nunc consultatio. Sero est, mortuo adhibere medicinam. Nulla ætas ad discendum sera est. Sera est in fundo parsimonia. Adveni. & post tempus. Seram rosam, pro serotina, dixit Horat. Serotini fructus sunt, qui post tempus solitum proveniunt. Post festum, ut ajunt, advenitis.

CAP. CXC.

Celeritas.

MOx te revisam. Brevi te revisam. Propediem te revisam. Primo quoque tempore conveniam hominem. Puncto temporis fortuna versa est. Momento temporis corruunt omnia Virg.

Extemplo Ænea solvuntur frigore membra.

Sallust. De improviso. Virgil. Ante exspectatum. Dicto citius tumida æquora placat. simul cum dicto manus affert homini. Actutum se domum contulerunt. Hæc locutus, è vestigio se domum recepit. Protinus illico, continuo, statim. In ipso statim vitæ limine extinctus est. Confestim se in pedes conjecit. Simul atque hæc dixerat, repente abiit. Simul ut accepit nummos, aufugit. Martial. Vix dum dictum erat, illa dedit, quàm maturissime, sive maturrime; pro quamprimum, quàm ocyssime dixit Sallust. Tacitus: Incisis venis mortem approperat, id est, accelerat. Nec mora, manum injicit homini. Omnium

nium exspectationem celeritate vicisti: Huc fac quamprimum recurras. Volâsse dices. Vbi me his negotiis extricâro, nihil cunctatus ad vos advolabo.

Ad hanc formam redigi possunt Anticipandi verba, quorum aliquot alibi recensuimus. Prævenire, antevertere, prævertere, sive præverti. Terent. Hæc dies illi antecessit. Occupare. Horat. Cum affectaretur nunquid vis; occupo. Idem: Fortiter occupa portum. Antevenire, Sallust. Sed ea omnia luxu antecapere, id est, præveniebat famem, & sitim. Idem: Ac priusquam legiones scriberentur, multa antecapere quæ in bello usui forent. Idem: Consul optimum factu ratus, noctem quæ instabat, antecapere. Maturandi verbum, frequenter habet celeritatis significationem, Virg. Maturare fugam. Sallust. Nisi maturâsset pro cura signum sociis dare. Terent. At maturè. Maturitas, & maturus non iisdem usurpantur.

CAP. CXCI.

Spacium loci exiguum.

PLaut. Si ex isto loco digitum transversum, aut unguem latum excesseris. Pedem ubi ponat, non habet. Palmum non habet. Pollicem latum agri non habet. Cave dignum latum ab hoc discesseris loco. Pedem latum nunquam à tuis præscriptis digrediar. Culmum latum nunquam recedit ab Epicuro. Pilum latum non recedit à pristinis moribus.

CAP.

CAP. CXCII.

Spatium magnum Loci, aut Temporis.

PLaut. Longe usque à campis ultimis. Cicer. Vsque à mari supero, Romam proficisci. Terent. Ex Æthiopia est usque hæc. Vsque à pedibus ad summum capillum. Plaut. Vsque ex unguiculis. Quod augures omnes usque à Romulo decreverunt. Sallust. Omnia, quâ visus erat, constrata telis, armis, cadaveribus. Quà visus erat, dixit, pro eo quod erat, quam procul undique patebat prospectus. Virg. Vsque à proavis vetus ordinis ætas. nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo.

CAP. CXCIII.

Metuendi.

MEtuo ne quod vis non liceat per patrem. Timeo ne mihi succenseat. Nullus metus est, ne tibi quisquam det verba. Nihil periculi est, ne regno excutiaris. Ter. Metuo ut substet hospes, id est, ne non substet. Idem: *Firmæ vereor ut hæ sint nuptiæ.* Horat. *O puer ut sis vitalis metuo.* M. Tull. Omnes labores te excipere video, timeo ut sustineas. Idem. Accepi à te literas, quibus vereri videris, ut epistolas illas acceperim. Sollicitus sum, ut tantum laborem possis sustinere.

CAP. CXCIV.

Apitudinis, & contra.

ELoquentiæ caput est, apte dicere. Neque enim diserte dicitur, quod inepte dicitur. Nil ad eam rem dici potuit accommodatius. Delige uxorem tuis accommodam moribus. Splendide

dide dixit magis, quam appoſite. Nihil afferri poterat appoſitius. Elegans jocus, ſed parum in loco dictus. Tua inſtitutio non quadrat ad hujus ingenium. Mulieri mulier magis convenit, magis congruit. Hic militiæ natus eſt. Hic ad hujus mores factus, ſculptuſque eſt. Magnifica loqueris, ſed nihil ad Bacchum, ut ajunt, ſed ἀπροσδιόνυσα, ſed οὐδὲν πρὸς ἔπος, *id eſt, nihil ad Bacchum pertinentia, nihil ad verſum.* Iſta ſarcina non ſedet humeris tuis. Hæc inter ſe non cohærent. Iſthuc ingenioſè interſeruiſti verius, quàm concinnè. Non ſibi conſtat tua oratio. Non conſonat vita doctrinæ. Non concordant facta cum dictis. Multa dixit extra cauſam, nihil ad rem pertinentia. Quid cani cum balneo? Iſtuc præclare quidem dictum, ſed alieno loco. Alieno tempore ſementem facis, Terent. Alieniore ætate poſt faceret tamen. Ne bovi clitellas. Feli crocoton addidiſti. In lente unguentum. Non facit ad luctum cithara.

CAP. CXCV.

Moriendi.

MOrtem obiit. Vita defunctus eſt. Vixit. In vivis eſſe deſiit. Exceſſit è vivis. Exceſſit, abſolutè ut, deceſſit. Satius eſt millies mortem oppetere, quàm turpitudinem admittere. Cicer. Mihi ipſi fuit mors æquo animo oppetenda. Obiit ſupremum vitæ diem. Diem obiit. Cicer. Obiit. Vitam morte commutavit. Conceſſit in fata, conceſſit vita, frequens apud Tacit. Mortalitatem explevit, apud eundem. Item: Supremum diem explevit. Animam reddidit.

 Spiri-

Spiritum finiebat. Spirare desiit. Liv. & Cicer. Efflavit animam. Cicer. Cujus in complexu libenter extremum vitæ spiritum ediderim. Exspiravit, Cicer. Antequam ex hac vita migro, emigro, demigro: Idem, exire de vita. Terent. E medio excessit. Emori malim. E vita discessit inediâ. Tacit. Mortem occubuit. Et occubuit, absolute, Suetonius dixit. Voluntariam occubuit necem. Virg. Seu certæ occumbere morti. Vivis exemptus est. Inter vivos agere desiit. Agere animam dicitur, qui jam moritur, Deo naturæque concessit. Sallust. Ubi anima naturæ cessit, demtis obtrectatoribus, ipsa se virtus magis magisque extollit. Idem: Pater, uti necesse erat naturæ concessit. Vitæ peregit fabulam: Letho datus est. Luce orbatus est: Vita orbatus est: Lumine cassus, Poëticum. Mortuus, absolutè dicitur. Demortuus, qui morte sua locum aut munus reliquit vacuum: in quod qui substituitur, in demortui locum succedere dicitur. Excessus, pro morte apud idoneos auctores invenitur. Item exitus, frequens apud Tacit. Exitu demum Neronis, positis odiis in medium consulere. Idem: Laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Quanquam exire è vita fere dicuntur, qui spontaneam obeunt mortem: & exitus eorum, qui sponte decedunt è vita. Quod peculiare est etiam oppetere mortem. Finem, pro excessu, dixit Tacitus. Comperto fine Augusti.

CAP. CXCVI.

Mortis spontanea.

Sic. è vita tamquam è theatro exeamus. Impatiens malorum, mortem sibi conscivit, necem sibi conscivit. Inedia vitam finiit. Veneno sumpto,

ſumpto, mortem accerſivit. Inciſis venis, mortem approperat. Ita Tacitus. Deſperatis rebus, decrevit ſibi afferre manus. Idem. Vim ſuæ vitæ attulit. Idem frequenter dicit, mortem ſumere, pro mortem ſibi conſciſcere. Haud creditus ſufficere ad conſtautiam ſumendæ mortis. Morte ſpontanea vitam abrupit. Intercluſo ſpiritu mortem invenit. Suſpendio quæſita mors eſt.

CAP. CXCVII.

Mortis adacta.

OCcidit, interfecit, peremit, necavit, exſtinxit, jure cæſus eſt, neci dedit, Virg. Dede neci. Vitam & Cantharides eripere poſſunt. Terent. Animam ſeni exſtinguerem. Vita privavit. Vita, ſeu luce orbavit. Nero Senecæ denunciavit ultimam neceſſitatem. Ad necem adegit.

CAP. CXCVIII.

Propoſiti.

JUvenal. Si te propoſiti nondum pudet. Erat animus, erat in animo. Propoſueram, ſtatueram, decreveram, conſtitueram urbem relinquere. Si ſtat ſententia, literis te addicere. Non eſt ſententia, fruſtra niti. Non fuit conſilium, ſocordia, atque deſidia bonum otium conterere. Non ſum hujus animi, ut inanem operam velim ſumere. Non eſt conſilii. Non eſt ratio. Viſum erat ad vos remigrare. Habebam in animo. Sic apud animum meum ſtatuo, Salluſt.

CAP. CCXIX.

Periculi imminentis.

NOn sentis quid tibi malorum impendeat, quanta immineat calamitas, quanta instet tempestas. Non ea procul abest. Iam urget ac premit. In foribus adest ultio. Sallust. Dux hostium cum exercitu supra caput est. Sic aliquoties & Liv. Nihil malorum non intentabatur. Virg. Præsentemque intentant omnia mortem. Hæc procemia nobis dira minitantur. In propinquo est discrimen. Non sentis quæ te circumstent pericula, quæ malorum procella te circumvallet. Quis te maneat exitus. Quàm tenui discrimine absis ab exitu. Vicinius malum est, quàm credis. Propior es periculo, quàm suspicaris. Sallust. Quousque cunctando Remp. intutam patiemini? Intutam, dixit, pro periculo obnoxiam. Idem, eo Respub. in extremo sita est. Rursus: Ubi intelligit omnes fortunas suas in extremo sitas. Et, gnati vita in dubium veniet, dubiis rebus consilium adhibendum est. Naso.

Omnia sunt hominum tenui pendentia filo.

Horat. Et incedis per ignes suppositos cineri doloso. Periculosæ plenum opus aleæ.

CAP. CC.

Facile, Difficile.

DIctu quàm factu facilius. Nihil facilius, facile est, perfacile est, proclive est, in proclivi est. Nihil est negotii. Nullo negotio rem conficies. Sallust. Denique omnes Romani usque ad nostrûm memoriam sic habuere, alia omnia

omnia virtuti suæ prona esse. Idem: Et profectò diis juvantibus omnia matura sunt. Id cuivis promtum est. Hoc mihi in promptu non est. Sallust. Si hoc itinere uti decreveritis, cetera in promtu erunt. In procinctu habere. Ad manum esse. Difficile est. Perdifficile est. Rem arduam moliris.

CAP. CCI.

Prætextus.

VIrg. Hoc prætexit nomine culpam. Hoc colore tegit culpam. Obtentu pietatis, rem impiam moliebatur. Specioso titulo molitur facinus omnium turpissimum. Plausibili titulo. Religionis fuco sese venditant. Amici specie gessit inimicum. Sallust. Quicunque Rempub. agitavere honestis nominibus. Idem. Sed hæ res mirè sunt vitiis obtentui, id est, his prætexuntur vitia. Magni nominis umbra se tuentur.

CAP. CCII.

Temeritatis.

NIhil habet pensi. Inconsultis consiliis agit omnia. Pro sua libidine rem gerit. Audacia illi pro sapientia, in consilio est. Æqui atque iniqui nulla ratio est. Quid deceat, quid non, sursque deque habet: Sallust. Quæ etiam mediocres viros spe prædæ transversos agit. Idem: Quos privata amicitia Iugurthæ parum cognita transversos agit. Impetu fertur magis, quàm judicio ducitur. Nihil habet pensi, quid, in quem, dicat.

CAP. CCIII.

Exequiarum.

EXequias inire. Curare funus. Parentare, Parentalia peregimus Sallust. Postquam illi more regio justa magnificè fecerunt.

CAP. CCIV.

Consuetudinis, aut contrà.

INsuevit fallere. Assuevit mentiri. Consueta relinquere durum est. Optimis assuescendum. Armis, belloque desueti. Ad ista jampridem occalluit animus. Longo usu callum duxi. Terent. Quid tu Athenas insolens? Insolens injuriarum, dixit Sallust. Idem: Interdum timidos insolentia itineris levare manu. Nihil novi facit. Isthuc insolens facis. Isthuc tuo more facis. Isthuc tibi solenne est. Moris est. In usu est. In usu esse desiit. Tac. Ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret. Idem: Græci amictus jam exoleverant. Liv. Res aut novæ, aut vetustate exemplorum memoriæ jam oxoletæ. Ista jam in desuetudinem abiêre.

CAP. CCV.

Tarditatis.

TArdat, quod Græci χρονίζει. Tardus corpore sed ingenio tardior. Lentus abes. Festina lente. Age pedetentim, paulatim, sensim infunde. Cunctari, bellum ducere. Sallust. Quem ubi cunctari accedit, & dubium belli, atque pacis rationes trahere. Idem Ptolemæus pretio ad dies bellum prolatans. Tacit. Diem ex die prolatabant. Liv. Cum is diem de die differret. Cæsar. Diem ex die ducere. Cic. Procrastinare. Comperendinare.

CAP.

CAP. CCVI.

Non ultrà.

INtra convitia rixa constitit. Citra sanguinem pugnatum est. Perbenignus est, sed non ultra promissa. Idem efficit dictio, Tenus, cui veteres liberius, quàm nos addiderunt nomen nunc auferendi nunc gignendi casu. Crurum tenus, dixit Virg. Tacit. Non patruum saltem porta tenus obvium. Idem : modo pectore, modo ore tenus extantes. Idem: Usurpatas nomine tenus urbium expugnatas dictitant. Idem : Janua , ac limine tenus domum claudit. Idem in vita Agricolæ: Vnum addiderim nusquam latius, dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec littore accrescere, aut resorberi. Sentit mare transire littora. Liv. In quos jecit magis hoc consul verbo tenus, quàm ut re insimularet. Idem dixit, vulneribus tenus: Aurium tenus , dixit Fabius. Quintus Curt. Pauci hostium tenus exacti penetravere usque ad portum. Apuleius, Pallio tenus Philosophos imitatur.

FINIS PRIMI LIBRI.

DE RERUM COPIA COMMENTARIUS SECUNDUS,

Et mox de prima locupletandi ratione.

POsteaquam de verborum Copia, quæ veniebant in mentem, qua potuimus brevitate, diximus, reliquum est, ut simili compendio de rerum Copia perstringamus. Atque ut hanc operis partem exordiamur ab iis, quæ superiori generi sunt quàm maximè finitima: prima locupletandæ sententiæ ratio videtur, si quod summatim, ac generatim dici poterat, id latius explicetur, atque in parteis diducatur. Quod quidem perinde est, ac si quis primum mercem per transennam, aut peristromata convoluta ostendat, deinde eadem evolvat aperiatque, ac totam oculis exponat. Hujus rationis id erit exemplum.

REM UNIVERSAM LUXU perdidit.

Eam sententiam in summa comprehensam quasi convolutam, hunc ad modum licebit evolvere: Si plurimas possessionum formas enumeremus, sique varias perdendæ rei vias explicaverimus. Quidquid vel matris, vel patris nomine hæreditate obvenerat: quicquid aliorum affinium morte advenerat: quicquid ex uxoris dote, quæ quidem neutiquam erat vulgaris, accesserat:

rat: quicquid ex legatis accreverat (accreverat autem permultum) quicquid ex principis acceperat liberalitate: quicquid peculii castrensis conflaverat; pecuniam omnem, vasa, vestes, fundos, agros, unà cum ipsis & villis, & pecoribus. Breviter, rem omnem seu mobilem, seu soli. Denique familiam etiam ipsam, fœdissimis scortorum amoribus, quotidianis commessationibus, sumptuosis obsonationibus, nocturnis perpotationibus, popinis, cupediis, unguentiis, alea, lusibus, paucis diebus ita absumsit, abligurivit, absorbuit, ut ne teruncium quidem sibi reliquum fecerit. Hic duo illa verba, Rem universam, & luxu perdidit: suis partibus explicantur. Adjiciemus & alterum.

CYCLOPÆDIAM ABSOLVIT.

In genere dictum est. Id ita poteris explicare, si singulas disciplinas, omnem doctrinæ speciem, singulatim recenseas. Nullum omnino doctrinæ genus est: in quo non sit exquisitè versatus: Nulla disciplina, quam ille non ad unguem perdidicerit, & ita perdidicerit, ut in una quali-bet sola laborâsse videatur. Adeo mire poëtarum omnium omnes fabulas tenet. Adeo Rhetorum flosculis abundat. Adeo Grammaticorum laboriosos canones excussit. Dialecticorum argutias callet. Physices arcana pervestigavit. Ultra mundanæ sapientiæ ardua superavit. Theologorum abdita penetravit. Mathematicas apodixes perceptas habet. Sic astrorum motus, sic numerorum rationes, sic terrarum dimensiones, urbium, montium, fontium situs, nomina; intervalla: sic vocum concentus atque discrimina callet: Adeo quic-

quid est historiarum tum veterum, tum recentium meminit. Quicquid bonorum auctorum, quicquid vel antiquitatis, vel novitatis, id omne tenet. Adde his parem Græcanicæ, ac Latinæ literaturæ linguæque peritiam, denique quicquid unquam eruditionis ab egregiis auctoribus repertum ac traditum fuit, id universum unus *hic* absolutè perceptum cognitumque habet, ac meminit,

ITEM.

Omnibus naturæ fortunæque dotibus præditus.

Hoc si cui libeat explicare, commemorabit singula corporis commoda: deinde singulas ingenii, atque animi dotes: postremo genus, opes, patriam, successus, & quicquid à fortuna solet obvenire. Rursum, Tertium exemplum erit Hippias omniscius. Hoc si quis velit dilatare, referat licebit omnia illa, quæ in ejus viri descriptione recenset Apuleius in Floridis, non sine varia verborum copia.

Extat hujus rationis exemplum aptissimum, apud Lucianum in Harmonide. Etenim cum potuisset summatim dicere, *τὴν αὐλητικὴν ὅλην ἐκμεμάθηκα, id est, universam artem tibi is ludendi perdidici*; maluit explicatis partibus copiam ostentare ad hunc modum.

Ἐδιδάξω μὲ ἤδη ἁρμόσασθαι τὸν αὐλὸν ἐς τὸ ἀκριβὲς, καὶ ἐμπνεῖν ἐς τὴν γλωσσίδα λεπτόν τε καὶ ἐμμελὲς, καὶ ὑποβάλλειν τοὺς δακτύλους ἐλαφρῶς ὑπὸ πυκνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ἐν ῥυθμῷ, καὶ σύμφωνα εἶναι τὰ μέλη. πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τῆς ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον,

ἴδιον, τῆς Φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίου τὸ βακχικόν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρὸν, ταῦτα μὲν οὖν πάντα ἐκμεμάθηκα παρά σου. Quæ tametsi vix possunt reddi Latinè, tamen ob Græcanici sermonis ignaros vertam ut potero. Docuisti me jam exacte adaptare tibiam, atque in ejus lingulam inspirare tenue quiddam ac modulatum, tum commodo, facilique contactu submittere digitos in crebra sublatione ac demissione vocis, adhæc ad numerum ingredi, & ut modi congruant ad chorum, præterea quod cuique harmoniæ generi proprium est observare Phrygiæ divinum impetum, Lydiæ Bacchicum furorem, Doricæ gravitatem ac modestiam, Ionicæ jucunditatem. Quod si in proximo exemplo placuisset in singulis disciplinis facere, quod hic Lucianus fecit in una Musicæ parte, vides quanta sermonis copia fuerit futura.

In his non abs re crediderim illud admonere, simul & in initio proponi summam rerum, & eandem alia sermonis specie repeti, & ita redeundum ad genus, quasi singulis enumerandis jam sis defatigatus, etiamsi nihil erit præteritum. Præterea cavendum, ne partium ordinem confundamus tumultuaria verborum congerie, sursum ac deorsum miscentes omnia, ne molestam vocum turbam nulla conditam gratia conglomeremus: sed vel ordine scito, vel apta distributione vel eleganti descriptione legentis, aut audientis tædium excludamus. Ad hanc formam pertinet & illud, quoties totum, quod non formis, sed partibus constat, in eas diducitur, ut: Hic totus monstrum est, hoc pacto dilatabitur: Si prius hominem in corpus atque animum partiaris, deinde singulas corporis partes, singulas item animi par-

mi partes attingas : Si animo & corpore monstrum est: quacunque vel animi vel corporis parte contempleris, monstrum reperies: Caput tremulum, oculos caninos, os draconis, vultum furiæ, ventrem ab domine distentum, manus ad rapinam incurvas, pedes intortos; totam denique corporis figuram inspice, quid aliud quàm monstrum præ se ferunt ? linguam & vocem illam beluinam observa, portentum dices, ingenium excute, prodigium invenies, mores expende, vitam scrutare, omnia monstrosa comperies, & ne singula persequar, quantus quantus est, nihil nisi monstrum est. Hic si quis velit in singulis velut depingendis immorari, satis apparet, quantum ubertatis sit accessurum orationi. Item aliud exemplum.

TOTUS COMMADUIT.

A summo capillo ad imum usque calcaneum pluvia commaduit : Caput, humeri, pectus, venter, tibiæ, totum denique corpus pluvia distillabat. Minutius quidem illud, haud tamen indignum quod admoneatur, ad hanc formam referri posse, quoties de specie loquentes, genus adjungimus, id quod ferè fit amplificandi gratia. Quum omnis eruditio plurimum affert & ornamenti, & adjumenti mortalibus, tum præcipue philosophia. Item omni quidem ætati fœda est libido, verum senectuti multo fœdissima. Item: Cum omnibus in rebus plurimum habet momenti prudentia tum præcipue in bellis. Simplex enim erat prudentiam in bellis plurimum habere momenti : Hujus generis est illud Cic. in Orat. pro domo sua, ad Pontifices : cum multa divinitus, Pontifices, à majoribus nostris inventa atque

instituta

instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quod vos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ Reip. præesse voluerunt. Quanquam quid attinebat unum hoc referre, cum hujus formæ exempla nusquam non sint obvia.

SECUNDA VARIANDI *Ratio.*

Huic admodum affinis est secunda variandi ratio: quoties non contenti semel exitum rei proponere, ex quo reliqua quæ præcesserunt, per se queant intelligi, singulatim ea quoque commemoramus, per quæ ad eum exitum perventum est. Hujus præceptionis hoc erit exemplum: Cicero Catilinæ conatus oppressit. Id ita locupletabis: Catilinæ nefarios conatus per juvenes perditissimos, totius Romanæ civitatis exitium atque internecionem molientes. M.T. Cic. consul, sua sagacitate statim odoratus est: singulari vigilantia pervestigavit: summa prudentia deprehendit: miro in Rempublicam studio prodidit: incredibili eloquentia convicit: gravissima autoritate repressit: armis exstinxit: magna felicitate sustulit.

Item aliud: Ex ea virgine filium sustulit: hac ratione dilates licebit: Eam virginem quod esset singulari forma, misere deperibat. Deinde amoris impatiens, simplici puellæ animum promissis sollicitavit: muneribus corrupit: blanditiis deliniit, officiis in mutuum amorem pellexit: improbitate vicit: denique consuetudinem cum ea habuit, ac devirginavit: aliquanto post tempore uterus virginis cœpit tumescere, fœtu videlicet concepto: Demum exactis novem mensibus parturiit, ac puerum peperit.

Item,

Item, aliud exemplum: Vrbem cepit: Ita poterit ampliari: Principiò feciales rem repetitum missi, qui pacis etiam conditiones offerrent: Quas cum oppidani non acciperent, copias undique comparat: machinarum maximam vim comportat, admovet exercitum unà cum machinis ad urbis mœnia. Illi contra è muris acriter hostem repellunt: tandem hic superior in congressu, conscensis mœnibus urbem invadit, ac rerum potitur.

TERTIA RATIO.

Ab hac rursum non ita vehementer abhorret tertia locupletandi sermonis ratio, quoties rem non nudam exponimus, sed altius etiam caussas repetimus, à quibus initiis sit profecta: veluti si cui non satis sit dixisse, bellum intercessisse Gallis cum Neapolitanis, verum etiam addat, quæ fuerint simultatis caussæ, quis instigator, quæ suscipiendi belli occasio, quæ vincendi spes, quæ utrisque fiducia. Hoc præceptum ut est dilucidius, quàm ut egeat præceptione, ita difficile sit exemplum nisi plurimis verbis proponere. Quare superledebimus, & lectorem ad Salustium ac Livium relegabimus.

QVARTA RATIO.

Nec admodum discrepat ab his quarta locupletandi ratio. Quoties non simpliciter proponimus negotium, sed enumeramus etiam illa, quæ negotium comitantur, vel consequuntur? Quod genus sit: Bellum tibi acceptum feremus. Hoc pacto poteris dilatare rem. Exhaustum in barbaros milites ærarium, fractam laboribus juventutem, proculcatas segetes, abacta pecora, incensos passim vicos, ac villas, desertos agros,

eversa.

eversa mœnia, compilatas domos, direpta fana, tot orbos senes, tot orphanos liberos, tot viduas matronas, tot virgines indignè constupratas, tot adolescentium licentia depravatos mores, tantum funerum, tantum luctus tantum lachrymarum: præterea exstinctas artes, oppressas leges, obliteratam religionem, confusa divina, humanaque omnia, corruptam civitatis disciplinam; Vniversum, inquam, hoc malorum agmen, quod ex bello nascitur, tibi uni feremus acceptum, siquidem belli fueris autor.

QVINTA RATIO.

Quinta locupletandi ratio videtur potissimum ad ἐνέργειαν, quam Evidentiam vertunt, pertinere. Ea utemur, quoties vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratia, rem non simpliciter exponemus, sed ceu coloribus expressam, in tabula spectandam proponemus, ut nos depinxisse, non narrasse, lector spectasse, non legisse videatur. Id ita præstare poterimus, si prius ipsi totam rei naturam omnesque circumstantias, ac veluti faciem, animo lustremus. Deinde ita verbis, ac figuris idoneis effingamus, ut quàm maximè fiat evidens perspicuaque lectori. Hac virtute præcellunt cum omnes Poëtæ, tùm præcipue Homerus, quemadmodum suis indicabimus locis. Constat autem præcipue descriptione rerum, temporum, locorum, personarum.

Descriptio Rei.

Rei descriptione locupletabimus orationem, cum id quod fit, aut factum est, non summatim, aut tenuiter exponemus: sed omnibus fucatum coloribus, ob oculos ponemus, ut auditorem sive lectorem jam extra se positum, velut in theatrum,

trum, avocet. Hanc ab effingenda rerum imagine Græci ὑποτύπωσιν vocant. Etiam hoc vocabulum commune est, quoties aliquid oculis subjicitur. Veluti si quis expugnatam civitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunque talis fortuna recipit; *utar* enim Quintiliani verbis: At si aperias *hæc*, quæ verbo uno inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium feminarumque ploratus, male usque in illum diem servati fato senes: tum illa profanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentiumque discursus, & ante suum quisquis prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater: & sicubi majus lucrum est, pugna inter victores. Licet enim hæc omnia complectatur eversio, minus est tamen totum dicere, quàm omnia. Hactenus Fabius. Idem hujus evidentiæ citat exemplum hoc ex Cælio in Antonium. Namque ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis præcordiis stertentem, ructuosos spiritus geminare, præclarasque contubernales ab omnibus spondis transversas incubare, & reliquas circumjacere passim, quæ tamen exanimatæ terrore, hostium adventu percepto excitare Antonium conabantur. Nomen inclamabant frustra, cervicibus tollebant, blandius alia ad aurem invocabant, vehementius etiam nonnulla feriebant. Quarum cum omnium vocem tactumque noscitaret, proximæ cujusque collum amplexu petebat nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat, sed semi sommo sopore inter manus centurionum,

num, concubinarumque jactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi, nec vehementius exprobrari, nec manifestius ostendi potest. Refert idem descriptionem convivii luxuriosi. Videbar, inquit, videre alios intrantes, alios verò exeuntes, quosdam ex vino vacillantes, quosdam hesterna potatione oscitantes. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis & spinis cooperta piscium. Sed hujusmodi exemplorum nusquam non magna copia, præsertim apud poëtas, ut dictum est, & apud historicos Poëtis proximos. Præcipuè verò narrationes nunciorum in tragœdiis, quoniam vice spectaculi subjiciuntur, dum ea referunt, quæ repræsentari in theatro aut non possunt, aut non convenit. hac virtute insigniter abundant. Veluti cum in Euripidis Hecuba Talthybius narrat Hecubæ, quomodo sit occisa Polyxena: & in Iphigenia Aulidensi nuncius exponit quomodo sit interfecta Iphigenia. Et in Troade Senecæ, nuncius refert Andromachæ, quomodo periisset Astyanax ipsius filius. Hoc ad exemplum indicâsse satis est, cum omnes tragœdiæ scateant hujusmodi narrationibus. Nec refert ad hoc institutum, veræ sint an falsæ, quemadmodum in Electra Sophoclis senex fictè narrat Clytemnestræ, quomodo in certamine periisset Orestes. M. quoque Tull. mirus est in hoc genere artifex. Verum illud arbitror admonendum, hoc genus descriptionis præcipue quidem constare circumstantiarum explicatione, earum præsertim, quæ rem oculis maximè subjiciunt, ac moratam reddunt narrationem. Non mediocriter tamen adjuvari collationibus, similibus, dissimilibus, imaginibus, metaphoris, allegoriis,

& si quæ præterea sunt figuræ, quæ rem illustrant. Quin epitheta quoque in hunc usum plurimum valent. Veluti cum dicimus aërios scopulos, turrigeras urbes, Cœruleum, aut vitreum mare, curvum aratorem, superciliosum philosophum, patulas fagos, atram specum, & *apud* Homerum *δυσηχὴς πόλεμος*, & *κορυθαίολος Ἕκτωρ. βροτολοιγὸς Ἄρης· καὶ τειχεσιπλήκτης, i.e. male sonans bellum, Hector variegatam habens galeam, homicida Mars, & murorum eversor*, quo genere nusquam non scatet Poëta. Neque solum in descriptione complectimur, quæ præcesserint, quæ adjuncta rei fuerint, quæ consecuta: verum etiam ea quæ facta non sint, vel fieri potuisse, si hoc aut illud evenisset, vel fieri posse demonstramus: veluti si quis dicat, Vide in quod discrimen adduxisti Rempubl. qui temerè congressus sis cum hoste. Etenim si fortè fortuna superassent hostes, hæc atque hæc erant eventura. Aut si quis monarchiam dissuadeat, descriptione ob oculos ponat omnem tyrannidis Tragœdiam: Jamque auditores admoneat, *ut* putent sese hæc omnia videre, quæ mox passuri sunt, si Democratiam mutârint in regnum. Porrò si res agitur seria, tum eatenus adhibendæ sunt *ὑποτυπώσεις. id est, delineationes*, quatenus ad caussam conducunt. Verùm cum tota res ad voluptatem spectat, quemadmodum in poëmatis ferme fit, *ἀποδείξεσι, id est, demonstrationibus*, & quæ exercendi ostentandive ingenii caussa tractantur, licebit effictionibus hujusmodi liberius lascivire. Ad hanc formam pertinent descriptiones Homericæ, quoties armat deos suos aut heroas, quoties convivium, quoties prælium, quoties fugam, quoties consilium describit.

Quod

Quid enim iste non exponit oculis, tum aptis circumstantiis, quæ tametsi nonnunquam minutæ videntur, tamen nescio quo pacto mirum in modum rem oculis subjiciunt, tum epithetis, tum adhibitis similibus. Præterea descriptiones turbinum, tempestatum, aut naufragiorum. Quales sunt apud Hom. locis compluribus: apud Virg. lib. Æneid. I. apud Ovid. Metamorph. undecimo: pugnæ barbaricæ apud Iuvenal: item pestilentiæ, qualis est apud Maron. Georg. lib. 3. apud Nason. 7. apud Senec. in Oedipo. item apud Thucydidem. Præterea famis: cujusmodi est insignis in quadam Quintiliani declamatione. Item prodigiorum, Solis eclypsium, nivis, imbrium, fluminum, tonitruum, terræ quassationum, incendiorum, inundationum: quod genus apud Ovid. diluvii Deucalionei descriptio. Item seditionum, exercituum, præliorum, stragis, excidii, direptionum, monomachiæ; pugnæ navalis; qualis est apud Lucan. libro tertio epuli, conviviorum, nuptiarum, funerum, triumphorum, ludorum, pomparum. Cujus generis est apud Plutarch. in vita M. Antonii Cleopatræ navis, Sacrorum, Ceremoniarum, Incantationum, ac Maleficiorum, qualis est apud Lucan. in 6. Item apud Horat. in Sat. sub persona Priapi narrantis, quæ viderit: Venationum, cujusmodi exstat Adriani Cardinalis: tametsi docti negant hoc carmen illius esse. Item Animantium, quod genus est Torpedinis, & Histricis descriptio, apud Claudian. Apud eundem, & item apud Lactant. Phœnicis. Psittaci apud Ovid. in amoribus, & apud Stat. serpentium apud Lucan. in 9. Multorum piscium apud Oppian. apud Plin. quum innumerabilium animantium formæ, naturæ, mores, pugnæ,

o.

narum descriptio,
at, tametsi nonni-
phia, vel hoc no-
famis quoque, in-
diximus, prosopo-
. Proponitur enim
usmodi sunt & illæ,
s Prodicus Sophista
certantes facit, ut
mortis ac vitæ, quas
es inducit, teste Fa-
ucian. apud eundem
casionis, apud Auson.
dis. & Q. C. Cupidi-
& Pluti apud Aristop.
ente Gellio. Philoso-
Lamiæ, apud Politian.
, Furiarum, Bellonæ,
is, ac similium apud

s vero, sed tamen ad
atiores. Cujusmodi
Lucianum, & ejus-
Floridis: sed Oratori
tiones. Sic enim ap-
uxuriosi, avari, vo-
losi, garruli, glorio-
sycophantæ, parasiti,
imus. Hujus gene-
uarto Rhetorices ad
is depingitur pseu-
ntator, cum esset
ædiis quantumlibet
exem-

pugnæ, concordiæ, tum præcipue culicis descriptio. Apud Mar. equi ac bovis expressio, apum mira repræsentatio. Statuarum item, qualis est in epistolis Plinianis signi senilis, tabularum, & imaginum, qualis est apud Lucian. Hercules Gallicus: apud Philost. varia picturarum argumenta: cujusmodi sunt & argumenta textorum: & sculpturarum, aut similium operum, quorum apud poëtas & historicos exempla sunt innumera. Ut apud Ovid. lib. 6. Metam. textura Arachnes: qualis est clypeus Achillis ab Homero expressus: Æneæ à Marone. Adhæc navis, vestis, *πανοπλίας, id est, perfecta armatura*, machinæ, currus, Colossi, Pyramidis, aut si quid est aliud rerum consimilium, quarum descriptio delectet. Equidem ad hoc genus referendum arbitror, quoties formæ gentis, vitæque ritus explicantur: veluti si quis Scytharum, Anthropophagorum, Indorum, Troglodytarum, aut similium gentium imaginem oculis exponat. Aut si vitæ militaris, philosophicæ, aulicæ, rusticanæ, privatæ, regiæ, simulacrum quoddam effingas. Verum ut ista probè exprimas, non modò confert ars, & ingenium, verùm etiam oculis spectâsse, quæ velis effingere, plurimum refert. Sunt & fabulosæ rerum descriptiones, quæ tamen ad veras alludunt: velut ætatis aureæ, argenteæ, ferreæ. Qualis est & apud Cebetem humanæ vitæ pictura, apud Lucianum aulæ, calumniæ, eruditionis, aliæque complures: apud Homerum Ossæ, Ates, & Litarum: apud Ovid. famis, livoris: apud eundem, & item apud Maronem, Famæ. Quod si quis malit hæc ad personæ descriptionam pertinere, de qua mox dicam, equidem non magnopere repugno.

Perso-

Personæ descriptio.

His igitur est proxima personarum descriptio, quam Prosopopœiam appellant, tametsi nonnihil ab hac dissidet Prosopographia, vel hoc nomine, quod latius pateat. Nam famis quoque, invidiæ, somni, de quibus modo diximus, prosopographias non absurdè dixeris. Proponitur enim ceu persona quædam. Cujusmodi sunt & illæ, virtutis, ac voluptatis, quas Prodicus Sophista apud Herculem inter sese decertantes facit, ut auctor est Xenophon. Item mortis ac vitæ, quas Ennius in Satyra contendentes inducit, teste Fabio. Item calumniæ, apud Lucian. apud eundem eruditionis, & statuariæ, Occasionis, apud Auson. Fortunæ, apud Horat. in Odis. & Q. C. Cupidinis apud Moschum. Penias, & Pluti apud Aristop. Iustitiæ apud Chrysip. referente Gellio. Philosophiæ, apud Boëtium Sever. Lamiæ, apud Politian. Item Musarum, Gratiarum, Furiarum, Bellonæ, Sphingis, Scyllæ, Charibdis, ac similium apud Poëtas.

Sunt quædam propiores vero, sed tamen ad ostentationem accommodatiores. Cujusmodi est Hippiæ descriptio apud Lucianum, & ejusdem apud Apuleium in Floridis: sed Oratori magis conveniunt illæ notationes. Sic enim appellant, quoties amantis luxuriosi, avari, voracis, temulenti, somniculosi, garruli, gloriosi, ostentatoris, invidi, sycophantæ, parasiti, lenonisve personam depingimus. Hujus generis extat exemplum in quarto Rhetorices ad Herennium: ubi suis notis depingitur pseudoplutus, divitiarum ostentator, cum esset pauper. Ceterum è comœdiis quantumlibet exem-

exemplorum sumere licebit. Nihil enim aliud agit comœdia. Extant ad hoc facientes notæ, Theophrasti titulo: mihi Grammatici cujuspiam videntur magis, quàm philosophi. Depingitur autem ab omnibus circumstantiis, præcipue verò ab his. A natione seu patria, si Pœni, Græci, Galli, Scythæ, Hyberni, Hispani, Scoti, Britanni formam, cultum, vocem, linguam, gestum, incessum, ritus, ingenium, ac mores expresseris: Fingendus autem Pœnus fœdifragus, vafer, insolens, cultu ambitiosiore, atque item de ceteris. Sunt & singularum civitatum peculiares notæ; ut mollis Atheniensis, & ad dicendum, quàm faciendum instructior: Severi Romani, Parci Florentini. A sexu depingitur vir severior, mulier loquacior, inconstantior, superstitiosior. Ab ætate, tales effingimus, quales Horatius ostendit in arte Poëtica. A fortuna, fastuosior inducitur dives: humilior ac timidior pauper. A studiis fit gloriosus, & facinorum suorum immodicus jactator miles, perjurus leno, tristior rusticus, adulantior aulicus, mitior urbanus, Medicus ad quæstum propensior. Poëta nominis avidior, fontibus, nemoribus ac secessibus gaudens, opum & bonorum civilium contemptor, Sophista loquacior, quàm sapientior. Neque negligendi communes affectus, quo sit animo pater in liberos, maritus in uxorem, civis in patriam, princeps in plebem, plebs in patritios, ceterique quos diligentissime tradidit in Rhetoricis suis Aristoteles. Sunt autem peculiares etiam in singulis horum differentiæ. Neque enim satis est tenere, quid seni, quid juveni, quid servo, quid patrifamilias, quid lenoni conveniat. Alioqui singuli horum semper seu similes inducerentur. At Comici præcipue

pue varietatem in ejusdem quoque generis personis affectâsse videntur. Quid enim dissimilius quàm Demea, ac Mitio apud Terent. quorum hic cum etiam gravissime filium objurgat, blandus est ille, cum maxime blanditur, amarulentus. Et tamen uterque senex, atque adeò fratres. Quid diversius quam Chremes semper placidus ac civilis, & Simo vehemens ac suspiciosus? Item, quàm Pamphilus cordatus, & Charinus inops animi consiliique? Quid tam dissimile quam Phædria cum morbo pugnans, & Chærea nihil habens pensi? Multum item interest inter Davum pertinacissimum sperandi auctorem, & Byrriam nihil præter desperationem afferentem? Plurimum inter parasitum Gnathonem, & Phormionem: & ab utroque longè dissident parasiti Plautini: quemadmodum & hujus meretrices à Terentianis plurimum discrepant. Terentius meretrices propemodum bonas fingit veluti Philotim, & Bacchidem in Hecyra. Plautus senes amantes & festivos, & uxoribus veteratorie imponentes; quanquam alias Euclionem prodigiosè tenacem ac suspiciosum facit.

Quod si personam tractamus ab alio occupatam, ab iis qui priores finxerint, aut descripserint decorum petendum est: veluti si tractes Achillem, acrem, inexorabilem, simplicem, infensum regibus, infensum mendacibus, pedibus velocem inducas oportet. Nam hujusmodi primus finxit Homerus. Rursum Vlyssem vafrum, mendacem, dissimulantem, omnia tolerantem. Agamemnonem animo mitiore, sed imperii cupidum, timentem populum, voluptatis avidiorem, quàm belli. Hectorem animo sublimi, mortis & auguriorum negligentem, patriæ omnia posthabentem. Ajacem factis magis, quàm oratione

tione strenuum, contumeliæ ac repulsæ impatientem. In summa, ut cujusque personam finxit Homerus, ita Tragici poëtæ inducant oportet. Item, si quis Aristidem, Themistoclem, Phocionem, Alcibiadem, Pisistratum, Julium Cæsarem, Fabium, aut Camillum, aut Timonem, Socratem, Platonem, Epicurum cupiat effingere, ex historiis decorum petendum est. Quod exercitationis genus placuisse videtur iis qui Menelai, Phænicis, Achillis, Phalaridis, Bruti, Senecæ, ac Pauli epistolas, & orationes finxerunt. Idem spectandum erit scribenti dialogos, quibus personis quem tribuat sermonem. Cæterum Decorum quod est in fictis personis (*veluti* si philosophiam producas vultu constanti, & auctoritatis pleno: Musas simplices ac blandiores; Gratias junctas, ac zonis solutis: Iustitiam rectis atque immotis luminibus, ceteraque hujus generis) id à rerum natura, ad quas alluditur, oportebit sumere. Est quoque decorum in Apologis, quod nemo rectè tuebitur, nisi naturas animantium cognitas, atque animadversas habeat: ut sciat docilem, ac religiosum elephantum: Delphinum Crocodilo inimicum, hominis amantem: Aquilam in sublimi nidum ponere: Scarabæum stercora, in quibus gignit, ac gignitur, ex more protrudere, nec videri temporibus, quibus incubant Aquilæ: Cassitam in segetibus ova ponere: Erinacium gaudere discursu, inimicum serpentibus. Atque hæc quidem, hisque reconditiora facilè petuntur ex Aristotele, Plinio, Æliano. Tractatur & hoc genus etiam ab oratoribus. Porrò duriores sunt apologi, qui rebus inanimis, ut arboribus aut saxis, sermonem attribuunt. Sed Oratorum magis peculiares sunt illæ Prosopographiæ, quoties suis ceu colo-

coloribus certa hominis persona depingitur, idque eatenus, quatenus ad rem propositam attinet, quemadmodum apud Sallust. Catilina, apud Liv. Annibal, apud Plut. Trajanus. Rarius enim incidunt, sed tamen incidunt illæ formarum effictiones. Quod genus fit, si quis mulierem formosam omnibus ferme numeris exprimat, aut contra, deformem anum. Quemadmodum Thersiten effinxit Homerus; & Græcorum multos proceres è mœnibus, Helena Priamo, suscitanti indicat, & hunc imitatus Maro in 6. complures Romanos describit. Ad hanc formam præcipue pertinet schema διαλογισμὸς, id est, sermocinatio, quoties unicuique sermonem accommodamus ætati, generi, patriæ, vitæ instituto, animo, moribusque congruentem. Nam hujusmodi sermones in historia licet affingere: unde tot Thucydidis, Sallustii, Livii orationes effinguntur, & epistolæ, & apophthegmata. Demum & cogitationes veluti hominis secum loquentis; quanquam hoc poëtis familiarius. Illa propriè προσωποποιΐας, nomen merentur, quoties personam hominis procul absentis aut jam olim defuncti loquentem facimus servato decoro: quod genu[illegible] Quid si nunc reviviscant prisci hujus urbis optimates, viderintque temporum horum mores, nonne in has voces erumperent? Deinde subjicienda oratio. Quid si nunc adesset proavus ille tuus, nonne merito his te verbis objurgaret? Quid si redeat in hanc lucem Camillus, nonne jure his verbis nobiscum agat? Et jam mihi videor audire illum sic mecum loquentem. Et fingit Platonem ipsum ad hunc modum vobiscum expostulantem. Verecundiores sunt hujusmodi prosopopœjæ, cum ea loquentes fingimus, quæ

verisimile sit eos dicturos, si adessent. Duriores autem, (sed tamen etiam in seriis orationibus, non tantum in exercitationibus adhibendæ) si quando rerum gravitas postulârit, quoties naturam, aut Rempubl. aut provinciam, aut patriam loquentem facimus. Ut in Catil. fecit Cic. Quæ tecum Catilina, & quodammodo tacita loquitur. Rursum: Etenim si patria, quæ mihi vitâ multo est charior, si cuncta Italia, si omnis Respubl. sic loquatur; M. Tulli quid agis? Et Socrates apud Plat. in Crit. leges secum disputantes inducit. Hujus generis est, quoties diis ipsis, aut locis; aut aliis mutis rebus, orationem accommodamus. At eæ quæ propriè Prosopographiæ vocantur, metaphoris, similibus, & collationibus, fiunt illustriores. Cujus generis apud poëtas magna vis est.

Loci Descriptio.

Locupletatur oratio locorum quoque descriptionibus, quas Græci τοπογραφίας appellant. Ab his frequenter narrationum sumitur exordium, non à poëtis modo, verumetiam ab historicis: & apud oratores nonnunquam incidunt. Hujus generis e[illegible] quoties tota loci facies, veluti spectanda depingatur: ut urbis, montis, regionis, fluminis, portus, villæ, hortorum, amphitheatri, fontis, specus, templi, luci. Quæ si veræ sint, Topographias apellari volunt: sin fictæ, τοποθεσίας. Prioris formæ sunt, Carthaginis, & portus apud Maronem descriptio: apud Plin. in epistolis, Laurentis villæ. Apud Stat. Surrentium Pollii, & Tiburtinum Manlii. Posterioris, sedes Somni apud Ovid. Domus famæ, & regia Solis, apud eundem; Inferorum, & Caci domus apud Virgil. Teuari apud Stat. domus apud Lucian.

Regia

Regia Psyches apud Apul. Ad prius genus referendum arbitror, Vesuvii montis incendium, à Plinio minore descriptum: Ætnæ ardentis, apud Claudian. Tum si quis Nilum, aut antrum Sibyllæ, arcus, atque id genus alia descripserit. Quæ quo sunt magis nova, hoc plus adferunt voluptatis, & diutius licebit immorari, modo omnino non sunt aliena.

Temporis descriptio.

Porrò temporis descriptionem χρονογραφίαν appellant. Unde non raro narrationis sumitur initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratia adhibetur. Veluti quoties poëtæ diem, noctem, auroram, aut crepusculum exprimunt. Quanquam ne hę quidem omnino otiosè debent adhiberi: quod genus est illa Virgiliana:

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, sylvaque & sæva quierant
Æquora, cum medio volvuntur sydera lapsu:
Cum tacet omnis ager pecudes pictaque volucres:
Quaque lacus latè liquidos, quaque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti,
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Pertinet enim hæc descriptio nocturnæ quietis, ad amplificandum Didonis dolorem, qui ne tum quidem conquiescebat, cum omnia cetera quietem agerent. Nam mox sequitur:

At non infelix animum Phœnissa, nec unquam
Solvitur in somnos.

Veris, hyemis, autumni, æstatis, vindemiæ, justitii, Saturnalium descriptiones ad hoc genus pertinent, quæ sæpenumero valent, & ad probationem. Mixtæ sunt illæ, quoties temporum qualitatem exponimus, puta pacis, belli, seditionum, factionum, monarchiæ, democratiæ: Simul

cum ostendimus, quæ virtutes, aut quæ vitia tum maximè valuerint. Hæc quidem sigillatim tractare conveniet nonnunquam exercendi ingenii gratiâ. Verum absoluta descriptio ex his omnibus constat. Nam Horatius in ea quam modo citavi Satyra primum locum exquiliarum describit: deinde tempus, præterea Priapi, ac maleficarum personas: Postremò, & sacrificium, & fugam crepitu territarum mirè exprimit.

EGRESSIO, SEXTA *locupletandi Ratio.*

Superioribus affinis sexta locupletandi ratio, quam Græci παρέκβασιν, Latini partim egressionem, alii digressionem, nonnulli excursum appellant. Ea est, definitore Quintil. alicujus rei, sed ad utilitatem caussæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Adhibetur autem vel laudandi gratia: qualis est apud M. Tull. pro L. Cornel. popularis illa virtutum Cn. Pompeji commemoratio, in quam *ille divinus orator* (nam Fabii verbis utar) veluti nomine ipso ducis, cursus dicendi teneretur, abrupto quem inchoaverat sermone, divertit; aut vituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur autem ex iisdem ferme locis, quos modo retulimus. Ab expositione rerum gestarum: à descriptione locorum, regionum, personarum: Item, à tractatione fabularum, apologorum: Propterea, à locis communibus, quoties amplificandæ rei gratia in gloriam, in luxuriam, libidinem, avaritiam, turpem amorem, tyrannidem, iram, ac reliqua vitia dicimus, atque in his caussa velut aliquantisper omissa, diutius immoramur.

Aut

Aut contra, quoties frugalitatem, liberalitatem, continentiam, studia literarum, pietatem, taciturnitatem, laudibus efferimus. Hi tantum momenti habent ad copiosè dicendum, ut clari aliquot auctores, eos ex professo tractaverint: χρείας appellant. Sunt & illi loci communes, his non dissimiles, quoties liberalitatis commoda ponimus ante oculos, contra servitutis incommoda, mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus necessitatem, quantum valeat pecunia in rebus mortalium, vitæ humanæ brevitatem, atque id genus alia innumera describimus.

Porrò longius immorari licebit excursionibus, vel in initio dictionis: qualis illa Herculis Gallici apud Lucianum, & Lamiarum, apud Politianum descriptio: Vel in fine, quo jam fessus recreetur auditor. Quemadmodum in Georg. ferè facit Virg. In medio, si quando digredi licebit, celerius eo redeundum, unde digressus sis, nisi pars caussæ jam absoluta digressionis ansam præbebit: veluti post narratam caussam, quo ad secuturam argumentationem auditor reddatur alacrior: Aut post probationem, sive omnino post locos inamœniores, quo tædium subtilitatis discutiatur: Aut nisi res ipsa loco hujusmodi suapte sponte offerat, qui invitet ad diutius immorandum.

SEPTIMA RATIO.

Septima locupletandi ratio sumitur ab epithetis. Diomedes epitheton facit speciem Antonomasiæ, finitque hunc in modum: Epitheton, est præposita distinctio proprio nomini; aut ornandi, aut destruendi, aut judicandi caussa. Ornandi, ut diva Camilla. Destruendi ut

ut scelerumque inventor Ulysses. Judicandi, ut Larissæus Achilles. Sumuntur epitheta ab animo: ut, Plato philosophorum sapientissimus. A corpore: Thersites Græcorum omnium deformosissimus. A bonis externis: neque id simpliciter, nimirum ab omnibus partibus bonorum, quæ proficiscuntur à fortuna. A genere, ut Mœcenas generosissimus. Ab opibus: Crœsus regum opulentissimus. A forma: Nireus formosissimus. A viribus: Milo athleta fortissimus. A patria: Ulysses Ithacensis: Ab actu: monstrorum domitor Hercules: Ab eventu: bis capti Phryges. In summa, ab omnibus fortunæ commodis, aut incommodis. Neque refert, an hæc epitheta sint adjectiva nomina, nec ne, modo quocunque pacto proprietas quædam attribuatur, non personis tantum, verum etiam rebus: ut præceps juventa; præceps & amens consultor amor; esca malorum voluptas; morosa, ac difficilis senecta; vitiorum expultrix Philosophia; humanæ vitæ speculum comœdia; vitæ magistra historia. In poëmatis licebit naturalibus epithetis uti, ut: candida nix, liquidi fontes, frigida nox, volubilis amnis, aureus sol: In oratione prosa non oportebit adhiberi, nisi emphasin quandam habeant, & ad rem propositam pertineant; ut, Non impetrabis causam tam iniquam ab Aristide justissimo: & coram Catone severissimo morum censore audes agere Floralia? Id potissimum fiet in citationibus exemplorum, aut sententiarum. Aristarchus eruditissimus, & idem diligentissimus. Cicero, eloquentiæ princeps: Plato, certissimus auctor.

OCTA-

OCTAVA RATIO.

Octava dilatandi ratio sumitur à circumstantiis, quas Græci περιστάσεις vocant. Eæ partim sunt rerum, ut caussa, locus, occasio, instrumentum, tempus, modus, atque id genus aliæ. Partim personarum, ut natio, patria, sexus, ætas, educatio, disciplina, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, studium, anteacta, commotio, consilium, nomen. Conducit autem ad multa circumstantiarum aptus ac tempestivus usus: Primum ad amplificandum atque extenuandum, de quo mox paucis dicturi sumus. Deinde ad evidentiam, de qua paulo antè diximus: Præterea ad confirmationem, & probabilitatem. Facit enim ut tota oratio densis ac crebris argumentis undique differta sit, & communita. Quæ tametsi non explices, quasique in aciem educas, tamen pugnant per sese, caussamque non mediocriter adjuvant: ut quemadmodum, licet aliud agentem, tamen agnoscere liceat palæstricæ aut musicæ peritum: Ita ubivis ex hujusmodi circumstantiis commode suo loco admixtis Rhetorem intelligere possis; quod quoniam per omnem orationem fusum est, exemplo brevi ostendi non potest.

NONA DILATANDI RATIO.

Nona dilatandi ratio constat amplificatione. Ejus complures formæ referuntur à Fabio. Nos eas breviter attingemus, quæ ad præsens pertineant institutum. Prima amplificandi ratio constat incremento: quoties gradibus aliquot pervenitur non modo ad summum, sed interim quodammodo supra summum. Hujus exem-

plum est apud M. Tull. in quinta in Verrem actione. Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, parricidium necare: quid dicam in crucem tollere: verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Ad hoc genus pertinet & illud, cum congestis ordine quodam circumstantiis, in contextu, & cum semper aliquid priore majus insequitur. Hujus exemplum est in secunda Cic. Philip. de vomitu Antonii. O rem non visu modo foedam, sed etiam auditu. Si inter coenam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In coetu verò populi Romani negotium publicum gerens Magister equitum, cui ructare turpe esset, is frustis esculentis vinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal implevit. Hic singulae voces incrementum habent. Etenim per se deforme fuerat, vel non in coetu vomere, in coetu etiam non populi, etiam non Romani, vel si nullum negotium gereret, vel si non publicum, vel si non magister equitum. Haec si quis dividat, ac circa singulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiam: tamen minus efficaciter amplificabit. Huic contraria est comparatio. Nam ut incremento ad superiora tenditur: ita comparatio à minoribus incrementum petit. Fit autem comparatio vel fictione, vel exempli collatione. Fictione quam *hypothesin* vocant, ut in prima parte exempli, quod modo retulimus ex Cic. Fingit enim hoc inter coenam accidisse privato. Ejusdem est illud in Catil. Servi me hercule mei, si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes tui cives, domum meam relinquendam putarem. Collatione exempli, quoties proposito velut simili exemplo efficimus, ut id quod exaggeramus

mus aut proximum illi, aut majus etiam videatur: velut Cic. pro Cluent. cum exposuisset Milesiam quandam à secundis heredibus pro abortu pecuniam accepisse: Quanto est, inquit, Oppianicus in eadem injuria majore supplicio dignus? Si quidem illa cum suo corpori vim attulisset, seipsam cruciavit. Hic autem idem illud effecit per alieni corporis cruciatum. In hoc genere non solum totis, sed etiam partes partibus comparantur, sicut in hoc loco pro Milone. An vero vir amplissimus Scipio, Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem Rempublicam, privatus interfecit? Catilinam orbem terrarum cæde atque incendio vastare cupientem, nos consules perferemus? Hic & Catilina Graccho, & status Reipubl. orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi, & incendiis, & vastationi, & privatus consulibus comparatur. Quæ si quis ditare velit, plenos per singula locos habeat. Amplificamus & ratiocinatione: cum aliud crescit, & aliud augetur, hoc modo: Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hyppiæ nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. Colligitur enim quantum vini biberit Antonius, quod illa totius corporis gladiatoria firmitas non quiverit ferre, & concoquere. Ad hanc formam referendum est, quoties res atrocissimas quasque in summam ipsi extulimus invidiam, elevamus consulto, quo graviora videantur, quæ secutura sunt. Quod genus est illud Cicero. Levia sunt hæc in hoc reo. Metum virgarum Navarchus nobilissimæ civitatis pretio redemit: Humanum est. Atrocissimum quiddã exspectetur necesse est, cui hæc quæ sunt

atrocia, comparata, humana atque usitata videantur. Amplificamus & congerie verborum, ac sententiarum idem significantium, quæ ratio finitima est figuræ συνδρομισμῷ. i. e. coacervationi, de qua prius dictum est. Utitur hac M. Tull. in actione pro Ligario: Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Hic velut acervo crevit oratio. Idem fit interim omnibus altius, atque altius insurgentibus, ut in hoc exemplo. Aderat janitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorque sociorum, & civium Romanorum lictor Sextius. Amplificamus etiam quasi correctione quadam: ut Cicero in Verrem: Non enim furem, sed raptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ, non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque, non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque, in vestrum judicium adduximus.

Totidem autem sunt minuendi modi, quot sunt amplificandi. Pertinent ad orationis copiam & vulgares amplificandi modi cum vel adverbiis, vel nominibus, vel aliis partibus appositis amplificamus, vel in laudem, vel in vituperium. Majorem in modum me Cicero delectat: Dici non potest quàm tibi faveat socer: Verbis consequi nequeam quàm me delectet Cicero. Verum de his augendi rationibus priore libro diximus.

Notus & usitatus est, & ille modus amplificandi, cum speciem augemus generi collatam: ut cum omnes disciplinæ liberales plurimum homini conciliant vel ornamenti, vel commodi,

tum

tum inprimis eloquentia: quanquam hanc quoque rationem superius attigimus.

DECIMA DILATANDI RATIO.

Decima dilatandi ratio inde sumitur, ut quàm maximum propositionum numerum reperiamus. Est autem propositio Rhetorica, cui probandæ adhibentur argumenta. Porrò quemadmodum invenienda sit propositio, Fabius negat arte comprehendi posse: cæterùm ingenio, atque usu constat ea facultas. Atque inde fit, ut cum plures eadem didicerint, generibus argumentorum similibus utatur, alius tamen alio plura quibus utatur, inveniat. Sumuntur autem propositiones partim ex his, quæ sunt caussæ vulgaris, partim ex his, quæ sunt propriæ caussæ. Exemplum sit hoc, quod placuit Quintiliano: cum Thebas evertisset Alexander, invenit tabulas quibus centum talenta mutuo Thessalis dedisse Thebanos continebatur. Eas tabulas, quod esset usus commilitio Thessalorum, donavit his ul[illegible]. Postea restituto à Cassandro, reposcunt Thebani Thessalos: Res apud Amphyctionas agitur: centum talenta & credidisse eos constat, & non recepisse: Lis omnis ex eo quod eas Alexander Thessalis donâsse dicitur, pendet. Constat & illud, non esse iis ab Alexandro datam pecuniam Thebanorum: In hoc igitur argumento hujusmodi propositiones ac partes, seu columnæ reperiendæ sunt. Prima pars erit: Alexandrum nihil egisse donando. Secunda: non potuisse donare. Tertia, non donâsse. Ac primæ quidem partis prima erit propositio pro Thebanis, jure repeti licere quod vi sit ablatum. Pro Thessalis hæc erit, tabulas non simpliciter vi qualibet, sed bello sublatas esse. Jus autem belli plurimum

valere in rebus humanis: hoc regna, hoc populos, hoc fines gentium atque urbium contineri. Huic rursus aliam propositionem opponunt Thebani: Non omnia in victoris potestatem venire jure belli, sed in his, quæ in judicium deduci possunt, nihil valere jus belli, nec armis erepta, nisi armis posse retinere. Itaque ubi *illa* valeant, non esse judicem: ubi judex sit, nihil illa valere. Atque ea quidem à caussæ circumstantiis sumitur, quibus ostendi potest, quid hæc caussa distet à cæteris. Ad hujus autem propositionem sumitur à locis exemplum simile. Ideo captivos, si in patriam suam redierint; liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur. Tertia pro Thebanis propositio ducetur & ipsa ex causæ propriis. In eo judicio potissimum esse spectandam æquitatem, in quo Amphyctiones judicent. Aliam enim apud centumviros, aliam apud judicem privatum, in eisdem quæstionibus esse rationem. Atque hæc quoque eo valent, ut appareat hanc caussam [illegible]stare à cæteris, in quibus jus belli valere debeat. Porrò secundæ partis pro Thebanis propositio fuerit: Non potuit donari à victore jus, propterea quòd id demum victoris sit, quod teneat: jus cum sit incorporale, apprehendi manu non posse. Rursum ad hujus probationem, adhibetur argumentum à dissimili: aliam esse conditionem hæredis, aliam victoris. Ad illum jus, ad hunc rem transire. Jam ex causæ propriis altera sumetur propositio, superiori veluti subserviens: nempe hæc: ut donemus jus alias ad victorem transire, certè jus publici crediti ad victorem transire nullo modo potuit. Propterea quod si quid populus credidit, id omnibus debetur. Et quamdiu unus superfuerit,

rit, is sit totius summæ creditor. At Thebanos non omnes in Alexandri manu fuisse. Atque hæc quidem non eget probationibus. Tertiæ partis vulgaris, hoc est, cuivis caussæ congruens propositio erit hujusmodi: Non donavit Alexander, cum tabulas donaret: neque enim in tabulis esse jus. Eaque propositio multis argumentis defendi potest. A simili: Neque enim quisquis hereditatis habet tabulas, idem hereditatis habet jus. Et si forte creditor tabulas amiserit, non continuò liberatur debitor. Altera propositio conjecturalis est: Alexandrum non hoc modo donâsse Thessalis tabulas, ut honoraret, sed ut deciperet: Eaque variis conjecturis erit probanda. Tertia jam non propriè ad hunc gradum attinet, sed est veluti novæ controversiæ initium. Sumitur autem è propriis materiæ: estque hujusmodi: ut omnia donemus Thessalis, jus belli valere in judiciis, & apud hos judices, & in publico cætu, atque idem de ceteris: tamen si quid amisere Thebani ab Alexandro victi, id à Cassandro restituti receperint oportet, maximè cum id velit Cassander. Item si quis suadet M. Tull. ne conditionem ab Antonio oblatam accipiat, nempe ut vivat exustis Philippicis, his ferme propositionibus poterit uti: Non esse cuiquam egregio viro tanti emendam vitam, ut immortalem famam amittat. Huic generali subserviet particularis è circumstantiis sumpta: Præsertim Ciceroni, qui tot laboribus clarissimum, semperque victurum nomen sibi pepererit? ac mortem esse contemnendam tot præclaris voluminibus editis fecundissimè demonstrârit: maximè cum jam seni non multum ævi superesse videatur. Rursum altera principalis sumetur à circum-

stantiis.

stantiis. Nihil infelicius esse, quàm Ciceronem virum optimum, debere vitam Antonio, omnium pessimo. Tertia conjecturalis erit, callidè hoc agere Antonium, ut exustis prius Philippicis, in quibus intelligat, & suam infamiam sempiternam, & Ciceronis immortalem gloriam esse sitam: Deinde erepta vita, totum quoque exstinguat Ciceronem. Item si cui matrimonium dissuadeas, his licebit uti. Prima fuerit, si pietatem spectes, matrimonium est impedimento properantibus ad Christum: Secunda, si vitæ jucunditatem, innumeras curas secum adducit infelix conjugium. atque hic protinus aperit se latissimus campus de comparatione commodorum cœlibatus, & incommodorum matrimonii. *Tertia*, si libertatem, quam multi, & vitæ anteponant, hanc imprimis adimit conjugii vinculum. Deinde ad particulares venies, quæ possunt esse innumerabiles, ut: Non hæc ducenda est, non hoc tempore: Aut, tibi non est ducenda uxor, pauperi, seni, studioso, valetudinario. Crescit autem numerus propositionum etiam hoc pacto, quoties à fictione incipimus, quemadmodum pro Mil. Cicero: *Fingite à Milone per insidias occisum* Clodium, tamen qui civem tam pestilentem pro salute Reipubl. periculo capitis *sui* sustulerit è medio, summis etiam honoribus dignus videatur: deinde ad seriam accedit: sed non occidit. Crescit item, quoties præparandi causa duriorem aliquam propositionem extra rem propositam præmittimus, quo mollior videatur ea quam conamur evincere. Veluti si quis in consultatione persuadere cupiens, ut Romanus pontifex Venetos bello adoriatur, juxta proverbium, quo dicitur, iniquum esse petendum, ut æquum feras, sic rem prius labefactet.

Sunt

Sunt auctores nequaquam contemnendi, qui putent imperium, ac profanam ditionem nequaquàm convenire, neque dignitati summi pontificis neque tranquillitati ecclesiæ, neque Christianæ pietati, cui uni rebus omnibus neglectis, ille debet consulere. Atque hæc propositio, velut obiter ex abundanti plurimis argumentis probari poterit. Deinde ad alteram descendet, ad hunc modum: Hæc quidem atque hujusmodi multa, alius fortasse diceret: verum donemus convenire, tamen longè alienum est à clementia Christi vicem gerentis, qui dicit: Discite à me, quod mitis sum, & humilis corde: hujusmodi principatum armis, tumultu, cæde, sanguine vel petere, vel repetere. Post ad tertiam veniet, ut maximè fas sit, tamen parum est tutum, propterea quod anceps eventus belli: unde periculum sit, ne, dum temporariis, ac fluxis rebus, Ecclesiæ statum restituere conatur, penitus subvertat; Atque id quoque compluribus exemplis, ac similibus confirmari potest. Deinde digredietur ad tertiam hoc pacto: ut deceat, ut liceat, ut vincas: tamen tanta malorum colluvies etiam bellum justissimum consequitur, ut non tanti vel profano principi, modo Christiano, debeat esse terras, aut urbes aliquot ferro repetere, nedum ei, qui sanctissimi titulum præ se fert. Posset adjici & hæc propositio è circumstantiis personæ: ut alium pontificem deceat, Julium tamen non decet: si is sit Julius, cujus mite ingenium, & singularis vitæ sanctimonia, à bello videatur abhorrere. Quæ posteaquam argumentis probârit, tum ad id de quo propriè consultatur, descendet hac ratione: Ut nihil horum nos deterreat, quæ commemoravimus: tamen in præsentia bellum cum Venetis suscipere, parum esse consultum

tum

tum videtur: Et hæc à circumstantiis sumitur. Atque hanc propositionem rursum dividet. Primum; quod sine summo rei Christianæ discrimine bellum id moveri non possit. Deinde quod sedes Romana, apud quam piè factis semper summa fuerunt præmia, parum meminisse videbitur officiorum, quæ sæpenumero ea gens summo cum vitæ discrimine in Christianam contulerit religionem. Postremo quod ne caussa quidem idonea est, cur etiam adversus nihil promeritos, arma movere oporteat: Nisi quis has non propositiones, sed rationes esse malit. Tametsi nihil vetat, quo minus eadem sententia propositio sit, & ratio. Item, si quis persuadere studeat regi cuipiam, ne bellum *suscipiat* cum Christianissimo Gallorum rege, his propositionibus munire viam ad caussam poterit. Primum bello confligari, non esse hominis ad benevolentiam nati, sed brutorum animantium, quibus natura, arma quædam addidisse videtur. Hæc est generalis: huic subserviet altera propositio: Imo nec omnium animantum, sed ferarum duntaxat: Rursum *huic tertia subserviet*: Atque adeò ne feræ quidem hoc pacto inter se dimicant, quo mortales. Neque enim tigridi cum tigride bellum est. Neque leoni cum leone: At homo non in aliud animal æque sævit, atque in hominem. Tum feræ non certant, nisi aut tuendi foetus caussa, aut famis in rabiem actæ: Hominem inanis ambitio, ac tituli nescio qui leves & affectati, ad tam sanguinolenta bella concitant. Huic jam succedet quarta è circumstantiis, quasi novus gradus: Vt hominum sit bellare, certe barbarorum est, ac feris non admodum dissimilium, non eorum qui legibus vivunt. Adde quintam, ut horum etiam

sit,

sit, haudquaquam tamen Christianorum. Quandoquidem Christiana religio nihil aliud est, quam pax. Licebit adjicere sextam: ut deceat, non expedire tamen bellum suscipere, quod omnibus pensitatis, multò plus malorum est, quæ belli caussa suscipiuntur, quàm bonorum, quæ victor etiam consequatur. Id jam contentione erit explicandum. Septima quoque reperietur: ut expediat non tamen esse tutum; & ancipitem esse belli exitum. Neque enim semper vincere, quorum melior est causa, aut qui superant apparatu; Ipsas etiam copias in suum ducem nonnunquam arma vertere. Atque hæ propositiones magna ex parte generales sunt: Tum ad particulares venire licebit, quæ sumentur à propioribus circumstantiis: Ut omnia mittamus, tibi non est belligerandum, præsertim cum tali. Atque hæc in multas dividi potest, vel quia puer es, & belli imperitus, vel quia novus rex. Atque item de ceteris. Nam exempla rationum duntaxat ostendo. Rursum, non cum hoc rege belligerandum, tam potente, tam de patre tuo bene merito, tot vinculis tibi adstricto, tam in te ipsum etiam officioso. Aut non hoc titulo, non hoc tempore, non his præsidiis. Ad eundem modum, si quis suasurus alicui, ne literis Græcis det operam, primum hanc tentabit propositionem: Aut non magnopere ad Christianam felicitatem ullas literas pertinere, aut etiam officere. Eam ubi probabilem effecerit argumentis, tum ad rem veniet hoc pacto: ut demus esse causam, cur litteris ceteris operam demus, certè à Græcis abstinendum, vel quod tantum habeant negotii, ut his discendis vita mortalium alioqui fugax ac brevis,

& im-

& imbecilla, non sufficiat: vel, si ætas maximè sufficiat, non tantum afferunt fructus, ut operæ pretium sit eas etiam mediocribus laboribus parare. Postremo Græciæ subversæ, & oppressæ fortunam comitati fato quodam eos quoque qui litteris hujusmodi sese dediderint. Aut si aliis discendæ sunt, illi certè non esse discendas. Quæ jam è circumstantiis sumitur, cujusmodi plures sumi possunt. In hujusmodi propositionibus illud observandum arbitror, ut quoad fieri potest, ita disponantur ut à priore, ad proximam quanque, quasi gradibus commode liceat descendere. Qua quidem in re mirus est Lucianus, ut in Tyrannicida quem nos Latinum fecimus. Si tantum conatus essem facinus tam egregium, cum tanto capitis discrimine, jam præmio dignus eram. Deinde hinc digressus. Atqui non tentavi solum, verumetiam filium repulsis custodibus occidi: num præmium feram? Hinc rursum discedens: At patrem sustuli, data mortis occasione. Item, in Abdicato, quem ipsum quoque Latinum fecimus. Non licet abdicare, quem semel abdicatum, denuo in familiam receperis: Tum si maxime liceat, ob istam tamen causam non licet: Postremo, si causa maxime sit idonea, tamen ea est magnitudo superioris beneficii, ut ejus respectu negligenda sint delicta patri. Quod si turba propositionum nos offendet, tribus aut quatuor universam caussam complectemur, ac deinde in tractando unamquamque, si videbitur, in alias propositiones digeremus. Summas illas nonnunquam in divisione proposuimus. Divisionem appello quasi limen argumentationis, qua proponimus in summa, quid, quo ordine simus dicturi: nonnunquam in ipsa caussæ tractatione, ab illa ad aliam, veluti gradi-

gradibus quibusdam descendimus. Ut si natura parum inter se cohærebunt, ipsi commodis transitionibus in hoc repertis, aptè connectemus. Nam affectanti copiam inprimis illud erit spectandum, ut eas reperiat propositiones, quę quicquid ad caussam pertineat, absolute complectantur: Deinde ut recte dividantur: postremo, ut ordine quàm maxime ad caussam idoneo disponantur. Siquidem eo pacto fiet, ut neque copia rerum confusa sit oratio, dum semper habet auditor certum aliquid, & in quod tendat animum, & quod meminisse possit, & quod exspectet. Tum is qui dicit, nusquam hæreat, dum in promptu est, quo sese recipiat in viam. Sed propositionum inventionem negat, ut dixi, Fabius arte tradi posse, cum ea tamen tum prior sit, tum difficilior. Verum adjuvabit principio quod ubique valet plurimum, natura, & ingenium. Deinde jurisprudentia, præsertim in genere judiciali, Philosophiæ moralis, historiæ, & plurimorum auctorum cognitio, in genere suasorio, ac demonstrativo. Postremo rerum plurimarum usus, exercitio, & imitatio. Nam ex similibus facile similia, aut etiam diversa colliguntur. Quanquam ex ipsa rei natura vulgares propositiones reperiri poterunt, propriæ ex circumstantiis rei diligenter expensis: Denique felix ingenium adjuvabunt Rhetorum præcepta, de caussarum capitibus, quæ Fabius status vocat, Græci στάσεις. Porrò genus suasorium proprios habet locos, unde propositiones petere liceat, rectum, laudabile, utile, tutum, facile, necessarium, jucundum. Demonstrativum item suos habet, nempe bonorum ordines, & quæ his comprehenduntur.

UNDE

UNDECIMA RATIO.

Undecima locupletandi ratio sumitur ex accumulatione copiosa probationum, & argumentorum, quas Græci πίστεις appellant. Nam ad ejusdem propositionis confirmationem variæ rationes adhibentur, & rationes aliis argumentis confirmantur. Probationes autem partim sunt ἔντεχνοι, id est, artificiales: partim ἄτεχνοι id est, ab arte remotæ. Posterioris generis argumenta ducuntur potissimum à præjudiciis, à rumoribus, à tormentis, à tabulis, à jurerando, à testibus. Prioris generis sumuntur primum ab his signis, quæ finitima sunt ἀτέχνοις. Horum alia sunt necessaria, quæ τεκμήρια vocantur: alia non necessaria quæ σημεῖα dicuntur. Deinde ab argumentis; (nam hæc à signis distinguit Fabius) quorum aliud est credibile, aliud veluti propensius, aliud non repugnans. Hæc plerunque ducuntur à circumstantiis, quæ quidem duplices sunt, personæ ac rei. Personæ ferme sunt hujusmodi: *Genus, natio, patria, sexus, ætas*, educatio, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, studia, affectatio, antefacta, antedicta, commotio, consilium, nomen. Rei sunt hæc: caussa, locus, tempus, occasio, antecedentia rem, adjuncta, consequentia, facultas, instrumentum, modus.

Loci Communes.

Sunt item loci generibus, atque etiam partibus caussarum omnibus communes. Nam superiores, etiamsi tractantur interim & alibi, tamen ad judiciales controversias, & in his quidem

dem

dem, conjecturales sunt accommodatiores. Ducuntur autem generaliter argumenta à finitione seu fine, descriptione, etymologia, quæ finitionis ceu species quædam est; Ab his, quæ ad naturam definitionis pertinent, genere, specie, proprio, differentibus, partitione, divisione, cujus variæ sunt formæ: ab exordio, summa, incremento: ab inductione similium, dissimilium: à contrariis, repugnantibus, consequentibus: à relativis: à caussis: ab eventis: à comparatione, quæ trifariam sumitur: à majore: à minore: à pari: à jugatis: & si qui sunt alii. Nam neque de ordine, neque de numero, neque de vocabulis, satis convenit inter scriptores. Scripserunt autem de his copiosissimè Aristoteles, ac Boëtius; satis accuratè M. T. sed subobscurè, & brevissimè Quintil. Oportebit autem eum, qui semet exercet ad eloquentiam, singulos excutere locos, ac veluti ostiatim pulsare, si quid possit elici: usus efficit, ut deinceps sponte occurrant. Item ab ea, quæ rursum pluribus locis est communis, fictione: à caussæ propriis.

Plurimum autem valet ad probationem, atque adeò ad copiam, exemplorum vis, quæ Græci παραδείγματα vocant, & adhibentur, aut ut similia, aut dissimilia, aut contraria. Rursum, aut ut majora, aut ut minora, aut ut paria. Dissimilitudo & inæqualitas constat genere, modo, tempore, loco, ceterisque ferme circumstantiis, quas supra recensuimus. Hoc autem genus complectitur & fabulam, & apologum, proverbium, judicia, parabolam, seu collationem, imaginem, & analogiam: præterea si qua sunt similia. Atque horum quidem pleraque solent adhiberi non solum ad fidem faciendam, verum etiam ad ornandam rem & illustrandam,

ad

ad augendam, ad locupletandam. Ergo si quis ex locis dictis magnam vim supellectilis colligere volet, quamlibet copiosam orationem poterit efficere: neque tamen erit inanis verborum congeries, & varietatis excludet satietatem. Sed quemadmodum sint vel invenienda, vel *adhibenda*, id non est *hujus* instituti persequi. Verum si quis desiderabit, ex Arist. Hermog. Quintil. petat licebit, qui diligentissime hisce de rebus conscripsère. Nos ea, quæ pertinent ad copiam, persequemur, sed paucis, ne librum, non commentarium scribere videamur. Ergo ad parandam copiam, exempla primas tenent: sive deliberes, sive exhorteris, sive laudes, sive vituperes: Et, ut summatim dicam, sive fidem facere studeas, sive movere, sive delectare. Horum igitur ut vim quam maximam, maximéque variam comparare, & in promptu habere conveniet, ita variè tractare oportebit: Varietas exemplorum ab ipso genere nonnunquam perpenditur. Sunt enim & antefacta, & antedicta: & publicæ *gentium consuetudines in exemplis* sumuntur: & à *discriminibus auctorum*, puta ab historicis, à poëtis: & ex his à Comicis, Tragicis, Epigrammaticis, Heroicis, Bucolicis. A *Philosophicis*, quorum variæ sunt sectæ: A Theologis, à sacris voluminibus. A diversitate nationum: quod genus sunt, alia Romanorum exempla, & instituta, alia Græcorum: & inter Græcos, alia Lacedæmoniorum, alia Cretensium, alia Atheniensium. Item alia Afrorum, Hebræorum, Hispanorum, Gallorum, Anglorum, Germanorum. Rursum à temporis varietate. Nam alia sunt prisca, alia mediæ antiquitatis, alia recentia, nonnulla etiam domestica. Præterea à qualitate rerum: Nam quædam sunt militaria, quæ-

dam

dam civilia: & quædam clementer facta, quædam fortiter, quædam sapienter: atque item de ceteris: nam id quidem est infinitum. Postremo è conditione personarum: Alia sunt principum, judicum, parentum, servorum, pauperum, divitum, mulierum, virginum, puerorum. Hæc igitur ad unumquemque locum plurima, variaque sunt adhibenda, non solum ex omni Græcorum, ac Latinorum scriptorum genere collecta, verum-etiam ex barbaris annalibus: demum à vulgi rumoribus. Movent autem potissimum animos antiqua, illustria, nostratia, domestica, id est, suam quæque gentem, suum quæque genus. Aut longè minora, ut mulieris, pueri, servi, barbari.

Quomodo tractanda sint exempla.

Porrò non variantur modò, verum etiam augentur, & crescunt in tractatione. Cujus rationes aliquot indicabimus. Primum augentur commendatione. Ea plerunque sumitur vel à rei, vel ab auctoris laude, vel gentis, unde ducitur exemplum: Veluti si quis Lacedæmonicum factum, aut dictum adhibeat, præfari poterit: Eam gentem sapientia, & rei militaris ac civilis disciplina ceteris longè antecelluisse, & exemplis pulcherrimis semper abundâsse. Si quis è Plutarcho citabit exemplum, præfari licebit eum auctorem unum omnium esse gravissimum, quippe qui summam philosophiæ scientiam, cum historicorum eloquentia conjunxerit, ut in eo non solum historiæ fidem, verumetiam auctoritatem, & judicium sanctissimi, doctissimique philosophi spectare oporteat. Item, si quis M. Attili Reguli ad hostem redeuntis exemplum velit adducere, poterit ad hunc præloqui modum

dum. Inter tam multa Romanæ virtutis insi-decora, nullum unquam facinus pulcrius est, aut etiam laudatius, quam M. Attili. Hujusmodi commendatiunculas, licebit affingere, vel longiores, vel breviores, utcunque locus postulabit. Affingendæ sunt autem, quæ maxime sint ad id, quod agitur, appositæ: veluti si in exemplo desiderabitur fides, auctor à gravitate, fideque commendetur. Si pium videri voles quod affers, sumatur à pietate commendatio: atque item de cæteris.

Secundus modus locupletandi exempla.

Locupletantur item exempla, si fusius aut latius explicentur cum exaggerationibus, atque amplificationibus. Nam qui brevitati studebit, huic satis erit exemplum, ceu notum, verbo significâsse. Id quod facit M. Tull. pro Mil. Neque enim possit ille Hala Servilius, aut P. Nasica aut L. Opimius, aut me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos interfici nefas esset. At qui copiam affectabit, is id quod gestum sit, locupletius narrabit: *Ita, ut fecit in eadem oratione* Cic. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris, in exercitu Caji Marii, propinquus ejus Imperatoris, ab eo interfectus est, cui vim afferebat: Et addidit epiphonema: facere enim probus adolescens periculose, quam turpiter perpeti maluit. Atque hunc ille summus vir scelere solutum periculo liberavit. Quanquam in his quæ ad ostentationem parata sunt, licebit diutius exemplis locupletandis immorari, præcipue si res sit hujusmodi, ut aliqua voluptatis illecebra retineat auditorem. Quod genus fuerit, si quis persuadere studeat, ad prudentiam comparandam multum conducere peregrinationes, multarum

tarum rerum inſpectionem, in Solonis laude aliquandiu commoratus, & quam civitatem reliquerit, & quam ob cauſſam, & quæ maria tranſmiſerit, & quas barbaras nationes, quo capitis periculo adierit, & quibuſcum ſit congreſſus, & quid mirandum conſpexerit, & quantum temporis abfuerit, & quanto illuſtrior ſimul, ac ſapientior in patriam redierit, fuſius poterit enarrare. Cujuſmodi ferme ſunt exempla de Pythagoræ, atque Apollonii peregrinatione, apud D. Hieronymum in præfatione, quam univerſæ ſcripturæ divinæ præponunt. Sed hujuſmodi rationis commodiſſimum exemplum eſt apud M. T. ſtatim in principio ſecundi de inventione libri de Zeuſide, qui Helenam picturus, virgines aliquot eximiæ formæ popoſcit, ut ex ſingulis, quod eſſet optimum, eligens, abſolutum formæ ſimulacrum ederet.

De exemplo Fabuloſo.

Atque eadem dilatandi, contrahendiq; ratio locum habet in fabuloſis quoque exemplis. Nam & fuſius, & contractius exponi poterunt, ſi res ac decorum patietur. Verum in his quæ omnino fide carent, niſi jocabimur, præfari conveniet, à viris priſcis ac ſapientiſſimis iſta non ſine cauſſa fuiſſe confiсta, neque temere tot jam ſeculis magno mortalium conſenſu fuiſſe celebrata: deinde quid ſibi voluerint, interpretabimur: veluti ſi quis perſuadere velit non eſſe ſectandum id, à quo natura quis abhorreat, dicet hoc veteres illos, ac ſapientes ſcriptores, & perſpexiſſe prudenter, & aptiſſimo figmento ſignificâſſe prodita Gigantum fabula, quorum temerarii conatus, infeliciter ceſſerint. Aut ſi quis proponat, hominem avarum tam non habere quod habet,

quam id, quod non habet, præfatus, adhibebit Tantali fabulam. Si proponat viri sapientis esse munus, ut animi motus ratione judicioque coërceat, allegabit, quod est apud Hom. lib. 1. Iliad. de Achille, jam manum admovente capulo, & Pallade à tergo revocante. Item, si quis proponat veram virtutis laudem non parari, nisi quis sit multis jactatus casibus, variisque exercitatus periculis cum hujusmodi, quam diximus, præfatione, Vlyssem adducet Homericum. Quanquam autem non ubique perinde obvia est Allegoriæ ratio, tamen illud extra controversiam est apud antiquitatis peritos, in omnibus veterum poëtarum figmentis subesse allegoriam: vel historicam, velut in pugna Herculis *cum Achelo*o bicorni; vel theologicam, ut in Proteo se vertente in omnes formas, aut Pallade è Iovis cerebro nata: vel physica, ut in fabula Phaëthontis: vel moralem, velut in his, quos Circe poculo, & virga sua verterat in bruta animalia: nonnunquam unum atque alterum allegoriæ genus permixtum. In quibusdam *haud* magni negotii est allegoriæ sensum *deprehendere*. Quis enim non intelligit (nam de his quæ ad mores attinent, magis libet exempla ponere) Icari in mare delapsi figmentum admonere, ne quis altius efferatur, quam pro sorte sua? Sic nimirum fabula Phaëthontis monet, ne quis munus administrandum suscipiat majus, quam pro viribus. Sic Salmoneus in tartara datus præceps, docet non esse æmulandum, quod longè supra fortunam nostram habeatur. Sic Marsias excoriatus, docet non esse certandum cum potentioribus. Quid autem aliud sibi vult Danaës auro deceptæ fabula? nisi quod & Flaccus interpretatur: nihil tam esse munitum, quod non expugne-

pugnetur pecunia, nihil tam incorruptum, quod non muneribus vitietur. Quid Herculis labores, nisi sudoribus, ac juvandis aliis famam immortalem parari? Quid Midæ votum, nisi avaros, & insatiabiles, suis ipsorum opibus præfocari? Quid judicium, nisi dotibus ingenii cum pecuniæ studio nequaquam convenire? Quid Bacchus à fulmine flagrans, in Nympharum aquas injectus, nisi vini ardorem, sobrio elemento restinguendum esse? quod Græco etiam Epigrammate testatum est. Quid innuit Circes fabula, veneficiis homines vertentis in feras? nisi eos qui nequaquam ratione ducuntur, id quod hominis est proprium, sed totos sese dediderint turpibus affectibus, jam præter hominis vocabulum, nihil hominis habere, sed ad pecudum degenerâsse naturam, puta, libidine in ursos, somnolentia ignaviaque in sues, ferocia in leones, atque item de consimilibus. Quid Vlysses, qui solus poculo epoto, virgaque monstrifica percussus non est mutatus, nisi firmum illum & constantem sapientis habitum, qui nec frangi terroribus, nec ullis affectuum illectamentis ab honesto potest abduci? Quid lotus semel gustata: jam non sinens abire socios, nisi dulce, blandumque turpium voluptatum venenum, à quo non admodum difficile sit abstinere? relinquere, posteaquam gustâris, difficillimum? Quid Sirenum cantus, nisi assentationem, ut rem omnium blandissimam, ita & pestilentissimam? Quid Scylla & Charybdis angusto inter sese discrimine distantes, nisi virtutis viam angustam esse: hinc atque hinc finitimis instantibus vitiis, puta inter luxum & sordes, frugalitatem: Inter quæ sic moderanda est vitæ ratio, ut quoniam medium in omnibus exacte tenere difficilli-

mum est, eo potius vergas, ubi minus sit periculi, quemadmodum fecit Vlysses. Quid moly radice nigra, sed flore lecto herba, mortalibus inventu difficillima, nisi sapientiam, ad quam primus aditus arduus est, ac sudoris plenus, fructus suavissimi? Quid item ramus ille aureus apud Maronem, nisi sapientiam in abdito sepositam, paucisque deprehensam? Sed ne longiores simus, hujus generis interpretationum quantamlibet vim suppeditabit Eustathius enarrator Homeri. Nos quoque quondam adolescentes hisce de rebus nonnihil attigimus in libris quos inscripsimus αἰνιγμάτων. Porrò in hoc genere molliora sunt ea, quæ à Poëtis in hoc ipsum ficta constat, velut quæ ad imitationem humanæ vitæ Diis affingunt. Quod genus, cum Martem à Vulcano vinculis irretitum facit Homerus. Cum Jupiter ἀγκυλομήτης *versutus*, emisso somnio spem injicit capiendæ Trojæ, cum longè aliud ageret. Nam hæc regum ars est, quosdam rumores data operâ in vulgus spargere, cum multò aliud apud se destinârint. Atque his etiam molliora, quæ sic à *Poëtis celebrata sunt*, *ut ad* historiam, non ad fabulas possint referri. Qualis est Orestes parricida, cumque hoc Pyladis amicitia. Sunt enim qui rem gestam affirment: qualis Alcestis mariti mortem, sua redimens, cujus etiam meminit Val. Maxim. Item Codri ac Menœcei mors. Quin, Curtii, Deciorumque factis annumeratur. Et inter amicorum paria Theseus, & Pirithous; Castor & Pollux referuntur. Qualis item Arion à Delphino revectus in patriam: Nam divus Augustinus historiam autumat. Certè apud Virg. ac præcipuè Lucanum, non dubium quin pleraque ad historiam pertineant. Quanquam & Herodoti pleraque fide careant. Et Xenophon

phon Cyropœdiam magis ad exemplum instituendæ vitæ, quàm ad fidem historiæ scripsit. Quæ si pro veris accipiantur, fide valent, sin pro fictis, cum sint à sapientissimis, ac probatissimis auctoribus prodita, hoc ipso valent quod ab iis conficta sint, quorum auctoritas præcepti vigorem obtinet. Contra, sunt apud Poëtas exempla certæ atque historicæ fidei de Scipione, de Hannibale, de Augusto, de Pompejo, de Julio. Sunt rursus alia, quæ nullus inficias eat, esse conficta. Sed quoniam constat, in huncipsum usum esse conficta, & à magnis conficta auctoribus, nimirum exempli pondus habent. Quo de genere sunt Invidia Dea, Fama, Ate, Lite, de quibus supra mentio facta est. Præterea personæ, quæ in dramaticis, aut mixtis poëmatis inducuntur præsertim comœdiis, cum quibus dialogi multum habent affinitatis. Etenim si quis suadet cavendum esse parentibus, ne si quid peccent, testibus liberis peccent; nonne exempli vim habebit Clitipho in sene seipsum excruciante, loquens ad hunc modum: Perii, is mihi ubi adbibit plus paulo, sua quæ fecit narrat facinora! Nunc ait, periculum ex aliis facito, tibi quod ex usu fiet: astutus; næ ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam. Aut si quis suadeat, juxta sapientis responsum; æqualem esse ducendam uxorem, alioqui non uxorem duci, sed heram, pauper divitem adjunxeris, nonne exempli instar erit Chremes in Phormione, Nausistratam perinde, ut dominam timens? Item, si quis suadeat, neque firmam satis, neque tutam pauperi, cum opulentis esse amicitiam, nonne pro exemplo valebit Euclio in Aulularia Plautina, loquens ad hunc modum, pauper Megadori divitis deprecans affinitatem: Venit hoc mihi in men-

tem &c. Nam locus notissimus est. Rursum ubi differas improbè facere parentes, qui sæviunt in liberos delinquentes, cum ipsi senes peccent graviora: nonne rectè citabitur modo dicta Nausistrata, loquens hoc pacto: Adeò indignum tibi videtur; filius, homo adolescens, si habet unam amicam, tu uxores duas? nihil pudet quo ore illum objurgabis? responde mihi. Sed ne ego ineptus unum aut alterum exemplum profero, cum tota comœdia nihil aliud sit, quam humanæ vitæ simulacrum. Poteram item è tragœdiis, eclogis, dialogis, similes formas proferre. Sed in commentário abundè satis arbitror viam ingeniolis indicâsse. Equidem existimo exempla non solum de his, quæ diximus, verumetiam à mutis animantibus atque etiam inanimis rectè. Quanquam videntur ad *ὁμοίωσιν, id est, similitudinem*, magis pertinere, veluti si quis proposita descriptaque formicarum industria, ad rem labore parandam adhortetur. Aut si quis exposita apum politiâ, homines ad legum, ac disciplinæ civilis observationem exstimulet. Aut si quis ab impietate in parentes revocet, proferat ciconiæ pullos, qui parentes ætate confectos, vicissim alere, ac gestare dicuntur. Aut si adhortans ad pietatem erga liberos, adducat asinam per medios ignes succurrentem pullis suis. Aut si quis detestetur ingratitudinem, adducto exemplo leonis, cujus ex Appione meminit Gellius, & Draconis, qui nutricium à latronibus obsessum eripuit, auctore Plinio. Aut si reprehendens hominem ab amicitia alienum, qui nec amet ullum, nec à quoquam ametur: Delphini proferas exemplum, puerum adamantis: aut aquilæ, virginis amore flagrantis, aut Magnetis, ferrum ad se trahentis. Sed hisce de rebus plura fortassis, ubi de

ubi de parabola disputabimus, nunc ad institutum.

Tertius modus locupletandi exempla.

Dilatantur exempla utriusque generis, hoc est, tam fabulosa, quàm historica, præter jam dictos modos, etiam parabola, quam eandem *ὁμοίωσιν* vocant, Cicero *collationem* vertit: tum comparatione, sive contentione. Parabola est, cum accommoda similitudo, quod adductum est exemplum, ostendit aut simile esse, aut dissimile, aut contrarium. Simile, ut: Non aliter, quam Camillus rem Romanam à Gallis oppressam, & in extremam perniciem adductam, sua virtute depulsis barbaris restituit: Ita Laurentius latinas literas inscitia fere barbarorum depravatas, obrutas, exstinctas, in pristinum nitorem velut ab inferis revocavit. Dissimile, ut non par gratia debetur Laurentio & Camillo, propterea quod hic pietate adductus, capitis sui periculo patriam à barbaris liberaverit: ille famæ cupiditate commotus, vel potius, quam plurimos taxandi libidine, linguam latinam non oppressam restituit, sed ad certas quasi leges redegit, quæ felicius ex eloquentium auctorum lectione discebatur. Contrarium: Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit; Verres eadem sociis abstulit. Pugnant enim restituere cum auferendo, hostes cum sociis: Item, Brutus occidit liberos, proditionem molientes: Manlius virtutem filii morte mulctavit. Et apud Virg.

At non ille, satum quo te mentiris Achilles,
Talis in hoste fuit.

Porrò comparatio demonstrat id quod adductum sit, aut par esse, aut minus, aut majus. Minus ut si propter matrimonia violata urbes eversæ sunt,

sunt, quid fieri adultero par est? Item majores nostri sæpe pro mercatoribus, ac naviculatoribus injuriosius tractatis bella gesserunt: vos tot civium Ramanorum millibus, uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbius, Corinthum, patres vestri totius Græciæ lumen, extinctum esse voluerunt: vos eum regem multum esse patiemini, qui legatum populi Romani consularem, vinculis ac verberibus atque omni supplicio excruciatum necavit? Par, ut apud eundem Cic. Etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbissimo, altero modestissimo, atque optimo viro peterem: superavi tamen dignitate *Catilinam*, gratia Galbam. Majus, ut pro Milone. Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua urbe tandem hoc homines stultissimi disputant? nempe ea, quæ primum judicium vidit de capite M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse, fateretur. Ergo in eo quod proprie vocatur exemplum; (Est autem rei gestæ, aut perinde ut gestæ, utilis ad persuadendum commemoratio) aut brevissime significatur: (quod genus est illud divi Hieronymi: Memento Daretis, & Entelli:) aut latius per collationem accommodatur, per simile, dissimile, contrarium, par, majus, & minus. Atque ea collatio sumitur ab omnibus rerum, ac personarum circumstantiis. Adjuvatur autem & orationis artificio, cum verbis, ac figuris ad id accommodis, alia consulto elevantur, alia attolluntur. Porro qui copiosissime volet exemplum tractare, is singulas similitudinis, aut dissimilitudinis

dinis partes explicabit, atque inter sese comparabit quemadmodum facit M. Tull. in exemplo, quod superius retulimus, de legato occiso. Subjicit enim partium collationem. Illi libertatem civium Romanorum imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligitis? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt; vos legatum omni supplicio interfectum relinquetis? Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam nobis imperii gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, id quod accepistis, tueri, aut conservare non posse? Quòd tamen quantumlibet copiosè licebit facere, si quis plures circumstantias inter se componat: veluti si quis hortetur aliquem, ut filii mortem moderatè ferat, & ex Ethnicorum exemplis mulierem aliquam objiciat, quæ plurium liberorum mortem fortiter tulerit, post enarratam rem ita comparabit: Quod mulier imbecilla potuit; tu vir barbatus non feres? Illa cum sexu vicit & affectum matris, tu ab altero superaberis? Illa complurimum liberorum jacturam animo infracto pertulit; tu unum extinctum inconsolabiliter defles? Adde quod illius filii simul omnes naufragio perierunt, morte videlicet ingloria, tuus in bello fortiter pugnans occubuit. Illa non habebat cui filios honestè imputaret, tu filium impendisti patriæ: Illi verè totique perierunt, tuus immortali gloria semper victurus est: Illa naturæ gratias agebat, quod aliquando tot liberorum mater fuisset: tu tantùm meministi te optimum perdidisse filium: Illa non habebat sarciendæ orbitatis spem, quippe major, quàm ut uterum jam ferre posset; tibi & uxor fœcunda, & ætas etiamnum integra, valensque: Ergò quòd barbara muliercula præstitit, tu vir Romanus non præstabis? quòd contemnere

 potuit

potuit literarum imperita, hoc te tot præditum literis, tantum philosophiæ professorem. Denique quàm animi fortitudinem præstitit pagana; hanc homo Christianus non exhibebit? Illa credens post rogum nihil superesse, tamen luctum indecorum existimavit; tu doctus eos demum verè vivere, qui cum laude excesserint: ex hac vita, sine fine clamas tibi periisse filium? Et quod illa æquo animo reddidit naturæ; tu Deo repetenti non reddis? Illa fortiter paruit, tu Deo repugnas? Ex hac forma satis opinor apparet, quibus modis oporteat exempla conferre; quamquam in veris caussis, quoniam major est circumstantiarum copia, facilius est inveniri varias contentiones. Illud obiter admonendum; in hujusmodi contentionibus sententias, & epiphonemata non inconcinnè posse admisceri: veluti in hoc eodem exemplo post primam collationem: Quod mulier imbecilla potuit, tu vir barbatus non poteris? subjici poterant sententiæ: Natura discrevit sexum, tu non discernis animum? A muliere nemo fortitudinis laudem exspectat? Vir nisi forti sit animo nec viri nomine censetur: Vir, utrumque significat, & sexum robustiorem, & animum infractum: turpiter barbam gestat, qui pectoris robore superatur à femina. Item, post illam contentionem: Illa non habebat cui filium imputaret honestè: tu filium impendisti patriæ. Poterant affingi sententiæ ferme hujusmodi: Magnum doloris solatium est, habere cui honestè possis imputare fortunam: Ut nulli justius, ita nec gloriosius impenditur filius, quam patriæ: Rursum post illam: Illi verè totique perierant, tuus immortali gloria semper victurus est; Adjici poterant hujusmodi: Longè felicius, honesta fama, quam

hoc

hoc communi ſpiritu, vita, vivitur. Corporis vita, & calamitoſa eſt, & omnino, ut nihil accidat, brevis, denique cum pecudibus communis. Illa clara ſempiternaque hominis in divorum conſortium referens. Ad eundem modum ſingulis collationem partibus ſententiæ ſubjici poterant. Sed hæc obiter indicâſſe ſat fuerit: nam de ſententiis ſuo loco dicemus.

De Parabola.

Iam verò ſi quis ſuperſtitioſus parabolam ab exemplo ſeparet, ut exemplum ſit certæ rei geſtæ: Parabola, ſimilitudo ſumta ab his quæ fiunt, aut quæ natura, caſuve rebus adjuncta ſint: ut, Attilus ad hoſtes reverſus exemplum ſit ſervandæ religionis ac fidei: At navis pro ventorum ratione velum tollens, aut contrahens, in hoc aut illud latus transferens, parabola ſit, quæ doceat ſapientem tempori cedere oportere, ac rebus præſentibus ſeſe accommodare: tamen eadem eſt dilatandæ parabolæ ratio, quam in exemplo demonſtravimus. Nam aliquando verbo notatur; Ut, non intelligis tibi vertenda vela: Aut, deſine lavare laterem. Ut jam vel allegoria ſit, vel metaphora. Aliquando latius explicatur, & apertius accommodatur. Quod facit Cic. pro Muræna: Quod ſi è portu ſolventibus, qui jam in portum ex alto invehuntur, prædicere ſummo ſtudio ſolent tempeſtatum rationem, & prædonum, & locorum: quod natura fert, ut his faveamus, qui eadem pericula, quibus perfuncti ſumus, ingrediantur: quo me tandem animo eſſe oportet, prope jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui, video maximas tempeſtates eſſe ſubeundas? Rurſum in eadem

oratione, ut ajunt, in Græcis artificibus eos auloedos esse, qui citharoedi fieri non potuerint: sic nonnullos videmus, qui oratores evadere non potuerint, eos ad juris studium devenire. Superiorem Ciceronis parabolam sic imitatus D. Hieronymus in epistola quadam ad Heliodorum. Et ego non integris rate vel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum, & indoctus nauta præmoneo, sed quasi nuper naufragio ejectus in littus timida navigaturus voce denuncio: in illo æstu, charybdis luxuriæ, salutem vorat. ibi ore virgineo ad pudicitiæ perpetranda naufragia Scyllæum renidens libido blanditur. Hic barbarum littus: hic Diabolus pirata cum sociis portat vincula capiendis. Nolite credere, nolite esse securi: *licet* in modum stagni fusum æquor arrideat, licet vix summa jacentis elementi spiritu terga crispentur, magnos hic campus montes habet: intus est periculū; intus est hostis. Expedite rudentes, vela suspendite: crux antennæ figatur in frontibus: tranquillitas illa tempestas est. Hic si quis singula pericula quæ à vitiis, aut improbis, aut aliunde bonis motibus imminent, velit conferre cum singulis quæ nautis vitæ discrimen adducere solent: deinde per comparationē majus aut minus, item dissimile aut contrarium ostendere: postremo, sententiis & epiphonematis, ut inciderint exornare: nimirum copiosissime dilatabit orationem. veluti in hoc exemplo: Ut, quo preciosior est res, hoc & diligentius solet adservari, & impendi circumspectius: ita temporis, quo nihil est preciosius, summa habenda est ratio, ne quid effluat sine fructu. Etenim si curatores dari solent his, qui gemmas, & aurum temerè profundunt: quæ tandem erit insania, tempus pulcerrimum immortalis Dei munus, aut otio, aut inhone-

honestis studiis turpiter consumere? Quid enim perdis, cum tempus perdis, nisi vitam? At vita quid esse potest charius? Et cum una gemmula periit, jacturam vocas: cum totus periit dies, hoc est, bona portio, jacturam non vocas? Præsertim cum illa perdita, aliunde possint recuperari: temporis irreparabilis sit jactura. Præterea illa cum tibi pereunt, aliis plerunque lucro sunt: At temporis dispendium in nullius transit compendium: Nullum est damnum, ex quo non aliquis emolumentum aliquid sentiat: præter damnum temporis. Adde his, quod illarum opum jactura sæpe saluti fuit. Nam divitiæ plerunque vitiorum materiam ministrant: ita ut præstet temerè profudisse, quam attentè asservâsse. Quanto cujusque rei usus honestior, tanto turpior profusio. At nihil pulchrius, nihil præclarius, quam bonas horas bene collocare. Illa ut quam maxime serves, sæpenumero tamen vel casus eripit, vel homo tollit, ut jactura te calamitosum duntaxat, non etiam turpem reddat. At temporis amissio, quoniam non nisi nostro vitio contingit, non miseros solum, verum & infames reddit. Pessimum infamiæ genus, quoties culpa in nullum conferri potest, præterquam in eum, qui patitur malum. Illis fundos, aut ædes mercari poteras, bonum mentem non poteras. Hoc præter alia animi ornamenta parare poteris immortalitatem. Nulla est tam brevis vitæ portio, in qua non magnus aliquis ad felicitatem gradus fieri poterat. Postremo de illis male insumptis, patri fortassis rationem redditurus eras; de horis malè transactis, Deo. Sed satis est indicasse, in quantam amplitudinem dilatari possit collatio, si quis ad eum modum singulas circumstantias velit componere, atque ornare.

De

De dissimili eadem est tractandi ratio, cujus hoc sit exemplum: Neque enim ut navis utilior nova, quam vetus, sic & amicitia. Nec ut laudanda, quæ pecuniam pluribus largitur, ita & quæ formam. Neque enim ut in cursu melior est, qui lampadem accipit, quam is qui tradit: ita in bello melior est Imperator, qui exercitum *accipit*, quam qui tradit. Porro quemadmodum ab omni genere rerum collationes duci possint, superiore commentario demonstratum est.

De Imagine.

Εἰκὼν, quam Latini vocant *imaginem*, collationi videtur affinis? quam si explices, fit collatio; veluti si dicas; ut asinus fuste non *depellitur* à pabulo, nisi satur; ita bellator non quiescit à cæde, donec expleverit animum suum. Collatio est. Sin dixeris aliquem more draconis, aut leonis in hostes insilisse, εἰκὼν est, Aut, Achillem ignis, aut solis instar armis relucentem venisse in prælium, imago est potius, quàm similitudo. In utroque ut creberrimus, ita felicissimus est Homerus: tametsi *εἰκὼν magis* ad evidentiam, aut gravitatem, aut jucunditatem orationis facit, quàm ad probationem. Ceterum quanquam exemplorum, & similium usus ad eadem ista confert; tamen ad faciendam fidem non vulgariter adjuvant præsertim cum per inductionem, quam Græci vocant ἐπαγωγὴν, adhibentur. Quo in genere plurimus est Socrates Platonicus. Exemplum per inductionem adhibebitur hoc modo: Dic mihi, quem tandem fructum attulit Demostheni insignis eloquentia? nempe, præter alia incommoda, infelicissimum, & miserandum exitium. Quid autem præmii Tib. & C. Gracchis attulit? nimirum

mirum cædem, & miseram, nec satis honestam. Quid porrò illi tantopere laudato Antonio? Certè & hic latronum sicis crudelissimè confossus est. Age Ciceroni eloquentiæ parenti, quàm mercedem attulit? nonne mortem, & acerbam, & miserandam? I nunc, & tot vigiliis ad summam eloquentiæ laudem enitere, quæ præstantissimis quibusque viris semper exitio fuit. Simile adhibetur per Inductionem hoc modo: De navigando num melius disputabit nauta, quàm medicus? annon medicus rectius de medendi ratione differet, quàm pictor? Nonne pictor de colorum, & umbrarum, ac linearum ratione melius dicet, quàm sutor? Num auriga de ratione moderandi currum melius, quàm nauta? Et si plurima conferantur, faciunt, ut omnino probabile videatur, unumquemque melius de ea re dicturum esse, quàm melius norit. Deinde ad rem accommodatur similitudo. At quid orator, qui de omni re profitetur se optimè dicturum? notum est exemplum de Aspasia & Æschine.

De contentione demonstrativa.

Est & generalis quædam contentio, præsertim in genere demonstrativo, quoties laudandi, vituperandive gratia, personam cum persona conferimus: veluti si quis Julium pontificem Romanum laudaturus, eum cum C. Jul. Cæs componat, atque illius benefacta, cum hujus comparet. Aut contra vituperaturus, malefacta cum malefactis conferat. Item si quis Maximilianum laudaturus, eum componat cum M. Antonio Imperatore. Est & rerum comparatio: quod genus est, si quis historiam laudans, ejus utilitates comparet cum eorum benefactis, qui re bellica Rempubl, auxerunt: Aut Poëticam laudare cupiens,

cupiens, hujus commoda cum Philosophiæ commodis committat, atque expendat. Est & unius ad multa comparatio: ut si quis historiæ laudes exaggerare cupiens, eam cum laudatissimis quibusque disciplinis comparet. Atque in his duplex ratio: aut enim alterius partis bona elevas, alterius amplificas: aut alterius partis sic exaggeras laudes, ut præferas tamen, aut certè æques, quod laudandum susceperis. In vituperando attollis vitia: sed sic, ut scelestiorem tamen, aut æquè scelestum ostendas, quem insectaris. In his illud observandum, ut quæ adhibentur ad comparationem, sint tum confessa, tum insignia: ut, si bonum principem conferas cum Trajano, aut Antonino philosopho: Contra, malum cum Nerone, Caligula. Rursus, si hominem maledicum conferas cum Zoilo, & Hyperbalo: aut hominem obtrectatorem, cum Dipsade, & Regulo: hominem voluptatibus effeminatum, cum Sardanapalo. Crescet autem comparationis copia, si quemadmodum modo attigit, ad unius hominis, aut rei laudem, seu vituperationem, personæ complures, aut res adhibeantur: veluti si quis principem laudaturus, è multis excerpat, quòd in quoque maximè excelluit, è Julio Cæsar felicitatem animique præsentiam; ex Alexandro magnanimitatem; ex Augusto urbanitatem, ex Tito seniore civilitatem, ex Trajano sanctimoniam, & clementiam, ex Antonino gloriæ contemptum, atque item de ceteris. Similiter & in vituperando. Præterea si iracundiam detestans, conferas eam cum enormi temulentia, cum phrenesi, cum morbo comitiali, aut dæmoniaco. Aut si linguæ petulantiam damnans, componas eam cum habitu hominis pestilentia laborantis, cum afflatu serpentum, quibus est venenum

num præsentissimum, cum exhalatione quorundam lacuum, aut specuum subitam mortem afferente.

De Iudiciis.

Ad Exemplorum genus, ut diximus, referuntur & judicia, quæ Græci κρίσεις appellant. Et sunt sententiæ scriptorum illustrium, gentium, virorum sapientium, aut clarorum civium. Ex antiquis, ac celebratis poëtis magna vis judiciorum colligitur. Item, ex historiographis, ex philosophis, ex arcanis literis. Nam his rursum eadem varietas, quæ in exemplis ostensa est. Sunt & apud Græcos, qui in his undecunque colligendis, laborârunt, quorum de numero Stobæus quidam. Idem valent sapientum Apophthegmata: cujusmodi sunt illa celebrium virorum dicta, & quæ referuntur à Plutarcho. Et hoc varium genus est. Etenim si spectemus rem, sunt militaria, sunt philosophica. Si personas, sunt regum, sunt sapientum, sunt popularium. Si qualitatem, sunt graviter dicta, sunt facete dicta, sunt acute dicta. Hunc pertinent & Proverbia, vel ab auctoribus sumpta, vel vulgo jactata. Nam publica gentium instituta non video, quid ab exemplis differant. Certe oracula, & responsa numinum, judiciis subjiciuntur, veluti si Socratem probes sapientem, quod ita Apollinis oraculo sit judicatum.

De Sententiis.

Est sententiarum genus, non illud quidem ab auctoribus, sed à nobis ad præsentis rei commoditatem confictum. Eas licebit omnibus orationis partibus admiscere. Atque adeo unus locus complures sæpe numerò sententias parit. Incidunt

dunt enim & in enarrando, & in movendis affectibus, non solum in probationibus, quinetiam sæpenumero transitiones per sententias fiunt. Quæ si in loco adhibeantur haud mediocrem orationi copiam adjungent? neque id sine gravitate, aut gratia. Sunt autem sententiarum variæ formæ: siquidem aliæ sunt καθολικαί, ut invidentia ipsa sui supplicium est. Aliæ non placent, nisi ad rem relatæ, ut: nihil tam populare, quam bonitas est. Aliæ quæ ad personam referantur, ut princeps, qui vult omnia scire, necesse habet multa cognoscere. Rursum alia simplex, ut: omnia vincit amor. Alia rationem habet subjectam, aut admixtam, ut, In omni certamine, qui opulentior est, etiamsi *accipit injuriam*, tamen quia plus potest, facere videtur. Quædam duplices sunt ex partibus contrariis, nulla, tamen addita ratione: ut, Obsequium amicos, veritas odium parit. Quædam ex diversis: ut, Mors misera non est, aditus ad mortem miser est. Huic generi si ad utramque partem ratio subjiciatur, quadripartita fuerit sententia, ad hunc modum: Qui adolescentum peccatis ignosci oportere putant, falluntur. Hæc prima sententiæ pars: Ei subnectitur ratio, propterea quod ætas est impedimento bonis studiis. Deinde tertia pars erit: At hi sapienter cogitant, qui adolescentes maxime castigant. Et rursum additur ratio: ut, quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in ætate maturrima velint comparare. Id exemplum etiamsi est in Rhet. ad Herennium scripta: tamen mihi sanè non admodum arridet. At non est arduum aliud hujusmodi fingere: Juventutem decet industria. Adjicitur ratio: Nam turpe sit eas dotes quas natura ad bonas artes comparandas, illis annis attribuit, in ocio, fœdisque

que voluptatibus consumere. At senectutem opulentia decet. Huic quoque subjicitur ratio, quo videlicet ætas naturæ præsidiis destitutior, exterarum rerum adminiculis utcunque fulciatur. Item aliud: Senectus inops, calamitiosa, indocta, turpis. Nam & miserum est tum egere, cum imbecillitas naturæ, pecuniæ subsidia præcipuè requirit. Et turpe, tum res optimas nescire, cum nec discere decorum est, & docere pulcherrimum. Rursum est sententia recta, ut: Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet. Est figurata: ut servare potui, perdere an possim, rogas? simplex erat, facilius est perdere, quàm servare. Est communis rerum, ut nocere facile est, prodesse difficilius. Est ad personas accommodata, ut jam minus appareat sententia, ut est illud M. Cic. Nihil habet, Cæsar, nec fortuna tua majus, quàm ut possis, nec natura melius, quam ut velis servare. Est illud etiam tacitum, & quasi dissimulatum sententiæ genus apud Maronem: Et cæco carpitur igni. Explicuit enim Ovid. tectus magis æstuat ignis. Item in narrando, Pars major vicit meliorem: explicabis, si dixeris, fere fit, ut pars major vincat meliorem. Jam aliud sententiæ genus quod ἐπιφώνημα Græci, Fabius *acclamationem* appellat. Ea est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio. Narratæ, ut apud Virg.

Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Probatæ, apud Marc. Tull. pro Lig. Quorum igitur impunitas Cæsar tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio? Neque tamen quodvis Epiphonema, continuo sententia est, etiamsi plerumque est, verum quicquid in clausula argutè additum

ferit

ferit aurem, ἐπιφώνημα dici poteft. Quod genus proprium eft epigrammatis: ut, in epigrammate de ove, lupi catulum uberibus alente. Natura haud unquam vertitur officiis. Vnde apud Martialem fæpenumerò carmen epiphonemate clauditur: Ut

Aut vigila, aut dormi, Nafidiene, tibi.

Item:

Vt dicam quis fis? magnus es ardelio.

Vtitur & Val. Max. frequenter hoc genere: Item, Seneca fuas epiftolas ferè claudit epiphonemate. Neque defuerunt quibus epiphonematum ufus adeò impenfe placuit, ut omni loco, omni fenfui claufulam acclamatoriam fubjiciendam exiftimârint. Sed ut fententiarum omnium, *ita & acclamationum* debet effe modus, ut ibi demum adhibeas, ubi locus poftulat, aut certè patitur. Eft Noëma fententiæ genus, quod non dicitur, fed intelligitur: Quod genus eft illud dictum in quendam agentem cum forore talionis, quod fibi dormienti pollicem refciderat, cum illa fratrem fæpius à ludo gladiatorio redemiffet: *Eras dignus, ut haberes integram manum: nam intelligitur, ut rurfum in ludo depugnares.* Simile eft illud Hortenfii, ni fallor, qui negabat fe unquam cum matre, aut forore rediiffe in gratiam. Intelligitur enim nunquam illi cum matre, aut forore incidiffe diffidium. Sunt nova fententiarum genera, ex opinato, & alio relatis, & ex alio tranflatis, ex geminatione, ex contrariis: quorum exempla fi quis defideret, ex Quintiliano petat licebit.

De Expolitione.

Cum hoc fententiarum genere, quod fuperius oftendimus, ex quatuor conftare partibus, cognationem habere videtur Expolitio. Sic enim vocant,

vocant, quoties eodem in loco diutius commoramur, & eandem sententiam aliis, atque aliis modis variamus, simul & locupletamus: Commutatione verborum, cum eadem res aliis, atque aliis verbis, aliisque figuris, sæpius effertur: Commutatione pronunciationis, cum alio, atque alio vultu, gestu, voce: Commutatione tractationis, cum quod jam sub persona nostra diximus, idem alium, sed paulo aliter dicentem facimus: vel, cum quod sedatius est disputatum, id acrius atque inflammatius efferimus. Verum copiosissima expolitio septem constat partibus. Propositione, ratione, duplici sententia, cui ratio item duplex subjici potest, contrario, simili, exemplo, conclusione. Exemplum erit hujusmodi: Sapiens nullum pro Republ. vitabit periculum. Ideo, quòd sæpe fit, ut, cum pro Repub. perire noluerit, necessariò cum Republ. pereat. Et quoniam sunt omnia commoda à patria accepta, nullum incommodum pro patria grave putandum est. Hæc est prima pars, qua tota res simpliciter exposita est, & rationibus confirmata, cui subditur duplex sententia, aucta totidem, aut pluribus rationibus. Ergo qui fugiunt id periculum, quod pro Repub. subeundum est, stultè faciunt. Hæc est sententia, cui subnectitur ratio. Nam neque effugere id possunt, & ingrati in civitatem reperiuntur. Deinde additur sententiæ pars è contrario. At qui patriæ pericula suo periculo propellunt, hi sapientes putandi sunt. Mox adjiciuntur rationes, cum & eum, quem debent, honorem Reipub. reddunt, & pro multis perire malunt, quàm cum multis. Jam adjungitur huic contrarium: Etenim vehementer est iniquum, vitam à natura acceptam per patriam cum servaveris, naturæ cum cogat, reddere: patriæ cum

roget,

roget, non dare. Et cum possis cum summa virtute, & honore pro patria interire, malle per dedecus, & ignaviam vivere, pro amicis & parentibus, ac ceteris necessariis adire periculum cum velis, pro Repub. in qua & hoc, & illud sanctissimum patriæ nomen continetur, nolle in discrimen venire; Deinde adhibetur simile. Itaque uti contemnendus est qui in navigando, se quam navim mavult incolumem: Ita vituperandus qui in Reip. discrimine, suæ saluti plus, quàm communi consulit. Additur collatio similitudinis, à majori. Nave fracta multi incolumes fuerunt. Ex naufragio patriæ salvus nemo potest enatare. Sub hæc exemplum adnectitur. Quod mihi videtur Decius intellexisse, qui se devovisse dicitur, & pro legionibus se in hostes immisisse medios. Huic annectuntur sententiæ, unde vitam amisit, non perdidit. Re enim vilissima maximam redemit: Vitam dedit, accepit patriam: amisit animam, potitus est gloria, quæ cum summa laude prodita vetustate, quotidiè magis enitescit. Demum apponitur conclusio tanquam epilogus: Quod si pro Reip. debere accedere ad periculum, & ratione demonstratum est, & exemplo comprobatum, hi sapientes sunt existimandi, qui nullum pro salute patriæ periculum vitant. Ergo conveniet hujusmodi thematis exerceri pueros, qui ad copiam parandam instituuntur. Quanquam ne hoc quidem exemplum ex Herenniana Rhetorica mihi magnopere probatur, nisi quod utcunque rationem indicat. Potest autem copiosius etiam tractari, si plures sententias & rationes, si plura similia, si exempla plura congeras.

De

De Apologis.

Ad fabulosorum genus proximè accedunt Apologi, nisi quod & delectant vehementius, & efficacius persuadent. Delectant, morum faceta quadam imitatione: faciunt fidem, quia verum veluti ponunt ante oculos. Capiuntur his præcipuè rustici, & imperiti, & si quis alius est, qui mores aurei seculi sapit. Celebrantur Apologi maxime Æsopi nomine, qui unus è sapientum numero ob hoc ipsum est habitus: etiamsi Quintilianus ab Hesiodo scriptos fuisse, certe majoris cujuspiam ingenii opus, existimat. Quo minus mirandum si Menenius Agrippa plebem Romanam à periculosissima seditione revocârit, confictо in id apologo de corporis humani membris adversus ventrem conspirantibus, ut refert T. Liv. Et Themistocles Atheniensibus persuasit, ne novarent magistratus, fabula de vulpe muscis obsita. Quin liberum est cuique pro re confingere genus hujusmodi. Verum ut aptè confingas, cum ingenio valeas oportet, tum animantium naturas (sunt autem infinitæ varietatis) penitus animadversas, habeas, necesse est. Porrò quod ad usum attinet, significantur verbo, quemadmodum exempla, maximè si notus sit apologus: Veluti si dicas: Si tua scripta lacerant ac damnant imperiti, noli laborare; certe doctissimo cuique maxime probantur. Quid enim mirum, si gemmam aspernatur gallus Æsopicus? Aut si quis dicat: nullus hostis quantumlibet impotens, humilisque negligendus, aut contemnendus est: Posteaquam nec scarabæum impune, contempsit aquila Æsopica, Aut hoc: Tuis ipsius benefactis nitare, non majorum splendore: ne tibi usu veniat, quod Æsopi corniculæ. Dilatantur

autem

autem præfatione commendationis. Commendamus tum auctorem ipsum, tum apologorum genus. Ita ut fecit Au. Gell. lib. 2. cap. 29. in explicanda Cassitæ fabula: Æsopus ille è Phrygia fabulator, &c. Nam locus in promtu est. Deinde si describendis animantium, aut rerum formis ac naturis, quos inducis, longius *immoraberis*. Quandoquidem hoc jam ipsum, & cum voluptate accipitur, & ad eruditionem liberalem pertinet: veluti si scarabæi formam, deinde quemadmodum è stercoribus nascatur, & quo pacto posterioribus pedibus erectis, stercora protrudat, atque id genus alia, describas. Ad eundem modum, aquilam regnum in avium genus obtinere, armigeram esse Iovis, non offendi *fulmine*, non connivere ad ardentissimos Solis radios, perniciosissimo volatu ultra nubes ferri: Deniquæ quæcunque vel ad scarabæorum humilitatem exaggerandam, vel aquilæ generositatem attollendam pertineant, quod quidem argumentum nos per lusum tractavimus in proverbiis. Atque hac in re non prætermittendum, siquid animanti cuipiam *fabulis poëtarum* est attributum. Quod genus è Lycaone natos lupos, ex adolescente perdicem, cygnum Apollini sacrum esse, & sub fatalem horam suavissime canere, corvum ejusdem fuisse nuncium, & ob cessationem ex albo nigrum factum. Aut, si quid proditum est historiis insigniter ab his factum, veluti de aquila, quæ virginem adamavit, apud Plinium. De Bucephalo Alexandri magni equo, atque item de cæteris; Nam rationem duntaxat ostendimus. Deinde cum ad ipsum apologum erit ventum, fusius ac latius narrare licebit. Id fiet circa tædium, si faceta quadam imitatione, quod est in hominum vita, ad fabulæ mores accommodabimus. Præ-

terea

terea si ad eandem rationem sermones, sententias, dictaque effingemus. Exemplum aptissimum est apud Horat. in satyris:

Rusticus urbanum murem mus paupere fertur,
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum
Asper, & attentus quæsivit: ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum. &c.

Nam in promptu locus est. Est item exemplum dilatati apologi apud Apulejum de corvo & vulpe. Rursum apud Aul. Gell. de cassita avicula. Ceterùm quod ἐπιμύθιον vocant, id est, apologi interpretationem, non admodum refert initio ponas, an in fine. Quanquam & hinc incipere licebit, & in hanc desinere, modo sermonis accedat varietas.

De Somniis.

Affinguntur à nonnullis somnia quoque, quæ fortassis adhibenda non sunt, nisi in ostentatione: quod genus Luciani *somnium*. Aut quoties ea pro veris visis, hortandi, deterrendive gratia narramus. Tale est Prodici figmentum de Hercule ambigente, utram vitæ viam ingrederetur, virtutis arduam, an voluptatis proclivem. Simile de Momo, qui hoc reprehendit in homine, quod demiurgos illi finxisset cor sinuosum, nec addidisset fenestram: In bove, quod in summis cornibus non addidisset oculos, ut videret, quod feriret. Hujusmodi videtur illud D. Hieronymi, de sese flagris cæso, quod Ciceronianus esset: Et nos item pueri in hoc genere lusimus.

De fictis Narrationibus.

Jam fictæ narrationes rerum gestarum, si persuadendi gratia pro veris adhibeantur, quam maximè fieri potest, ad veri similitudinem componan-

ponantur, oportet. Sunt autem ex arte Rhetorica notæ partes, quibus probabilitas constat: cujusmodi est fabula de Memmio, apud Cic. & fortasse de Vultejo, apud Horat. Genus hic video nonnullis nimium placuisse, qui vulgi credulitate freti, stultissima quædam miraculorum ostenta pro certissimis invexerunt Christianorum literis. Porrò quæ risus caussa finguntur, quo longius absunt à vero, hoc magis demulcent animos, modò ne sint anicularum similia deliramentis, & eruditis allusionibus doctas etiam aures capere possint: Quo de genere sunt Luciani veræ narrationes, & ad hujus exemplum effictus asinus Apulei. Præterea Icaromenippus, & reliqua Luciani pleraque. Item argumenta fermè omnia veteris comœdiæ, quæ non imagine veri, sed allusionibus, & allegoriis delectant. Nam illud fictionis genus, quod ad simulacrum rerum adumbratur, haud dubium est, quin ad parabolam pertineat. Exemplum hujus est apud Plat. de specu, in quo vincti quidam umbris, perinde ut ipsis rebus, delectantur.

De Allegoriis Theologicis.

At quoties ad pietatem adhortamur, aut dehortamur, plurimum adjumenti conferent exempla veteris, ac novi Testamenti, id est, Euangeliorum. Quæ per allegoriam varie tractantur, & eadem modo ad mores hominum, modo ad corpus Ecclesiæ, Christo capiti connexum, & cohærens: modo ad cælestem illam communionem, rursum ad prisca nascentis fidei tempora, & ad hæc nostra possunt accommodari. Sed hisce de rebus copiosius, & exactius disseremus in libello, quem instituimus de Theologicis allegoriis. Atque hæc ferme omnia ad exemplorum

genus

genus referuntur, in quibus sumus paulo diutius immorati, quod ex hoc potissimum mundo. copiæ suppellex depromatur. Sed priusquam ab his digredimur, visum est etiam nonnulla paucis admonere.

Ratio Colligendi Exempla.

Jam primum quemadmodum unumquodlibet horum varie possit accommodari per similitudinem, per contrarium, per comparationem, per hyperbolen, per epitheton, per imaginem, per metaphoram, per allegoriam, superiori commentario demonstratum est. Nunc qua ratione fieri possit, ut amplissimam horum vim in promptu, ac velut in numerato possimus habere, indicabimus. Consilium quidem non perinde magnificum, ut frugiferum: quod utinam juvenes olim ipsi fuissemus secuti, (nam tum quoque veniebat in mentem) video quantum momenti literulis nostris fuerit accessurum: Attamen candidi est ingenii, non invidere bonæ spei juvenibus, quod tibi vel negârit fortuna, vel non pararit diligentia. Ergo qui destinavit per omne genus auctorum lectione grassari (nam id omnino semel in vita faciendum ei, qui velit inter eruditos haberi) prius sibi quàm plurimos comparabit locos. Eos sumet partim à generibus vitiorum virtutumque, partim ab his, quæ sunt in rebus mortalium præcipua, quæque frequentissime solent in suadendo incidere, eaque conveniet juxta rationem affinitatis, & pugnantiæ digerere. Nam & quæ inter se cognata sunt, ultro admonent, quid consequatur: & contrariorum eadem est memoria. Puta, sit exempli caussa primus locus pietas, & Impietas: Huic subjicientur species inter se cognatæ; Prima, est pie-

tas in Deum: Secunda, in patriam: Tertia, in parentes, aut liberos, aut etiam in eos quos oportet parentum loco colere, veluti præceptores, & quorum beneficio servati sumus. Ex adverso est impietas. Iam his cognata superstitio, adjicienda igitur. Atque hic aperit sese campus latissimus de prodigiosis deorum cultibus, ac variis diversarum gentium ceremoniis. Item, inepta parentum in liberos indulgentia, quæ falsa est pietas, Sit proximus, si videtur, titulus, Fides, hanc in species seces licebit: est fiducia erga Deum: est fides humana, est fides in amicos, fides servorum in dominos, fides in hostes. totidem de perfidia. Item, sit titulus *Beneficentia*. Huic cum suas species subjeceris restat *gratitudo*: non illa quidem huic subjecta, neque rursum contraria, sed adhærens, éque ea veluti consequens. Hæc per omnes locos tractari possunt. Primum, quid sit pietas, quomodo differat à ceteris virtutibus, quid habeat peculiare, quibus officiis præstetur, aut violetur, quibus rebus alatur, aut corrumpatur, quid *fructus homini pariat*. Hîc sese *aperit campus exemplorum, ac judiciorum*. Sed virtutum, ac vitiorum ordinem sibi quisque suo fingat arbitrio, vel è Cicerone, sive malit è Valer. Max. aut ex Aristotele, aut ex D. Thoma petat. Denique si malit, elementorum ordinem sequatur. Neque enim id magni refert. Quanquam nolim illum omnes hujus generis particulas, tam minutim concisas, in ordines referre; verum eas duntaxat, quæ videantur frequenter in dicendo, usu venire. Id autem vel ex locis caussarum licebit cognoscere, nempe demonstratoriis, suasoriis, & judicialibus. Quod genus ferme sunt tituli apud Valer. Max. & nonnulli apud Plin. Ceterum quæ extra vitiorum, ac virtutum

virtutum genera sumuntur, partim pertinent ad exempla, partim ad locos communes. Prioris generis fermè sunt hujusmodi: Insignis longævitas, vivida senectus, senilis juventa, insignis felicitas, insignis memoria, subita rerum commutatio, subita mors, mors spontanea, mors prodigiosa, partus prodigiosi, insignis eloquentia, insignis opulentia. Ex humili genere clari, vafricies ingenii, insigne corporis robur, insignis forma, egregium ingenium in deformi corpore, atque id genus innumera alia. Quorum singulis oportebit subjicere, quæ cum his pugnant, quæque cum his habent affinitatem: ut, insigni eloquentiæ opponitur insignis infantia. Finitima sunt, vocalitas, felicitas in gesticulando, histrionica, & si quæ sunt hujusmodi. Posterioris autem generis sunt istiusmodi: Plurimum interest quibus studiis puer assuescas: magni refert, quibuscum vivas: suum cuique pulchrum, facilis offensa, reconciliatio difficilis: tutissimum est nulli credere, ama tanquam osurus, oderis tanquam amaturus. Bis dat, qui citò dat: fortunam sui cuique mores parant: & lentæ regum iræ: & periculosa principum amicitia: & dulce inexpertis bellum: & infida societas regni: & optimum senectæ viaticum, eruditio. Sed quid ego hæc recensere pergo, cum sint sexcenta millia? Ergo ex his eo sunt deligenda, quæ videbuntur ad dicendum maximè commoda. Ad hunc gregem pertinent & illa comparativa: cœlibatus ne felicior, an conjugium? vita privata, an secus? potior monarchia, an democratia? vita studiosorum, an idiotarum? Tum autem ex superioribus, si quæ sunt quæ virtuti, aut vitio videbuntur esse confinia, ea licebit suo titulo subjicere: ut illa: bis dat qui citò dat:

&, nihil carius constat, quàm quod precibus emitur: & beneficium dando accepit, qui digno dedit: &, nihil tam perit, quam quod confertur in ingratum: &, beneficii gratiam perdidit, quisquis exprobravit. Hæc atque hujusmodi ad liberalitatis titulum referri possunt. Verùm ne indigesta rerum turba pariat confusionem, profuerit titulos, qui latius patent, in aliquot secare partes. Liberalitatis titulum, ut exempli caussa loquamur, ita licebit partiri si subjeceris. Beneficium promtè, citoque datum: Beneficium aptum: Beneficium digno, aut indigno collatum: Beneficium exprobratum, Beneficium mutuum: & si qua judicabuntur magis idonea. Nam nos *indicandi* gratia duntaxat hæc ponimus. Ergo posteaquam tibi titulos comparâris, quot erunt satis, eosque in ordinem, quem voles, digesseris, deinde singulis suas partes subjeceris: rursum partibus addideris locos communes, sive sententias, jam quicquid usquam obvium erit, in ullis auctoribus, præcipuè si sit insignius, mox suo loco annotabis sive erit *fabula*, sive *apologus*, sive *exemplum*, sive *casus novus*, sive *sententia*, sive *lepide*, aut alioqui mirè dictum, sive parœmia, sive metaphora, aut parabolæ. Atque ad eum modum pariter fiet, ut & altius insideant animo, quæ legeris & assuescas uti lectionis opibus. Sunt enim qui plurima teneant, velut in mundo reposita, cum in dicendo, scribendoque mirè sint inopes, ac nudi. Postremo utcunque *postulat* occasio, ad manum erit dicendi supellex, certis veluti nidis constitutis, unde, quæ voles, petas. Porrò nulla disciplina tam semota est à Rhetorica, unde non facias locos tuos locupletiores. Nam à Mathematicis, quæ remotissimæ videantur sumuntur similitudines. Quandoquidem cum

sphæra

ſphæra undique ſui ſimili· cumque tetragono quocunque cadat, pariter quatuor angulis nixo confertur ſapiens, ſuis opibus felix, nec aliunde pendens, & quæcunque inciderit fortunæ procella, ſua virtute firmus, & immobilis: ut ne dicam interim, quod Theologi myſteriorum enarrationem frequenter à Mahtematicis petunt, propter arcanam quandam rerum ac numerorum analogiam. Nam à Phyſicis non ſolum parabolæ, verum etiam exempla quædam petuntur. Parabola fuerit, ſi dicas: Quemadmodum fulmen ſummos montes frequentiſſimè ferit: ita ſumma poteſtas graviſſimis caſibus eſt obnoxia. Item, quemadmodum fulmen æs liquefacit, intacta cera; ita principum animus in rebelles & obſiſtentes ſævire debet, in ceteros uti clementia. Exemplo fuerint elephanti, pudore in abdito coëuntes, ſi quis etiam in conjugatis modeſtiam, ac voluptatis diſſimulationem deſideret. Et Delphini fœtus adultos diutius comitantes, nec ſinentes parvulos ſuos ingredi, niſi grandior aliquis ceu pædagogus aſſit, & cuſtos: ſi quis admoneat quantâ cura ſervari atque inſtitui debeat à parentibus prima illa, & lubrica puerorum ætas. Itaque ſtudioſus ille velut apicula diligens, per omnes auctorum hortos volitabit, floſculis omnibus adſultabit, undique ſucci nonnihil colligens, quod in ſuum deferat alvearium. Et quoniam tanta eſt in his rerum fœcunditas, ut omnia decerpi non poſſint: certe præcipua deliget, & ad operis ſui ſtructuram accommodabit. Sunt autem quæ eadem non ſolum ad diverſos, verum ad contrarios uſus quadrare poſſint, eoque diverſis annotanda locis: quod genus ſi de inſanabili cupiditate hominis avari agas, rectè accommodabis Charybdis fabulam. Rurſum, ſi de in-

explebili ventris ingluviæ, aut libidine mulieris inexhausta, nimirum conveniet eadem. Item Apologus Æsopi de hirco, ac vulpe simul in puteum descendentibus, quadrabit vel in prospicientiam, qua fit, ut non aggrediâre negotium nisi prius apud te perpenderis, qua ratione queas explicare, vel in fictum amicorum genus, qui cum videantur amici commodis consulere, maximè tamen agunt suum negotium: Præterea ex morte Socratis non solum ducitur exemplum, mortem non esse formidandam viro bono, cum ille tàm alacri vultu cicutam biberit: verum etiam virtutem invidiæ obnoxiam, neque satis tutam esse in turba malorum. Rursum inutile, vel potius perniciosum esse philosophiæ studium, nisi te ad mores communes deflexeris. Iamque hoc ipsum factum trahi potest & in laudem Socratis & in vituperium. Laudandus enim qui nulla sua culpa, sed sola invidia damnatus, tam fortiter mortem neglexit: vituperandus, qui inutili Philosophiæ studio, neglectuque morum communium, amicis acerbissimum luctum, uxori, liberisque calamitatem, sibi exitium conciliârit, cum alii soleant utiles esse patriæ, suis præsidio simul, & ornamento, eoque verè sapientes esse, relictis aliquando tetricis illis sapientiæ decretis, vulgi studiis, & opinionibus accommodare sese, temporique quod ajunt, servire. Iam si partes exempli circumspicias, quot locos licebit elicere? Accusatus per invidiam ab Anyto, & Melito perditissimis civibus. Locus communis est: Veritas odium parit. Item alter: Insignis virtus conciliat invidiam. Rursum alius; Apud judices plerumque plus valet nobilitatis ratio, quam respectus honesti. Rursum alius, nihil impudentius opulentia, si cum improbis moribus copuletur,

tur. Quid enim absurdius, quàm omni facinore dedecorosos Socratem in jus vocare? Rursum alius locus: Non quidlibet cuivis decorum est. Eoque Socrates non abjecit sese ad judicum pedes: neque enim conveniebat, ut qui per omnem vitam docuerit, *mortem non esse formidandam, nisi turpis esset*, eum nunc veluti ob mortis metum abjectè supplicem esse. Quæ eadem caussa commovit, ut neque judicium declinaret, neque in media caussa exilium eligeret, neque postremo, cum liceret, è carcere vellet effugere, ne ipse à se ipso discrepare videretur. Atque hæc quidem una pars est. Deinde cum moriturus tam otiosè, tamque placidè disputat, cum non alio vultu cicutam bibit, quam quo vinum solet, cum mox moriturus jocatur in Phœdonem, admonens ut gallum persolvat Æsculapio: Locus est, Mortem etiam optabilem esse iis, qui sibi vitæ integre actæ conscii sunt: Rursum alter locus: cujusmodi fuerit hominis vita, id in morte potissimum apparere. Rursum, constantis suique perpetuo similis exemplum est. Etenim cujusmodi fuerat in omni vita Socratis vultus, oratioque, talis erat, & morituro. Tertia pars est: Dum in carcere agit Socrates, interim nusquam Alcibiades, nusquam Agathon, nusquam Phædrus; sed Crito, Phædon, Simias. Atque hic locus est: In periculis demum apparere qui sint veri amici: Nam vulgares illi sibi tum consulunt, cum in officiis communibus adsunt. Quarta pars est, cum amicis de animæ immortalitate multa disputat, uxorem ac liberos, cum pauca mandasset, dimittit. Locus est: Philosophum leviter tangi oportere vulgaribus affectibus, id quod mire congruit cum doctrina Christi. Quinta pars

est: Statim à morte Socratis versus est in accusatores populi furor: Socrati desiderato aurea posita statua. Locus erit: Vulgus temere odisse, & amare. Rursum alius: Virtutem præsentem odimus, sublatam ex oculis, quærimus invidi. Rursum alius: Fucatam gloriam unà cum vita perire, virtutis splendorem à morte maxime inclarescere. Hinc arbitror liquere, in quos usus idem exemplum possit accommodari. Similiter & in parabola fiet: velut in navigatione, quot similia duci poterunt? Ut optimum gubernatorem tempestas, ita optimum Imperatorem adversæ res declaret. Item, ut nemo clavum committit amicissimo, sed navigandi peritissimo: ita nemo Reipub. gubernacula mandabit ei, cui studeat maximè, sed quem maximè judicarit idoneum: Rursum, quemadmodum ventis nimium secundis nautæ vela contrahunt: cum parum prosperi sunt, tum latius pandunt sinus. Ita cum res vehementer succedunt, temperandus est animus, ne insolescat, contra cum inimica est fortuna, tum fortitudine, ac spe secuturæ felicitatis, dilatandus, ac fulciendus. Item, quoties rectum cursum per tempestatem tenere non licet, tum aliquis obliquis flexibus, eo nihilo secius, quo pervenire velimus, contendere oportebit. Item, quoties artem vincit tempestatis impotentia: tum ancoram jaciunt nautæ, velis collectis: Ita vesanienti multitudini nonnunquam cedendum est, donec oratione tractabilis esse incipiat. Item, quemadmodum nauta non semper eodem modo tenet velum, verum nunc tollit in altum, nunc contrahit, nunc in hoc latus, nunc in illud transfert, utcunque ventorum ratio postulat: Ita sapiens non in omni loco, omnique tempore, & negotio simili vitæ tenore debet

uti,

uti, sed vultum, orationem, mores, præsentibus rebus accommodare. item, sicut in magnis tempestatibus peritissimi nautæ, vel ab imperito nonnunquam admoneri sese patiuntur, quod aliis alia soleant in his casibus in mentem venire: Ita bonus rex in magnis Reipub. periculis, nullius consilium audire gravabitur. Item, ut minimo periculo navigatur eo gubernatore, qui maximis sit jactatus periculis: Ita tutissimus est civitatis status eo principe, qui gravissimis casibus sit exercitatus. Item, ut, qui clavum regit, non satis arbitratur se suo fungi officio, nisi circumactis oculis, quid cuique faciendum sit, admonuerit, ita principem non agit, nisi qui magistratuum etiam inferiorum officia moderatur, ac præstat. Item, quemadmodum insaniat nauta, si propter odium aliquorum, quos navi vehit, navim perire sinat, qua perdita, nec ipse possit esse incolumis: ita sanæ mentis non sit, qui ob factiones, patriæ incolumitatem non tueatur, quæ nisi sit incolumis, nec ipse incolumis esse possit. Item, ut non nisi sævissimis tempestatibus sacram anchoram nautæ jacere solent: ita non est, nisi in gravissimis periculis, ac rebus prope desperatis, ad extrema remedia veniendum. Sed næ ego ineptus, qui ista persequar, cum jam videas aliquot similitudinum millia hinc sumi posse. Nonnunquam eadem quoque collationis pars ad diversa trahitur: quod genus sit: si lunæ crebras mutationes, vel ad fortunæ vices accommodes, vel ad humanæ vitæ instabilitatem, vel ad stultorum inconstantiam. Quin eadem quoque sententia varios in usus deflectitur, ut: Facundus comes in via pro vehiculo est. Iucundior est vita, si non solus agas, sed cum lepidis, ac festivis ami-

cis consuetudinem habeas. Rursum, semper bonus aliquis liber circumferendus, cujus lectione tædium discutias. Item, si te lætus animus comitetur, & bene sibi conscius, nulla pars vitæ sentiet tædium. Hic optimus est viæ comes si læta narrat. Sin turpium factorum memoriam tibi refricet, tædio enecat. Eadem est proverbiorum & apophthegmatum ratio, quorum usum ostendimus in principio collectaneorum proverbialium. Proinde quædam erunt eadem diversis asscribenda locis, aut annotanda certè. Nam sat erit aliquando tribus significâsse verbis, asscriptis auctorem locis unde peti possunt; præsertim si paucis exponi non queant. Sed jam, quo res exemplo magis fiat perspicua, sit titulus inconstantia, aut morum inæqualitas: experiamurque quot res ad hunc conferri possint: Primum è poëtarum fabulis, petam Mercurium; varias formas sumere solitum, ut est vafer Deus nunc apud superos, nunc apud inferos, nunc apud mortales agentem, variis etiam fungentem officiis: nunc Ganymedis agentem partes, porrigendo Jovi pocula: nunc nuncia perferentem; nunc animas deducentem ad Charontem; nunc negotiatoribus, ac patronis operam dantem, nunc cithara utentem, nunc virga galero etiam bicolore: Postremo, variis gaudentem cognominibus. Ea sunt apud Aristophanem in Pluto: dicitur enim στροφαῖος, ἐμπολαῖος, δόλιος, ἡγεμόνιος, ἐναγώνιος, *i. e. versutus, negotiator, dolosus, via dux, certaminum præfectus*, apud Hom. & Hesiod. διάκτορος ἀργειφόντης, *i. qui animas deducit, Argicida*: Dicitur & Cyllenius, & ἐριούνιος, *i. valde utilis*. Petam Vertumnum deum, cui inde etiam nomen, quod

quod ſubinde vertat formam: Petam Proteum

Omnia vertentem ſeſe in miracula rerum:

Petam Empuſam ex Ariſtophanis ranis, id eſt, dæmonis genus, identidem alia, atque alia ſpecie ſeſe offerentis: Item Morphea, quoſcunque velit vultus induere ſolitum: Item Circen, veneficiis ac magica virga hominis in varias ferarum formas vertentem. Nam improbi ſecum non conſtant, ſed diverſis agitantur affectibus. Petam *καιρὸν*, *i. occaſionem*, volubilem deum nunquam ſui ſimilem, & huic ſimilem, ſi videbitur Rhamnuſiam. Petam Jovem, nunc aquilam, nunc cygnum, nunc taurum, nunc aureum imbrem factum. Præterea Chimæram capite leonis, ventre virgineo, cauda draconis. Ac varium illud portentum, quod fingit Horatius in ipſa ſtatim fronte artis poëticæ. Adducam & Ianum bifrontem, & triformem Gerionem, & Bacchum, cui poëtæ tribunt *ἀνήθειαν*, hoc eſt *morum lenitatem ac facilitatem*; ac talem in Ranis fingit Ariſtophanes. Et ſi qua ſunt alia apud illos, quæ prodigioſæ varietatis imaginem habent. Adducam & Vlyſſem, quamlibet pro tempore perſonam gerentem: Unde & *πολύτροπον*: *i. moribus verſatilem* ſtatim in operis initio vocat Homerus. Deinde à Phyſicis petam lunæ ſimilitudinem, nunquam eodem vultu nobis redeuntis, nunc ſemiplenæ, nunc plenæ, nunc emorientis, nunc renaſcentis, nunc pallentis, nunc rubentis, nunc albicantis, nunc antecedentis Solem, nunc à tergo ſequentis. Petam ſimilitudinem cœli, verni, aut autumnalis, nunc nubili, nunc ſereni, nunc

ran-

tranquilli, nunc ventis commoti. Petam collationem maris assiduè vicibus æstuariis decurrentis, ac recurrentis præcipuè Euripi mira celeritate septies die, ac nocte reciprocantis? Addam Polypum, cujus mutabilitas etiam proverbio locum fecit: Addam Chamælonem colorem subinde mutantem: Item pantheram, ac pardum versicoloribus maculis variegatum: aut si quod est aliud animal hujusmodi: Item Anguillam lubricam: Adjungam pueritiæ in horas mutatum ingenium: Adjiciam mulieris peculiarem inconstantiam; vulgus levi momento mobile: Præterea argenti vivi miram mobilitatem: Arundinem ad omnem auram facilè mobilem: Foliorum arentium, plumæ ramentæque levitatem: Ceræ flexibilem, ac mollem naturam: Somniorum inconstantiam: Rotæ volubilitatem: Adducam laminam, quæ summis turrium, ac templorum fastigiis solet imponi, quo ventum circumactu suo indicet. Adducam bilibrem, facili momento huc atque illuc vergentem: Adducam opus vermicularum, versicoloribus tessellis miram varietatem ostentans. Quædam etiam ingenio finguntur: veluti si quis comparet inconstantis hominis animum, nunc hoc nunc illud cogitantis, speculo rotundo in foro frequentissimo suspenso, quod huc & illuc discursante turba, figuris innumeris varietur: Aut vitro, quod, quemcunque colorem subjeceris, eum imitari videtur: Aut pensili chalybi, quod hinc atque hinc admotis magnetibus, quorum alter alliciat ad sese, alter depellat, levi momento nunc huc, nunc illuc rapiatur, nec unquam conquiescat. Aut sphæræ in plano volubili. Jam ex historiis mutuo sumam Græcorum genuinam levitatem.

quam

quam describit Juvenalis. Lubricam Allobrogum fidem: Pœnos simili morum inconstantia: Scythas indies mutatis pascuis nullam certam incolentes sedem: Virgam Moysis subinde in aliam atque aliam versam speciem: Aristippum quamvis agentem personam, ut quem omnis, ut inquit Flaccus, decuit color, nunc Cynico utentem pallio, nunc regia purpura: Item ἡμίλευκον. i. *semialbum*, illum, de quo meminit Lucianus: Catilinam vario ingenio, ex Sallustio: Hannibalem ex T. Livio, ex Valer. Max. quibus alius fuit vitæ tenor in adolescentia, atque in senectute. Rursum ex tertia Horatii Satyra Tigell.

Nil æquale homini fuit illi,
Sæpe velut qui currebat fugiens hostem,
Persæpe velut qui Iunonis sacra ferret, &c.

E comœdiis exemplum sumetur muliebris inconstantiæ, Sostrata in Adelphis: Ah mi homo sanus ne es? an hoc proferendum tibi videtur esse uspiam? Ac paulò post: Ah minimè gentium, non faciam, proferam. Amantium inconstantiam exprimet Phædria, è rure repente rediens. Puerilem inconstantiam Antipho ex Phormione. Sed hoc persequi longum est. E Tragœdiis mutuabor Phædram variatis secum sententiis, nunc volentem, nunc nolentem. Medeam item, ante filiorum cædem diversis agitatam affectibus. Ab Ovidio Biblidem; Narcissum. A Marone Didonem, jam Ænea parante discessum. Atque hoc genus innumerabiles personas passim exhibent poëtæ. Ex apologis allegabo rusticum illum, qui Satyro admirante, eodem ex ore modò calidum, modo frigidum efflabat: & si qui sunt alii. Nam in præsentia ratio-

rationem duntaxat ostendimus: E proverbiis mutuabor τὴν πλαναγῶσαν ἄρτεμιν, *id est*, *omnino errantem terris Dianam.* Item: ἀνέμων πεδίον, *i. venti campus*; & εὐμεταβολώτερος κοθόρνου, *i. versatilior cothurno*; & ὕδρα ποικιλώτερος, *hydra magis varius*; & λιβυκὸν θηρίον, *Libyca fera*, aliaque consimilia. Nam ipsi in proverbiis locos adjunximus, unde ista peti possint: Et, saxum quod subinde volvitur, non obducitur musco: Et, arbor, quæ subinde transplantatur, non grandescit. Rursum, ex apophthegmatis addam illud dictum in Ciceronem: Duabus sedere sellis. Et in eundem à Sallustio scriptum: Aliud stans, aliud sedens loquitur. Ex Homero ἀλλοπρόσαλλον, *i. mutabilem, qui se omnibus accommodat.* Sic enim vocat Martem incertarum partium, quique nunc cum his sentit, nunc cum illis. Ex Ovidio, ni fallor:

Et tantum constans in levitate sua est.

Ex Horatio, Levior cortice. Et, mutat quadrata rotundis. Et:

Roma Tybur amo, ventosus Tybure Romam.

Ex Plauto, Tipula levior. Ex Terentii Phormione: Volo, nolo: Nolo, volo, quod dictum est, non dictum est, &c. Ex Euripid. πλάγια γὰρ φρονεῖς τὰ μὲν νῦν, τὰ δὲ πάλαι, τὰ δ᾽ αὐτίκα. *Nam oblique sapis; nunc hac, olim illa, statim alia.* Jam apparet opinor, quanta hujus quoque generis suppellex ex tot scriptoribus colligi possit. Eadem est sententiarum ratio, quas non tantum ab auctoribus sumere, verum etiam pro te novas parere licet. Quibus omnibus si totidem apponas contraria, deinde subjunxeris utrinque finitima, nimirum quam immensus orationis pe-

nus futurus sit, vides. At cum tam varius sit usus, id quod diligentius ostendemus in opere, de ratione conscribendarum epistolarum: nihil erit quod non aliquo pacto possis ad locupletandam orationem accommodare. Quandoquidem contraria quoque adhibentur, vel per ironiam, vel per dissimile, vel per comparationem. Per ironiam, ut si quis hominem nunquam sui similem, Socratem appellet, qui in omni vita semper eodem visus est vultu. Per dissimile, ut si dicas; C. Iul. Cæs. nullius unquam facti pœnituit. Hic nihil unquam decrevit, quod non mox resciderit. Per comparationem, si dicas: Quàm Cato ille, quam Cicero præfractum vocat, à sententia non potuit abduci, tam hic non potest in eadem retineri sententia. Porrò finitima quæ sunt, facili deflexu ad vicina trahuntur. Quod genus Persianum illud: tecum habita. Nam etsi propriè quadrat in eum, qui majora molitur, quàm pro sorte sua: tamen quia non esse sua sorte contentum, cum inconstantia cognationem habet, huc torqueri poterit, præsertim cum Seneca scribat: Plurimum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari. Quin eadem simul, & in laudem torqueri possunt: ut si omnium horarum hominem, versatilique ac dextro ingenio laudes, ex inconstantiæ penario sumes polypum ad speciem subjecti soli mutantem colorem. Sumes Euripum, ac negabis mare hoc esse tam versatile, quàm hujus sit ingenium: sumes flammam stare nesciam: sumes cœlum subinde alia facie: sumes arundinem utcunque flaverint auræ flectentem sese. Dices sapientis esse pro re nata, pro tempore, pro loco, mutare sententiam,

tiam, ac vitæ rationem: Stupida saxa, ac brutam tellurem unam non moveri: Ceterum ex animantibus, ut quodque præstantissimum *est*, ita maximè mobile esse: In universa natura quo quicquam præclarius est, hoc à quiete longius abesse: Infima est quæ non movetur terra: At mobilis aqua: mobilior aër, ignis hoc quoque mobilior, cœlum, quàm maximè mobile: Proinde mentum hominis, auram atque ignem ab antiquis vocari. Contrà, stultos, tardos, stupidos, lapides, plumbum. In quas res maximè cadit constantiæ vocabulum. Per hujusmodi locos pleraque è constantiæ supellectile ad vituperandum traxeris, & ex *inconstantiæ*, ad laudem detorseris. Verum de his, ut modo dictum, alias tempestivius. Nunc reliquas dilatandi sermonis rationes persequamur.

De partium Rhetoricarum multiplicatione.

Crescit oratio numero partium orationis. Ut enim qui brevissimus esse studet, quam potest paucissimis utitur partibus: Ita qui dilatare cupiet, etiam legitimis illis & arte præscriptis partibus, aliquid accessionis curabit adjungere. Nam cum in summa tria sint Oratoris officia: docere, delectare, flectere, cui placet brevitas, is uno contentus tantum docebit, quod fit narrando & argumentando, cui copia, simul omnibus utetur, idque in omnibus orationis partibus, non solum in peroratione, aut exordio. Rursum qui studet brevitati, poterit narratione, aut hac quoque prætermissa, si caussæ ratio patietur, esse contentus sola probatione. Atque hæc etiam, ut omitti non potest; ita potest coarctari, cohiberique. Contrà qui copiam affectabit, non modo sex illis utetur; Exordio, narratione,

ratione, divisione, confirmatione, confutatione, peroratione, sed & suo loco latius explicabit exordiorum locos, & in tota oratione, quoties caussa præbebit opportunitatem, exordiola quædam admiscebit, quibus favorem, attentionem, docilitatem retineat, atque renovet, aut tædium discutiat; aut, quæ dicturus sit, præmolliat. Incidunt autem hujusmodi persæpe. Docilitatem potissimum renovamus commodis transitionibus, quarum formulas aliquot superiore commentario proposuimus. Quod genus fuerit: Audistis largitione, corruptela, sanguine, stupro, ac fœdissimis artibus paratum honorem: Nunc ostendam illud, quod turpiter est adeptus, turpius administrâsse. Attentio renovatur hisce fermè modis: magna sunt hæc, sed levia præ his, quæ nunc dicturus sum, & nunc ad ipsum rei caput accedo. Proinde quæso, ut hæc animis, quam maximè attentis audiatis. Et, sed his longius fortasse sum immoratus, cetera paucis, ac dilucide expediam, si mihi, sicut antehac fecistis aures, atque animos præbere velitis: Et altius paulo repetam, sed ita verba sum facturus, ut neque sine fructu, neque sine voluptate, sitis audituri. Atque id genus aliis modis; Nam bis mille pro rei natura fingi possunt. Tædium discutitur, aut excluditur, hoc pacto. Rogo diligenter auscultetis. Prima fortasse fronte minutum videtur quod tracto, verum si paulisper attendatis intelligetis nimirùm sub hac specie maxima Reipub. pericula occultari. Et quæso patiamini paulisper, mox aperiam quorsum hæc spectent: Et, nunc rem antehac inauditam audietis. Et, rem accipietis omnium maximè ridiculam. Porro favor iisdem rationibus renovatur, quibus paratur,

ratur. Insuper & argumentamur aliquoties in exordio: si quid erit amoliendum, quod alioqui sit obfuturum reliqua differenti: verum id non nisi consilio ex rei circumstantiis sumpto.

Narratio vehementer locupletatur schemate, quod quidam appellant *Sermocinationem:* qua uni, aut pluribus personis affingimus sermonem congruentem: veluti Hom. Iliad. γ. facit Priamum senem, Hectorem dehortantem à prælio; posthunc, Hecubam. Item, Iliados ζ. Andromachen uxorem deterrentem à prælio, atque his respondentem Hectorem, mirè servato cujusque personæ decoro. Neque quicquam est admirabilius historiarum scriptoribus. Nam historicis hoc omnium suffragiis permissum est, orationem personis affingere, de Ethnicis loquor: an idem liceat Christianis, in dubio est, nisi quod simile factum videtur in historia septem Macchabæorum, ac præter alios, qui martyrum vitas conscripserunt. Idem sibi permisisse videtur D. Ambrosius in vita beatæ *Agnetis*. Narratio, præterquam quod aliquando fusius explicatur, & omnibus argumentis, atque affectibus expletur, etiam crescit ἐπιδιηγήσει. Ea est, ut ostendit Fabius, repetita narratio: quoties res paucis, ac similiter exposita, denuo fusius, & ornatius eadem enarratur. Id quod fit vel invidiæ, vel miserationis caussa. Præterea crescit item egressione subjecta. Quod ita demum permittit Fabius, si excursus ille sic adhæreat, ut sit quasi narrationis finis: veluti si atrox fuerit circa finem narratio, prosequamur eam veluti spiritu protinus erumpente indignatione. Atque id quidem in caussis seriis, ac periculosis: Cæterum

in re-

in re ad ostentationem parata, nihil vetat quo minus exposita re, in locum aliquem quàm maximè plausibilem, & amœnum expatieris; quo simul & narrationis tædium abstergas, & voluptate sermonis ad futuram probationem reddas alacriores. Hi loci cujusmodi sint, superius est demonstratum.

Propositio dilatabitur primum si pro simplici, duplici, aut multiplici utemur, etiamsi una sit satis, propterea quod alios alia moventur, si fecisset, præmio magis, quàm supplicio dignus erat. Aut res hæc nec est honesta, nec expedit nec sine summo periculo fieri potest: quod si maximè sit honesta, maximè expediat, maximè sit tuta, tamen fieri non potest, ut consequamur: Deinde si non nudam omnino, sed argumentis obiter interjectis & affectibus accensam proferemus: qualis est illa Cic. pro Mil. Hæc sicut exposui ita gesta sunt, judices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Deinde miscet affectus: Nihil dico quid Respublica consecuta sit, nihil quid vos, nihil quid omnes boni, nihil sanè id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuérit, quin una Rempublicam vosque servaret. Deinde argumenta congerit: Si id jure non posset, nihil habeo quod defendam. Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris & mos gentibus feris natura ipsa præscripsit, ut semper omnem vim, quacunque ope possint, à corpore, capite, à vita sua propulsarent: non potèstis hoc facinus improbum judicarè: quin simul judicetis, omnibus qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis esse percundum. Mox redit ad affectus: quod si ita putas-

putasset, certè optabilius Miloni fuit jugulum dare P.Clodio, non semel ab illo, neque tum primùm petitum, quàm jugulari à vobis, quia se illi jugulandum non tradidisset. Atque item in sequentibus controversiam constituens: Nam locus est notus, repetit summam argumentorum: quibus usus fuerat in exordio. Id tametsi magis licuit Ciceroni, propterea, quod in exordio quæstiones aliquot tractaverat; tamen idem & alibi continget verbis commodè interjectis, maximè in enumeratione aut expositione, quæ est altera divisionis pars, de qua supra nonnihil attigimus, cum de propositionibus ageremus: quod genus fuerit, si dissuasurus Ciceroni, ne vitam ab Antonio accipiat, exustis Philippicis: sic proponas: Primum illud vide, mi Cicero, num te dignum sit, ut immortalem ingenii tui famam, tot partam sudoribus, quaque tuos omnes illustrâsti, ob tantulum ævi, quod tam grandi longum superesse non potest, exusto pulcherrimo omnium monumento, repente aboleas. Deinde num forti viro, qui semper omnia post habuerit libertati, ferendum sit, ut vitam, rerum omnium optimam, & in qua sunt omnia, debeat ei portento, cui quovis etiam nomine obnoxius esse, nemo liber velit. Postremo videat ne parum prudentis sit, in re tanta fidem habere hosti perfidissimo, qui nec amicis unquam fidem servârit: neque perspicere, quod non vel cæco appareat, nihil agere versutissimum carnificem Antonium, nisi ut totum exstinguat Ciceronem. Nam simpliciter proponi poterat hoc modo: Primum non est tanti vita: Deinde miserum, debere vitam inimico: Postremo, decipere cupit Antonius, non servare. Quod si qua propositio durior videbitur, eam oportebit, velut exordiolo præmollire: ut, propo-

proposueris laudare Platonis dogma de uxoribus communibus, ut hoc exempli caussa sumatur, dices, te non fugere, quod rem omnium sententia absurdissimam polliceri videris: verum illud orabis, ut tantisper judicium suum differant, donec argumentorum summam audierint, nihil diffidere te, quin penitus exposita re, sint in diversam sententiam pedibus ituri, tantum illud cogitem, hoc quicquid est: non esse temerè dictum à tanto philosopho, quique ceteris in rebus ob excellentiam ingenii divini cognomen promeruit: verum quod in formis hominum, idem in rerum judicio usu venire: quasdam si procul, & oscitanter adspicias, nihil venustius: fuco videlicet oculis imponente: Sin propius, ac fixius contempleris, jam quod paulò ante mirè blandiebatur oculis, majorem in modum incipit displicere. Silenis, nisi explices quid magis ridiculum? Sin explices, quid augustius? Adeo veritas latet in abdito, nec oportet in dijudicandis rebus populum auctorem sequi, cui semper pessima, pro optimis, probari consueverint? Ergo seposito paulisper recepta illa, & animis penitus infixa opinione, rem ipsam judicio perpendant, nec prius in hanc, aut hanc partem flectant animum, quàm totum argumentorum orbem acceperint. Quædam enim fore, quæ per se stulta videri possint. Verum si quis inter se conjuncta perceperit, is demum veri concentum, & harmoniam sensurus est, Hujusmodi præfatiuncula pro caussæ natura commodè affictа, nonnunquam expedit auditoris animum ad secuturam argumentationem præparare.

Jam verò probationes, præter eas locupletandi rationes, quas superius ostendimus, crescunt labefa-

labefactatione, seu præparatione & asseveratione. Labefactamus autem seu præparamus duobus modis: Propositionibus: nunc autem voco propositiones, non quæ summam caussæ complectuntur. sed veluti singularium partium collectiones, seu conclusiones, quas oratoribus mos est initio argumentorum proponere, & easdem in fine vehementius per affectus, aut per epilogum repetere. De hoc genere dictum est superioribus titulis. Præterea cum ita proponimus, ut ipsa orationis figura fidem abrogemus, aut conciliemus. Cujusmodi est illud Cic. pro Mil. Sed antequam ad eam orationem veniam, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in senatu sæpe ab inimicis, & improbis sæpe jactata sunt, & in concione etiam paulò ante ab accusatoribus, &c. Cum inimicos & improbos nominat, jam hoc ipso non parum fidei abrogavit adversariorum propositioni. Deinde propositionem ipsam per ironiam elevat: negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum fateatur. Nam atrocitas illa verborum. Negant intueri lucem fas esse, pro eo quod erat, puniendus est, cum irrisione pronuncianda est. Adjunguntur hujusmodi præparationes singulis etiam collectionum partibus: quandoquidem eodem in loco M. Tull. exemplis refutaturus, quod erat propositum, ita præparavit: In qua tandem urbe homines stultissimi hoc disputant? Deinde adjungit exemplum M. Horatii, cum sororem occidisset, absoluti. His non absimiles sunt observationes, quæ cum argumenta non sint, tamen sæpenumero pondus habent argumenti, si probationibus admisceantur: ut quis tam cæcus, qui hoc non videat? quis tam impudens, ut neget? Et illud: Stultius est, quàm ut refelli debeat:
Quis

Quis e. non intelligit? &c. Et, perfrica faciem, & aude negare. Hæc cum ita sint, quæ tandem impudentia est, &c. Locupletantur & singulæ collectiones epilogis particularibus, quæ summam rationem paucis comprehensam, auditori denuo sub oculos revocant, ut maiore cum fide conclusio succedat; qua quidem in re frequens est M. Tull. propterea quod latius explicet argumentationis aciem. Hujus generis exemplum erit illud ex oratione pro Pompejo: Quare videte, num dubitandum vobis sit omni studio in id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium, cum Repub. defenduntur. Denique crescunt & excursionibus per amplificationem, ut singulis probationibus suos affectus adjiciamus, ad quod propriè destinata est conclusio: quam si copiosam esse volemus, geminam efficiemus, ut simul & per Epilogum præcipua argumenta recenseantur, & affectuum omne genus per omnes locos tractetur. Eos ex Aristotele & Quintil. petere licebit. Quin & poëtæ in hoc genere miri sunt. Vehementiores quos Græci πάθη vocant, suppeditant Ilias Homeri, ac Tragœdiæ: moderatiores illos, qui delectant potius, quàm perturbant subministrant Odessea Homeri & Comœdiæ. Quanquam in Iliade Græcorumque tragœdiis sæpe miscentur ἤθη. Sic enim Græci vocant affectus Comicos: Latinorum Tragœdia parcius hoc genere utitur. Inter affectus autem ponenda delectatio; quanquam hæc non in peroratione tantùm, verum in tota oratione, cum res feret, debet admisceri. Porrò quid cuique jucundum sit, Aristoteles in affectuum locis diligenter prosequitur: & de facetiis Marc. Tull. Et Quintil. de risu scripse-

re, traditis jocandi rationibus. Delectatio quæ petitur à Comicis affectibus: præcipuè locum habet in narratione, vel quia rem veluti subjiciunt oculis, vel quia ab omnibus agnoscuntur. Quis enim non cum voluptate legat, quomodo apud Hom. Andromache Hectori armato occurrit, ad portam civitatis, qua proditurus erat in prælium, non sola (neque enim id decet pudicas matronas) sed comitabantur pedisequæ, puerum in ulnis gestans Astyanacten, Hectoris filium, patri unicè charum. & quod addit Homerus pulcro sideri assimilem, quo per hunc uxor expugnaret affectus mariti. Hector tacitè arrisit conspecto puero: Andromache propius astans, dextram porrexit, ac nominatim compellavit. Deinde post affictam utrique congruentem orationem, cum Hector infantem appeteret osculaturus: Ille territus armorum splendore, ac crista è galeæ fastigio minitante, clamans reflexit se in sinum nutricis. Hîc risit uterque, pater & mater. At Hector sublatam è capite galeam humi deposuit, atque ita puerum amplexus, osculatus est. Mox ei fausta precatus, tradidit matri; illa eum excepit in sinum bene olentem δακρυόεν γελάσασα, id est, lachrimabile ridens. Ea res Hectori movit misericordiam, atque uxorem manu sustentans, consolatur, nomine eam appellans, mox reponit galeam: illa marito obtemperans, domum se recipit, ibi muliebri fletu complentur omnia, quod crederent cum ex eo prælio non rediturum, Itaque spirantem adhuc, pro mortuo deflent. Interim non mediocrem addunt gratiam intermixta epitheta, *κορυθαίολος ἕκτωρ, id est, variegata galea Hector, &, ὣ παιδὸς ὀρέξατο φαίδιμος ἕκτωρ.* *id est,*

id est, suum puerum desiderabat clarus Hector. & ἐϋζώνοιο τιθήνης, *id est, benecinctæ nutricis* & λόφον ἱπποχαίτην, *id est, cristam ex setis equinis*, & πατήρ τε φίλος καὶ πότνια μήτηρ, *id est, carus pater & veneranda mater*, &, κόρυθα παμφανόωσαν, καὶ φίλον υἱὸν, *id est, galeam splendentem & carum filium*, &, ἀλόχοιο φίλης, *id est, conjugis dilectæ.* & quod indicamus. κηώδεϊ κόλπῳ, *id est, sinu redolenti*, &, κόρυθα ἵππουριν, *id est, conum ex cauda equina.* Hæc virtus præcipuè in caussa est, cur nemo legens Homerum saturetur, sed perpetua voluptate ducatur. Hi sunt affectus, de quibus scripsit Horat.

Morataque rectè
Fabula nullius Veneris sine pondere & arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum nugæque canoræ.

Sunt hujusmodi narrationes aliquot insignes apud M. Tull. veluti in Philippica 2. de Antonio: vehebatur in essedo tribunus plebis, lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica Mima portabatur, &c. Nam indicasse locum satis est: Sunt in eadem oratione & aliæ, quomodo capite involuto ad amicam litteras amatorias pertulerit: quomodo consul in lupercalibus cucurrerit. Delectant & illa cum non actio tantum: sed agentium gestus quoque describitur: quale est illud in Pisonem: Ita enim sunt perscriptæ scitè & literatè, ut scriba, ad ærarium qui eas retulit, perscriptis rationibus secum ipse, caput sinistra perfricans, commurmuratus sit. Ratio quidem herclè apparet, argentium ὁ᾽χεῖ. Rursus illud. Respondes, altero ad

to ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, crudelitatem tibi non placere. Quanquam hæc interim & ad fidem orationis faciunt, quum ea quæ velut extra narrationis necessitatem adjiciuntur, amplicitatis habent speciem. Fabius miratus narrationem M. Tull. pro Mil. Milo cum in Senatu fuisset eo die, quo à senatu dimissus est, domum venit, calceos, & vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor, ut fit, comparata, commoratus est.

Sunt item figuræ, quæ ad orationis jucunditatem pertinent, quasi non magni negotii est ex artis præceptis petere, & à nobis, nisi multis verbis, referri non poterant. Delectant & allusiones, sed agnoscentem duntaxat. Itaque in loco adhibendæ.

Epilogus.

Ergo cui placebit Laconica illa breviloquentia: primum Atticorum exemplo, præfationibus, & affectibus abstineat, rem simpliciter ac summatim exponat: argumentis non omnibus utatur; sed præcipuis duntaxat; eaque non explicatim, sed confertim adhibeat, ut in singulis propè verbis sit argumentatio, si quis explicare velit: sit docuisse contentus, ab amplificationibus, ab asseverationibus, à similibus, exemplis, sententiis, epiphonematis, fabulis, apologis, allusionibus, faceliis temperet, nisi quid horum ita erit necessarium, ut citra flagitium omitti non queat: Item, ab omnibus figuris, quæ vel amplam, vel illustrem, vel acrem, vel ornatam, vel jucundam reddunt orationem, abstineat. Rem eandem ne aliis atque aliis formis tractet. & singula verbis significantibus explicet, ut multo plus intelligatur, quam audiatur, & aliud

ex alio

ex alio colligi possit. Contrà, qui copiam sequitur, singula dilatare studebit, his fermè, quas dixi, rationibus.

Quid utrobique vitandum.

Ac caveat uterque, ne quod fere fit, affectation in finitima vitia delabatur. Brevitatis amator videat ne tantum hoc agat, ut pauca dicat: sed optima, quàm potest paucissimis; & cui placet Homericum illud: *παῦρα μὲν, i. pauca quidem.* eidem placeat & hoc, quod protinus sequitur. *ἀλλὰ μάλα λιγέως, i. valdè argutè.* Et cui probatur *οὐ πολύμυθος, i. non multiloquus.* non prætermittat & hoc, quod statim subjicitur, *οὐδ' ἀφαμαρτοεπὴς i. non errans verbis.* Nam nihil æquè convenit breviloquentiæ, quàm verborum proprietas & elegantia: cui si accesserit simplicitas, facile vitabitur obscuritas, vitium quod plerunque brevitatis studium comitari consuevit. At hîc rursum videndum, ne frigescat oratio, dum nullis affectibus inflammatur. Proinda res ita ponetur ante oculos, ut per se nonnullos aculeos tacitè infigat animis: Tum omni Attico lepore condienda erit. Illud imprimis cavendum, ne brevitatis studio necessaria dictu prætermittamus. Contra, qui copiam petet, delectum item adhibeat oportet, & verborum, & rerum & figurarum: ne rationes sint futiles, exempla parum idonea, sententiæ frigidæ, excursus æquo longiores, parumque tempestivi, ne figuræ durius affectatæ. Quapropter ordinis, ac dispositionis summam oportet habere rationem, ne rerum indigesta turba, totus sermo perturbatus sit, & confusus. Et ubique tædium varietate, jucunditate, risuque levan-

levandum. Varietas potiſſimum petitur à figuris, & ab eiſdem, jucunditas. Riſus ab his præceptis, quæ tradidit Cicero. Sunt autem peculiares partium varietates non negligendæ: Proinde expediet plurimorum exordiorum formulas in promptu habere. Sunt & narrationis complures modi: ſunt argumentationum diverſæ formæ: neque ſimplex affectuum natura, ſed hæc à Rhetorum præceptis petantur, oportet. Admonendum hoc quoque, ne quovis in loco parem copiam affectemus. Sunt enim quædam ſterilia. Verum relictis his quæ natura copiam non admittunt, partes maximè fœcundas atque tractabiles deligamus, niſi fortè periclitandi, aut oſtentandi ingenii cauſſa libeat aliquando ex muſca, quod aiunt, elephantum facere: quemadmodum Favorinus, febrim: Sineſius, calvicium: nos ſtultitiam encomio, & ancoram Aldinam laudavimus in proverbiis. Sed in exercendo detur venia, ſi luxuriet adoleſcens. Ceterum ubi non luditur, ſed res ſeria cum periculo agitur, ibi Rhetor non ſtultus, adhibito conſilio, copiæ modum ex utilitate cauſſæ metietur.

Peroratio.

Adjeceram exemplum thematis in arctum contracti, & ejuſdem fuſius explicati, quod hic non addo, ne, ſarcina major videatur acceſſio, Liber extat ad illuſtriſſimum principem juniorem Guilhelmum ducem Cliveníem, *titulo: De pueris ſtatim, ac liberaliter inſtituendis.*

FINIS.

EPI-

EPITAPHIA, AC TVMVLI, QVIBVS D. Erasmi mors defletur.

Tumuli XVII. per Vitum Coppum, Sclatistadii bonas literas profitentem.

I.

HEi mihi quod precibus fatales flectere divas
Nemo potest, & quod mors sua quemque manet.
Si vita possent Graja Latiaque Camœna,
Tempora Nestoreos ducere ad usque dies.
Vnus qui Pylij superaret secula pensi,
Hic Desiderius dignus Erasmus erat,
Seu mores, vitamque viri linguamque disertam.
Seu spectes docti pondera judicij.
Abstulit hunc terris pleno jam stamine Parca,
Viveret ut posthac liber ab invidia.

II.

Non cineres orno, quamvis sim splendidus arte:
Sed me plus multo condecorant cineres.
Ævi me tandem consumet longa vetustas:
Illos non poterit reddere tempus edax.
Hoc vir commeruit, studio, cui postera secla
Vix sunt eloquio progenitura parem.
Tum Desiderii cessabit nomen Erasmi,
Cum Rhenus nullas siccus habebit aquas.

III.

Hoc Desiderio marmor decoratur Erasmo,
Hinc noto celsi sidera ad usque poli.
Ruptura nunquam fatalia stamina Parcæ,
Illi, ni superis sic placuisset, erant.
Eloquio similem non hinc Germania vidit:
Nec forsan posthac est habitura parem.

IV.

Falleris, extinctum vita qui credis Erasmum:
Iam rursus mœstis vivit ab exequiis.
Nec mirum, summo si Phœnici studiorum
Ipse potest vita reddere dona cinis.

V.

Sic vita Desiderius decessit Erasmus,
Oppetere est vita si meliore frui.

VI.

En desiderii mæstum post funus Erasmi.
Molliter hoc recubant ossa quieta solo.
Fama tamen, nomenque viri durabit ubique.
Gracia donec erit, donec erit Latium.

VII.

Hoc Desiderii saxo tumulatur Erasmi
Corpus; sed volitat fama per ora virum:
Quà Sythicus Boreas, quà nubifer intonat auster
Et qua tellurem cernis uterque polus.

VIII.

VIII.

Hic Desiderii cineres conduntur Erasmi,
Qui junxit Latiis Attica mella favis.
Martia Roma suo quantum debet Ciceroni,
Huic tantum debet Teutona terra viro.

IX.

Hoc Desiderii tumulo conduntur Erasmi
Ossa, viri nomen replet utrumque polum.
Hic meruit tanto Germanis laude referri,
Orator quanta Tullius Ausoniis.

X.

Hoc marmor condit defuncti corpus Erasmi,
Qui clarus summo floruit eloquio.
Huic quæsitus honos studiis, & fama manebit,
Gramina dum tellus, dum geret astra polus.

XI.

Clauditur hoc tumulo defuncti corpus Erasmi,
Quem sinet haud unquam posthuma fama mori.
Ingenio quæsitus honos sine fine manebit.
Dum fuerint Grati, dum fuerint Latii.

XII.

O fati leges, ô ferrea jura sororum.
Quàm nulli fas est perpetuare dies,
Vrna quiscentu cineres hâc condis Erasmi,
Fama locum nusquam, quo capiatur, habet.

XIII.

Post cineres Phœnix vivit, post funus Erasmus
Floret, & à tristi major in orbe rogo est.
Hunc celebrant Graius, Latius, Germanus, Iberus,
Et Gallus: vita est, hac ratione mori.

XIV.

In dubio est, vivatne, an sit defunctus Erasmus:
Clauditur hoc ejus pars minor in tumulo.
Pars melior cælum lustrat, terrasque pererrat,
Pars melior vivit, pars minor interiit.

XV.

Lachrymarum te rogo jam siste rivulos
Viator, & dulcem quietem floribus
Orna tumulum Sabæo thure confovens.
Vixi satis: fati peregi tempora:
Non otio, sed duris me laboribus
Unus, quo plurimis prodessem, subdidi.
Sic docta primum bella gessi Palladis.
Ut me ducem mirata sit Germania.
Suum me sæpius Ciceronem dictitans.
Tandem sacris sum litteris immortuus
Hac fata lege subire, an non est vivere?
Rude donari nisi forsitan mori putas.

XVI.

Post cineres vivo doctis ego nomine Graiis,
Hispanis, Gallis, notus & Ausoniis,
Eloquio per me pugnax Germania culta est
Meque à barbarie vindice tuta manet.

XVII.

XVII.

Vita me functum qui credis forte viator
Erras, perpetuo nomine vivo, vale.

SIMON GRINÆUS

Si sacris fas urnis inscribere verum,
Abstinet & solis manibus invidia
Vix mihi vix dederis sua quem sunt non mala secla
Mirata, & vivum quem coluere magis.

EUSTACHIUS.
Quercetanus.

Vt Musas, pulsa sub tartara doctus Erasmus
Barbarie, ingratis reddidit Ausoniis.
Ne se confectum Musarum nomine saevis.
Morsibus aspiceret dilaniari, abiit.

GUILHELMUS BIGOTIUS
Lavalonsis.

Aspiciens meritis haud respondere favorem,
Sunt ubi pro meritis præmia, Erasmus abit.
Si petis, hic locus, ubi degere tutus ab hujus
Temporis ingrati garrulitate queat.

IOANNES BRESSANUS
Bergamensis.

Hoc tegitur tumulo doctissimus undique Erasmus,
Qui triplicem linguam calluit egregie:
Scilicet Hebræam, Graiam, pariterque Latinam,
Vt genuinam illi quamlibet esse putes.

Hic tantum studiis studiosus contulit orbi,
Quantum fert Clarii fax radiosa Dei
Quid tegitur dixi, quem qualibet ora tuetur,
Quique oculis hominum notus ubique patet.
At tegitur corpus: sed nomen, gloria, honorque
Clara micant, nullo deficientque die.

N. EX BRABANTIA.

Hic Desiderius requiescit Erasmus, amarum
Qui desiderium liquit in orbe sui.
Mens habitat cælo, nomen vix clauditur orbe,
Scripta viri & mundum conterit una dies.

NICOLAVS Borbonius.

Lis oritur; meus est Germania dixit, Erasmus.
Gallia reclamans asserit esse suum,
Hanc interveniens litem mala Parca diremit.
Neutrius hic vestrûm, sed meus, (inquit) *erit.*

JOANNES MORRELLUS Ebrudunensis

Ingenio quisquam si vivit, vivis Erasme,
Scripta manent ulla non peritura die.
Nam tua vel prima relegent qui sola juventa,
Dicere cogentur, magnus Erasmus erat.
Gloria si quamvis multorum tacta sagittis,
Non tamen à quoquam gloria læsa tua.
Promptius hanc fuerit linguis lacerare malignis,
Æquo virtutes quàm superare pede.
Jam tua convellant dictis, laudentve, quid inde
Stant merita & virtus, gratia, lausque tamen.

ALIUD.

ALIUD EIUSDEM.

Corpus homo, superis animam, dat nomen in ævum
Lex, pietas, virtus, Roterodame, tua.

WLPUS CISSEUS
Franekerensis.

Nosti qui requiescat hic ad aram
Summam marmore tectus, ô viator?
Dicam, Roterodamus est Erasmus.
Illum mors rapuit severa nuper:
Musarum è gremio, hei dolore & alto
Musis vulnere cordis hinc relicto?
Harum num pater & patronus ille
Vindex, tutor erat, decus, columna.
Summo barbarie labore pulsa,
Musas restituit suo nitori,
Sed quæ præmia tandem habet laborum?
Hæc dulcem requiem supernus illi
Dat cum pace pater, suos & inter
Electos numerat: vale viator.

JOANNES HUSERUS.

Hic magnus parvo sub saxo dormit Erasmus,
Orbem qui studiis suscitat usque bonis.

INSCRIPTIO IPSIUS MONU-
menti in primaria æde sacra inclytæ
urbis Basiliensis.

CHRISTO SERVATORI S.

DES. Erasmo Rotterodamo, viro omnibus modis maximo, cujus incomparabilem in omni disciplinarum genere, eruditionem pari conjunctam prudentia, posteri & admirabuntur, & prædicabunt, Bonifacius Amerbachius, Hieronymus Frobenius, Nicolaus Episcopius, heredes, & nuncupati supremæ suæ voluntatis vindices; patrono optimo, non memoriæ, quam immortalem sibi editis lucubrationibus comparavit, iis tantisper dum orbis terrarum stabit superfuturo, ac eruditis, ubique gentium collocaturo, sed corporis mortalis, quo reconditum sit ergo, hoc saxum posuere. Mortuus est 4. Idib. Iul. jam septuagenarius. Anno à Christo nato 1536.

GIBERTUS COGNATUS.

Magnus Rotterodamus ille noster:
Hac qua secula neminem tulerunt
Majorem, neque prisca clariorem.
Norunt tempora, nec cui futura
Parum posteritas habebit, ecce,
Hoc sub marmore mortuus quiescit.

NICOLAUS EPISCOPIUS.

Delitiæ Christi fugit at super æthera Erasmus
Terricolûm infensus fraudibus ac sceleri.
Cedere pollutis decus hoc mortalibus ultra
Noluit omnipotens, esse suum voluit.
Divorum inque choro divum versarier usque
Deserta terris nomine perpetuo.

IDEM.

IDEM.

Artes omnigenas tentat cum Phœbus in unum
Cogere , & exemplar perficere eloquii,
Musarumque suum quaque addit minus acervo ,
Quo parti ex omni sit decor, atque vigor,
Dotibus in nobis tot cultus prodit Erasmus
Secula cui similem nulla tulêre virum.
At gemmam eximiam vilescere rector Olympi.
Non passus terris , fulgida in astra tulit.

HIERONYMUS Frobenius.

Marmoreo jacet in tumulo modo mutus Erasmus ,
Orbis enim linguam sustulit inde sibi.

EPITAPHIORUM FINIS.

DE EODEM.

COpia commendat sermonem docta probatum,
Qua decus ingenii, culta labore , refert :
Doctrina insignis virtuteque clarus Erasmus,
Idem non minima dexteritate docet.
Hic vir, hic est celebris Romanæ gloria linguæ
Quam studio immenso protulit, arte dedit.
Percipiet fructus, jucundaque gaudia sumet,
Perlegit illius qui bona scripta viri.
Gloria vera manet doctis, sunt cetera vana.
Nam virtus nullo tempore clara perit.

INDEX

INDEX

Capitum & Titulorum.

LIBRI I.

Spe-

Semper

Neces-

Tu-

Ab

An-

Tempe-

Capita seu titnli secundi libri.

FINIS.

2